

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN
EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMLAŞTIRMA
-YÜZ, BEÑİZ, RÛY, SURAT ÖRNEĞİ-**

YUDUM KIRMIZI

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2018

**GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN
EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMLAŞTIRMA**

-YÜZ, BEÑİZ, RÛY, SURAT ÖRNEĞİ-

Yudum KIRMIZI

DOKTORA TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

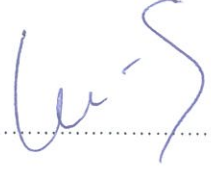
AĞUSTOS 2018

Yudum KIRMIZI tarafından hazırlanan "GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMLAŞTIRMA -YÜZ, BENİZ, RÛY, SURAT-ÖRNEĞİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Türk Dili Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Leylâ KARAHAN

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Emine YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Sema ASLAN DEMİR

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 07/08/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Salina AĞAÇ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yudum KIRMIZI

07.08.2018

GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMLAŞTIRMA

-YÜZ, BEÑİZ, RÛY, SURAT ÖRNEĞİ-

(Doktora Tezi)

Yudum KIRMIZI
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2018

ÖZET

Bu çalışmada önce Garibnâme'deki insan vücuduyla ilgili adlar tespit edilmiş, daha sonra çalışma, yüksek sıklıkta kullanılan *yüz*, *beñiz*, *rûy*, *surat* organ adları ile sınırlandırılmıştır. Tezin birinci bölümünde Eski Oğuz Türkçesi Dönemi, Âşık Paşa ve Garibnâme adlı eseri, Âşık Paşa ve Garibnâme ile ilgili çalışmalar, temel sözcükler ve organ adları, organ adları ile ilgili çalışmalar ve son olarak da Garibnâme'de insan vücuduyla ilgili adların topografik (bölgesel) anatomiye göre sınıflandırılması bilgileri yer almaktadır. İkinci bölümde sırasıyla, anlam bilimi, bağlam, kavram ve kavram alanı, anlam ve anlam alanı, temel anlam ve yan anlam konuları hakkında bilgi verilmiş; üçüncü bölümde de kavramlaştırma (adlandırma), eşdizimlilik ve eşdizimlilikle ilgili çalışmalar ele alınıp incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde *yüz*, *beñiz*, *rûy*, *surat* sözcükleri öncelikle sözcüksel eşdizimlilik açısından incelenerek, sözcüklerinin dil bilimsel birliktelikleri tablolar hâlinde verilmiş, daha sonra *yüz*, *beñiz*, *rûy*, *surat* sözcük birliktelikleri, şekil ve anlam bakımından ele alınıp değerlendirilmiştir. Ekler bölümünde ise Garibnâme'deki insan vücuduyla ilgili adların sıklık tablosu, *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcüklerinin geçtiği beyitler ile bu sözcüklerin tek başına ve eşdizimlilikleri ile oluşturdukları kavramsal anahtarlar verilmiştir. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde *yüz*, *beñiz*, *rûy*, *surat* sözcüklerinin eşdizimlilik örüntüleri incelenerek, bu eşdizimliliklerden hareketle söz konusu adların kavramsal arka planı ortaya çıkarılmaya çalışılmış, aynı zamanda Âşık Paşa'nın bu kavramlar ile ilgili tasarrufları da tespit edilmiştir.

Bilim Kodu: 30103

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Garibnâme, Organ Adları, Eşdizimlilik, Kavramlaştırma.

Sayfa Adedi: 403

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Leylâ Karahan

**CONNOTATIONS AND CONCEPTUALISATION OF THE NAMES RELATED
TO HUMAN BODY IN GARIBNAME
THE CASE OF FACE, COMPLEXION, VISAGE AND COUNTENANCE**

(Ph. D. Thesis)

Yudum KIRMIZI
GAZI UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
August 2018

ABSTRACT

In this study, names related to the human body in Garibname were first identified, and then the study was limited to the names of *face*, *complexion*, *visage* and *countenance* (*yüz*, *beñiz*, *rûy*, *surat*) that were used at high frequency. In the first part of the thesis, Old Oghuz Turkish Period, Asik Pasha and Garibname, works related to Asik Pasha and Garibname, basic words and organ names, studies on organ names, and finally set of information about the classification of the names related to human body in Garibname according to the anatomy classification are presented. In the second part, details about semantics, context, concept and concept domain, meaning and semantic domain, denotation and connotation are given respectively. In the third part, studies on conceptualisation (naming) and collocations are discussed in detail. In the fourth and last part, the words of *face*, *complexion*, *visage* and *countenance* were first examined in terms of lexical collocations and their grammatical associations were given in tables, then the associations of the words of *face*, *complexion*, *visage* and *countenance* were discussed and evaluated in term of their structure and meaning. In the Appendices, the frequency tables of the names related to the human body in Garibname, the couplets that involved the words of *face*, *complexion*, *visage* and *countenance*, and the conceptual keys that these words formed by themselves and with their collocations were presented. The collocational patterns of the words of *face*, *complexion*, *visage* and *countenance* in the work of Asik Pasha, Garibname, were examined and the conceptual background of the names were aimed to be revealed through these collocations, and at the same time the use of these concepts by Asik Pasha were identified.

Science code: 30103

Key words: Asik Pasha, Garibname, organ names, collocations, conceptualisation

Number of page: 403

Supervisor: Prof Dr Leyla Karahan

TEŞEKKÜR

Yıllar süren bir emeğin ve sabrın neticesi olarak tamamlanan bu çalışma ümit ederim ki hayatımda yarım kalan her şeyi tamamlamam için bir başlangıç ve vesile olur. Bu yolculukta karşılaştığım zorlukları bir kenara bırakarak, çalışmak ve başarmak adına bana her türlü maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen güzel insanlara sahip olduğum için kendimi çok şanslı hissediyorum. Lisanstan beri öğrencisi olduğum danışmanım, en büyük şansım, hocam, Prof. Dr. Leylâ Karahan ve çok kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a bilgileri ile bu yolda bana kılavuzluk ettikleri için minnettarım. Tez İzleme Komitesinde gösterdiği anlayıştan dolayı Prof. Dr. Emine Yılmaz'a şükran borçluyum. Gazi Üniversitesinin, Türk Dili Edebiyatı Öğretmenliği, Türk Dili Edebiyatı ve Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümlerinin çok değerli akademisyenleri, hocalarım, arkadaşlarım, Kastamonu Üniversitesindeki meslektaşlarım destekleriniz için çok teşekkür ederim. Can dostlarım, Prof. Dr. Yavuz Kartallıoğlu, Doç Dr. Gülcan Çolak, Doç Dr. Nihal Çalışkan, Dr. Öğretim Üyesi Gülten Küçükbasmacı, Dr. Öğretim Üyesi Burcu Öztürk, çalışmama sunduğunuz katkıları ve manevi desteğinizi hiç unutmayacağım. Sevgi ve özveriyle beni büyüten canım annem, babam ve sevgili kardeşlerim, kızım Zeynep Dila, oğlum Kenan, eşim Mutlu hepiniz sağolun.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	XII
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	7
1.1. Eski Oğuz Türkçesi.....	7
1.2. Âşık Paşa'nın Hayatı ve Eserleri	14
1.3. Âşık Paşa ve Garibnâme ile İlgili Çalışmalar	27
1.4. Temel Sözcükler ve Organ Adları.....	29
1.5. Organ Adları ile İlgili Çalışmalar.....	34
1.6. Garibnâme'de İnsan Vücutuyla İlgili Adların Topografik (Bölgesel) Anatomiye Göre Sınıflandırılması.....	42
2. BÖLÜM.....	55
2.1. Anlam Bilimi.....	55
2.2. Bağlam	58
2.3. Kavram ve Kavram Alanı	61
2.3.1. Kavram.....	63
2.3.2. Kavram Alanı (Sözlüksel Alan).....	64
2.4. Anlam Alanı (Anlamsal Alan)	67
2.5. Temel Anlam ve Yan Anlam	69
2.5.1. Temel Anlam.....	71
2.5.2. Yan Anlam	72

3. BÖLÜM.....	75
3.1. Kavramlaştırma (Adlandırma)	75
3.2. Eşdizimlilik	77
3.3. Eşdizimlilik ile İlgili Çalışmalar	84
4. BÖLÜM.....	91
4.1. Garibnâme’de İnsan Vücutuyla İlgili Adların Eşdizimlilikleri.....	91
4.2. Garibnâme’de Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri.....	93
4.2.1. Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	102
4.2.2. Ad+Ad: Bağlama Grubu Temindeki Eşdizimlilikler	146
4.2.3. Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temindeki Eşdizimlilikler.....	147
4.2.4. Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	153
4.2.5. Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	174
4.2.6. Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	235
4.2.7. Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	243
4.3. Garibnâme’de Beñiz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri.....	248
4.3.1. Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	249
4.3.2. Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temindeki Eşdizimlilikler	251
4.3.3. Ad+Ad: Bağlama Grubu Temindeki Eşdizimlilikler	253
4.4. Garibnâme’de Rûy Sözcüğünün Eşdizimlilikleri.....	254
4.4.1. Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	254
4.4.2. Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	256
4.5. Garibnâme’de Surat Sözcüğünün Eşdizimlilikleri.....	258
SONUÇ.....	263
KAYNAKLAR	273
EKLER.....	285
EK-1 GARİBNÂME’DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN SIKLIK TABLOSU	286

EK-2 YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER	289
EK-3 BEÑİZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER	323
EK-4 RÛY SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER.....	324
EK-5 SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER.....	325
EK-6 YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI.....	332
EK-7 BEÑİZ SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI	334
EK-8 RÛY SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI.....	335
EK-9 YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI	336
ÖZGEÇMİŞ.....	347

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
TDKTS	<i>Türkçe Sözlük,</i>
DLT	<i>Dîvânu Lugâti 't-Türk Tercümesi</i>
ED	<i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish</i>
TAS	<i>XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü</i>

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri	95-101.
Çizelge 4.3. Beñiz Sözcüğünü Eşdizimlilikleri	248.
Çizelge 4.4. Rûy Sözcüğünün Eşdizimlilikleri	254.
Çizelge 4.5. Surat Sözcüğünün Eşdizimlilikleri	258-260.

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.3.1. Ogden ve Richards'ın Gösterge Őeması.....	62.
Şekil 2.3.2. Hofmann'ın Gösterge Őeması.....	63.
Şekil 2.3.2.1. Otomobil Sözcüğünün Szluksel Alanı.....	66.

GİRİŞ

Anadolu Türk Edebiyatının başlangıç dönemlerine ya da başka bir deyişle Eski Oğuz Türkçesi dönemine ait (13, 14, 15. yüzyıllar) eserler ve yazarları hakkında bilinenler sınırlı olduğu gibi bu eserler üzerinde yapılmış ayrıntılı çalışmalar da yeterli değildir. Bu çalışmada anlam bilimi bakımından Türkçenin 14. yüzyıl çalışmalarına bir kaynak oluşturma amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Türk dilinin söz varlığında bugüne dek uğradığı değişimler ve gelişmeleri ortaya koymak, bunların ortaya çıkma sebeplerini anlamak, söz varlığının kuruluş ve işleyiş bakımından dilin hangi imkânlarından yararlanılarak yapıldığını göstermektir. Böyle bir tez konusunun seçilmesinde, art zamanlı semantik çalışmalar için dilin belli bir kesitini ve özel bir konuyu ele alarak ayrıntılı inceleyen çalışmalara duyulan ihtiyaç da etkili olmuştur.

Çalışmanın başında Garibnâme’de kullanılan insan vücuduyla ilgili adlar tespit edilerek, bu adların sıklık tablosu verilmiştir. Bu inceleme sonucu eserde en yüksek sıklıkta kullanılan *yüz* ve *yüz* kavram alanına giren *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri ile çalışma sınırlandırılmıştır.

Adlar dil bilgisel özellikler taşıyan, metin düzeyinde bağdaşıklık sağlamak için kullanılabilen; bu yönüyle de varlığın ne ya da kim olduğunu belirtme görevinin dışında işlevler üstlenen sözcüklerdir. Bu özelliklerini tespit etmek için adları birlikte kullanıldıkları diğer sözcükler ve içinde buldukları dil bilgisel örüntüler içerisinde incelemek gerekir. Kullanım özelliklerini belirlerken eşdizimlilik ilişkileri ile bu ilişkiler temelinde oluşan çok sözcüklü birimler/biçimbirim dizileri ve dil bilgisel örüntüler üzerinde durulmalıdır (Çalışkan, 2014: 23).

Eşdizimlilik incelemeleri, sözcüklerin tek başına değil başka sözcüklerle birlikte olan kullanımını ve bağlam içi, bağlam dışı değerlendirmeleri söz konusu olduğunda, sözcüklerin kavramlaştırma sürecini tespit etmek için kullanılan önemli bir yöntemdir.

Garibnâme’de yüksek sıklıkta kullanılan (*yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat*) organ adlarının kullanım özellikleri incelenirken aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcüklerinin sözcüksel eşdizimlilik ilişkileri nasıldır?
2. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri ile kurulan çok sözcüklü birimler/biçimbirim dizileri nelerdir?
3. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde sözcük üstü birimler içinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcüklerinin çekirdek anlamında bir aşınma görülmekte midir?
4. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde sözcük üstü birimler içinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri nasıl bir kavramsal içerik oluşturmaktadır?
5. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri sözcük üstü birimler içinde hangi dil bilgisel işlevleri üstlenmektedir?
6. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri sözcük üstü birimler içinde hangi metin işlevlerini üstlenmektedir?

Bu çalışmada, araştırmaya esas teşkil eden eserde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcüklerinin, bağlam, birliktelik ve eşdizim kuralları çerçevesinde anlamsal ve dizimsel ilişkisellikleri ortaya konulmuş, ilişkiselliklerinin dağılımları belirlenmiştir. Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde organ adlarının eşdizimlilik örüntüleri incelenerek, bu eşdizimliliklerden hareketle söz konusu adların kavramsal arka planı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Âşık Paşa'nın bu kavramlar ile ilgili tasarrufları da tespit edilmiştir.

Garibnâme'de *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri ile ilgili yapılan bu çalışma, Âşık Paşa'nın yetiştiği ortam ve eseri kaleme alış sebebi de göz önünde bulundurulduğunda, Türk tasavvuf dilinin nasıl kurulduğuna, kavramların nasıl oluşturulduğuna dair ipuçları verebilecektir.

Çalışmanın birinci bölümü Eski Oğuz Türkçesi Dönemi, Âşık Paşa ve Garibnâme adlı eseri, temel sözcükler ve organ adları, organ adları ile ilgili çalışmalar üzerinedir. Bu bölümde ayrıca Garibnâme'de insan vücuduyla ilgili adların Topografik (Bölgesel) Anatomiye göre sınıflandırılması yer almaktadır.

İkinci bölümde anlam bilimi, bağlam, kavram ve kavram alanı, anlam ve anlam alanı, temel anlam ve yan anlam konuları hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde kavramlaştırma (adlandırma), eşdizimlilik ve eşdizimlilikle ilgili çalışmalar ele alınıp incelenmiştir.

Dördüncü bölümde *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri öncelikle sözcüksel eşdizimlilik açısından incelenerek, dil bilimsel birliktelikleri tablolar hâlinde verilmiş, daha sonra bu sözcük birliktelikleri şekil ve anlam bakımından ele alınıp değerlendirilmiştir.

Metafor ve metonimi, anlam değişmelerinde veya yan anlamların gelişmesinde etkili olan anlam olaylarıdır (Erol, 2008: 49). Çalışmada eşdizimlilikler hem yapısal, hem de anlamsal dağılımına göre tasnif edilerek; bu sözcüklerin kavramlaştırılması incelenirken metafor ve metonimi özellikleri de anlamsal dağılım içerisinde verilmiştir. Ayrıca metafor ve metonimi diye bir bölüm açılmayarak, kavramsal anahtar terimi kullanılmıştır.

Yüz, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri ayrı başlıklar hâlinde değerlendirilirken, kavramsal anahtar metoduyla, ilgili adların kavramsal anahtarları tespit edilmiştir. “1980’de Lakoff ve Johnson tarafından sistemli biçimde ortaya konan Kavramsal Metafor Teorisi esas alınarak geliştirilen Kavramsal Anahtar terimi, ilk defa Charteris-Black (2000) tarafından kullanılmıştır. Charteris-Black’in Boers’un metafor farkındalığı terimi yerine kavramsal anahtar terimini önerme sebebi, pek çok durumda metafor ile metoniminin iç içe geçmiş olmasıdır. Gerçekten de çoğu zaman bu iki söz figürü arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir” (Çalışkan, 2009:68). Buradan hareketle çalışmamızda metafor ve metoniminin her ikisini de içine alacak biçimde, Charteris-Black’in *kavramsal anahtar* terimi tercih edilmiştir.

Sınırlı sayıda yapılan Türkçe eşdizimlilik çalışmalarına bakıldığında konunun anlam bilimi, söylem çözümleme, dil öğretimi ve stilistik analiz açısından ele alınıp incelendiği görülmektedir. Bu çalışma da bir stilistik analiz çalışması olarak kabul edilebilir. Tez, Kemal Yavuz’un hazırladığı ve dört cilt olarak 2000 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan, Âşık Paşa’nın Garibnâme adlı eseri ile sınırlandırılmıştır.

İncelemeye esas alınan *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri, bütün sözcükbiçimleri (wordform) içerecek şekilde sözlükbirim (lemma) düzeyinde ele alınmıştır. Sözcükler aldıkları bütün çekim ekleri ile birlikte değerlendirilmiş, yapım eki almış ve türemiş şekilleri kök anlamından uzaklaştıkları için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bağlam içinde tespit edilen kullanımlar öncelikle eşdizimsel bir incelemeye tabi tutulmuştur. Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler, Ad+Ad Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler, Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler, Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler, Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler, Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler, Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler incelenerek dil bilgisel örüntüler tespit edilmiştir. Eşdizimsel yapılar dildeki bir göstergenin anlamını, kullanım alanını vermesi açısından önem arz etmektedir. Organ adlarının sık sık birlikte oldukları diğer göstergelerle kurdukları yapılar, bu göstergelerin anlam yapısını belirlemede somut bilgiler verebilmektedir (Çetinkaya, 2006: 360).

Bu çalışmada eşdizim konusu sözcüksel eşdizim ile sınırlandırılmıştır. Gramer eşdizimliliklerine değinilmeyecektir. Sözcüklerin kullanım alanları bağlam içerisinde değerlendirildiği için bir nevi kavramların içerik tespiti yapılmıştır. Bu sözcüklerin dizimsel ve anlamsal özellikleri incelenirken doğal olarak anlam olaylarına da değinilerek, kültürel çözümlenmeleri de yapılmıştır.

Eldeki çalışmada; tarihsel ve modern incelemelerde kavramlar kendi dönemleri içinde eş zamanlı yöntem kullanılarak değerlendirilirken, anlam olayları ve anlam değişimleri söz konusu edildiğinde art zamanlı yöntem de göz önünde tutulmuştur.

Çalışmaya esas teşkil eden sözcüklerin bugünkü Türkiye Türkçesindeki anlamlarına da yer verilmiştir.

Tezde kullanılan; düğüm sözcük (node word), eşdizimli (collocate), eşdizimlilik (collocation), kavramsal anahtar, sıklık (frequency), sözcükbiçim (wordform) ve sözlükbirim (headword, lemma) terimleri şöyle tanımlanabilir:

Düğüm Sözcük (node Word): Eşdizimlilik çalışmalarında eşkullanımlılık özellikleri araştırılan sözcüklerden her biri. Örnek kullanım: “Yüz” sözcüğünün eşdizimlilikleri araştırılacaksa düğüm sözcüğümüz “yüz”dür (Çalışkan, 2014: 25).

Eşdizimli (collocate): Eşdizimlilik ilişkisi içindeki sözcüklerin her biri. Örnek kullanım: “Dermansız der” eşdizimliliğinde “dermansız” sözcüğü, “der” sözcüğünün; aynı şekilde “der” sözcüğü “dermansız” sözcüğünün eşdizimlisidir (Çalışkan, 2014: 24).

Eşdizimlilik (collocation): İki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması; iki sözcüğün belli bir sözcük aralığında tesadüfi olmayacak sıklıkta birlikte kullanımınıdır. Örnek kullanım: “Yüz” adının eşdizimlilik ilişkisi içinde olduğu eylemlerden başlıcaları “sürmek, göstermek, vurmak” şeklindedir (Çalışkan, 2014: 24).

Kavramsal Anahtar: Kavramsal metafor ve kavramsal metonimi içine alan çerçeve ifade.

Sıklık (frequency): Belli bir birimin metinde kaç kez kullanıldığını gösteren sayısal veri.

Sözcükbiçim (wordform): Bir sözlükbirimin çekimli biçimlerinin her biri. Örnek kullanım: “Yüz” sözlükbiriminin sözcükbiçimlerinden biri de “yüzüm” birimidir (Çalışkan, 2014: 25).

Sözlükbirim (headword, lemma): Sözlükte madde başı olarak geçen bağımsız biçimbirimlerin her biri. Bir sözcüğün çekime girmiş farklı biçimlerini bünyesinde toplayan taban sözcük. Örnek kullanımı: “Yüz” sözlükbiriminin sözcükbiçimlerinden biri de “yüzüm” birimidir (Çalışkan, 2014: 25).

1. BÖLÜM

1.1. Eski Oğuz Türkçesi

11. yüzyıl ile 21. yüzyıl arasında Kuzey ve Güney Azerbaycân, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye, Anadolu, Kıbrıs, Ege Adaları, Balkanlar, Kırım Hanlığı ve Kuzey Afrika'da kullanılan Türkçeye, Batı Türkçesi adı verilmektedir. Batı Türkçesi; Anadolu, Balkanlar, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'de başlangıçtan bugüne kadar kesintisiz olarak kullanılmıştır. Daha önce konuşma dili olan Oğuz ağzı, 13. yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu'da yazı dili hâline gelmiş ve 13. yüzyıldan 15. yüzyıl sonlarına kadar Azerbaycan, Anadolu, Irak, Suriye ve Balkanlarda tek yazı dili olarak kullanılmıştır.

Bu dönem, özellikle Avrupa Türkolojisinde Eski Osmanlıca, Türkiye Türkolojisinde Eski Osmanlıca veya Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılmıştır. Faruk K. Timurtaş, en yaygın terim olan Eski Anadolu Türkçesi terimini, 15. yüzyıldaki Balkanlar sahasını içine almadığı için kullanmamış ve Eski Türkiye Türkçesi terimini tercih etmiştir. Ahmet Bican Ercilasun ise Azerbaycan'ı dışarda bıraktığı için bu terime itiraz etmiş ve Eski Oğuz Türkçesi terimini teklif etmiş, Oğuz Türkçesinin yazı dili olmadan önceki dönemine de Ana Oğuz Türkçesi denilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Ercilasun, 2006: 433). Fuad Bozkurt, Oğuz Türkçesi başlığı altında bu dönemi, Selçuklu Türkçesi, Anadolu Beylikleri Türkçesi ve Kuruluş Yılları Türkçesi olarak incelemektedir (Bozkurt, 2002: 229-236). Zeynep Korkmaz da Eski Anadolu Türkçesi ya da Eski Türkiye Türkçesi diye adlandırılan bu yazı dilini Selçuklu Dönemi Türkçesi, Anadolu Beylikleri Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi Türkçesi olarak üçe ayırmış ve incelemiştir (Korkmaz, 2013: 81).

Azerbaycan ve Anadolu'nun (14. yüzyılın ortalarından itibaren aynı zamanda Balkanların) ortak yazı dili olan Eski Oğuz Türkçesi, 13. yüzyıldan 15. yüzyılın sonlarına kadar bir standartlaşma süreci yaşar. Eski Oğuz Türkçesinde aynı işlev için farklı morfofonolojik biçimler (örnek olarak teklik birinci şahıs için *-vAn*, *-vAnln*, *-vAm*, *-Am*, *-In*) kullanılabildiği gibi yazardan yazara değişebilen biçimler de kullanılabilmektedir. Eski Oğuz Türkçesi, Karakoyunlu-Akkoyunlu-Osmanlı siyasî çekişmesi dolayısıyla 15. yüzyılda ayrışma süreci yaşayarak, 16. yüzyıl başında Safevî Devletinin kuruluşuyla Azerbaycan ve Osmanlı yazı dillerine ayrılmış, 20. yüzyılda Türkmen ve Gagavuz yazı dilleri de bunlara eklenmiştir (Ercilasun, 2006: 434).

11-13. yüzyıllar arasında Batı Türkistan'dan ve Harezm bölgesinden Horasan'a ve Anadolu'ya gerçekleştirilen Oğuz göçleri sonucunda, 1040 yılında Horasan'da Büyük Selçuklu Devleti; 1071 Malazgirt savaşı ile de 1077'de Anadolu'da bağımsız bir Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. Zeynep Korkmaz'a göre Oğuzcaya dayalı bir yazı dilinin oluşması bu gelişmelerin doğal bir sonucudur (Korkmaz, 2013: 81). Selçuklu Anadolu 11-13. yüzyıllarda bir yandan Haçlı Seferleri, bir yandan da Moğol akınlarının sonucu olan siyasî ve sosyal karışıklıklarla karşı karşıya gelmiştir. 11. yüzyıl, Haçlılara ve Bizans'a karşı çetin savaşlarla geçmiştir. II. Kılıç Arslan'ın 1176'daki Miryakefalon savaşında Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratması ile hem Türk'ün Anadolu'da kalacağı kesin olarak anlaşılmış, hem de Batı Anadolu yolları Türklere açılmıştır. 13. yüzyılın ortalarına doğru kuzeyde ve güneyde denizlere ulaşılırken batıda da Denizli ve Kütahya ötelere kadar gidilmiştir. 13. yüzyıl başlarında ise Türkistan'da kalmış diğer Oğuzlar da Azerbaycan'a ve Anadolu'ya yerleşmiş ve böylece bu iki ülke, ikinci bir Türk ana yurdu hâline gelmiştir (Korkmaz 2013: 81; Ercilasun 2006: 436). Cengiz ve çocuklarının baskısı, Anadolu Selçuklularını zayıflatmış; 1243'teki Köseadağ bozgunu ile de Anadolu Selçuklularının otoritesi kırılmıştır. Bu olaylar sonucunda Anadolu'daki Türk nüfusu hızla çoğalmış ve Moğol hâkimiyeti başlarken yeni gelen kalabalık Oğuz nüfusunun da tesiriyle Anadolu'da birçok beylik ortaya çıkmıştır. 1256-1336 yıllarında, İlhanlılara bağlı beyliklerce idare edilen Anadolu'da, 1336 yılında İlhanlıların yıkılışıyla Beylikler özgürlüklerini ilan etmiştir. Moğollara tâbi olan Anadolu Selçuklularının hâkimiyeti 1243'te gittikçe zayıflamış ve 1308'de sona ermiştir. Bu tarihî olayların neticesini Ahmet Bican Ercilasun'dan özetle şöyle ifade edebiliriz:

Türklüğe kapalı olan İran, Azerbaycan ve Anadolu açılmış; Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlar Türk yurtları hâline gelmiştir. Yüzlerce yıldan beri Seyhun boylarında ve Aral'ın doğusunda yaşamakta olan Oğuzlar, 11-13. yüzyıllar arasında Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlara yerleşmişlerdir. Bin yıldan beri Balkanların ve Orta Doğu'nun en büyük siyasî gücü olan Doğu Roma yıkılmış, yerini Türk gücü ve onun doruk noktası olan Osmanlı almıştır. Orta Doğu ve Balkanlardaki bugünkü Türk varlığı ve Türkiye Cumhuriyeti bu hadiseler sonucu ortaya çıkmış ve Orta Doğu ve Balkanlarda, Oğuz ağzına dayanan ikinci bir Türk yazı dili doğmuştur (Ercilasun, 2006: 431).

Oğuzlar, Seyhun boylarında yaşarken o zamanki Türk kültür çevresine (Kâşgar, daha sonra Harezm) girebilmiş ve kültürce belli bir seviyeye ulaşmışlardı. Pek az bir kısmı da

edebî dil olarak Hâkaniye Türkçesini kullanıyordu. Bu edebî muhitlerden iyice uzaklaşarak 11. yüzyıldan itibaren İran'a, Azerbaycan'a ve Anadolu'ya gelenler ise esasen göçeri oldukları için Hâkaniye denilen edebî dilin kültürünü almamışlar, onu öğrenmemişlerdi. Günlük hayatta sözlü olarak kullandıkları sadece Oğuz konuşma dili, yani Oğuz ağzı idi. Bu dili destanlarında, halk şiiri türlerinde, atasözlerinde, masallarında sözlü bir edebiyat vasıtası olarak kullanıyorlardı. Oğuzlar, daha elli yıl geçmeden bu topraklarda Orta Doğu'nun en büyük devleti olan Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Zeynep Korkmaz dönemin siyasal, sosyal ve idarî koşulları dolayısıyla resmî dil olarak yeni devletin bürokratlarından önemli bir kısmının da ana dili olan Farsçanın; din dili, bilim dili ve dış yazışmalar dili olarak da samimiyetle bağlanılan yeni dinin dili olan Arapçanın kullanıldığını belirtmektedir. Bu dönemde Türkçenin edebî dil olarak kullanıldığı Kâşgar çok uzakta kalmış ve Anadolu'ya gelen ilk Oğuzların Kâşgar'la hiç teması olmamıştır. Bu sebeplerden 11. ve 12. yüzyılda Türkçenin edebî dil olarak kullanılmadığı (ya da bu eserlerin tespit edilemediği) görülmektedir (Korkmaz, 2013: 81; Ercilasun, 2006: 432-433). 13. yüzyılda Oğuz ağzına dayanan yeni bir yazı dili yaratılabilmesinin sebeplerini Ercilasun'dan yola çıkarak şöyle özetleyebiliriz:

11. ve 12. yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu'ya gelen Türkler nüfusça çok kalabalık olmadıkları gibi Bizans'la ve Haçlılarla savaşarak Anadolu'da tutunma kavgası vermektedirler. 13. yüzyıl başlarında Cengiz Han'ın baskılarıyla Türkistan'da kalan diğer Oğuzlar da Anadolu'ya gelmek zorunda kalmış ve Azerbaycan'la Anadolu'daki Türk nüfusu birdenbire çoğalmıştır. Böylece yeni bir yazı diline ihtiyaç duyan nüfus yoğunluğuna ulaşılmıştır. Cengiz ve çocuklarının Batı seferleri sonucu Kâşgar'daki Türk edebî dil muhiti Harezmi'e kadar kaymış, Oğuzlara yaklaşmıştır. Kâşgar ile temas edemeyen Azerbaycan ve Anadolu'daki Oğuzlar, İlhanlılar çağında Harezmi'le temas edebilmişlerdir. İlhanlı bürokrasisi içinde de eski Türk edebî dilini kullanan Uygur kâtipleri vardır. Cengizlilerin önünden kaçıp Anadolu'ya gelen şehirli Oğuzlar ve bunların hiç olmazsa bir kısmı oradaki yazı dili geleneğine sahiptirler. Fuad Köprülü *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde, Türkistan'daki edebî dil ile yazan mutasavvıf şairlerin, Ahmed Yesevî ve haleflerinin, Oğuz dervişleri ve bilhassa Yunus Emre üzerindeki tesirlerini göstermiştir. Mevlâna'da Türkçe sözcük ve şiirler arasında Orta Asya Türkçesine mahsus sözcük ve şekillerin bulunması, onun da Türkistan'daki edebî dil geleneğinden haberdar olduğunu göstermektedir. Türkistan'daki edebî dil geleneğini bilenler Anadolu'da bu edebî dili, hitap ettikleri zümre Oğuzlar olduğu için kullanmasalar da Oğuz ağzından

yeni bir edebî dil yaratmada bu bilgilerinden ve eski edebî dil geleneğinden faydalanmışlardır. Çok canlı bir din ve tasavvuf hayatı yaşayan Türkler bu hayata ait inançların, tasavvufî görüşlerin, ahlâkî prensiplerin halka, onların diliyle anlatılması gerektiğine inanmışlardır. Oğuzların bir yazı dilinin oluşmasında önemli rol oynayan sözlü edebiyat gelenekleri yoktur. 13. yüzyılda Oğuz ağzına dayanan yeni bir yazı oluşmasının en önemli sebeplerinde biri de Anadolu Selçuklularının yerine beyliklerin ortaya çıkmasıdır. Candaroğulları, Karamanoğulları, Aydınogulları, Osmanogulları gibi beyliklerin başında bulunan boy beyleri umumiyetle Farsça ve Arapçaya yabancı olsalar da bir devletin, sanatkâr ve edebiyatçıları himaye etmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu yüzden Türkçe yazan bilgin, şair ve edipleri teşvik etmişlerdir. Bu tarihî, coğrafi, siyasî ve lengüistik şartlar, Azerbaycan ve Anadolu’da yeni bir yazı dilinin meydana gelmesine yol açmıştır (Ercilasun, 2006: 433-434).

Eski Anadolu Türkçesinin birinci dönemi olan Selçuklu Dönemi Türkçesinde, konuşma diline dayalı bir yazı dili oluşturma çabası ve birer kültür dili durumundaki Arapça ile Farsçaya karşı bir mücadele görülmektedir. Bu nedenle ortaya konan eserler oldukça sınırlıdır. Bu döneme ait eserler, A. Fakih’in Çarhnâme’si, Kitâbu Evsâf-ı Mesacidi’s-Şerîfesi, Hoca Dehhanî’nin manzumeleri, Şeyyad Hamza’nın Yusuf ve Zeliha’sı ile Dâstân-ı Sultan Mahmud Mesnevî’si, Mevlâna ve Sultan Veled’in Türkçe beyit ve manzumeleri ile Yunus Emre’nin Divan’ı ve ahlakî içerikli Risaletü’n-Nushiyye’si gibi ürünler ile yazılı kaynaklardaki bilgilerden varlığını öğrendiğimiz Şeyyad İsa’nın Salsalnâmesi, yazarı bilinmeyen Şeyh San’an Hikâyesi, Battalnâme, Dânişmendnâme gibi eserlerdir. Bu dönemde Oğuzca eserlerin az olmasının bir diğer sebebi de 13. yüzyıl Moğol akını sonucu bazı eserlerin kaybolmuş olabileceği ihtimalidir (Korkmaz, 2013: 82).

Anadolu Oğuzcası ile ilgili yazılış tarihleri ve yazıldıkları alanlar belli olmayan 12. yüzyılın ikinci yarısı ile 13. yüzyılın ilk yarısına ve Anadolu bölgesine dâhil edilen Ali’nin Kıssa-i Yûsuf’u, Behcetü’l-Hadâik fi Mev’izetü’l-Halâik, Kudûrî Tercümesi, Kitâbü’l-Ferâiz, Kitâb-ı Güzide, Kitâb-ı Gunya, Süleymaniye Kütüphanesindeki bir Kur’an tercümesi, Mevlâna’nın Türkçe şiirleri ve Şeyyad Hamza’nın bazı manzumeleri gibi başka eserler de vardır. Bu eserlerde Oğuzca özelliklerin yanı sıra Doğu Türkçesine ait özellikler de görülmektedir. Bu eserlere karışık dilli eserler de denir (Korkmaz, 2013: 82; Ercilasun, 2006: 434). Karışık dilli eserlerin Karahanlı Türkçesi ile Eski Anadolu Türkçesi arasındaki “geçiş devri”ni temsil ettiği ileri sürülmektedir. Reşit Rahmeti Arat, 1956 yılındaki V.

Türk Tarih Kongresinde Karahanlı dönemi edebî dilinin 12. ve 13. yüzyıllarda Oğuzlar arasında, Oğuz konuşma dilinin özelliklerini almak suretiyle gelişerek Azerbaycan ve Anadolu’da yeni bir yazı diline, Batı Türkçesinin ilk dönemi olan Eski Anadolu Türkçesine dönüştüğünü ileri sürmüştür (1987: 317). Reşit Rahmeti Arat, Akaid-i İslâm adlı bir eserde geçen bir kayda dayanarak, bahsettiği ara döneme ait eserlerin mevcut olması gerektiğini düşünmektedir (Ercilasun, 2006: 434-438).

Reşit Rahmeti Arat, Sadettin Buluç, Zeynep Korkmaz, Mustafa Canpolat, karışık dilli eserlerin Eski Türk yazı dilinden yeni bir yazı diline, daha doğrusu Oğuzcaya geçiş dönemini temsil eden nitelikte eserler oldukları görüşünü dile getirmişlerdir. Şinasi Tekin ise bu eserlerdeki ikili oluşumun organik özellikler olmayıp, bu eserlerin farklı bölgelerde kopya edilmiş ya da Türkistan’dan gelmiş bazı kişilerin ağız özelliklerinin eserlerdeki etkisiyle oluşmuş olabileceğini savunmaktadır (Korkmaz, 2013: 82). Korkmaz, Kâşgarlı’nın Oğuzca için verdiği özelliklerden Doğu Türkçesine ait olanların karışık dilli eserlerde yer alan Doğu Türkçesine ait özellikler ile örtüşmesini ve G. Doerfer’in yaptığı araştırma ile bu özelliklerin günümüz Horasan Türkçesine kadar uzanmış olmasını, Oğuzcanın 11-13. yüzyıllar arasında böyle bir süreci yaşadığına işaret ettiğini belirtmektedir. Doğu Türkçesine ait özellikler Oğuzcanın kendi yapısından değil Karahanlı Türkçesinin etkisinden gelen özellikler olduğu için, 13. yüzyıldaki yoğun Oğuz göçleri ile Anadolu’nun iyice Türkleşmesi sonucu bu yan etkiler kısa zamanda silinmiştir. Korkmaz, bu dönem dilinin, Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine uzanan bir geçiş evresi olarak değil, doğrudan doğruya Oğuzcanın kendi içindeki farklı biçimlenme süreçlerinin ortaya koyduğu birer ayrılık olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve siyasî açıdan farklı birer yapıyı temsil eden Selçuklu dönemi ile Anadolu Beylikleri döneminin dil yapılarının da birbirinin devamı niteliğinde, bir bütün olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir (Korkmaz, 2013: 83). Leylâ Karahan, “Anadolu Türk yazı dili, devamlılığı olan bir yazı dili olsaydı, herhâlde 13. ve 14. yüzyıl müellifleri, Türkçeye kimsenin bakmadığından, Türkçenin yetersizliğinden bu kadar şikâyet etmezlerdi.” diyerek bu yakınmaların yeni teşekkül etmiş bir yazı dilinin yerleşme, kendini kabul ettirme ve yaygınlaşma çabalarından kaynaklanabileceğini ifade etmiştir (Karahan, 2013: 220). Karahan, 13. ve 14. yüzyıl Anadolu’sunda Türk yazı dilinin oluşumuna kaynaklık eden ağzın tespiti ile ilgili çalışmasında, 13 ve 14. yüzyılı temsil eden Sultan Veled, Yunus Emre, Dehhani, Ahmed Fakih, Âşık Paşa, Gülşehri, Şeyyad Hamza ve diğer müelliflerin eserlerinin yazı dili-ağız ilişkisini değerlendirmek açısından çok önemli olduklarını belirtmiştir. Bu eserlerin

imlalarının büyük ölçüde dönemin fonetik yapısını yansıtmaları ve yazı diline kaynaklık eden ağzın özelliklerini en iyi taşıyan eserler olmaları bakımından araştırmacılara güvenilir malzemeler sunacağını fakat bir yandan da standartlaşmamış yapıları ile de sorunun çözümünü zorlaştıracaklarını ifade etmektedir (Karahan, 2013: 222).

Beylikler dönemi Türkçesi, yukarıda bahsettiğimiz Doğu Türkçesinin kalıntılarından ayıklanmış Oğuzcaya dayalı yepyeni bir yazı dilinin kuruluş dönemidir. Bu dönem, 12. yüzyıl sonlarından 15. yüzyıl ortalarına, Osmanlı Beyliği'nin güçlü bir devlet durumuna geçişine kadar olan süreyi kapsar. Selçuklu Türkçesinin bitişi ile Beylikler dönemi Türkçesinin başlangıcı kesin sınırlarla birbirinden ayrılamaz. Bu dönemde Moğol akınının önünden batıya göç eden Oğuzların bölgeyi bir Türk ülkesi hâline getirmesi, Moğol egemenliğine giren devletin 1307 yılında parçalanmasıyla birlikte Selçuklu Devletinin uç beyleri olan Türkmen beylerinin Anadolu beyliklerini kurmaları ve özellikle de bu beyliklerin her birinin başında Arap ve Fars kültürüne aşina olmayan Türkmen beylerinin Selçuklu döneminden farklı bir bilinçle Türkçeye yaklaşmaları, Anadolu'da Oğuzcaya dayalı bağımsız ve güçlü bir yazı dilinin oluşmasını sağlamıştır. Karamanoğulları, Germiyanogulları, Osmanogulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları bu beyliklerin bazılarıdır. Karamanoğlu Mehmet Bey'in 1277'de "Şimdiden girü hiç kimesne kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda Türk dilinden gayrı dil söylemeye.", "Defterleri dahı Türkçe yazalar." şeklindeki buyruğu, Türkmen beylerinin bu tutumlarını özetlemektedir (Korkmaz, 2005/I: 424-428).

Beylikler döneminde telif, tercüme ve uyarlama yolları ile birçok eser meydana getirilmiştir. Bu eserlerin en önemlileri, Yunus Emre'nin Divan'ı ve Risâletü'n-Nushiyye'si; Ahmet Gülşehrî'nin Şeyh Attar'dan yeni ilavelerle Türkçeye aktardığı manzum Mantıku't-Tayr'ı; Âşık Paşa'nın Garibnâme'si, Fakrnâme ve Vâsıf-ı Hâl mesnevîleri ile Hikâye ve Kimya risaleleridir. "Kırşehirli Gülşehrî ve Âşık Paşa, Eski Oğuz Türkçesinin bilinen ilk büyük eserlerini vermişlerdir ve bu bakımdan Kırşehir'in ve Baba İlyas sülâlesinin, Eski Oğuz Türkçesinin kuruluşunda özel bir yeri vardır" (Ercilasun, 2006: 441-442). Bu dönemdeki diğer eserler, Muhammed Nesefî'nin Manzume-i Nesefî'si; Ahi Evran Mesnevîsi; Ahmedî'nin İskendernâme'si; Hoca Mes'ûd'un manzum aşk hikâyesi Süheyl ü Nevbahâr'ı ile Ferhenknâme-i Sa'd'î Tercümesi; Fahrî'nin Husrev ü Şîrîn Mesnevîsi; Kul Mes'ûd'un Farsçadan dilimize aktardığı Kelile Dimne Tercümesi; Sadrü'ddin Mustafa Şeyhoğlu'nun Farsçadan çevirdiği Marzubânnâme Tercümesi ile

Unsurü'l-Maâlî; Keykâvus b. İskender b. Kâbus'un oğlu Gîlanşah için yazılan Kâbusnâme Tercümesi; Şeyhoğlu'nun Süleyman Şah için kaleme aldığı Hurşîdnâme Mesnevîsi, Kenzü'l-küberâ ve Mihekkü'l-ulemâ'sı; Tursun Fakîh'in Mesnevî'si; Kadı Burhaneddin'in Divan'ı; Nesimî'nin şiirleri; Erzurumlu Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevîsi, Yüz Hadîs ve Fütûhü'ş-şam Tercümeleri ile Siyer'i Nebî'sidir. Arapçadan yapılan Taberî Tercümesi gibi tarihî bazı eserler ile Müntehabü'ş-Şifa gibi bazı tıbbî eserler de vardır. Ankaralı Mustafa b. Mahmud'un Sûretü'l- Mülk Tefsiri; Ladikli Muarri'fe ait manzum Hasan Hüseyin Hikâyesi; Ali'nin Hz. Ömer Destanı; Şeyyad adlı bir şairin Kastamonu beylerinden Kötürüm Bayezid'e takdim ettiği manzum Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin ile Tursun Fakîh'in Gazavatnâme'si; Aydınoglu Mehmed Bey için Arapçadan aktarılan Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiyâ Tercümesi; mütercim veya yazarları bilinmeyen bazı Tezkiretü'l-Evliyâ tercümeleri ile müfessirleri bilinmeyen Fatıha ve İhlas suresi tefsirleri, Tebâreke Tefsiri vb. eserler de dinî içerikli eserlerdendir (Korkmaz, 2013: 89-90).

Eski Oğuz Türkçesinin 15. yüzyıl yani Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi evresine giren bazı eserleri şunlardır: Ebü'l-Leys Semerkandî'den Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi; Düsturnâme-i Enverî; Oruç Beğ Tarihi; Âşık Paşazade Tarihi; Mehmed Neşrî'nin Kitâb-ı Cihan-nümâ; Yazıcızade Ali'nin Selçuknâme'si gibi tarihî eserler; Dede Korkut Hikâyeleri; Şehzâde Ahmed Mısrî'nin Kırk Vezir Hikâyesi ile Dastan-ı Ahmed Haramî'si; Dâstân-ı Varka ve Gülşah; Cevahirü'l-Esdâf adlı Kur'ân Tercümesi, Muhammed b. Yahya'ya ait bir Kur'ân tercümesi ile çevirenleri bilinmeyen bazı Kur'ân tercümeleri; Şeyhî'nin Divan'ı, Husrev ü Şîrîn'i, Harnâme'si ve diğer eserleri ile Ahmed-i Da'î'nin şiirleri; Mehmed'in Işknâme adlı mesnevîsi; İbn Hatib'in Ferâhnâme'si; Mehmed b. Süleyman'ın Hayâtü'l-Hayvân, Balıkesirli Devletoğlu Yusuf'un Vikâye Tercümeleri; Şeyh Elvan Şirazi'nin Gülşen-i Râz Tercümesi; Manyaslı Mahmud'un II. Murad adına yazdığı Acebü'l-Ucâb adlı mesnevîsi; Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necât (Mevlid) adlı siyer kitabı, Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun tıbbî Cerrahiye-i İlhaniye'si; Tutmacı'nın Gül ü Husrev Mesnevîsi ile Fatih'in şiirleri (Korkmaz, 2013: 90).

Manzum, mensur, tercüme ve telif olmak üzere çeşitli konulardaki bu eserler Türk dilinin 15. yüzyılın ikinci yarısında bilim ve sanat dili hâline geldiğini göstermektedir. Ancak yüzyılın ikinci yarısında genel olarak yazı dilinin klâsik Osmanlıcaya doğru yol aldığı görülmektedir (Korkmaz, 2013: 90).

1.2. Âşık Paşa'nın Hayatı ve Eserleri

Hayatı

1272'de Kırşehir'de dünyaya gelen Âşık Paşa'nın asıl adı Ali'dir. "Paşa", "beşe" veya "başağa" olarak adının sonuna eklenen lakattan babasının ilk oğlu olduğu düşünülmektedir (Kut 1999: 1). Hayatı hakkındaki bilgiler, oğlu Elvan Çelebi tarafından yazılan Menakıbü'l-Kudsiyye fi Menasibi'l-Ünsiyye adlı eserde anlatılanlara dayandırılmaktadır (Kut, 1999: 1).

Latîfi (ö. 1582), Tezkiresinde yer verdiği Âşık Paşa'yı âşık, ârif ve irfanla donanmış bir kimse olarak anlatır. Ona göre zengin olmakla birlikte Âşık Paşa'nın sîreti de sûreti de dervişânedir. Latîfi, Âşık Paşa'nın Orhan devrinde Acem sınırından gelerek Kırşehir'i vatan edindiğini ve Hacı Bektaş musahibi olduğunu söyler (2000: 118). Elvan Çelebi'ye göre ise Âşık Paşa, Muhlis Paşa'nın Arapgir'deki zaviyesinde doğmuştur (Erünsal ve Ocak, 2014: 58).

Kemal Yavuz'un ifadelerine göre Âşık Paşa'nın çocukluğu III. Gıyaseddin Keyhusrev (1266-1284), gençlik yılları Sultan II. Mesud (1284-1296, 1302-1310) ve III. Alâeddin Keykubad (1298-1302) zamanlarına; olgunluk yılları Osman Bey devrine ve ömrünün son yedi senesi de Orhan Bey zamanına denk gelir (2000: 9). Osman Gazi'nin istiklâlini ilânı sırasındaki törende de bulunmuştur (Yavuz, 2000: 9). Âşık Paşa, Kırşehir'in Osmanlı topraklarına geçmesinde rol oynamış, Kırşehir beyi tayin edilmiştir (Yavuz, 2000: 10). Âşık Paşa, Anadolu Valisi Timurtaş Paşa'nın veziri olmuş, bazı siyasi olaylara karıştığı için Mısır'a gitmiş, Amasya'ya geri dönerken Kırşehir'de hastalanarak vefat etmiştir (Kut 1991: 3). Garibnâme'nin miracı anlattığı kısımlarda, Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra gibi yerleri tasviri, ancak gören birisi tarafından yapıldığı hissini vermekte; bu da şairin Kudüs'e de uğradığını düşündürmektedir (Yavuz, 2000: 10).

Âşık Paşa, Kırşehir'de Süleyman Türkmanî'den (Kırşehrî) ve Baba İlyas'ın halifelerinden Şeyh Osman'dan dersler almıştır (Kut 1991: 2; Yavuz 2000: 9). Devrin siyasî şahsiyetleri yanında âlim ve şeyhleri ile temas kurmuştur. Açtığı zaviyede halkı aydınlatmıştır (Yavuz, 2000: 9-10).

Elvan Çelebi'ye göre Âşık Paşa 63 yıl ömür sürmüştür ve 3 Safer 733'te (3 Kasım 1332) vefat etmiştir (Erünsal ve Ocak, 2014: 60, 232). Âşık Paşa'nın türbesi Kırşehir'de, şehrin kuzeydoğusunda bir tepede, kendi adı ile anılan kabristanda bulunmaktadır (Yavuz 2000: 10). Türbenin kitabesinde Âşık Paşa'dan Şeyh Bâce olarak bahsedilmektedir (Eyice, 1991: 5). O dönemde Kırşehir, Eretnaoğulları arazisi içinde olduğundan türbenin Eretnaoğullarının veziri ve Âşık Paşa'nın yeğeni Alaeddin Ali Şah tarafından yaptırıldığı ileri sürülmüştür (Eyice, 1991: 5). Türbenin kubbesinin Kırgız çadırını andırması, mimarının Horasan erenleriyle Anadolu'ya gelen bir Türk olabileceği fikrini de doğurmuştur (Eyice, 1991: 5). Türbenin dış cephelerinden üçü son derece sade, şehre bakan güney cephesi ve buradaki giriş süslüdür (Eyice, 1991: 5). Semavi Eyice'ye göre Âşık Paşa türbesi simetriden kaçınan farklı bir mimari anlayışa sahiptir. Eski Türk geleneklerine bağlı özellikleriyle Anadolu'da Türk-İslam yapı sanatının değerli bir örneğidir. Vakıf kayıtlarından Âşık Paşa adına bir zaviye olduğu da anlaşılmaktadır (Eyice, 1991: 5). Kaynaklarda türbenin kutsal sayılıp halk tarafından ziyaret edildiği kayıtlıdır (Kut, 1991: 3). Âşık Paşa ve türbesi etrafında çeşitli inanışlar da oluşmuştur (Erünsal ve Ocak, 2014: 63-63; Kaymaz, 2002).

Âşık Paşa'nın babası Muhlis Paşa, dedesi Baba İlyas'tır. Muhlis Paşa, Baba İlyas'ın en küçük oğludur (Kut, 1991: 2; Yavuz 2003: 30). Dedesi Ebü'l-Bekâ Şeyh Baba İlyas b. Ali, XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve Amasya'ya yerleşmiştir (Kut, 1991: 1). Devrinin önde gelen din âlimi ve Sünnî bir mutasavvıfı olduğu belirtilen Şeyh İlyas'ın öğrencileri çoğalınca Sultan I. Alaeddin Keykubat endişelenmiş, ancak hizmetini görmüş ve takdir etmiştir (Yavuz, 2003: 30). Yavuz'un aktardığı bilgilere göre tarihe "Babaî İsyanı" olarak geçen 1240'taki ayaklanmanın müsebbiplerinden biri olarak gösterilen Baba İlyas'ın¹, Baba İshak adındaki görünüşteki öğrencisi, devlet kurma emelleriyle etrafına Hristiyan güçler ve kendine bağlı kimseleri toplayarak isyan etmiştir. Baba İlyas'ın uyarılarına rağmen Baba İshak bu uyarılara kulak asmamış, Baba İlyas kendisine "Ey İshak kurtuluşa erme, kolundaki kuvvet düşün." diye beddua etmiştir (Yavuz 2000: XIII XVIII). Baba İlyas bu isyana katılmamakla birlikte ayaklanma sebebi ile öldürülmüştür (Yavuz, 2003: 30). Bu isyana Elvan Çelebi eserinde geniş yer verir. Eserin 321-676. beyitleri arasında isyanın hikâyesi uzun uzun anlatılmaktadır (Erünsal ve Ocak, 2014: 126159).

¹ Bu ayaklanma ile ilgili olarak bkz: Elvan Çelebi, Menâkıbü'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye, hzl. İsmail E. Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 39-47.

Baba İlyas'ın dört oğlundan² biri olan Muhlis Paşa³, Mısır'da bulunmuş, II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında iftiralara uğramış; IV. Kılıçarslan'ın 1266'da Sultanhanı'nda boğularak öldürülmesine şahit olmuştur (Yavuz 2003: 30). Muhlis Paşa'nın 1273'te Konya'yı ele geçirerek altı aylık bir hâkimiyetten sonra Karamanoğullarına devrettiği nakledilmektedir (Kut, 1991: 2). Muhlis Paşa, Kırşehir'de oğlu Âşık Paşa'yı babasının halifelerinden Şeyh Osman'a emanet etmiş ve 1274'te ölmüştür⁴. Âşık Paşa, Arapgir'den Kırşehir'e Şeyh Osman'ın yanına geldiğinde on dört yaşındadır⁵. Âşık Paşa, babasının vasiyeti üzerine Şeyh Osman'ın kızıyla evlenmiştir (Yavuz, 2000: XXX).

Şeyh Osman, Âşık Paşa'nın öğrenimi ile de ilgilenmiştir. Çocukluğu, devrinin ilmî, edebî ve fikrî yönden önemli bir merkezi olan Kırşehir'de geçen Âşık Paşa, böylece zahirî ve batınî ilimlerde yetişmiştir. Arapça, Farsça, Ermenice ve İbranice öğrenmiş; ledünnî ilim tahsil etmiştir (Yavuz, 2000: XXX). Elvan Çelebi, babasını dünya işlerine hiç karışmayan, kendini tasavvufa vermiş bir veli gibi yaşadığını kaydetmektedir (Kut, 1991: 3).

Kemal Yavuz'a göre, Âşık Paşa'nın en önemli özelliği buhranlı dönemlerinde Türk milletine yol göstermesidir. Eserlerini de bu fikirle yazmıştır (Yavuz, 2000: XXXIV). Mehmet Kaplan'a göre Âşık Paşa, devrinin ideologudur (Kaplan, 1992: 178). Yavuz, onun

² Erünsal ve Ocak'a göre, Baba İlyas'ın Ömer Paşa, Mahmud Paşa, Yahya Paşa, Halis Paşa ve Muhlis Paşa adlarını taşıyan beş oğlu bulunmaktadır. Bu konuda bkz: Elvan Çelebi, Menâkıbü'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye, hzl. İsmail E. Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 27-28, 49-50.

³ Elvan Çelebi, dedesi Muhlis Paşa ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi verir. Ona göre isyan sırasında Muhlis Paşa bebektir. Baba İlyas'ın Amasya yakınlarında bulunan Çat köyündeki zaviyesi ateşe verildiğinde beşikte yatmaktadır. Bebek, halifelerden Şerefü'd-dîn tarafından kurtarılmış ve Baba İlyas'ın hasmı Köre Kadı'nın evinde kimliği gizlenerek yedi yaşına kadar büyütülmesi sağlanmıştır. Elvan Çelebi bu hadiseyi Musa ile Firavun'un durumuna benzetir. Muhlis Paşa, daha sonra Mısır'a götürülmüş, on dört yaşında kadar orada kalmış ve 1254'te Anadolu'ya gelmiştir. 1273'teki altı aylık Konya saltanatının ardından Kırşehir'e gelerek bir zaviye açmış ve orada vefat etmiştir. Eserin 751-1139. beyitlerinde Muhlis Paşa'nın hayatı etraflıca anlatılmıştır (Erünsal ve Ocak, 2014: 50-57, 166-198).

⁴ Erünsal ve Ocak, bu tarihi 1280-90 olarak göstermektedirler (2014: 57).

⁵ Erünsal ve Ocak'a göre Âşık Paşa, babasının vefatından sonra on yıl Arapgir'de kalmış, yirmi beş yaşında iken Kırşehir'e getirilerek Şeyh Osman tarafından şeyhlik makamına geçirilmiştir (2014: 58-59).

eserlerinde Orhun Abidelerine, Kutadgu Bilig'e, Dede Korkut'a, Mesnevi'ye ve Yûnus'a, zaman zaman da Süleyman Çelebi'ye yöneldiğini söyler (Yavuz, 2000: XXXIV).

Kemal Yavuz'a göre miracnâme ve mevlid gibi türlerin, Leylâ ile Mecnun, Yusuf ile Zeliha gibi eserlerin ilk örneklerine Âşık Paşa'da da rastlanmakta; Sinan Paşa'daki söyleyişler Garibnâme'den gelmektedir. Yavuz'un tespitlerine göre; Yazıcıoğlu Mehmed, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu Rumî, Baki, Şeyh Galib gibi isimler Âşık Paşa'nın tesirindedir. Âşık Paşa, Türk edebiyatında hikmet açısından ilktir. Ahmedî ve XVII. yüzyılda Nâbi de hikmet yönü ile Âşık Paşa'ya bağlıdır. Rami Mehmed Paşa ile Koca Ragıp Paşa tarafından bu gelenek devam ettirilir (Yavuz, 2000: XXXIV). Âşık Paşa, Hz. Hızır'ın hayatını anlatarak menkıbe türünün de ilk örneklerini verir (Yavuz, 2003: 34).

Kemal Yavuz'a göre, "Âşık Paşa'nın bir beyti ile kendi devrinden başlayarak XIX. yüzyıla kadar Türk edebiyatı içinde dolaşmak da mümkündür" (Yavuz, 2000:II/I, 7). Bir beyti bile Sultan Ahmed, Aziz Mahmud Hüdayî gibi mutasavvıflarda, tasavvufî Türk edebiyatı içinde yol açıcı olmuş; 18. yüzyılda örneğin Müştak Baba (ö. 1833) gibi divan şairlerinin gazellerinde redif veya nakarat şeklinde yer almıştır. 19. yüzyılda aynı mısralara Abdurrahman Sami Paşa tarafından Fuad Paşa'nın türbesi için yazılan yeni bir şiirin içinde işlenmiş olarak rastlanır (Yavuz, 2003: 34). Şiirlerinde ve Garibnâme'sinde büyük ölçüde Yunus Emre ve Mevlâna tesiri hâkimdir (Kut, 1991: 3).

Âşık Paşa, "Türkçecilik cereyanı" içinde görülmektedir. Yavuz'a göre Âşık Paşa; "bütün diller üzerinde düşünen ilk dilcilerimizdendir. Hangi dil olursa olsun dilin sese bağlı bulunduğunu, ciğerlerden başlayarak hava ve ses yolunun durumunu, sesin meydan gelişini ve bir kalıba dökülerek manaya kadar gittiğini en önce işaret eden odur. Âşık Paşa sesin harflerle olan bağlılığını, bunların bir araya gelmesi ile sözcüklerin oluşup manaya ulaştığını anlatır. O bu yönleri ile modern bir dil düşünürü olarak görülür. Türkçe üzerine görüşleri de vardır. Farsçanın hâlâ etkili olduğu bir zamanda eserini Türkçe yazması, gramer fikrine yer vermesi, ortaya koyduğu eseri ile Türkçe bir âbide meydana getirmesi, hepsinden önemlisi bu eserde Türk dilinin kaidelerine uygun olarak pek çok sözcük türetmesi ondaki dil şuurunun ne kadar derin, köklü ve canlı olduğunun bir delilidir (Yavuz, 2000: XXXV).

Âşık Paşa Garibnâme’de günlük hayat da önemli bir yer tutmakta, devrini ve devrinden önceki Türk hayatını anlatmaktadır. Yemekleri ve kumaşları sınıflandırmış; hangi yemeklerin nasıl olduklarını, hangi kumaşların kimler tarafından giyildiğini anlatmış; para ve çeşitlerinden bahsetmiştir. Ekin ekmek, oğul-kız düşüncesi, toplumda insanların durumları, isim verme, kızları evlendirme, öksüzlerin ve itibardan düşenlerin hâlleri ve cemiyet içindeki yerleri anlatılmıştır (Yavuz, 2000: XXXVII).

Âşık Paşa, Garibnâme’de hükümdarlığın; akıl, asalet, yiğitlik, ilim, fedakârlık, vefakârlık ve cömertlik gibi sağlam temeller üzerine kurulabileceğinden ve bunlar olmadan toplumu idare etmenin zorluğundan bahseder. İdarecilerin vergi salmaları, halkın bundan kurtulamamasını da ele alır. Rahat, neşe ve sevincin ancak güven içindeki bir toplumda mümkün olduğunu söyleyerek devrinin devlet adamlarını uyarma yoluna gider (Yavuz, 2000: XXXVII). Birlik fikrini eserlerinde hikâyelerle işler. İlme büyük değer veren Âşık Paşa, Yavuz’a göre dört büyük imama gönülden bağlıdır (Yavuz, 2003: 35). Tasavvuf edebiyatı sahasının ilk temsilcilerindendir (Köprülü, 1993: 338-339).

Âşık Paşa’nın deniz ve kara canlılarını ele alması; tohumun çimlenmesi için gerekli şartları, insan vücudunu ilikten deriye kadar ele alıp anlatması ve kâinatla karşılaştırması, yıldız ve gezegenlerle ilgili fikirleri onun tabiata bakışını gösterir. Tarikat ve adabını, şeyhmürî ilişkisini hayatından örneklerle anlatır. Yavuz’a göre Âşık Paşa sufiliği anlattığında da sosyal hayatı verir (Yavuz, 2000: XXXVIII).

Ana-baba, hoca ve ahiden dua almayı tavsiye eder. Bunlara hizmeti, sözlerini dinlemeyi, ilim öğrenmeyi, hoca eşiğinde kul köle kesilmeyi; ahilikle ilgili olarak da ihlâs sahibi olmayı, halkın sıkıntısını yüklenip gidermeyi, malı mülkü insanların yoluna ve faydalarına harcamayı, gelen gidenle ilgilenip onları boş göndermemeyi, yolunu şaşırana yol göstermeyi tembih eder. Âşık Paşa’da yetmiş iki millete bir gözle bakma fikri de vardır (Yavuz, 2000: XI. I).

Âşık Paşa, Garibnâme’de her konuyu maddi ve manevî yönüyle ele almıştır. Bir taraftan dünya hayatını diğer taraftan ahiret hayatını ele alır. Bununla birlikte manevî taraf daha ağırlıklıdır. Tasavvufî konuları anlatırken örneklere yer verir, anlaşılamayan yerlerde örnekleri çoğaltır. Kur’an, hadis ve tasavvuf büyüklerinin sözlerinden deliller gösterir. Ayet ve hadisleri tefsir edip açıklamasıyla bir müfessir ve muhaddis gibidir. Zaman zaman

monolog ve diyalog şeklinde bir anlatıma yer vermesi de dikkat çekicidir (Yavuz, 2000: XI. III).

Âşık Paşa, Garibnâme'yi onlu sisteme göre düzenlemiştir. Ona göre on ve katları sonsuza açılan bir penceredir. Âşık Paşa Türkçenin ifade gücünü canlı bir şekilde kullanır. Türkçe ile tasavvufu en ince bir biçimde anlatmıştır. Bu da Türkçenin o devirden itibaren ilim dili olması anlamına gelir. Kemal Yavuz'un ifadesiyle; "Âşık Paşa bunu gerçekleştiren ve eserini Türk milleti için yazan, âlim şair ve düşünürümüzdür" (2003: 35).

Eserleri

Âşık Paşa devrinin en büyük mesnevisini kaleme almış, ayrıca gazeller de yazmıştır. Açık ve anlaşılır bir dili olan şair, devrine göre aruz veznini en iyi şekilde kullanmıştır (Yavuz, 2000: XI. V). Âşık Paşa'nın en büyük eseri Garibnâme'dir. *Fakr-nâme*, *Vasf-ı Hâl*, *Hikâye*, *Kimya Risâlesi* de yazdığı risâlelerdir. Bunlar *Garibnâme* dışında kalan risalelerdir. Bunlardan başka tek destan ihtiva eden manzum risaleleri de vardır. Bu eserler şunlardır: *Dâsitân-ı Mâzî ve Müstakbel ü Hâl*, *Dâsitân-ı Su'âl-i Acîb ü Garîb*, *Dâsitân-ı Hammâl*, *Dâsitân-ı Seyyid ve Şeyh ü Müftî*. Yavuz'un kanaatine göre bu manzum risaleler *Garibnâme* içine girememişlerdir (Yavuz, 2003: 38).

Risâle-i Âşık Paşa ile birlikte şairin eserlerinin sayısı onu geçmektedir. Bunlar dışında Âşık Paşa'nın yazdığı gazeller de bulunmaktadır (Yavuz, 2003: 39).

Garibnâme

Âşık Paşa'nın en önemli eseri Garibnâme'dir. Ahmet B. Ercilasun'a göre eserin en önemli özelliği Batı Türkçesiyle telif edilmiş ilk hacimli eser olmasıdır. İkinci önemli özelliği ise dönemim sosyal, kültürel ve fikrî hayatının aynası olmasının yanı sıra sağlam bir dil şuuruna sahip olan şairin, erken bir devirde gösterdiği dil hassasiyetidir (Yavuz, 2000: IX). Kemal Yavuz Garibnâme'yi; Anadolu Türkçesinde yazılmış Türk edebiyatının 14. yüzyıldaki en büyük mesnevîsi oluşu, telif olması, Türk hayat ve yaşayışını en iyi şekilde yansıtmayı, Türk kültürünü büyük ölçüde kendinde toplaması, devrinin sosyal yönünü vermesi ve hedefler göstermesi, tertibi ve konuları işleme açısından bir benzerinin bulunmaması, ele alınan konuları çok açık ve sade bir şekilde anlatması, Anadolu'da

gelişecek olan Türk edebiyatı alanında ilk yazılan edebî eserlerden olması ve bu yönü ile edebiyatımızın şekillenmesinde temel eserlerden birini teşkil etmesi, on dördüncü yüzyıldan beri her zaman için, Türkçenin önde gelen bir dil hazinesi olması ve şairinin dil şuuruna sahip bulunması, nasihat edebiyatımız içinde yer alması yönleriyle değerini hiçbir zaman kaybetmeyecek bir eser olarak görür (Yavuz, 2000: 6).

Mehmet Kaplan'a göre Âşık Paşa, *Garibnâme*'de vahdet fikrine dinî ve tasavvufî anlamın yanında, politik, sosyal ve hatta pratik bir anlam vermiştir. Ona göre bu anlam, "Osmanlı Türklerinin kurmuş oldukları cihan devletinin ideolojik ve metafizik temelini" hazırlamıştır (Kaplan, 1992: 177).

Eser, bazı kaynaklarda; *Divan-ı Âşık*, *Divan-ı Âşık Paşa*, *Maârifnâme* ve *Gençnâme* gibi adlarla anılmaktadır (Yavuz, 2000: XIV).

Garibnâme üzerinde bugüne kadar yapılmış en etraflı çalışma Kemal Yavuz'a aittir. Kemal Yavuz, *Garibnâme*'yi transkripsiyonu ile birlikte günümüz Türkçesine aktararak yayımlamıştır. Kemal Yavuz'un (2000: XIV-IVIII) tespitlerinden yola çıkarak *Garibnâme* hakkında şunları söyleyebiliriz:

Eser, on bölüm hâlinde yazılmıştır. Nüshalara göre beyit sayısı değişmekle birlikte on iki bin beyit olduğu zikredilmektedir. Kemal Yavuz'un çalışmasında dört nüshadan ortaya koyduğu eser 10.613 beyit uzunluğundadır. Başta Farsça bir önsöz bulunmaktadır. Bu önsöz *Garibnâme*'nin iki cilt hâlindeki Süleymaniye Lâleli nüshasında Türkçeye çevrilerek verilmiştir.

Garibnâme baştan sona kadar *Fâilâtün Fâilâtün Fâilün* vezni ile yazılmıştır.

Baş kısmında eser hakkında bilgi verilmekte, her bölüm iki beyitte tanıtılmaktadır. Devamında yer alan 228 beyitlik kısmında; tevhid, münacat ve tevhid şiirleri vardır. Bunları sıra ile Peygamber'in övgüsü, dört halifenin metni ve Peygamber'in nübüvvetinin ispatı için yazılan şiirler izlemektedir. Bu tertipten sonra asıl bölümlere geçilir. On bölümün her birinde ayrı ayrı on kıssaya yer verilmektedir. Konular bölümden bölüme genişleyerek, bir düzen içinde giderek açılmaktadır. Bu, *Garibnâme*'nin en dikkat çekici özelliğidir. Kemal Yavuz'a göre bölümleri takip edip her bölüm on ile çarpıldığında

(10+20+30+40+50+60+70+80+90+100=550) *Garibnâme* en az 550 konuyu işlemekte veya bu kadar konu üzerinde açıklamalara yer vermektedir.

Yavuz bu usulle Âşık Paşa'nın insanı; açılan, açıldıkça genişleyen, genişlerken nizam ve intizamını koruyan, daha ötelere götüren, nelerin olup bittiğini gösteren bir *kâinat aynası* ile karşılaştırdığını ve böylece zerrelere güneşlere yol aldığını, hikmet ve sırlara kavuşturduğunu söyler. Bu durum, şairin düşünce ufuklarını, hayal gücünün genişliğini, ayrıntılara dikkatini, ilmî titizliğini ve eserinin orijinalliğini göstermesi bakımından önemlidir. Kemal Yavuz, esere *Garibnâme* adının verilme sebebini buna bağlar. Ayrıca eser vuslat sırlarını vermesi bakımından tasavvufî açıdan da önemlidir. Yavuz'a göre dünya bir gurbet yeri olarak alındığında *Garibnâme* adının bir başka anlamı daha ortaya çıkar.

Kemal Yavuz'a göre, "Türk edebiyatının Anadolu sahasında verilen temel eserlerinden en önde geleni *Garibnâme*'dir." 10613 beyit uzunluğundaki bu eserin başlıca özelliği telif olmasıdır.

Türkler İslâmiyet dairesi içinde yer aldıktan sonra karşılaştığı yenilikleri almaktan çekinmemiştir. Bu sebeple İslâmiyet'in kabulünden sonra edebiyatta ve gelişmeler olmuş; Farsça ve Arapça edebî eserler tercüme edilmiş; vezin ve nazım şekillerinde de bunlardan etkilenilmiştir. Bununla birlikte Türkler kendine has eserler de vermiş, örnek aldığı eserleri ise aynen tercüme etmeyerek telif yoluna da gitmiştir. Böylece Türk edebiyatı benliğini koruyarak gelişip yayılmıştır (Yavuz, 2000: I.-I. D).

Türklerin İslâmiyet dairesinde girdikten sonra yazdıkları ilk eserleri telifidir. Bunun ilk örneği 11. yüzyılda *Kutadgu Bilig*'tir. Yavuz'a göre *Garibnâme*, tertip itibarıyla *Kutadgu Bilig*'e benzer. Eser okunduğunda Âşık Paşa'nın Türk milletinin hayatına ne derece nüfuz ettiği anlaşılacaktır. Yaşadığı devrin hayatına yer veren Âşık Paşa, tecrübelerini, hayalini, yaşayışını ve ilmini *Garibnâme* ile gözler önüne serer (Yavuz, 2000: I. I).

Âşık Paşa, Türk kültürüne hâkim olmanın yanında babası ve dedesi gibi Sünnî olup İslâmî ilimleri de hakkıyla bilmektedir. Öğrendiği dillerin edebiyat ve kültürlerini de bilmesi, onu ortak kaynaklara götürmüştür. Yavuz'a göre Âşık Paşa bu sebeple Mevlâna

Celâleddin-i Rumî gibi âlimlerle aynı safta yer almaktadır. *Garibnâme*'de Mevlâna tesirinden de bu sebeple bahsedilmektedir. *Mesnevî*'nin tertip ve hikâyeye tarzı *Garibnâme*'ye benzememektedir. *Mesnevî*, hikâyeleri anlatmada dağınıktır. Her iki eserde ele alınan konular; benzerlik de gösterebilir de farklı farklı anlatılmaktadır. Bununla birlikte Âşık Paşa *Mesnevî*'den bazı ifade şekillerine eserinde yer vermiştir (Yavuz, 2000: I.I).

Bilal Kemikli'ye göre Âşık Paşa, *Garibnâme*'yi Türklerin Hakk'ı kendi dilleriyle anlayıp bilmeleri için yazmıştır. Âşık Paşa'nın peygamber tasavvuru, halkın muhayyilesiyle tanıyıp seveceği bir peygamberdir. Bunu yaparken de Kur'an, Hadis ve rivayetlerden faydalanmıştır (Kemikli, 2005: 154).

Kemal Yavuz; Âşık Paşa, Yûnus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî arasında da karşılaştırma yapmıştır. Paşa, konuları Yunus'a göre daha geniş ele alır. *Garibnâme*'de *Yunus Divanı*'nın bazı beyitleri de açıklanmaktadır. Benzerlik bakımından Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Makâlât*'ı da anılmalıdır. Yavuz'a göre bu benzerliklerde, aynı inanca ve ortak bir kültüre bağlılık, aynı çevrede aynı hayatı yaşama ve dile getirme de rol oynamaktadır (Yavuz, 2000: I. II).

Garibnâme, hacimli bir eser olduğundan bazı beyitler, aynen veya az çok değiştirilerek tekrar edilmektedir. Her kıssanın başında ve sonunda benzer ifadeler yer verilmektedir. Açık ve çekici bir anlatımı, anlaşılabilir bir dili olan eserde, Arapça ve Farsça tamlamalara gerek duyulduğunda ve çok az yer verilmiştir. Bazı beyitlerde Arapça ve Farsça sözcüklere hiç yer verilmediği de görülmektedir. Âşık Paşa, Arapça ve Farsça sözcükleri kullanmada ölçülüdür. Bu sebeple *Garibnâme*'nin dili sadedir. Ancak bugünün penceresinden bakıldığında kullanıştan kalkmış pek çok sözcüğün, eserde yaşadığı fark edilir. Günay Kut, Âşık Paşa'nın, *Garibnâme*'yi çok kolay bir dille kaleme aldığını ve bu eserin edebiyatımızda ilk kez rastlanan kurgusuyla sadece dönemi için değil bugün için de dev bir eser olduğunu belirtmiştir (Kut, 2013: 333).

Fikret Turan, *Garibnâme*'nin öğretici bir amaçla kaleme alınmış didaktik bir eser olduğunu, şairin şairlik gücü ve bedî zevkinin onun gazellerinde daha açık görüldüğünü belirtmektedir. Turan'a göre şair, tasavvufî hislenişlerini sade, tamlamasız ve akıcı bir söz dizimi içinde ortaya konan dervişâne üslupla yazılmış şiirlerinde yansıtmıştır (Turan, 2013: 462).

Kemal Yavuz'un (2000: I.VI) tespitlerine göre *Garibnâme*'nin 81'i yurt içinde 35'i yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere, bilinen 116 nüshası vardır. İlk nüshalar 15. yüzyıla aittir. En eski ve en yeni nüshalar Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Buradaki 320 numarada kayıtlı en eski nüsha 830/1427, en yeni olan ve 57 numarada kayıtlı bulunan nüsha ise 1339/1921 yılında istinsah edilmiştir. Buna göre bilinen en eski nüsha, *Garibnâme*'nin yazılışından 97 sene sonrasına aittir. 1920 yılına kadar 600 sene boyunca eserin nüshalarının bu kadar çoğaltılması değerini de göstermektedir.

Garibnâme nüshaları içinde en iyi olanı Süleymaniye Lâleli; en sağlam olanı ise Almanya'da bulunan nüshadır. *Garibnâme* nüshalarında çeşitli eksiklikler vardır. Süleymaniye Lâleli nüshası, dîbacesi ve bütün başlıklarının Türkçe verilmesi açısından diğer nüshalardan farklıdır. Diğer nüshalarda bu başlıklar Farsçadır (Yavuz, 2000: I.VI).

Garibnâme'nin yazılışından sonra *Garibnâme*'den seçilmiş ve başka isimlerle ortaya konmuş eserler de bulunmaktadır. Yavuz'un verdiği bilgilere göre Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde (Or.223-7) numarada kayıtlı olan *Esrâr-ı Hakâyık ve Rumûz-ı Dekâyık* adlı eser bunların başındadır. Söz konusu eser, 17. 2 x 13. 3 cm ebadında, 15 satırlık 120 varaktan oluşmaktadır ve rik'a hatla 1252 (1836) yılında istinsah edilmiştir. Prof. Dr. İsmail Erünsal Kütüphanesinde yazma bir mecmuada 10 varaktan ibaret olan *Zübdetü'l-Esrâr* adlı risale de *Garibnâme*'den seçilerek oluşturulmuştur. Her sayfasında 19 satır bulunan eser, nesih yazı ile harekesiz olarak yazılmıştır. İstinsah tarihi belli değildir. Eserde; “*Dostların isteği ile tertip edildiği ve Âşık Paşa'nın kuddise surrehü'l-aziz kitabından tercümedir*” ifadesi geçmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî kitapları 350 numarada kayıtlı *Tasavvuf Risâlesi* de *Garibnâme*'den seçerek oluşturulmuştur. Yavuz'a göre bu kitap, *Garibnâme*'nin nesir hâline getirilmiş bir özeti gibidir (Yavuz, 2000: IV. III).

Fakrnâme

Fakrnâme; fakrı öğütlemektedir. Fakr; dünyaya düşkün olmama, alçak gönüllük, nefsin isteklerine uymama ve Hak'la olup gaflete düşmeme manasına gelmektedir. Âşık

Paşa bu eserde Allah'ın fakrı, gönül alıcı ve güzel bir kuş şeklinde yaratarak konacak bir yer bulmasını istediğini anlatır. Kuş uçarak âlemi dolaşmaya başlar. Kuş; arş, kürsi, cennet, güneş ve yerin “gel” çağrılarına ve ısrarlarına ilgi göstermez. Sırayla; Âdem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa olmak üzere büyük peygamberlerin yanından geçer. Onların da çağrılarına uymaz, yanlarına gitmez. En sonunda, “*ben fakirliğimle övünürüm*” diyen Hazret-i Muhammed'in önüne konar (Levend, 1954: 207). Daha sonra şair, fakrın güzelliği, alçak gönüllük, az ile yetinme, gerçek dost üzerine öğütler verir (Yavuz, 2000: I.IX).

Eserin bilinen iki nüshası vardır. Roma nüshası 6 varak ve 161 beyittir. 861/1456 yılında istinsah edilmiş olup Biblioteca Casanatense'de 2054 numarada kayıtlı *Garibnâme* nüshasının arkasındadır. Diğer nüsha Manisa Muradiye Kütüphanesinde 1153 numarada kayıtlı mecmuanın içindedir. Yedi varak ve 201 beyit olan nüshanın istinsah tarihi belli değildir. 16. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir (Yavuz, 2000: I.IX). Kemal Yavuz'a göre sonradan yazılarak *Garibnâme*'ye girememiş kıssalardandır. Yapı olarak *Garibnâme*'de her babda yer alan on destandan birine uyum gösterir. Tertip ve anlatımı *Garibnâme* kıssaları gibi olup, bazı beyitler tekrarlanmaktadır (Yavuz, 2000: I.VIII).

Vasf-ı Hâl

Bu mesnevide içinde bulunulan zamanın, hâlin önemi ve değeri üzerinde durulmaktadır. İnsan ömrünün bir ândan ibaret olduğunu belirten Âşık Paşa, geçmiş ve gelecekle uğraşmayı bırakıp şimdiki zamanı doğru işler yaparak geçirmek gerektiğini ifade eder. Fakrname gibi Roma ve Manisa'da iki nüshası bulunmuştur (Levend, 1954: 206).

39 beyitlik bir mesnevidir. Eserde zaman fikri ele alınmaktadır. Zamanın iyi değerlendirilmesi öğütlenir. Âşık Paşa'ya göre asıl olan hâli, yaşanılan anı değerlendirmektir. Hâl yaşanmayınca geçmişi konuşmanın, geleceğe güvenmenin faydası olmaz. Ömrü, Allah için harcamalı ve yarını kazanmalıdır. Ömrün toplamı bir an gibidir. Kıymetini bilip, ömrü yele vermemelidir (Yavuz, 2000: I.IX).

Kemal Yavuz, Vasf-ı Hal'in de sonradan yazılarak *Garibnâme*'ye girmeyen kıssalardan olduğunu söylemektedir (Yavuz, 2000: I.IX).

Hikâye

Küçük manzum bir eserdir. Agâh Sırrı Levend tarafından yayımlanmıştır. Raif Yelkenci’de bulunan bir *Garibnâme* nüshasının sonundadır. Başlığı yoktur. Levend, istinsah tarihi yok dediği Hikâye’nin 17. yüzyılda istinsah edildiğini tahmin etmektedir. 59 beyittir. Hikâye’nin konusu Müslüman, Yahudî ve Hristiyan olmak üzere üç kişi arasında geçer. Hikâye, uyanık ve açık göz olmamayı, dava sahibi olmamayı öğütlemektedir. Kahramanlar birlikte giderlerken bir şehre uğrarlar. Canları helva isteyince birer akçe vererek helva alırlar. Helva az olduğunda Yahudi açıkgozlük yaparak; uyumayı ve en iyi rüyayı görenin helvayı yemesini teklif eder. Diğerleri uyuyunca Müslüman kalkıp helvayı yer. Uyanınca önce Yahudî, sonra Hristiyan rüyasını anlatarak helvanın kendi hakları olduğunu söylerler. Müslüman da; Peygamberi gördüğünü ve kendisine, “*ne yatıyorsun, Yahudi’yi Musa Tur’a, Hristiyanı İsa Beytü’l- Mamur’a götürdü, sen de durma helvayı ye yat.*” demesi üzerine kalkıp baktığını ama onları yerinde göremediğini ve biraz bekleyip gelemeyeceklerini düşündüğünü, helvayı yiyip yattığını anlatır. Bunun üzerine gülüşürler ve bu arkadaşlarına “aferin” derler (Levend, 1954: 265-266).

Kimya Risalesi

Çorum İl Halk Kütüphanesi 2889 numaralı mecmua içinde bulunan üç risaleden biridir. Agâh Sırrı Levend’e göre, Âşık Paşa’ya isnat edilen risalenin ona ait olup olmadığı şüphelidir. Eski kimyayı bildiğine şüphe olmayan Âşık Paşa’nın manzum bir kimya risalesi yazmış olması mümkündür. Bu şüpheyi uyandıran, risalenin konusu değil, ifadenin çok bozuk ve karışık olmasıdır (Levend, 1954: 276). Kemal Yavuz da Agâh Sırrı Levend’i bu konuda haklı bulmaktadır (2000: IX).

Risâle fî Beyâni’s-Semâ

Bursalı Tahir Bey, Âşık Paşa’nın *Garibnâme*’den başka, *Risâle fî Beyâni’s-Semâ* adlı bir mensur eserinin olduğunu ve bunun Manisa’da Muradiye Kitaplığında bulunduğunu bildirir (Levend, 1954: 205). M. Fatih Köksal, bu nüshaya ulaşamadığını söyler. Köksal, Agâh Sırrı Levend’in Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümündeki nüshanın tıpkıbasımını yayımladığını, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Samsun

Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi'nde de diğer nüshalarının bulunduğunu bildirerek, nüsha farklılıklarını yaptığı çalışmayla ortaya koyar (Köksal, 2013: 305-323).

Risâle fi Beyâni 's-Sema, Âşık Paşa'nın İslam âleminde tartışılan semâ konusunun mübah olup olmadığı üzerine yazdığı bir eserdir. Âşık Paşa bu eserinde evrende her şeyin bir dönüş ve hareket hâlinde olduğunu, bu nedenle insanın da buna ayak uydurarak dönmesinin normal, hatta gerekli olduğunu savunur (Köksal ve Kırılı, 2013).

Risâle-i Âşık Paşa

Süleymaniye Kütüphanesinde bir mecmua içinde bulunan mensur bir eserdir. *Garibnâme* ile uygunluk gösterir. Eserin dili akıcı, yer yer secili ve kısa cümlelerden oluşmuştur. Açık, anlaşılır bir dili vardır. Yavuz'a göre Âşık Paşa'ya bağlanan bu eser Paşa'nın mensur eserleri olabileceğini düşündürmekle beraber, bir başkası tarafından *Garibnâme*'den özetlenmesi ve yeni bilgilerle verilmesi de muhtemeldir (Yavuz, 2000: IX).

Risalede âlemin yaratılışında başka mevsimler ve mevsimlerin her biri yirmi sene olarak düşünüldüğünde seksen yıllık bir ömrün dört mevsime; *kış, yay, yaz, güz* olarak denk geldiği, aslında seksen yılın bir yıl gibi olduğu anlatılır. Risalede sema hakkında da bilgi verilmektedir (Yavuz, 2000: IX).

Kelâm-ı Âşık Paşa

Bu eser, Âşık Paşa'nın eserlerini küçük mesneviler, risaleler ve şiirler olarak üç grupta toplayan Zeki Kaymaz (2010: 127) tarafından küçük mesneviler içinde değerlendirilmiştir. Kaymaz tarafından yayımlanan söz konusu mesnevi, Millî Kütüphanede Abdullah Öztemiz'den satın alınan bir risalenin 44b-48b varakları arasında yer almaktadır. 1598 beyitlik mesnevi anasır-ı Erbaa üzerinedir (Kaymaz, 2008: 145).

Şiirler

Âşık Paşa'nın yazdığı; çeşitli şiir mecmualarında ve bazı *Garibnâme* nüshalarının arkasında yer alan gazelleri Kemal Yavuz "şiirler" başlığıyla vermiştir. Koyunoğlu nüshasında olduğu gibi mesnevî içinde bulunanlar da vardır. Yavuz, Topkapı Sarayı

Müzesi Kütüphanesindeki bir mecmuada Âşık Paşa'ya ait başka şiirlerin bulunduğunu da söylemektedir (Yavuz, 2000: IX). Saadettin Nüzhet Ergun ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanan şiirler üzerine sunduğu bildiride Kaymaz, şiirlerin sayısının 71 olduğunu belirtir (2008: 131).

1.3. Âşık Paşa ve Garibnâme ile İlgili Çalışmalar

Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eseri 10.613 beyit uzunluğundadır. Garibnâme dinîtasavvufî bir mesnevidir. Yazıldığı devre ait günlük ve sosyal hayatın birçok yansımaları da Âşık Paşa'nın eserinde bulmak mümkündür. “Konularının çeşitliliği, dilinin sadeliği ve itinayla yazılmış, harekeli mükemmel bir nüshasının bulunması dolayısıyla Eski Oğuz Türkçesi dili için bulunmaz bir hazinedir. Âşık Paşa kitabını yazma sebebini açıklarken Türkçenin ihmal edilmiş olmasını da eleştirmektedir” (Ercilasun, 2006: 442).

Âşık Paşa ve Garibnâme ile ilgili doktora ve yüksek lisans tezleri, makaleler, sempozyum bildirimleri ve müstakil kitap şeklinde birçok çalışma yapılmıştır. Aşağıda bu çalışmaların bazıları kısaca tanıtılmış, bazılarının da künyesi verilmiştir.

Kaymaz, Z. (1989). *Âşık Paşa-Garibname (Metin-Dil Özellikleri- Söz Dizini)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Zeki Kaymaz'ın Garibnâme üzerine hazırladığı, bu doktora tezinde metnin dil özellikleri incelenmiş, teze söz dizini ve metin eklenmiştir.

Gözütok, A. (1991). *Garibnâme'nin Dili Üzerine Sistemik Bir Gramer Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Avni Gözütok, tezin girişinde bu eserin nasıl ve niye yazıldığını açıklamıştır. Ünlü ve ünsüzler için genel değişme ve birleşme kurallarından bahsetmiş, hece olayları, yapım ve çekim ekleri, yardımcı fiiller ile isimden fiil yapma ekleri vb. konuları işlemiştir.

Altınzincir, H. (1991). Ondördüncü Yüzyıl Şairlerinden Âşık Paşa'nın Garib-nâme'si (İnceleme-Metin, 1-5. Bablar Arası). Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Hasan Altınzincir'in bu çalışması 1. 5. babların metni ve bunların incelenmesinden oluşmaktadır.

Baykaldı, R. (1990). *Âşık Paşa, Garip-nâme (1, 2, 3, 4, 5. bablar), Transkribe Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Remzi Baykaldı, çalışmasında Garipnâme'nin 1, 2, 3, 4 ve 5. bablarının transkribe metni ile ayet ve hadislerin meallerini vermiştir.

Şarlı, M. (1990). *Âşık Paşa, Garip-nâme (6, 7, 8. bablar), Transkribe Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Mahmut Şarlı, Garipnâme'nin 6., 7., ve 8. bablarını transkribe etmiştir.

Güler, K. (1990). *Âşık Paşa, Garip-nâme (9. ve 10. bablar), Transkribe Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kadir Güler'in bu çalışması Garipnâme'nin 9. ve 10. bablarının transkribe metni ile ayet ve hadislerin meallerini içermektedir.

Yavuz, K. (2000). **Garipnâme Metin, Günümüz Türkçesine Aktarımı ve Tıpkıbasım**. 4. Cilt, İstanbul: TDK Yayınları.

Kemal Yavuz'un dört nüshayı karşılaştırarak kaleme aldığı Garipnâme çalışmasında eseri ayrıca Türkiye Türkçesine aktarmış ve tıpkıbasımıyla yayımlamıştır.

Garipnâme ile ilgili yapılan diğer bazı çalışmaların künyeleri aşağıda alfabetik sıraya göre verilmiştir:

Alparslan, A. (1963). "Âşık Paşa'da Tasavvuf" *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, C. 11, 1962, İstanbul.

Akar, A. (2013). "Bir Kuruluş Dönemi Metni Olarak Garib-Nâme". M. F. Köksal. (Hazırlayan). *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu 1-2 Kasım 2013, Bildiriler*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları, s. 79-92.

Büyükyıldırım, A. (2009). “Âşık Paşa’nın Garîb-Nâme’sinde İnsan Bedeniyle İlgili Benzetmeler”. *Turkish Studies*, (4/2), 165-187.

Doğan, M. (2015). “Âşık Paşa’nın Garîb-Nâmesi’nde Dünya Metaforu”. *TÜBAR*, XXXVII, 119-144.

Gülensoy, T. (1994). Âşık Paşa’nın Garibname’sinde Dini ve Tasavvufi Unsurlar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (5), 0-0. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/erusosbilder/issue/23738/252819>

Günşen, A. (2002). “Âşık Paşa ve Garîb-Nâme’nin Anadolu Türk Yazı Dili Tarihi İçindeki Yeri ve Önemi”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 1-17.

İbragim, D. (2007). “Âşık Paşa’nın Garib-Nâme’sinden Hareketle Anadolu Türk Kültürü ve Kazak Kültürünün Çocuk Konusunda Karşılaştırılması”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 17, 145-162.

İbragim, D. (2007, 21-23 Mayıs). *Âşık Paşa’nın Garib-Nâme’sinde ve Kazak Kültüründe Aile*. Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumunda sunuldu, Almatı.

Kemikli, B. (2005). “Gârîb-Nâme’de Peygamber ve Asr-ı Saâdet Tasavvuru”. *İstem*, 3 (5), 135-154.

Mengi, M. (Temmuz-Ekim, 1984).“Garib-Nâme’de Alplik Geleneği İle İlgili Bilgiler”. TTK-Belleten.

Şenödeyici, Ö. (2013). “Garib-Name’de Hoşnut Edilmesi Gereken Beş Şahıs Üzerine”. M. F. Köksal. (Hazırlayan). *Âşık Paşa ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu 1-2 Kasım 2013, Bildiriler*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları, s. 419-436.

1.4. Temel Sözcükler ve Organ Adları

Doğan Aksan’ın ifadesiyle; “Biz, dünyayı ana dilimizin penceresinden görür, ana dilimizin kavramlarıyla evreni biçimlendiririz” (Aksan, 1999: 15). Yine Aksan’a göre ana

dili, “anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir” (Aksan, 1998: 81).

Ana dili kıstaslarından biri de temel sözcüklerdir. Dillerin söz varlığında önemli bir yer tutan temel sözcükler, nitelikleri dolayısıyla dil akrabalıkları, dil ayrışması, dil öğretimi, dil tarihi ve dil bilgisi gibi dil incelemelerinde başvurulan birinci derecede önemli sözcük kategorileridir. Dil bilimciler sayı adları, hayvan adları, organ adları gibi ad bilimi verilerini temel sözcükler olarak kabul etmektedirler (Doğan, 2005: 141).

Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü’nde temel sözcüğü şöyle tanımlamaktadır (2003: 213): “Bir dilde çok eski devirlerden beri kullanılagelen, o dilin çeşitli alanlardaki söz varlığını oluşturan temel kavramlardan birine karşılık ve yeni türemelere temel oluşturan tek heceli veya daha basit kökünü bilemediğimiz birden fazla heceli kök değerindeki taban sözcük: *baş, taş, saç, kol, göz, diz, al-, bul-, gel-, ye-, sil-, koru-, boya-, ıgaç “agaç”, ayak, dere, tepe, vb.*”

Doğan Aksan, temel sözcüğü “Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu ögeler, insan yaşamındaki birinci derecede önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir” şeklinde açıklar (1995: 341-343). Aksan, organ adlarını da temel sözcükler arasında göstermiştir (Aksan, 1996: 26). Gerhard Doerfer ise temel sözcükleri “belli kültürlere bağlı olmayıp bütün insanlarda ortak olan kavramları gösteren sözcüklerdir ” şeklinde tanımlamıştır (Doerfer, 1980-1981:1)

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında temel sözcüklerin dillerin temel taşları gibi görev yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden temel sözcükler üzerine yapılacak çalışmalar incelenen dil hakkında birçok noktayı aydınlatacaktır.

Türkçe Sözlük’te (1996: 282) beden: “1. Gövde, vücut, cisim, ten 2. Vücudun baş, kol, bacak gibi kısımlarının bağlı bulunduğu merkez kısmı” şeklinde (başat anlam) tanımlamıştır. Aynı sözlükte organ sözcüğü için “Canlı bir vücudun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak tespit edilmiş kısmı, uzuv” ifadesi yer alır (Türkçe Sözlük, 1996: 2175).

Biyolojide belirli bir görevi veya görevler bütünü yapan doku grubu kabul edilen organ, Latince organum, “alet, araç” sözcüğünden türemiştir. Tıbbi literatürde “değişik dokulardan oluşan birim” olarak tanımlanmakta ve dokuların bir araya gelmesiyle oluşan daha geniş fonksiyonlu birim olarak da genişletilebilmektedir. Mevhibe Coşar burada “foksiyonel olmak” fikrinin dikkat çekici olduğunu söyleyerek organ adları içinde sayılan saç, sakal, yüz gibi sözcüklerin bu tür işlevlerinin olmadığını fakat bu tür sözcüklerin de (işlevleri olmasa da) dil çalışmalarında bedeni oluşturan parçalar olarak görülmesi gerektiğini savunur (2008: 1050).

Levent Doğan “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme -Ana ve Ara Temel Sözcükler” adlı makalesinde temel sözcüklerin ölçütü olarak aşağıdaki on üç maddeyi sıralamıştır:

- 1-Söz Varlığı Birinciliği
- 2-Biçim Bilim Kapalılığı
- 3-Anlam Gücü
- 4-Anlamsal Koruma
- 5-Tarihsel Kullanım (Art Zamanlı Uyum)
- 6-Diyalektolojik Eş Değerliği (Eş Zamanlı Uyum)
- 7-Az Değişirlik / Alınma Kapalılığı
- 8-Sözcük Yapımı Kaynaklığı
- 9-Anlatım Bilimi Açısından Yansızlık
- 10-Anlamsal Gelişebilirlik
- 11-Deyimsel Kullanım Kaynaklığı

12-Kullanım Sıklığı

13-Çağrışım Önceliği

Bu sınıflamadan yola çıkarak denilebilir ki, söz varlığı birinciliğinde insan yaşamında birinci durumdaki varlık ve kavramlar ile bunların karşılığı olan sözcükler önemli bir bölümü kapsamaktadırlar. Buna bağlı olarak dil ediniminde temel sözcükler arasında organ adları ilk sıralarda yer alır. Temel sözcüklerden olan organ adları diğer sözcüklere göre zihinde daha kuvvetli yer tutarlar, daha kalıcıdırlar (Doğan, 2005: 143158).

Dildeki anlam değişmelerine en fazla direnç gösteren sözcük alanlarından biri temel sözcüklerdir. Organ adları da bu bağlamda anlamını muhafaza eden sözcükler arasında yer alır. Yine organ adları Türkçenin takip edilmeye başlandığı ilk kaynaklarından itibaren sürekli olarak kullanılmıştır. Türkçenin lehçeleri arasında organ adlarının temel sözcükler olarak kullanım açısından örtüştüğü görülmektedir. Temel sözcükler kolay kolay değişime uğramazlar, istisnai durumlarda da temel sözcük, kök morfem olarak ya da deyimlerde atasözlerinde, ikilemelerde yaşıntısını sürdürebilir.

Temel sözcükler ve dolayısıyla organ adları Türkçenin sözcük yapımı sistemi içerisinde sıkça kullanılan sözcük kategorilerdendir. *Baş* sözcüğünü örnek verecek olursak: *baş* *baş*, *baş ağrısı*, *başak*, *başaktör*, *başaltı*, *başarı*, *başarmak*, *baş ağrısı*, *başbakan*, *baş başa*, *başbaya*, *baş belâsı*, *başbuğ*, *başçavuş*, *başka*, *başkan*, *başkent*, *başlamak*, *başlık*, *başörtü*, *baş sağlığı*, *başvurmak...* gibi (Doğan, 2005: 141-154).

Coşar “Bir Adlandırma Ögesi olarak Organ Adları” adlı çalışmasında organ adlarının, hem birleşik sözcük hem de türemiş sözcük üreterek kendileriyle ilgili bir aracı gösteren eşya adlarını karşıladığını (başlık, dizlik, gözlük vb.), yan anlam yüklenerek somutlaştırma yoluyla coğrafya terimlerine kaynaklık ettiğini (Dil Ovası, İstanbul Boğazi, Boğazköy vb.), tabiattaki nesnelere arasında aktarmalar ile deyim üretiminde de önemli bir rol oynadığını, eski çağlardan beri kullanılmakta olan organ adlarının deyimlerin yapısında kurucu öge olarak yer aldığını (eli ayağı tutmamak, yüreği ağzına gelmek, göğüs germek, vb.), atasözlerinde de somutlaştırmalar için doğrudan ya da yan anlamlarıyla organ adlarına başvurulduğunu (kolu kırık işlemiş, gönlü kırık işlememiş- yan anlamı -başına gelmeyen

hoşuna gelir-) örnekler vererek açıklamıştır.⁶ Coşar adlandırma ögesi olarak organ adlarına sıklıkla başvurulmasını, Türkçenin çok anlamlılık özelliğine sahip ayrıntılı bir anlatım dili oluşuna bağlamaktadır. Ayrıca çalışmasında organ adlarının bitki, yiyecek ve eşya adlarını karşılarken çoğunlukla hayvan adlarıyla birleştiğini, hayvanlara ait organ adlarının da özellikle bitki adlandırılmasında kullanıldığını belirtmiştir. Bu durumu da tabiatla iç içe yaşama ve yoğun gözlem gücüne bağlamıştır (Coşar, 2008: 1049-1058). Garibnâme’de organ adlarının söz varlığı birinciliği, anlam gücü, anlam koruma, sözcük yapımı kaynaklığı, anlamsal gelişebilirlik, deyimsel kullanım kaynaklığı vb. özelliklerini taşıması, çok sayıda malzemenin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Temel sözcüklerle deyimlerin yanı sıra atasözlerinde de sık sık karşılaşılmaktadır. Türkiye Türkçesi ve Türk Dünyasındaki atasözleri incelendiğinde temel sözcüklerle kurulanlar arasında paralellik olduğu görülür. Yan sözcüklerle kurulmuş olan atasözleri için böyle bir genel uyum söz konusu değildir (Doğan, 2005: 156-157). Deyimler mecazlaşma yoluyla oluşturulmuş söz kalıplarıdır. Temel sözcüklerden olan organ adlarının kaynaklık ettiği deyimler diğer sözcüklere kıyasla daha fazla ve çeşitli olduğu için bu çalışmada insan vücuduyla ilgili adlardan kurulmuş deyimlere geniş yer verilecektir.

Anlamsal gelişebilirlik ilkesine göre sözcük türetme yollarından biri de var olan kodlara yeni semantik görevler yüklemektir. Günümüzde semantik çalışmalarının sayısı artsa da Türk dili üzerindeki incelemeler, genel olarak ses bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı ve söz dizimi üzerine yoğunlaşmış, anlam bilimi konuları pek fazla ele alınmamıştır. Bu alandaki eksiklikleri giderme konusunda katkı sağlamak üzere organ adlarından oluşan temel sözcükler, anlam bilim yöntemleriyle incelenerek, ilk anlamlarının dışındaki kullanımları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneğin TDK’nın yayımladığı Türkçe

⁶ Organ adlarıyla ilgili olarak bk., Levent Doğan “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme Ana ve Ara Temel Sözcükler” Trakya Üniversitesi , Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S.1, Haziran 2005, s. 142163; Cahit Başdaş, “Türkçe Organ Adlarında Sözcük Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk” Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, S. 5, Mart, 2004, s. 53; Fatma Özkan –G. Şadiyeva, “Somatik Deyimler”, Bilig, Kış 2003, S. 24, s. 135-137. Nadir İlhan, “Atasözleri ve Deyimlerimizde Beden Sözcükleri ve Kavram Alanları, Türk Dili, s. 761-769.

Sözlük'te ilk anlamından başka, göz sözcüğünün 13, ağız sözcüğünün 12, baş sözcüğünün 15, ayak sözcüğünün 14 yan anlamı daha vardır (Doğan, 2005:155).

Bu çalışma, metin esaslı olduğu için ilgili sözcüklerin metindeki kavramsal alanları çerçevesinde yan anlam ve mecaz anlamları da incelenerek, aynı zamanda bu sözcüklerin sanatçıya has çok farklı ve orijinal kullanımları da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kullanım sıklığı dil biliminin temel sözcükleri belirlemedeki ölçütlerinden biridir. Dildeki sözcüklerin işlerliği, dilin kullanım kolaylığı, ifade zenginliği gibi konular incelenirken sözcük sıklığını da göz önünde tutmak gerekmektedir. Türk dilinin temel organ adları sıklık açısından değerlendirildiğinde, söz konusu sözcüklerin gerek asıl anlam, gerekse yan anlamlarıyla oldukça yüksek kullanım sıklığına sahip oldukları görülmektedir (Doğan, 2005: 157).

Garibnâme'de insan vücuduyla ilgili adların kullanım sıklığına bakıldığında ilk sırayı *göz* ve *yüz* sözcüğünün aldığı görülmektedir. Bu çalışmada, *yüz* sözcüğü yakın anlamlıları ile birlikte kullanım sıklığı en yüksek sözcük olarak ele alınmış ve *surat*, *beñiz*, *rûy* sözcükleri ile birlikte incelenmiştir. Swadesh'in yüzlük ve iki yüzlük temel sözcük listelerinde *yüz* sözcüğüne rastlanılmamıştır ([http://www.stanford.edu / ~colleen/ling_113/Swadesh-200.pdf](http://www.stanford.edu/~colleen/ling_113/Swadesh-200.pdf)). İlyas Göz, Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'nde *göz* sözcüğünün kullanım sıklığını 1764 olarak gösterirken *yüz* sözcüğünün kullanım sıklığını 807 olarak göstermiştir. Bu sayıya *yüz* sözcüğünün eşdizimlilikleri de katıldığında, *yüz* sözcüğünün kullanım sıklığı 853 olmaktadır (Göz, 2003).

1.5. Organ Adları ile İlgili Çalışmalar

Bu bölümde insan vücuduyla ilgili adlar, organ adları ve ilgili çalışmaların bazıları hakkında kısa açıklamalar yapılmış, bazı çalışmalar da konularına göre sınıflandırılarak künyeleri verilmiştir. Organ adları ile ilgili olarak Levent Doğan'ın ana ve ara organ adları sınıflandırmasının dışında belli başlı bir sınıflandırma çalışmasına rastlanmamıştır.

Doğan, L. (2005). "Türk Dilinde Organ adları Üzerine Bir İnceleme -Ana ve Temel Kavramlar-" *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, sayı 1, s. 141-163.

Levent Doğan, organ adlarını “Ana ve Ara Temel Kelimeler” olarak ayırmıştır. Bu sözcüklerin lehçelerdeki karşılıklarını vermiş, bazı sözcüklerin de etimolojilerini göstermiştir. Doğan bu çalışmasında, ağız, ayak, baş/kafa/kelle, burun, dil, diş, el, göz, kulak, saç, kalp/yürek, yüz/çehre/beñizi temel organ adları, boyun, diz, dudak, parmak, sakalı ara temel organ adları olarak incelemiştir (Doğan, 2005: 141-163).

Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eseri ile ilgili Ayşe Büyükyıldırım'ın “Âşık Paşa'nın Garibnâme'sinde İnsan Bedeniyle İlgili Benzetmeler” adlı makalesi ile Ömer Özkan'ın “Can ve Ten Kavramları Bağlamında Garibnâme'de İnsana Bakış” adlı makalesi bu çalışmanın ön hazırlık aşamasında incelenen çalışmaların başında gelmektedir.

Büyükyıldırım, A. (2009). “Âşık Paşa'nın Garibnâme'sinde İnsan Bedeniyle İlgili Benzetmeler”. *Turkish Studies*, 4(2), 167–187.
<https://doi.org/10.1080/14683840008721239>

Ayşe Büyükyıldırım, Garibnâme'de beden kavramının beden, cism, ten, suret, gövde şeklinde ya da uzuvları ile birlikte ele alındığını dile getirir. Eserde anlatımın nefis ile can tezadı üzerine kurulduğunu ve bütün peygamberlerin organ adları ile temsil edildiğini, başın ise Hz. Muhammed olduğunu belirtir. Büyükyıldırım, bu çalışmada beyit numaralarıyla birlikte bu sözcüklerin geçtiği beyitleri şerh eder (Büyükyıldırım, 2009: 167-187).

Özkan, Ö. (2010). “Can ve Ten Kavramları Bağlamında Garib-Name'de İnsana Bakış”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 55, 357-368.

Ömer Özkan, can, ruh, nefes ve tenin İslam Tasavvufundaki ve diğer düşünürlerdeki tanımını vererek, Âşık Paşa'da Mevlana ve Yunus Emre tesirinden bahseder. Garibnâme vücut; kemik, deri, ilik, damar, kan, sinir tabakası ve et olmak üzere yedi tabakadan oluşmaktadır. Aşk bir ulu deniz, can ise balıktır. Özkan, birinci bölümün yedinci kıssasında canın asıl vatana dönüşünün otuz kazın hikâyesi ile anlatıldığından bahseder (Özkan, 2010: 357-368).

Aşağıdaki iki doktora çalışması alan için önemli birer kaynaktır:

Tufar, N. (2010). *Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nikolay Tufar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünde hazırladığı *Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları* başlıklı yayımlanmamış doktora tezinde, edebiyat, tarih, tıp konusundaki metinleri taramış, giriş bölümünde eserlerin bibliyografik künyelerini vermiş; birinci bölümde meronimi kavramını değerlendirmiş; ikinci bölümde, tarihsel ve modern Türk dili alanından taranan metinlerde yer alan insan vücudu ile ilgili organ adlarını kavramsal bir tasnif içinde örnekleri, etimolojik değerlendirmeleri, kullanım alanları ve türevleri, anlam olayları ve meronimi içindeki konumları bakımından ayrı ayrı incelemiştir. Tufar, tezin üçüncü bölümünde ise tarihsel ve modern alandan tespit ettiği organ adlarını, özellikle meronimi açısından holonim ve meronim olmalarına göre diğer kavram alanları içindeki yerlerini de göz önüne alarak incelemiştir. Bu bölümde yine organ adlarının meronimik ilişkilerine göre değerlendirilmesini yapmıştır. Tufar bu çalışmada ikinci bölüme “Türk Dilinde Organ Adları” başlığını vermiş ve tarihsel ve modern Türk dilinde organ adlarını, baş kısmındaki organlar, beden kısmındaki organlar, iç organlar, genel organlar başlıkları altında sınıflandırarak incelemiştir (Tufar, 2010).

Türkmen, S. (2006). *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri (Tarama –İnceleme Etimoloji)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Seyfullah Türkmen, doktora tezinde, Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış tıp kitaplarındaki Türkçe tıp terimlerini tespit etmeye çalışmış, bu terimleri ses bilgisi, anlam bilgisi, terim türetmede kullanılan yöntemler ve köken bilimi (etimoloji) bakımından incelemiştir. Bu çalışmada üzerinde durulan terimler orijinal kaynaklara dayalı olarak taranmış “anatomi terimleri, hastalık adları, ilâç isimleri, tıp aletleri, tıpta kullanılan gereçler, tıpla uğraşanlara verilen isimler, tıpla ilgili genel kelimeler” konu başlıkları altında alfabetik düzende ayrı ayrı maddeler hâlinde ele alınmış, madde başı olarak alınan her terim köken bilgisi bakımından incelenmiştir. Terimin hangi eser veya eserlerde geçtiği ve hangi anlamda kullanıldığı da belirtilmiştir. Üçüncü bölümde tıp terimleri, vücudun organ, bölge ve salgıladığı madde adları başlığı altında vücudun bölümleri, organlar,

bedenin salgıladığı maddeler, damarlar, iç organlar alfabetik olarak sıralanmış sadece Türkçe kökenli sözcükler ayrıntılı incelenmiştir (Türkmen, 2006).

Coşar, A. M. (Summer, 2008). “ Bir Adlandırma Ögesi Olarak Organ Adları”. *Turkish Studies*, Volume 3/4, 1049-1079.

Mevhibe Coşar, makalesinde belirtisiz isim tamlaması olarak organ adlarından türetilen söz gruplarını incelemiştir. Organ adlarının organda bölüm, bitki, eşya, yiyecek, renk, yer, giysi ve meslek adları yapmakta kullanıldığını belirtmiştir (Coşar, 2008: 1049-1079).

Nalbant, M. V. (2015). “Türkçe Organ Adlarının Öğretiminde Tekerlemelerin Yeri”. H. Kaya. (Editör). *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 04-05 Mayıs Saraybosna-Bosna Hersek Bildiriler*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları, s. 245-251.

Mehmet Vefa Nalbant, çalışmasında tekerlemelerin tasnifini yaparak, organ adlarının kullanıldığı tekerlemelerin bu sözcüklerin öğretimindeki etkisi üzerinde durmuştur (Nalbant, 2015: 245-251).

Başdaş, C. (2004). “Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk”. *SBArD*, 5, 53-64.

Cahit Başdaş, makalesinde birkaçı aynı organın farklı karşılıkları olmak üzere, toplam 43 Türkçe organ adının “-k” ile bittiğini tespit etmiş, 33’ü Türkiye Türkçesinde kullanılan bu sözcüklerin tamamının Türkçe kaynaklı ve oldukça eski olduklarını belirtmiştir. “-k” ile biten organ adlarının beşi vücuttaki tek bir organı, altısı ikiden fazla organı, otuz ikisi (% 75) ise vücutta çift olan organları karşılamaktadır. Başdaş’a göre sözcük sonu “-k” ünsüzü, başlıca küçültme ve sevgi ifadesi, genel olarak ise insan sevgisi anlamı taşımaktadır (Başdaş, 2004: 53-64).

Naskali, E. G., Koç, A. (2009). *Beden Kitabı*. Kitabevi, İstanbul.

Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç’un editörlüğünde hazırlanan *Beden Kitabı*, beden kavramı üzerine yazılmış makalelerden oluşan müstakil bir kitap çalışmasıdır.

Oğuz, O. (2013). “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanında Beden”. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, C. 37, S. 1, S. 167-199.

Yine beden kavramının romanlardaki işlenişini anlatan bir makale de Orhan Oğuz’un “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanında Beden” adlı çalışmasıdır (Oğuz, 2013: 167-199).

Özkan, F., Şadiyeva, G. (Kış, 2003). “Somatik Deyimler”. *Bilig*, Sayı 24, s. 135-157.

Fatma Özkan ve Gülim Şadiyeva, bu çalışmada somatik deyimleri, dil biliminde vücut organ adlarını esas alan deyimler, şeklinde tanımlamışlardır. Somatik deyimlerde yer alan arkaik şekiller, anlam bilimi, etimoloji, kültürel dil bilimi açısından önemli bir malzeme içermektedirler. Yazarlar, uzuv adlarını içeren somatik deyimlerin mecazî anlamlarıyla Türk hayat felsefesinden izler taşıdıklarını belirterek, bu hazinenin tarihî-karşılaştırmalı araştırmalara önemli bir katkı sağlayacağını düşünmektedirler (Özkan, F., Şadiyeva, G. ,2003: 135-157).

Organ adlarının atasözleri ve deyimlerde kullanımı ile ilgili diğer bazı çalışmalar şunlardır:

Aktaş, T. (2013). *Tatar Türkçesindeki “Baş” ve “Baş”ta Bulunan Organ Adları İle Kurulmuş Deyimler ve Bu Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Şekilleriyle Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çelik, Y. (Haziran, 2017). “Türkiye Türkçesinde Duyu Organlarıyla Kurulan Deyimler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 72-79.

Ergene, O. (Spring, 2014). “Türkiye Türkçesinin Söz Varlığında Hayvan Adlarının Organ Adlarıyla ya da Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturduğu Deyim Aktarması Örnekleri”. *Turkish Studies*, Volume 9/6, 319-365.

Gümüştam, G. (2010). “Kıbrıs Ağızlarında Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler”. *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 249-295.

Gürkan, D. Ö. (2017). “Kıyas-I Enbiya’da “Gönül” Sözcüğüyle Kurulan Deyimlerin Organ Adları Temelinde Çağrışımsal Anlamı”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26, 223-238.

İlhan, N. (2007). “Atasözleri ve Deyimlerimizde Beden Kelimeleri ve Kavram Alanları”. *Türk Dili Dergisi*, 671, 761-769.

Kaçarava, N. (1996). Türkçede ‘Göz’ ile Başlayan Deyimler. *Türk Dili*, 650, 129-133.

Karabağ İ. ve Coşan, L. (2000). “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları”. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, 96, 5-29.

Mert, O. (2007). “Kazak Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Atasözleri”. S. Şimşir ve B. Aydoğan. (Editörler). *Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Değerleri Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007, Bildiriler*. Almatı, s. 297-312.

Önler, Z. (1999). “ Kutadgu Bilig’de Organ Adlarıyla Yapılan Deyimler”. *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 23-29 Eylül 1996*, Ankara: TDK Yayınları, s. 841862.

Öztürk, H. (2013). “Deyimler Bağlamında Bazı Organ Adlarının Toplum Değerleriyle İlişkisi”. *Turkish Studies*, Volume 8/9, 2129-2143.

Şahin, H. (2004). *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Şahin, H. (2009). “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”. *Turkish Studies*, Volume 4/3, 2020-2036.

Şahin, İ. (Bahar, 2010). “Organ Adları Temelinde Kırgızistan Yer Adlarında Ölü Deyim Aktarmaları ve Bunların Yer Adlarında Kullanılışları”. *Bilig*, S. 53, 199-218.

Tor, G. (2007,). “Kazakçada Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler”. S. Şimşir ve B. Aydoğan. (Editörler). *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Değerleri Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007, Bildiriler*. Almatı, s. 119-127.

Türközü, S., G. ve Ferendeci, S., Y. (2004). “Türkçe ve Korecedeki “Baş (Kafa)” ve Başta Bulunan Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin İncelenmesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 93-109.

Dönem eserlerindeki organ adlarının tespiti niteliğindeki çalışmalar şunlardır:

Çakmak, C. (2015). “Dîvânu Lugâti't- Türk'te Vücut ve Organ Adları” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 41, s. 135-143.

Gümüştam, G. (2009). “Eski Anadolu Türkçesi Eserlerinden Tertib-i Mu'âlece'deki Organ Adlı Tıp Terimleri”. *Bellekten*, I., 25-49.

Güven, M. (2008). “Kitâbu'l Müntahab Fi't-Tıbb'daki Türkçe Organ Adları”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, s. 111-135.

Kirişçiöğlü, M. F. (1988). *Mütercim Âsım Efendi'nin Kâmûs Tercümesi'ndeki Uzun İsimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kurt, B. (Nisan, 2017). “Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağzlarına Yansımaları”. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 48-61.

Organ adlarının anlam ve bağlam içerisinde incelenmesine dayalı aşağıdaki iki çalışma hakkında kısaca bilgi verilmiştir:

Çetinkaya, B. (2007). “Bağlam İçerisinde Yürek ve Kalp Sözcükleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 111–134.

Bayram Çetinkaya, “Kalp ve Yürek Sözcükleri” üzerine eşdizimsel bir çalışma yapmış, temel anlamda aynı kavramı karşılıksalar da kalp ve yürek sözcüklerinin yan anlamlarda ve bazı sözcüklerle birlikteliklerinde birbirlerinden ayrıldıklarını tespit etmiştir (Çetinkaya, 2007: 112-134).

Özer, S. (2017). “Türkçede Vücut Organ Adı Olarak ‘Kulak’ Sözcüğünün Kavramsal İçeriğine Bilişsel Yaklaşım”. *Turkish Studies*, 12/7, 291-310.

Suat Özer, “Türkçede Vücut Organ Adı Olarak ‘Kulak’ Sözcüğünün Kavramsal İçeriğine Bilişsel Yaklaşım” başlıklı çalışmasında vücut organ adı olan kulak sözcüğünün geçtiği atasözü ve deyimler yanında bazı dilsel kullanımlara dayanarak örnekler vermiş, bilişsel anlam bilimi kuramının metaforları ve metonimleri kavramsal işlemler yapmamızı sağlayan işlemciler olarak ele alması görüşünden yola çıkarak, kulak organ adının kavramsal içeriğini göstermeye çalışmıştır (Özer, 2017: 291-310).

Anlam bilim açısından organ adlarının incelendiği diğer bazı çalışmalar ise şunlardır:

Şahin, İ. (Bahar, 2010). “Organ Adları Temelinde Kırgızistan Yer Adlarında Ölü Deyim Aktarmaları ve Bunların Yer Adlarında Kullanılışları”. *Bilig*, S. 53, 199-218.

Yılmaz, K. (Spring, 2011). “Organ Adlarının Nesnelere Aktarılmasında Dil-Zihin İlişkisi”. *Turkish Studies*, Volume 6/2, 1083-1092.

Aşağıdaki iki çalışma ise bitki adlandırılmasında organ adlarının işlevleri üzerinedir:

Kaplankıran, D. (Summer, 2016). “Kazak Türkçesinde Organ ve Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturulan Bitki Adlandırmaları”. *Turkish Studies*, Volume 11/15, 263300.

Uçar, İ. (Güz, 2012). “Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları”. *TÜBAR*, XXXII, 285-306.

Parmak, dil, ağız, kulak hakkında yapılmış çalışmalar şunlardır:

Gürsoy-Naskali, E. (1997). “Türkçede Parmak ve Beş Parmağın İsimleri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 8, s. 233-240.

Karaağaç, G. (1993). “Dil, Ağız ve Kulak İle İlgili Kelimelerimiz”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. VII, s.85-114.

1.6. Garibnâme’de İnsan Vücutuyla İlgili Adların Topografik (Bölgesel) Anatomiye Göre Sınıflandırılması

İnsan vücuduyla ilgili adlar üzerine yapılan dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında bu adları tanımlama ve sınıflandırma sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalar yüzeysel bir sınıflandırmanın ötesine geçememiştir. Levent Doğan, temel sözcükler olarak organ adlarını 12 ana ve 5 ara temel organ adları başlığı altında sınıflandırmış, bu konuda herhangi bir kaynak göstermemiştir (Doğan, 2005). Cihan Çakmak, *Dîvânu Lugâti’t- Türk’te Vücut ve Organ Adları* makalesinde bu eserdeki insan vücudu ve anatomisine ait organ adlarının bir sınıflandırmasını ve hangi oranda Türkçe olduklarını araştırmayı hedeflediğini belirterek, eserden tespit ettiği insan vücudu ve anatomisine ait 108 sözcüğü, iç organlar, üreme organları, kemik ve eklem adları ile temel organlar başlığı altında tasnif etmiştir (Çakmak, 2015: 135-143). Meriç Güven, *Kitâbu’l Müntahab Fi’t-Tıbb’daki Türkçe Organ Adları* çalışmasında, Eski Oğuz Türkçesine ait bu önemli tıp eserinin, zengin ve işlek bir Türkçe organ terminolojisine sahip olduğunu belirtmiştir. Fakat tıp biliminin zaman içerisinde gelişerek alt disiplinlere ayrılması, insan fizyolojisi ve anatomisi ile ilgili gelişmelere bağlı olarak eski dönemlerde organlar için yapılan adlandırma ve tanımlamaları yetersiz bırakmış, yeni çalışmaları zorunlu kılmıştır. Tanımlama ve adlandırmada, öncekilerin benzeri ve tekrarı niteliğindeki tanımlama ve adlandırmalardaki belirsizlik, karışıklıkların veya yanlışlıkların giderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Güven, bunun için de eski metinlerde geçen ve terim olarak kullanılan adların, o dönemde sözü edilen organların tam ve doğru karşılığı olup olmadıklarının araştırılmasının yanı sıra tıp hekimleri ve dilcilerin bu konuyu değerlendirmeleri ve hatta birlikte çalışmaları gerektiğini dile getirmiştir (Güven, 2008: 11-135). Oğuz Ergene de *Türkiye Türkçesinin Söz Varlığında Hayvan Adlarının Organ Adlarıyla ya da Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturduğu Deyim Aktarması Örnekleri* başlıklı yazısında

belirlediği örnekleri organ ya da vücut bölümlerine ilişkin adlara göre dizinini vermiştir (Ergene, 2014: 319-365).

Bir diğer sorun da insan vücuduyla ilgili adların genel olarak organ adı altında incelenmesi ve hemen hemen bütün dil çalışmalarında bütün sözcüklerin aynı ya da benzer başlıklar altında verilmesidir. Seyfullah Türkmen (2006), *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri* başlıklı doktora tezinde, bu dönem tıp metinlerinden tespit ettiği terimleri sınıflandırarak, insan vücuduyla ilgili adları, vücudun organ, bölge ve salgıladığı madde adları başlığında incelemiştir. Hatice Şirin User, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı* incelemesinde konularına göre adlar başlığı altında, *insan bedeni* alt başlığını açmış ve *beden, organlar, dokular* başlığı altında, adak (ayak), arka (sırt), baş, boguz, elig (el, kol), iç (mide), kaş, köz, kulkak, öd (safra kesesi), saç, sünük (kemik), taş (bedenin dış yüzü, ten; sırt), udlık (uyluk), yanak, yüz; *vücut salguları* başlığı altında kan, ter, yaş (gözyaşı) ve *beden sağlığı başlığı* altında da u- (uyku) sözcüklerini incelemiştir (User, 2009: 220-222). Alanda yurt dışında yapılan tematik sözlük çalışmalarından Daniel Newman'ın (2007) *Arabic-English Thematic Lexicon* adlı çalışmasında insan vücuduyla ilgili adlar "The Human Body" başlığı altında; Laszlo Tagoncsó'nun (2011) *English-Hungarian Thematic Dictionary* adlı çalışmasında ise insan vücuduyla ilgili adlar "Anatomy" başlığı altında incelenmiştir.

Bütün bu bilgilere dayanarak bu konuda yapılacak dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında insanın bedeni algılamasına uygun düşen bir yöntem olarak tıp biliminin verilerinden faydalanılabileceği kanısı ortaya çıkmıştır. Tıp bilgilerine dayanılarak yapılacak bir tasnif, insan vücuduyla ilgili adların kavramlaştırılmasını incelemede de büyük kolaylık sağlayacaktır.

İnsan Vücudunun Bölümleri

Tıp literatüründe organ (İng. Organ; Yun. Organum) iki veya daha fazla tipte dokudan oluşan, belirli bir fonksiyonu ve şekli olan yapı; belirli bir göreve sahip vücut parçası veya oluşum, uzuv; kendine özgü bir işlevi olan anatomik yapı olarak tanımlanmaktadır (Peker, Erbaş, 2014: 146; Ertuğrul, 2013: 477; Dökmeci, 2006).

Tıp literatüründe vücudumuzu meydana getiren organ ve oluşumların daha iyi ve kolay kavranması, yerlerinin belirlenmesi ve hastalıkların kolay tanınması için insan vücudu bölgelere ayrılarak incelenir. İnsan vücudunun esas bölümleri ve alt bölgeleri şunlardır:

Esas Bölümler

Caput (baş), collum veya cervix (boyun), truncus (gövde, vücut), extremitates (kol, bacak, uç, etraf).

Alt Bölümler:

Regio capitis (çaput) (baş bölgesi): cranium (kafatası), facies (yüz), nasus (burun), os (ağız).

Regio cervicalis (boyun bölgesi): truncus (gövde), dorsum (sırt), thorax (göğüs), abdomen (karın), pelvis (leğen), cauda- coccyx (kuyruk).

Regio membri superior (extremitas superior) (kol bölgesi): omos (omuz), axilla (koltuk altı), brachium (kol), cubitus (dirsek), antebrachium (ön kol), manus (el).

Regio membri inferior (extremitas inferior) (bacak bölgesi): gluteus (kalça), femur (uyluk), genu (diz), crus (baldır), pedis (ayak).

Bunların yanı sıra insan vücudunun incelenmesinde organların yer ve ilişkilerini, komşuluklarını tanımlayabilmek için planumlardan (düzlem) yararlanır. Bu düzlemler anatomik duruş pozisyonundaki bireyde üst, alt, ön, arka, sağ sol gibi tanımlamaları yapabilmek için kullanılır (Çakır, 2013: 39-40; Yıldırım, 2015: 5, 9, 177-179).

Tıp literatüründe çok kullanılan *Sobotta İnsan Anatomisi Atlası*, H. Ferner ve J. Staubesand tarafından hazırlanmış, ilk baskısı 1904-1907 yılında Münih'te yapılmıştır. 1982 yılındaki on sekizinci baskının ön sözünde yazarları tarafından belirtildiği üzere bu baskısında eser, sistematik anatomi prensipleri (kemikler, eklemler, kaslar, iç organlar, sinir sistemi ve duyu organları) yerine bölgelere göre bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Bu sayede deriden itibaren yumuşak dokudan iskelete kadar, bütün yapılar bir arada verilmiş

ve genel olarak şekiller bölgenin yüzeysel yapılarından derine, sonunda kemik yapılarına incek şekilde düzenlenmiştir. 1. ciltte baş, boyun ve üst ekstremiteler, 2. ciltte ise göğüs, karın ile gövde (iç organlarıyla birlikte), alt ekstremiteler ve deri sahalarını ihtiva etmektedir (Arıncı, 1985).

Gerek anatomi atlasında gerekse topografik anatomi kitaplarındaki bölgesel dağılım esasında yukarıdan aşağıya ve dıştan içe doğru bir yöntemle, insan bedeninin önce bölümlere, sonra en derin kısımlarına kadar incelendiği görülmektedir. İnsanlar da gerek kendi vücudunu gerekse diğer insanları çıplak gözle önce bir bütün olarak algılamaktadır. Özellikle yukarıdan aşağıya baş bölgesinden ayaklara kadar dikkat edildiğinde vücudun bölümleri yine önden arkaya doğru bir sırayla görülebilmektedir. Vücudun iç organlarının varlığı ise bilgi olarak edinilir.

Bütün bu bilgilere dayanarak bu konuda yapılacak dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında insanın bedeni algılamasına uygun düşen bir yöntem olarak topografik (bölgesel) anatomiye göre insan bedeninin önce bölgelere ayrılıp, sonra yukarıdan aşağıya ve dıştan içe doğru incelenmesi doğru olacaktır.

Sobotta İnsan Anatomisi Atlası'na ve *Topografik Anatomi* yöntemine göre insan vücudu, baş, boyun gövde ve üst-alt ekstermite bölgelerine göre incelenmektedir. Bu çalışmada da bu bölgesel sınıflandırma esas alınarak, Garibnâme'den tespit edilen insan vücudu ile ilgili adlar öncelikle bu bölgelere ayrılarak sınıflandırılmıştır.

Biyoloji, canlılar bilimi anlamına gelir; canlıları morfolojik ve fizyolojik olarak inceler. Biyolojik bir varlık olan insan organizması da morfolojik ve fizyolojik bakımdan ele alınır. Morfoloji, insan organizmasını oluşturan hücre, doku, organ ve sistemlerin canlısız yapılarını inceleyen bilim dalına denir. Anatomi ise morfoloji biliminin bir dalı olup, insan organizmasının gözle görülebilen yapısını inceler. Morfoloji içinde yer alan embriyoloji, canlının doğum öncesi, anatomi ise doğum sonrası vücut yapısını inceleyen bilimdir (Özden, 2005:1-2).

Yunancadan gelen “anatomi” terimi; *ana* (açmak) ve *tome* (Temmein=kesmek) sözcüklerin birleşmesiyle oluşmuştur ve “keserek ayırma, parçalama” anlamına gelmektedir (Peker, Erbaş 2014: xxviii).

Anatomi “en basit şekli ile biyolojik organizmaların yapısıyla ilgili insan vücudunun fonksiyonu ve yapısını inceleyen bilim dalı; insan vücudu yapısını, şeklini, vücudu oluşturan organları ve bu organlar arasındaki yapısal, görevsel ilişkileri; organların birbirlerine olan komşuluklarını makroskopik olarak inceleyen, bilim” olarak tanımlanabilir (Peker, Erbaş, 2014: xxviii; Çakır, 2013: 9, 13).

Canlı organizma işlevleri ile ilgili olan anatomi, fizyolojiden hiçbir zaman ayrılamaz. Fizyoloji hücre, doku, organ ve organizma fonksiyonlarını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Peker, Erbaş, 2014: xxviii).

Genel anlamda anatomi makroskobik, mikroskobik ve gelişim anatomisi olarak üçe ayrılmaktadır. Makroskobik anatomi, insan vücut yapısını çıplak gözle inceleyen anatomi dalıdır. Topografik ve sistematik anatomi olmak üzere ikiye ayrılır. Topografik anatomi vücudu bölgelere göre ayırıp incelerken, sistematik anatomi ise vücutta aynı amaca yönelik olarak işlev yapan organları sistemlere ayırarak inceleyen anatomidir. Sistematik anatomi işlev bakımından vücudu sistemlere ayırdıktan sonra, her bir sistem içindeki organları sırası ile ele alır. Örneğin hareket sistemi içerisinde bu sistemi oluşturan “kemikler, eklemler, kaslar” sistemin tamamlayıcıları olarak bir bütünlük içinde ele alınır. Mikroskobik anatomi makroskobik yöntemle elde edilemeyen organların ve dokuların ince yapısına ait bilgileri mikroskop yoluyla elde eder. Gelişim anatomisi ise embriyonun büyüme ve gelişimini doğuma kadar araştıran ve inceleyen anatomiye denir (Özden, 2005: 2-3; Yıldırım, 2015: 2).

Topografik (Bölgesel) Anatomi

Aynı bölgede bulunan organların arasındaki ilişkileri incelemektedir (Çakır, 2013: 14). Vücudu bölgelere ayırarak inceleyen anatomi yöntemidir. Bölgede bulunan organların ve oluşumların yerleri, komşulukları, organların birbiriyle ilişkileri yapısal olarak incelenir (Özden 2005: 2-3). Klasik anatomi öğretiminde sistematik anatomiden sonra en çok kullanılan anatomi çeşidi topografik anatomidir. “İnsan vücudunu oluşturan organların yapısını, yerlerini, komşuluklarını, birbiriyle ilişkilerini ve işlevlerini tanımlayabilmek için vücut anatomik bölümlere, düzlemlere, eksenlere ve yönlere ayrılır” (Özden, 2005: 7).

“Ayakta dik duran topukları ve ayak başparmakları birleşmiş, el ayakları öne, baş dik ve alın öne, gözler tam karşıya bakar durumdaki vücut duruşuna anatomik duruş denir” (Çakır, 2013: 38) Anatomide organların durumlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini, komşuluklarını tanımlayabilmek için anatomik duruşa göre belirlenen düzlemler esas alınır. Anatomik duruşta vücut üzerinden geçen bu üç tasarımsal düzlem, frontal (alın), median (orta), ve transvers (enine) düzlem olarak adlandırılır (Özden, 2005: 14).

Bu tezde yapılan sınıflandırmada *baş* (çaput) *bölgesi*; kafa, yüz ve boyun bölgesi olarak üçe ayrılmıştır. Garibnâme’den tespit ettiğimiz sözcüklerden kafa, baş ve boyun sözcüklerini kafa bölgesinde gösterilmiştir. Yüz bölgesinde, yüz, surat, beñiz, rûy; alın, kaş, göz, burun, kulak, yanak, ağız, dudak, diş, dil sözcükleri gösterilirken, boyun bölgesinde boyun, boğaz, süksin (boyun kökü-ense) gösterilmiştir.

Gövde (corpus) *bölgesi*; göğüs bölgesi, karın bölgesi ve leğen bölgesi olmak üzere üçe ayrılmıştır. Garibnâme’de insan vücuduyla ilgili tespit ettiğimiz sözcüklerden göğüs, koyun, sine, böğür, bağır, kalp-yürek, ciğer, öyken (akciğer), bel, sulb (bel kemiği, omurga kemiği), yağrın (sırt), püşt (arka, sırt), eğın (sırt) sözcükleri göğüs bölgesinde; karın, mide, ma’de (mide), hazime (sindirici, mide), kursak (karın), şikem (karın, mide) sözcükleri karın bölgesinde; rahim sözcüğü ise leğen bölgesinde gösterilmiştir.

Uzuvlar (akstermiteler) üst ve alt ekstremiteler olarak ikiye ayrılmıştır. Üst ekstermite bölgesinde kol, el, dest, avuç, parmak, bazu, yumruk, perr ü bal sözcükleri; alt ekstremiteler bölgesinde ise baldır, uyluk, diz, incik, ayak, parmak sözcükleri gösterilmiştir.

Dokular başlığı altında, deri, kemik (sünük), sinir, damar, kan ve et sözcükleri gösterilmiştir. İlik ise kemiğin iç salgısı olarak verilmiştir. Salgılar başlığı altında, gözyaşı, gözyaşı bezinin salgısı; ter, derinin salgısı; nutfe ise erkek üreme organı salgısı olarak gösterilmiştir. Derinin türevleri (eklentileri) bölümünde ise, kıl, saç, sakal ve bıyık incelenmiştir. Garibnâme’de kirpik sözcüğüne rastlanmazken kaş sözcüğü de gözün yardımcı organı kabul edilerek farklı bir bölüm açılmadan yüz bölgesinde gösterilmiştir.

Vücut, beden, ten, cisim, suret, boy, endam sözcükleri insan vücudu ve görüntüsü ile ilgili sözcükler; a’za, uzuv sözcükleri ise insan vücudunun parçaları ile ilgili sözcükler

olarak ayrı birer başlık altında sıralanmıştır. Sözcüklerin anlam alanları incelenirken yer yer sistematik anatomi bilgisine de başvurulmuştur. Vücutta aynı amaç için bulunan ve çalışan organlar topluluğuna “sistem” denir. Sinir sistemi, iç salgı sistemi, hareket sistemi, dolaşım sistemi, solunum sistemi, sindirim sistemi, boşaltım sistemi, üreme sistemi, duyu organları olarak adlandırılırlar (Özden, 2005: 51-53).

Topografik anatomiye göre sınıflandırdığımız sözcüklerin Garibnâme’de Türkçe, Arapça ve Farsça karşılıklarının bir arada kullanıldığı görülmektedir. Garibnâme, Batı Türkçesinin kuruluş döneminde yazıldığı için bu çok şekilli kullanımların görülmesi olağandır. Söz gelimi el/dest, yüz/beñiz/rûy gibi.

Garibnâme’de tespit edilen insan vücuduyla ilgili adlardan doku, salgı ve derinin eklentileri hakkında tıp kaynaklarında şu bilgiler verilmektedir:

Dokular

Deri, Damar, Kemik, İlik, Sinir, Kan, Et

Benzer yapı ve işlevi olan bir grup hücreye doku denir. İnsan vücudunda dört farklı doku tipi vardır. Dokulara ve yapılarla bir örtü sağlayan hücreler epitel dokusu olarak adlandırılırken, yapılarla destek sağlayan hücreler bağ dokusu olarak adlandırılır. Gövde hareketini yöneten hücreler kas dokusudur. Homeostazis⁷ kontrolüne yardım eden hücreler sinir dokusudur. Vücut organlarının büyük bölümü dört doku tipinin tümünü içerir (Peker, Erbaş, 2014: 104).

Deri, epitel dokusu esas olarak, vücudun bir alanını örten hücreler tabakasıdır. Epitel dokusu, vücut yüzeylerini örter ya da döşer. (Peker, Erbaş, 2014: 104). Damar epitel doku içerisinde tek katlı epitel olarak incelenmektedir (Özden, 2005: 33). Kemik, hareket sistemi üst başlığında ve iskelet sistemi alt başlığında incelenen Osteologia (Kemik Bilimi) bölümünde kemik, bir doku olarak ele alınmakta ve meydana gelişi ile sınıflandırılması hakkında bilgi verilmektedir (Çakır, 2013: 48-56; Özden, 2005: 90). Uzun ya da yassı kemiklerin iç yüzünde sıkı ya da sünger tabakanın çevrelediği bir boşluk içinde kemik iliği, sarı kemik iliği (medulla ossium- medulla ossium flava) olarak adlandırılan yağdan zengin

⁷ Homeostazis: (Tıp) Organizmada normal şartların devamlılığı. Denge.

bir bağ doku bulunur (Yıldırım, 2015: 13-19; Özden, 2005: 40, 93). Hücreler arası matriksi sıvı olan bağ dokusu kan ve lenfi içerir. Kan ve lif atipik bağ dokusu olarak adlandırılır (Peker, Erbaş, 2014: 115). Et, kas dokudur. Kas doku kasılma ve gevşeme özelliği gösteren özelleşmiş hücreler tarafından yapılmış olan bir dokudur. (Peker, Erbaş, 2014: 118; Yıldırım, 2015: 42-53; Özden, 2005: 45, 127). Sinir dokusu sinir sistemi içinde bulunur. Sinir dokusunda iki tip hücre vardır: Nöronlar ve nöroglia (Peker, Erbaş, 2014: 118; Özden, 2005: 48).

Deri türevleri (derinin yardımcı oluşumları, aksesuar deri yapıları)

Kıl, Saç, Sakal, Bıyık

Deri eklentileri ya da aksesuar yapılar şeklinde de adlandırılırlar. Bu yapılar ikincil organlar olarak da bilinirler. İnsanda deri türevleri denilince bazı kaynaklarda **deri bezleri, tırnak ve kıllar**; bazı kaynaklarda ise **kıllar, tırnaklar, ter bezleri, yağ bezleri ve meme** anlaşılır. Diğer omurgalı canlılarda görülen boynuzlar, gaga, tırnaklar, pullar, tüyler v.s. oluşumlar da deri türevleri içinde yer alır. **Kıllar** buldukları yere göre özel isim alırlar. **Saç** (capilli), **sakal** (barba), **bıyık** (mystax=barba labii superioris), **kirpik** (cilia), **kaş** (supercilium), bunlardan bazılarıdır (Çakır, 2013:248).

Gözün yardımcı organları (organa oculi accessoria)

Kaş

Kaşlar, göz kapakları, kirpikler, konjunktiva,⁸ gözyaşı aparatı ile orbita⁹ içindeki ekstraokuler¹⁰ göz kasları gözün yardımcı organları olarak adlandırılır. Kaş (supercilium), frontal kemikteki her bir arcus superciliarisin üzerindeki deride yer alan kısa, yatık seyirli kıllara topluca superilium (kaş) denir. Kaş, gözü yoğun güneş ışınlarından, alın tarafından gelen ter salgısı ve yabancı maddelerden korur (Yıldırım, 2015: 163; Özden, 2005: 261263). Bu çalışmada saç, sakal, bıyık ve kıl derinin eklentileri olarak incelenmiştir.

⁸Konjunktiva: Göz kapaklarının iç kısmını ve gözlerin beyaz kısmını (sklera) kaplayan, ince ve şeffaf zar.

⁹ Orbita: Göz çukuru.

¹⁰ Gözün dışında bulunan.

Garibnâme'de kirpik sözcüğüne rastlanmazken kaş sözcüğü de gözün yardımcı organı kabul edilerek farklı bir bölüm açılmadan yüz bölgesinde gösterilmiştir.

Salgılar:

Ter (sudor)

Deri, dış yüzünde uzun veya kısa kıllar, içinde ise ter bezleri (gll. Sudoriferae) ve yağ bezlerini (gll. Sebaceae) kapsar. Ter bezlerinin salgısı olan **ter** (sudor), vücut sıcaklığının azalmasını, yağ bezlerinin salgısı olan yağ (sebum) ise kılların ve derinin yumuşak olmasını sağlar (Çakır, 2013: 246-247;Peker, Erbaş, 2014: 140-141).

Gözyaşı (lacrima)

Gözyaşı sistemi içerisinde (apparatus lacrimalis) yer alan gözyaşı bezi (gl. lacrimalis)'nin salgısına **gözyaşı** (Lat. Lacrima, Gr. Dacryos) denir. (Çakır, 2013: 238; Yıldırım, 2015:164; Özden, 2005: 262).

Nutfe

Erkek üreme organı salgısı olan nutfe, Organa Genitalia Masculina Externa (Erkek Dış Genital Organları)nın eklenik salgı bezleri ile spermatozoaların karışımlarından oluşmuş sıvı, tıp dilinde semen-meni demektir (Çakır, 2013: 208).

Çizelge 1. Garibnâme’de İnsan Vücuduyla İlgili Adların Topografik (Bölgesel) Anatomiye Göre Sınıflandırılması

BAŞ (CAPUT)	GÖVDE (CORPUS)	UZUVLAR (EKSTREMİTELER)	
KAFA BÖLGESİ	GÖĞÜS BÖLGESİ	ÜST EKSTREMİTE	ALT EKSTREMİTE
KAFA	GÖĞÜS	KOL	BALDIR
BAŞ	KOYUN	EL	UYLUK
BEYİN	SİNE	DEST	DİZ
	BÖĞÜR	AVUÇ	İNCİK
YÜZ BÖLGESİ	BAĞIR	PARMAK	AYAK
YÜZ	KALB	BAZU	PARMAK
SURAT	YÜREK	YUMRUK	
BENİZ	CİĞER	PERR Ü BAL	
RÛY	ÖYKEN		
ALIN	BEL		
KAŞ	SULB		
GÖZ	YAGRIN		
BURUN	PÜŞT		
KULAK	EGİN		

YANAK	KARIN BÖLGESİ		
AĞIZ	KARIN		
DİŞ	MİDE		
DİL	MA'DE		
BOYUN BÖLGESİ	HAZİME		
BOYUN	KURSAK		
BOĞAZ	ŞİKEM		
SÜKSİN (Boyun Kökü)	LEĞEN BÖLGESİ		
	RAHİM		

Çizelge 2. Dokular

DERİ	DAMAR	SÜNÜK		SİNİR	KAN	ET
SAÇ		İLİK				
SAKAL						
BIYIK						
KIL						

Çizelge 3. Salgılar

Derinin salgısı	Gözyaşı bezinin salgısı	Erkek üreme organı salgısı
Ter	Gözyaşı	Nutfe

İnsan Vücutuyla İlgili Diğer Sözcükler

İnsan Vücutu ve Görüntüsü ile İlgili Sözcükler: Vücut, beden, kıvr, ten, cisim, suret, gövde, boy, endam.

İnsan Vücudunun Parçaları ile İlgili Sözcükler: A'za, uzuv

2. BÖLÜM

2.1. Anlam Bilimi

“Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta” (Ergin, 1985: 1) olarak insanlar arasındaki iletişimi sağlarken, bireyin toplumsallaşmasına hizmet eden, bir milletin ortak hafızasını oluşturarak o milletin devamını sağlayan temel bir kültür unsurudur. Dil, kültür ve düşünce insan zihninin birbirinden ayrılmaz ve birbirinden güç alan ayrılmaz üçlüsüdür. Dildeki değişimler kültürleri, kültürdeki değişimler de düşünceleri değiştirir.

Dil düşünceyi düzenler, insanoğlu dünyayı doğduğu andan itibaren hazır bulduğu (söz varlığı, kavramları ve dil bilgisiyle) ana dili penceresinden görür, onun kavramlarıyla düşünür ve ana dilinin kavramlarıyla evreni anlamaya çalışır. Fakat her dilin kavramlaştırma eğilimleri farklıdır (Aksan, 1999: 15).

Dil bilimi en kısa ifadeyle dili inceleyen bilimdir. Berke Vardar dil bilimini “genel olarak dil olayını ele alan, özel olarak dilin çeşitli gerçekleştirmeleri sayılan doğal dillerin hem belli bir evredeki işleyiş düzenlerini hem de çeşitli evreler arasındaki değişimlerini inceleyen bir insan bilimidir.” şeklinde tanımlamıştır (1982: 16). Palmer dil bilimi için “dil’in ‘bilimsel’ yolla araştırılması” tanımını önermiştir (Palmer, 2001: 17).

Dil biliminin bir dalı olarak XIX. yüzyılın ortalarına doğru beliren ve yüzyılın sonlarında gelişen anlam bilimi “hem konunun kapsamı hem de bazı dil bilimcilerin tutumu yüzünden uzun süre “Dil biliminin yoksul akrabası” (A. J. Greimas) durumunda kalmış ama özellikle son yirmi yılda büyük atılımlar yapmış, söz dizimi, sözcük bilimi, söz bilimi (retorik) deyiş bilimi, anlatı incelemeleri, çeşitli betiksel gösterge bilimi vb.nin anlam olguları çevresinde ortaklık kurmasıyla artık bir kavşak bilimi görüntüsü kazanmıştır.” (Vardar, 1999:10).

Anlam bilimi (alm. semantik, fr. semantique, ing.semantics), göstergenin gösterilen bölümünü veya içeriği eş zamanlı ve art zamanlı açılardan inceleyen bilim dalıdır (Vardar, 1998: 20). Yani dilin anlam boyutunu ele alır ve inceler. İnsan zihni gösterge üreten bir

düzenek olarak alındığında dilsel göstergeler de anlam aktaran araçlardır denilebilir (Vardar, 1999: 10).

Zeynel Kıran “Anlam bilimi doğal dillerdeki anlam evrenini inceler.” şeklinde bir tanım yapar ve anlam biliminin kısaca dil göstergesinin gösterilen bölümünü incelediğini söyler. “Kuramsal olarak, bir dilde anlamla ilgili her şey anlam biliminin alanına girer; bu anlamlar biçim bilgisinin, söz diziminin ya da sözcük biliminin ürettiği anlamlar olabilir.” (Kıran, 2001: 239-240).

Doğan Aksan, anlam bilimini durgun ve gelişmeli anlam bilimi olarak ikiye ayırır. Durgun anlam biliminin gelişme ve değişimleri göz ardı ederek sözcük, kavram, anlam, kapsam, eşanlamlılık, eşadlılık ve çokanlamlılık konularını; gelişmeli anlam biliminin ise anlam olayları içerisinde değerlendirilen anlam değişmelerini ve söz sanatı sayılabilecek olan deyim aktarması, ad aktarması gibi sorunları ele alıp incelediğini açıklar (Aksan, 1998: 30-31).

Günümüzde anlambilimi çalışmaları daha çok dil bilimi bakış açılarından faydalanmaktadır. Dolayısıyla dil bilimsel anlam bilimi çalışmaları hız kazanmıştır. Berke Vardar dil bilimsel anlam bilimi “göstergenin içerik yönünü ele alarak anlamlı birimleri öz içerikleri ve dizge içindeki konumları bakımından olduğu gibi tümcedeki bağıntıları yönünden de inceleyen bilim dalı” olarak tanımlar (Vardar, 1999: 10). Dil bilimsel anlam bilimi özellikle de sözcük ve cümle gruplarındaki pek çok ifadenin birleşmesinden doğan anlamları inceler. Burada anlam yapıdan ve yapı da anlamdan bağımsız olarak ele alınamaz.

Zeynel Kıran, dili “rastgele bir araya gelmiş ögeler yığını değil aralarında çeşitli ilişkiler (dizisel/dizimsel) kuran ögelerin oluşturduğu bir yapı, bir dizge” olarak tanımlamaktadır (Kıran, 2001: 239). Bir dizge olan dilde de, göstergenin maddesi değil, kurduğu ilişkiler önemlidir. F. de Saussure Genel Dilbilim Derslerinde “Dil bir töz değil, bir biçimdir.” diyerek göstergenin tek başına değil diğer göstergelerle kurdukları ilişkilerle birlikte kullanımlarının incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Kıran, 2001: 123).

F. de Saussure, dil göstergesinin nedensizlik ve göstergenin çizgiselliği şeklinde iki özelliğinden bahsetmektedir.¹¹ Saussure [Dilsel gösterge ögeleri] birbirlerini izler ve bir zincir oluştururlar derken dilin çizgisellik özelliğine işaret etmektedir“Dil göstergesinin çizgisel özelliği, bu göstergeleri dilsel dizge içinde birleştiren ve dili belirleyen ilişkilerin niteliğinin belirlenmesini sağlar.” F. de Saussure dil göstergeleri arasında dizisel ilişkiler ve dizimsel iki tür ilişki olduğunu belirtmiştir (Vardar, 1998: 11).

İnsanlar bir anlam iletmek ve anlam aktarmak için dili kullanırlar (Kıran, 2001: 239). Dille kurulan iletişimin iki yolu yazmak ve konuşmaktır. Bu eylemler esas itibariyle seçmek ve seçtiklerini birleştirmek şeklinde gerçekleşir. Kişi kendisine uygun göstergeleri ve terimleri seçer, sonra seçtiği bu sözcük ve terimleri söz konusu dilin söz dizimi kurallarına uyarak dizer ve düzenler. Sırasıyla seçme ve birleştirme şeklinde yapılan bu eylemde seçilmiş terim ya da sözcüklere dizi; bu terim ve sözcüklerin birleştirilmesine dizim denir. Bu işlem çok hızlı olduğu için çoğu zaman ikisini ayırt edemeyiz. En basit ifadeden en karmaşık ifadeye anlatımın gücü ve ilgi çekmesi dilin olanaklarını kullanma biçimimize bağlıdır (Kıran, 2001: 119-122).

Zeynel Kıran, anlam incelemelerinde ilk temel birimin sözcük olduğunu belirtir. Sözcük ile anlam bilimi arasında sıkı bir ilişki vardır. Art zamanlı anlam bilimi dilin değişim sürecini göz önünde bulundurarak anlam değişimlerinin biçim ve nedenlerini incelerken, eşzamanlı ya da yapısal anlam bilimi de dilin bir dönemdeki dizgesini oluşturan ögeleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. Yapısal anlam bilimi, sözcükler arasındaki çok anlamlılık, eşanlamlılık, eşadlılık, karşıt anlamlılık, alt anlamlılık gibi anlam ilişkilerini

¹¹ Nedenlilik: “Dil, nesnelerin anlığımızda oluşan kavramsal imgelerini başkalarının anlığında canlandırarak düşüncelerimizi iletmeye yarayan bir göstergeler dizgesidir. Sözcük nesneyi iletmez, nesnenin imgesini iletir. Dil göstergesi iki anlaksal imgenin birleşimidir: Gösteren bir ses biçimi ya da ad ve gösterilen bir kavram ya da anlam. Bu birleşme anlaksal, çift kutuplu ve karşılıklı bir oluşturmaktır. Ad, anlamı; anlam adı canlandırır anlakta. Anlam aktarıcı çağrışımsal birleşme saymacadır; dili kullananlar arasındaki bir anlaşmanın ürünüdür. Ne var ki sözcük başlangıçta her zaman nedenlidir. Bu nedenlilik, ses biçimiyle gösterilen nesne arasındaki doğal bir bağıntıdan (yansımalar, ünlemler) da doğabilir, dildeki sözcükler arasındaki dil içi (türeme, bileşme gibi anlamsal) bir bağıntıdan da doğabilir. Ama dilin yaratıcı güçlerinden biri olan bu kökensel nedenlilik rastlantısaldır. Çünkü sözcüğü yaratan kimse, çeşitli yaratıcı nedenlilik türlerinden herhangi birini seçmekte özgürdür. Ayrıca kökensel nedenlilik ne zorunludur, ne de anlamsal bakımdan belirleyicidir. Anlamı tek başına geçerli kılan saymaca nitelikli çağrışımsal birleşme yararına da silinmeye yönelir” (Guiraud, Çev. Vardar, 1999:40).

saptamaya çalışırken sözlüksel alan, anlamsal alan ve yananlam konularını da inceler (Kıran, 2001: 239-240).

Günümüz anlam bilimi çalışmaları genel olarak sözcük anlam bilimi ve tümce anlam bilimi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bizim incelememiz de temel olarak bir sözcük anlam bilimi çalışmasıdır. Palmer'ın dediği gibi eş zamanlı ve art zamanlı bir çalışma, kavramsal alanı oluşturmak için şarttır. Palmer dil bilimi içerisinde semantiğin fonetik ve gramerle aynı türden bir düzey ya da bileşende yer aldığını söyler. Ayrıca Palmer hemen hemen her dilcinin dilin fonetik semantik ve gramer şeklindeki bu üç düzeyini kabul ettiklerini belirtir. Semantikle uğraşan bilim adamları Saussure ve Noam Chomsky, dil (langue) ile konuşma (parole) arasındaki ayrıma değinmiş; Palmer'ın da önerdiği şekliyle semantiğin salt bireysel ve arızî olanı (yani konuşmayı veya edimi) değil dil yetisini araştırması gerektiğini savunmuşlardır. Semantikle uğraşan bilim adamları ifadelerin anlamıyla değil cümlelerin anlamıyla ilgilenmelidirler. Bundan çıkarılacak diğer bir sonuç da bir semantik araştırma ya da çalışmanın gramer ve dilin yapısının diğer yönlerini göz ardı edilerek yapılamayacağıdır (Palmer, Çev. Ertürk, 2001: 16-20).

2.2. Bağlam

Sözcüğün anlamını “Dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve konu içinde ilettikleri kavram” olarak tanımlayan Aksan, bağlamı da (context) “Bir göstergenin birlikte bulunduğu öteki göstergelerle oluşturduğu ve anlamını aydınlatan bütün” olarak tanımlamıştır (Aksan, 1999: 48, 74-75). Wittgenstein sözcüğün anlamının onun dil içindeki kullanımından oluştuğunu belirtir. Bu görüşü benimseyen ve anlamın kullanım olduğunu savunan birçok dilci vardır. Firth, bir sözcüğün anlamının öteki sözcüklerle kurduğu ilişkilerle açıklanabileceğini söylemiş, anlamı bir ilişkiler ve işlevler ağı olarak değerlendirmiştir. Firth'ün bu görüşüne göre Türkçede organ adı olan *el* sözcüğünün anlamı *elinde olmak, el altından, elde etmek, eli varmak...* gibi *el*'in bulunduğu bütün yapıları içerir (Aksan, 1999: 46).

Dil bir dizgedir. Bu açıdan konuşmak ya da yazmak, dilsel öğeleri seçmek ve onları birleştirmek anlamına gelir. Bir sözcüğün içinde bulunduğu tamlama, cümle veya bağlama göre bir anlam kazanması, belli bir kavramı eksiksiz yansıtmaması, F. de Saussure tarafından dil bilimine yerleştirilmiş bir anlayıştır. Saussure'ün gösterge kuramı ve daha sonraki çalışmalar, bağlam kavramının önemini vurgulamış ve böylece bağlı anlam (contextual meaning) terimi ön plana çıkmıştır (Aksan, 1999: 75).

İnsan bilimci Malinowski'nin başlattığı akımı savunan İngiliz dil bilimci Firth, dil içi ve dil dışı etkenleri anlamın belirlenmesi için devreye sokmuştur. Firth'ün birliktelik anlamı (collocational meaning) adını verdiği anlam türünde bir sözcüğün anlamı, birlikte kullanıldığı sözcüklerle belirlenmektedir. Firth'ün ileri sürdüğü bir başka kavram da durum bağlamı (context of situation)dır. Bu bağlam türünde sözcük anlamının tespitinde sadece dil içi etkenler değil konuşanların özellikleri ve içinde buldukları durum gibi dil dışı etkenler de göz önünde bulundurulmalıdır. Dil bilimi incelemelerinde genellikle durum bağlamı, sözcüklerin kullanış amaç ve koşullarını değerlendiren edim biliminin (kullanım bilim, pragmatics) konusudur. Katz ve Postal, Chomsky'nin kuramını geliştirerek oluşturdukları yorumlayıcı anlam bilimi çalışmalarında sözcüğün anlamını açıklarken bu birimler için gerekli anlamları ve bağlam içerisindeki bilgileri de ele almışlardır. 1960'lı yıllardan sonra dil biliminde yer eden metin dil bilimi (text linguistics) ve Harris'ten beri gelişen söylem çözümlemesi (discourse analysis) alanlarında çalışan dil bilimciler cümlenin de ötesine geçerek cümleden büyük metinler ve söylemler üzerinde durmuşlar, konuşanların içinde buldukları şartları da hesaba katarak iletişim ile ilgili çalışmalara ağırlık vermişlerdir (Aksan, 1999: 74-77).

Anlam incelemeleri, anlam bilimi (semantics) ve edim bilimi (pragmatics) olarak iki temel alanda incelenmektedir. Aynı sınıflandırma dil biliminde anlam bilimi ve edim bilimi şeklinde de yapılmaktadır. Başlangıçta anlam biliminde bağlam dikkate alınmadan sadece sözcüklerin, sözcük gruplarının ve cümlelerin, anlamı incelenirken, edim biliminde dil kullanıcıları, dil ortamları ve amaçları da incelenmiştir. Anlamın zihinde oluşumu ve nesne ile onun simgesel tasarımı (göstereni) arasındaki ilişki, anlam biliminin konusu iken, bağlamdaki ya da kullanımdaki anlam ise edim biliminin (pragmatics) konusudur. Anlam bilimi anlama, edim bilimi ise işleve odaklanmıştır. Çakır, Jackson'ın edim bilimini anlam biliminin bir parçası olarak gördüğünü belirtir (2004: 245-246). Metin bilimciler tarafından da metin içi ve metin dışı bağlam olarak ikiye ayrılıp incelenen bağlam konusu, anlam

bilimi çalışmalarında birbirini tamamlayan çok önemli iki unsurdur. Bir anlam bilimi çalışmasında anlamın bütün boyutlarıyla ortaya konulması için her iki bilimin bakış açısından da faydalanılması gerekmektedir.

Dil insanın çevresindeki nesnelere, nesnelere arası ilişkilerden ve bu ilişkilerden doğan düzenliliklerden yola çıkarak kurduğu düşüncelerin bir sonucu veya uzantısıdır. Anlam doğadan esinlenerek türediğine göre anlam kuramının temelinde fiziki bağlam, ortam, doğa ve gerçeklik olmak durumundadır. Bu sebeple de bağlam konusu göz ardı edilerek yapılacak bir anlam kuramından söz edilemez. “Doğadaki düzenliliklerin soyut bir izdüşüm olarak kabaca beyne yansımaları / yansıtılmalarını söz diziminin (*syntax*); nesnelere ve eylemlerin dil simgelerine dönüşümünü / dönüştürülmesini de *semantics*’in konusu yapmak ve bunları yaparken o izdüşüme kaynaklık eden somut bağlamı göz ardı ederek sadece izdüşümlerden anlam kuramı çıkarmaya çalışmak pek sorunlu bir bakış açısı olarak kabul edilebilir” (Çakır, 2004: 247).

Anlam ancak ve ancak bir bağlamda var olabilir ve nesnelere ile nesnelere arasındaki ilişkiler, anlamlara kaynaklık ederler. Dil gerçekleşirken, insanın temel bağlamlarda algıladığı ve yorumladığı nesnelere zihinlerdeki kavram hâlleri ve o kavramların sese veya imgeye dönüştürülmesi süreci yaşanır. “Temel bağlamlar şeylerin nesnelere dönüştürüldüğü ilişkiler ve işlemler toplamıdır. Toplumsal iletişimi mümkün kılan boyutlar aslında dilsel olmayıp, ortak dilsel biçimlere kaynaklık eden bağlamsal ortaklıklardır. Varlıklar arasındaki ilişkilerin anlamlı bağlamlarda sürdüğü ve bağlamlar arası geçişlerin olduğu fark edilebilir. İnsanların dil yoluyla yansıttığı gerçeklikler, bu bağlamların ve bağlam şebekelerinin ifadesidir (Çakır, 2004: 248).

En az iki kişi arasında gelişen iletişimin temel şartı, bağlamdır. En az iki kişi arasında geçen ve kök anlama dayalı iletişime kök anlamsal (öz anlamsal) iletişim, art anlamlar yoluyla geliştirilene ise art anlamsal iletişim adı verilebilir. Doğal iletişimde, her iki iletişim türünün sıra ve miktarı farklı olabilir. Öyleyse bir kişinin dil ve iletişim becerilerine sahip olması demek, onun, kök bağlam ve art bağlam bilgilerine, bunlara uygun dilsel ve iletişimsel simgelere, simge dizgelerine ve değişkenlerine hâkim olması demektir denilebilir. “Dil bilmek, bağlam bilmektir şeklinde bir önerme üretilebilir” (Çakır, 2004: 249). Bağlam, iletişimdeki iletilen mesajdaki / ifadedeki belirsizliği veya çok anlamlılığı ortadan kaldırır.

Metin dille var olabilir, dil sadece metnin değil anlamın da aslî unsurudur. Dili anlaşılmayan bir metnin anlamından da bahsedilemez. Metin dilinin, o dili konuşan bireylerin toplumsal ve kültürel yapısıyla birlikte incelenmesi gerekmektedir. Çünkü dil varlığını bir coğrafyaya o coğrafyada yaşayan bir topluma ve o toplumun kendisine mahsus tarihsel ve kültürel tecrübesine borçludur. Böylelikle dilin toplumsal ve tarihsel yönü dil incelemelerinin alanına girmiş olur. Bir toplumun sahip olduğu dil, o toplumun sadece kendisi aracılığıyla konuştuğu dil değil aynı zamanda kendisi aracılığıyla düşündüğü dildir.

Bir metni anlammanın o metnin dilini anlamakla mümkün olduğu kabul edildiğine göre metnin içerisinde var olduğu ortamın (bağlam) da anlaşılması gerekmektedir. Hiçbir metin bir bağlama sahip olmaksızın var olamaz. Dil de metin de bir bağlam içerisinde var olur; anlama ulaşmak için metin (text) ile bağlam (context) arasındaki ilişki dikkate alınmalıdır (Cündioğlu: 2011:3).

2.3. Kavram ve Kavram Alanı

Ferdinand de Saussure, dili göstergelerden oluşan bir dizge olarak tanımlar. “Gösterge bir dilsel toplulukta bilgi alışverişi sürecinde nesnenin, olguların ve kavramların fiziksel anlatımıdır” (Kıran, 2001: 54). Temel özelliği anlatma becerisi ve işlevini gerçekleştirmek olan göstergeyi “dil dışı gösterge ve dil göstergesi” şeklinde ikiye ayırıp inceleyebiliriz:

Dil Dışı Gösterge: Dilin temel işlevi bireyler arasında bilgi alışverişini sağlamaktır. İki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşen bu iletişim her zaman sözlü ya da yazılı olarak gerçekleşmez. İnsan konuşurken jest, mimik ve daha başka dil dışı iletişim dizgelerini de kullanır. Bu dil dışı iletişim dizgeleri çok sayıda ve çok çeşitlidir ve bunlara dil dışı göstergeler denir. Dil dışı göstergeler görsel göstergeler yani ikonlar, belirtiler ve asıl göstergeler olmak üzere üç bölümde sınıflandırılabilir. Bu dizgeler çok özel gereksinimleri dile getirebilen sınırlı kullanımları olan dizgelerdir. Yine bu göstergeler bütün anlamları düşüncenin bütün inceliklerini dile getiremedikleri için de her zaman ve her yerde kullanılabilen bir araç olan dile başvurmak gerekir (Kıran, 2001: 47-55).

Dil göstergesi: Belli bir dilde anlamı olan en küçük birimlere dil göstergesi adı verilir. Örneğin Türkçede kalem, kitap, masa, çiçek, deniz, onlar; fiil çekim ekleri -yor, -di

ve çoğul ekleri –ler, -lar birer dilsel göstergedir. Dil göstergesi sözcük anlamında kullanılmamıştır. Bireyin içinde yaşadığı toplumun o bireye dil aracılığıyla sunduğu kavramlar vardır. Bireyler kavramlar ve kavramların karşılığı olan ses dizilerini yani gösterenleri bir arada öğrenir. Bu iki kavram tıpkı bir kâğıdın tersi ve yüzü gibidir, birbirlerinden ayrılmazlar. Gösterensiz gösterilen ya da gösterilensiz gösteren olmaz (Kıran, 2001: 56). Temel olarak dil biliminin özel olarak da anlam biliminin konusu dilsel göstergelerdir. Fakat dil dışı ve dilsel göstergelerin bir arada kullanımının iletişimin gücünü artırdığını unutmamak gerekir (Kıran, 2001: 47-55).

Dil göstergesini sözcük ile sınırlandıramayacağımıza göre dil göstergelerinin işaret ettiği “kavram” terimi ile gösterge arasındaki ilişkiyi de açıklamak gerekir. Kıran “İnsanlar kavramlarla düşünür, düşündüklerini dil göstergeleriyle anlatır.” diyerek “köpek” sözcüğünü örnek vermiştir: Köpek sözcüğünü duyan herkesin zihninde kendine göre bir köpek resmi oluşur. Bu durumda dil göstergesi nesnenin kendisi değildir. Dilde nesnelere değil nesnelere adları kullanılır. Köpek sözcüğü, genel olarak köpek cinsini ya da belli bir köpeği gösterirken sözcük, köpeği içinde yer aldığı bağlamın sunuş biçimine göre gösterir (Kıran, 2001: 54).

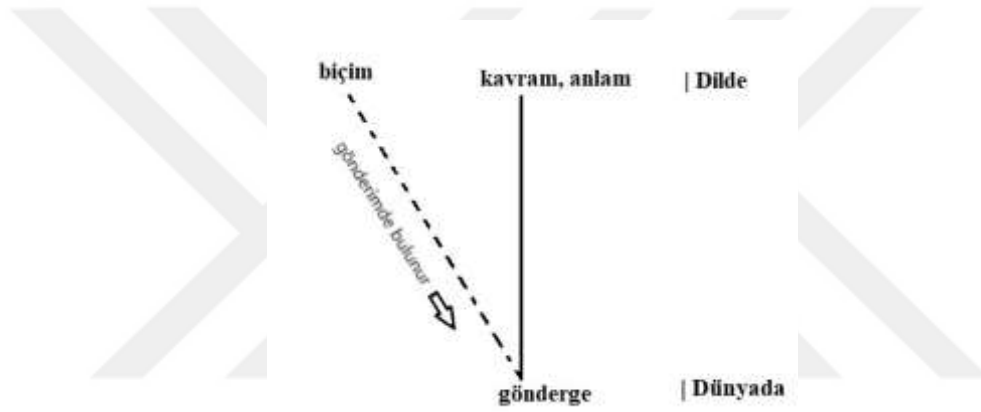
Dili iletişimi sağlanacak şey ve iletişimi sağlayan şeyi birbirine bağlayan bir iletişim sistemi olarak ele alırsak, bir yanda iletilecek mesajın diğer yanda işaret ve sembollerin olduğunu görürüz. Ferdinand de Saussure, bu unsurlara, ‘işaret eden/gösteren’ (signifier ve signifiant) ve ‘işaret edilen/gösterilen’ (signified veya signifie) demiştir. Daha sonra Ogden ve Richards F. De Saussure’nin dil göstergesi tanımını açıklayarak onu zenginleştirmiştir. Dil göstergelerinde gösteren, gösterilen ve göndergeden oluşan üç aşamalı bir ilişkiden bahsederler (Kıran, 2001: 54-57; Palmer, 2001: 16-17).

Şekil 2.3.1. (Aksan, 1999: 37)

Şemadan da anlaşılacağı gibi dünyadaki nesnelere (göndergelerle) sözcükler arasında bir bağlantı bulunmamakta, ancak nesnelere kavram ve kavramla sözcükler arasında doğrudan bağlantı bulunmaktadır (Aksan, 1999: 37).

Aksan, günümüz dil bilimcilerinden Hofmann'ın göstergeyle kavram ve gönderge ilişkilerini açıkladığı aşağıdaki şemasında nesnelere (göndergeler) ile dildeki biçim terimiyle andığı sözcükleri ve kavramları ayırarak; aralarındaki bağlantıyı da kesik çizgilerle göstermiştir (Aksan, 1999: 38).

Şekil 2.3.2. (Aksan, 1999: 38)

Yukarıdaki şemadan da anlaşılacağı gibi sözcük ile anlam arasında sıkı bir ilişki vardır ve anlam incelemelerinde ilk temel birim sözcüktür. Fakat göndergelerde kastedilen anlam “kavram” terimiyle açıklanabilmektedir. O hâlde sözcük düzeyinde yapılan anlam incelemelerinde açıklığa kavuşturulması gereken bir terim de kavramdır. Anlam ve kavram arasındaki ilişki çözümlenmeden sözcük ve anlam ilişkisinden söz edilemez.

2.3.1. Kavram

Geleneksel mantık açısından kavram, bir nesnenin zihindeki tasarımıdır (Aksan, 1998: 149). Çeşitli dilbilimi sözlüklerinde kavram, “ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık veya nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünce, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlaksal imgesi; gösterilen” olarak tanımlanmıştır (Vardar, 2002: 132).

Doğan Aksan kavramı “insanın çevresindeki nesnelere olay ve durumlara ait kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden bir *soyutlama*’yla (abstraction) dile dönüşen yönüdür, göstergelerin dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanı”, “bir sözlükte madde başı olarak yer alan sözcükler” diye tanımlamış; “Ancak bunlardan bir bölümü nesneyi bir niteliği bir bölümü de bir olayı bir oluş ya da devinimi gösterir.” şeklinde de bir açıklama yapmıştır (Aksan, 1996: 41). Kavram ile ilgili bu açıklamasından sonra Aksan zihnimizin kavramları sadece sözcüklere bağlı olarak değil başka kavramlarla kurduğu bağlar ve ayrıntılarla da tanıdığını ve bu başka öğelerle ortaya koydukları kuruluşları da tanıma ve çözme yetisine sahip olduğunu belirtmiştir (Aksan, 1996: 42). Anlam ve bağıntı olarak da açıklayabileceğimiz bu konuya bağlam konusunda etraflıca yer verilmiştir.

Dünyadaki nesnelere, biçimlerin, olgu, durum ve hareketlerin dilde anlatım buluşu ve dünyadaki nesnelere ortak özelliklerine dayanan, dile has bir genelleme, soyutlama olarak özetlenebilen kavramlarımız, bazı dilcilere göre pazıl oyunundaki parçalar gibi hiçbir boşluk bırakmadan ve üst üste binmeden, yani birbirinden soyutlanmış olarak ayrı ayrı değil, bir bütünün parçaları şeklinde birbirleriyle sınırlandıkları ve içinde birbirlerini etkiledikleri alanlar oluştururlar” (Guiraud, 1999: 85-89; Aksan, 1999: 42; Korkmaz, 2007:143). Bu yüzden herhangi bir kavramdaki değişiklik komşu kavramların ve onları belirten sözcüklerin değişikliğe uğramasına neden olabilir. Bu durumda bir kavramın değeri, kapladığı yerle ve öteki kavramlarla kurduğu ilişkiye göre belli olmaktadır (Aksan, 1998: 61). “Sözcük ve işaret ettiği kavram, hiçbir şarta, hiçbir kanuna bağlı kalmaksızın kendisi dışındaki bütün sözcük ve kavramlarla ilişki kurabilir” (Karaağaç, 2009: 40). Yine bazı dilcilere göre sözcükler tek başlarına değil de bir sözcenin bir parçası olarak ele alındığında kendi aralarında bir anlam ağı oluştururlar (Kıran, 2001: 249). İşte bu anlam ağları ya da bağıntıların özelliklerine göre kavram alanı (sözlüksel alan) ve anlam alanı terimleri ortaya çıkmıştır.

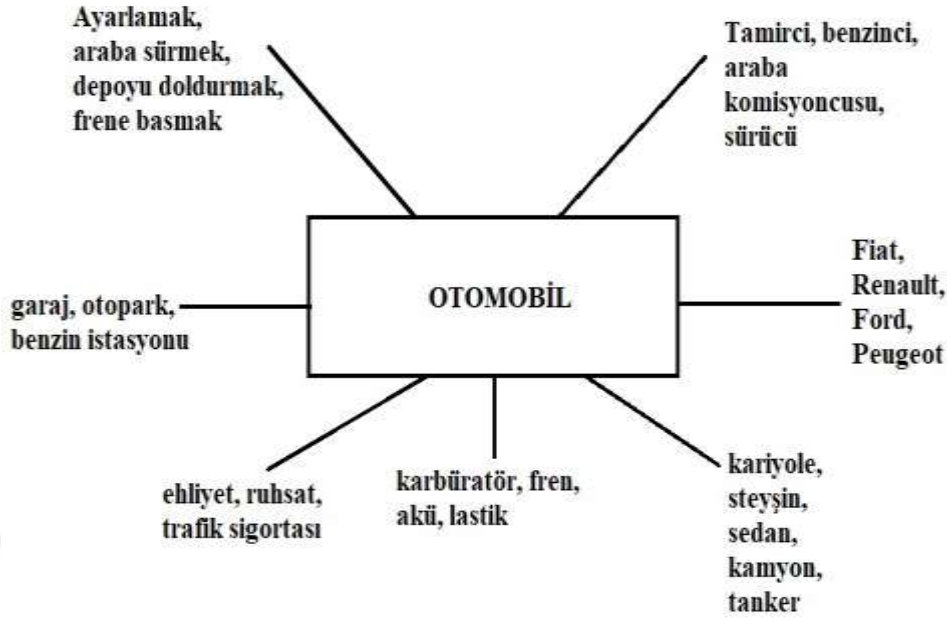
2.3.2. Kavram Alanı (Sözlüksel Alan)

Dillerin söz varlığında her sözün bir anlamı vardır ve bunları *kavram bilimi* inceler. *Kavram bilimi* sözlerin anlamlarını ve anlamların değişme yollarını, anlam esaslarını inceleyen özel bir bilim dalı olarak söz biliminin (leksikoloji) ilk ve en önemli dalıdır (Ahanov, 2008: 80-81).

Yapısalcılığın anlam bilimine uygulanmasının başlangıcı sayılabilecek olan ve J. Trier'in dil alanı (sprachfeld) adıyla önerdiği çalışma yönteminden ortaya çıkan kavram alanı incelemelerinde, dildeki ögelerin tek tek değil de yakın ve ilişkili buldukları öteki ögelerle bir arada düşünüldüğünde gerçek değerlerinin ortaya çıkabileceği görüşü hâkimdir. L. Weisgerber Okulunun dil ve anlam anlayışına göre de insanlar bir dil ara dünyasında yaşarlar. Bu dünyayı birbiriyle sınırlanmış bütünler, kavram alanları hâlindeki dil ögeleri kurar. Her dilin kendine özgü bir “dünyayı anlama ve anlatma” yolu vardır. Yapısalcılık akımının temsilcilerinden A. J. Greimas ise bir göstergenin tek başına bir anlamının olmadığını ve anlamın ön koşulunun bağıntı olduğunu söylemiştir. Buradaki bağıntı ile kasıt iki sözcüğün birlikte kavranabilmesi için aralarındaki ortak yanların ve ayırt edilebilmesini sağlayan başkalıklardır (Aksan, 1998: 161-170).

Kıran, kavram alanı terimi için sözlüksel alan terimini kullanır. “Aynı izlek ya da aynı kavram etrafında öbeklenebilen sözcükler bütünü oluşturduğu yapısal düzene sözlüksel alan denir. Başka bir deyişle, aynı kavramı sunmak ya da geliştirmek, gerçekliğin aynı alanını betimlemek, aynı düşünceyi ifade etmek için kullanılan sözcüklerin tümünün oluşturduğu yapısal düzene verilen addır.” şeklinde bir tanım yaparak, metin dışına çıkmamak kaydıyla yapılan sözlüksel alan incelemelerinin metin çözümlemesi için çok faydalı olacağını söyler. İmgelerin kaynağını ortaya çıkarmak için de sözlüksel alan incelemelerinden faydalanılır. Aynı metin içerisinde birden çok sözlüksel alanın karşılaşması ise “imgelerin işleyişini ortaya koyarak, okurun, eğretileme, alegori ya da simgeleri bulmasını sağlar”(Kıran, 2001: 249).

Kıran otomobil sözcüğünün sözlüksel alanını aşağıdaki gibi göstermiştir (Kıran, 2001: 250).

Şekil 2.3.2.1. (Kıran, 2001: 250)

Aksan, kavram alanını (dil alanı, sözcük alanı) “birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eş anlamlıların içinde düşünüldükleri alan” olarak tanımlar ve “bıkmakbezemek-usanmak-bıkkınlık getirmek, usanç, bezginlik, bıkkınlık... ögelerinin bir kavram alanı içinde düşünülebileceklerini ancak, asıl önemli olanın bu alan içinde kavramların değerlerinin belli edilebilmesi değil, zihnin nasıl işlediği, dil denem sistem içindeki çeşitli ögelerin konuşma, okuma, yazma sırasında nasıl seçildikleridir.” der (1989: 254).

Kavramlar bir dil birliği içindeki insanlarda, aşağı yukarı belli bir özelliğe sahipken, insanın yetiştiği çevreye, birikimlerine ve ruh yapısına göre kişiden kişiye değişen alanlara da sahiptirler (Aksan, 1999: 41-42). “Toplulukların bilgilenme yollarının ve kavram alanlarının özellikleri tabii ki onun yaşama şartlarının zaman içindeki bir bileşkesidir. Bu anlam alanı örgüsünün yer ve zaman içinde adım adım izlenmesi, etimoloji çalışmalarında bizi yanlışlardan kurtarır. Bu örgü kesilmeden,ilmek atlamadan söküldüğünde, bir topluluğun herhangi bir konudaki bilgilenmesinin haritası yapılabilir, fotoğrafı çekilebilir” (Karaağaç, 2009: 113).

Bir dilin kavramları üzerine yapılacak araştırmalar, o dilin yaşını tespit etmede bir ölçü olarak kullanılabilceği gibi aynı kavram alanına giren ve ancak başka ögelerden

sonra meydana gelebilecek sözcüklerin, yani üst kavramların varlığı dilin eskiliğini de gösterir (Aksan, 1989: 255).

Dillerin temel sözcükleri üzerine yapılacak çalışmalar hem ana dili öğretimi hem de ikinci dil öğretimi açısından da büyük önem taşımaktadır. Çekirdek ya da temel sözcük de denilen bu sözcükler, bir dilde kuşaktan kuşağa aktarılan, insan yaşamında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine dair önemli kavramları yansıtan dilde en az değişime uğrayan sözcüklerdir. Temel sözcüğün diğer şartları da yeni sözcükler türetme ve anlam aktarmalarıyla kullanım alanını genişletme gücü ile deyimlere kaynaklık etme sayılabilir. Bütün bu açılardan temel sözcük sayılan insan vücudu ile ilgili adların incelendiği bu çalışma da Türkçenin en eski ve köklü kavram alanlarını ortaya çıkarmaya hizmet edecektir.

2.4. Anlam Alanı (Anlamsal Alan)

Anlam, sözcüğün tek başına veya söz içindeki öteki öğeler ile bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri (Korkmaz, 2007: 18); dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce, içerik (Vardar, 2002: 18); bir göstergenin ya da bir göstergeler bütününe temsil ettiği kavram ya da kavramlar bütünü, gösterilen, bir nesneyi, bir duyguyu, bir ilişkiyi simgeleyen bir sözcüğün ya da bir göstergenin çağrıştırdığı kavram, düşünce (Rifat, 2013: 5) gibi birçok farklı şekilde açıklanmıştır.

Aksan, sözcüğe dayalı anlamı “Dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram” olarak tanımlamaktadır (1999: 48).

Anlam alanı, aynı gerçeklik kesiminde yer alan olguları belirten anlam açısından otak bir paydaya indirgenebilir sözlüksel birimlerin içerik düzlemindeki bağıntılarından kurulan düzen (Vardar, 2007: 22); zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan sözcüklerin meydana getirdikleri ortak alan (Korkmaz, 2007:18); bir metinde birçok kez kullanılan aynı sözcüğün almış olduğu anlamların tümü, kısacası, düz anlam+yan anlamlar bütünüdür. Örneğin Türkçedeki “baş” sözcüğünün değişik bağlam ve durumlarda aldığı anlamların tümüne o sözcüğün anlamsal alanı denir (Kıran, 2001: 252).

Anlamsal alan incelemesi, sözcüğün kullanıldığı bağlama göre, değerlerini, kullanımlarını ve farklı anlamlarını kestirmemize yardımcı olurken, yazınsal metinde, özel bir sıklıkla görülen sözcüklerin anlamsal alanı saptanmaya çalışılabilir. Kıran, bir anlamsal alanın oluşmasının ilk koşulu olarak bir sözcüğün metin içinde yinelenmesi gerekliliğini göstermektedir. Sözcük her yinelenişinde, bağlamdan kaynaklanan, yeni yan anlamlar yüklenecektir ve yan anlamların çokluğu dilin zenginliğini gösterir. Sözlüksel alan gibi, anlamsal alan da bir yazarın düşünce yapısını ve duygularını açığa çıkarabilir (Kıran, 2001: 252).

Bu çalışmada organ adları incelenerek Âşık Paşa'nın üslubu ve Garibnâme'nin yazıldığı dönemin özelliklerine dair tespitler yapılacaktır.

“Kavramsal bir alanın dilsel karşılığı olan sözlüksel ya da terimsel alan, sözlüksel ya da terimsel nitelikli birimlerle bunların kurdukları bağıntılardan oluşur. Birimlerin içerik düzlemi de anlamsal alanı oluşturur. Sözlüksel ya da terimsel göstergelerin bağıntıları özgül bir değerler dizgesidir; anlamsal alanda ise anlambirimciklerin örgütleniş ve eklemlenişi söz konusudur. Anlambirimleri, içerdikleri anlambirimcikler belli bir kavramsal ya da göndergesel alana bağlarken bunların aynı düzeydeki birimlerle ilişkileri değerlerini ortaya koyar” (Vardar, 2001: 211).

Kavram alanı ve anlam alanı terimleri zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Semantik açıdan sözcüklerin incelenmesi, anlam alanlarının incelenmesidir. Anlam alanı ise bir kavramın çeşitli kullanım alanlarının ele alınmasıdır. Sözcüklerin anlam alanları yine o sözcüklerin kavram alanları içerisinde yer alır. Otomobil sözcüğü örnek alınır; ayarlamak, araba kullanmak, depoyu doldurmak v.b. fiiller ile garaj, otopark, ehliyet, fren v.b. isimlerin otomobil sözcüğünün kavram alanını oluşturduğu görülmektedir. Ancak gitmek fiilinin çeşitli kullanım alanları ele alınıp incelendiği zaman söz konusu fiilin anlam alanı incelenmiş olmaktadır (Kıran, 1996:265-269).

Sözcüklerin anlam alanları belirlenirken ilk önce sözcüğün ifade ettiği *temel anlam* tespit edilmelidir. Bu temel anlam esas alınarak sözcüğün çeşitli kullanımları ile meydana gelen *yan anlamlar* oluşturulur (Kemal, 2003: 27-31).

Araştırmacıların büyük bir çoğunluğu anlamı, esas olarak asıl/temel ve yan anlam olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bunun yanı sıra sözcüklerin kullanım alanına geçtikten sonra anlamına etki eden her unsur (toplum, duygu, çağrışım, konu, kasıt, benzetme vs.) ayrı bir anlam türü olarak incelenmiş; yabancı unsurlar/alıntılar, argo, tabu, arkaizm gibi anlam türleri de tespit edilmiştir (Erol 2008: 26).

2.5. Temel Anlam ve Yan Anlam

Anlam bilimine ait kavramların birçoğu yabancı kaynaklardan çeviri yoluyla elde edildiği için ve bu konularda yeterince çalışma ve tartışma yapılmadığı için anlam olgusu ve anlam değişimleri ile ilgili birçok sorun vardır. Bu tanımlandırma ve terimlendirme sorunu temel anlam, yan anlam, mecaz anlam kavramlarında da görülmektedir.

Doğan Aksan, anlam çerçevesini çizerken; temel anlam, yan anlam, tasarımlar, duygu değeri ve bir başka eserinde de; anlam çerçevesi, göndergesel anlam, yan anlamlar ve “connotation” konusu, duygu değeri, şiir dilinde özel adlardan yararlanma, uzak çağrışımlar, eş adlı ve çokanlamlı öğelerden yararlanma, kavram karıştılgından yararlanma, tasarım kavramlarından söz eder. Aksan bu konuları açıklarken değışmece konusuna hiç girmeden benzetme, eğretileme, ad aktarımı, deyim aktarımı, çokanlamlılık, eşanlamlılık, eşadlılık, tasarımlar, bağlam, sapmalar gibi kavramları da açıklar (Aksan, 1998: 180; 1995: 76). Uğur, sözcüğün anlam çerçevesi ya da anlam açılımını “Bir gösterge olarak sözcüğün dile yerleşmiş, başka deyişle kavramsal anlamları ile kullanım sırasında başka sözcüklerin yerine geçerek üstlendiği geçici anlamlar bütünüdür” şeklinde tanımlar (Uğur, 2007: 11).

Batı dünyasında anlam olgusunda değışik terimlerin kullanılmasına rağmen konu ikili boyutta ele alınıp değerlendirilmektedir. Adlandırma ve anlam değışmelerinin hangi yollarla yapıldığı bu ikiliklerden yola çıkarak açıklanmaktadır.

(Saussure) çağrışimsal düzlem - dizimsel düzlem

(Barthes) dizgisel düzlem - dizimsel düzlem

(Hjelmslev) bağlaşıım - bağlantı

(Martinet) benzerlik - aykırılık (Uğur, 2007: 11-12)¹²

Uğur, sözcüğün dil içinde var olmaya başladıktan sonra sürekli bir değişme, genişleme ya da daralma içinde olduğu için anlam açılımı yaşadığını söyler ve bu açılımı aşağıdaki gibi sınıflandırır:

Sözcüğün Anlam Açılımı

Gerçek anlam

Başat Anlam

Yan Anlam

Değişmece Anlam

1-Örnekleme Dayalı Değişmeceler

a) Benzerlik Yoluyla Oluşan Değişmeceler

Benzetme

Eğretileme

b) Çağrışımsallık Yoluyla Oluşan Değişmeceler

Değınmece (Kinaye)

Yoksunlama (Çeliştirme)

2-Bütünselliğe Dayalı Değişmeceler

Düzdeğişmece

¹² Gösterge Bilim Kuramları ile İlgili bakınız. Rifat, Mehmet (2008), XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları Temel Metinler 1-2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Niceleme

Nizamettin Uğur, “sözcüğün dilde kullanımı süreklilik kazanarak belli bir zaman dilimi için sabitlenmiş anlamlarına başka bir deyişle tek alındığında da kavrayışımızda uyandırdığı sözlüklere girmiş anlamlarına gerçek anlam; kullanım içinde bir başka sözcüğün anlamını geçici üstlenmesiyle edindiği anlamlara da değişmece (mecaz) anlam tanımını önermektedir. Birden çok gerçek anlam üstlenmiş çokanlamlı sözcüklerin gerçek anlamlarını başat ve yan anlam olarak iki bölümde inceler (Uğur, 2007: 21). Başat anlam düzanlam, temel anlam, göndergesel anlam terimleriyle karşılanmaktadır ve her sözcüğün bir tek başat anlamı vardır. Başat anlam dışında ona bağlı oluşan kavramsal anlamlara yan anlam denir. Yan anlamlar başat anlama bağımlı izlenimlerdir (Uğur, 2007: 22-31).

Bu çalışmada dil araştırmacılarının büyük bir çoğunluğu tarafından kullanılan temel anlam ve yan anlam terimlerini kullanılacaktır.

2.5.1. Temel Anlam

Grammerlerimizde yaygın olarak temel anlam, bazen de gerçek anlam, asıl anlam, nesnel anlam ve düz anlam terimleriyle karşılanan *denotation* kavramı, genellikle sözcüğün ilk anlamı, en başta yansıtılan kavram; sözcük söylendiğinde zihnimizde beliren ilk tasarım, bir ses bileşiminin başlangıçta yansıttığı ilk ve asıl kavram; sözlüklerde yer alan ilk anlam, çekirdek anlam olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2007: 26; Aksan, 1999: 51, Aksan, 1998: 180; Bozkurt, 2004: 277).

Düz anlam, sözcüğün, söz öbeğinin sözlük anlamı birincil anlam; genellikle sözcüğün dış dünyaya gönderimde bulunduğu sözcüğün ilişkisinden ortaya çıkan, konularla arasında en fazla ortaklık bulunan anlam, (İmer, Kocaman, Özsoy 2011: 106); bir dilsel birimin (sözcüğün, göstereni) belirttiği anlamın öznel olmayan, değişmez, söylem dışında çözümlenebilir ögesi (Rifat 2013: 72); bir gösterenin gösterilenini oluşturan kavramın kaplamı, gösterenin belirttiği nesnel sınıfı, yan anlama karşıt olarak, bir birimin mantıksal, bilişsel nesnel anlamı (Vardar, 2007: 85) olarak sözlüklerde yer alır.

Sözcükte anlam çalışmalarında çok anlamlılığın sonucu olarak merkezdeki anlamı, çekirdek anlamı arama eğilimi ortaya çıkar. Etimoloji çalışmalarıyla aslında, bazı

sözcüklerin çekirdek anlamına ulaşmak mümkün olsa da bazı sözcüklerin çekirdek anlamı mı, yoksa genişlemiş yan anlamı mı taşıdığına karar vermek mümkün olmamaktadır. Sözcüklerin yazılışındaki farklılıklar her zaman kökende bir farklılığın olduğuna işaret etmeyebilir. Tarihî süreç içerisinde farklı yazılmış sözcüklerin aynı sözcük olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği; sözlükler hazırlanırken farklı yazılan sözcüklerin aynı kökene bağlanıp bağlayamayacağı, bu konuda karşımıza çıkan sorunlar arasındadır (Palmer, 2001: 86-87).

Temel anlam, sözcüğün ilk belirtilen, asıl anlamıdır. Yani, ilk tahmin gibi bir sözcüğün anlamının ne olduğunu sorduğumuz zaman kafamızda ona ilişkin ne varsa o anlam temel anlamdır. Bir kavramın temel anlamı dışındaki diğer yan anlamlarının çoğunlukla mecaz anlamlar içerdiği; sahip olduğu yan anlamlarının büyük çoğunluğunun metafor ya da metonimi gibi mecaz anlamlarda kullanılabileceği söylenebilir (Kemal, 2003: 27-31). Porzig'e göre metafor; somut canlı ifadelerin olmadığı veya kullanışsız hâle geldiği durumlarda, özellikle ruhsal ve soyut olgulardan bahsedilmesi gerektiğinde, böyle ifadeler yaratmak için düzenli ve yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Dilde kullanılmakta olan "her sözcük asıl olarak kullanıldığı bir alana aittir. O alanın dışında sözcük 'eğretilenmiş' olarak durur, fakat bu arada âdeta asıl çevresinin havasını da beraberinde getirir" (Porzig, 2011: 29). Kısacası, bütün yeni sözcükler sadece eğretilme yoluyla elde edilmese de bir sözcüğün temel anlam dışındaki yan anlamlarının çoğunlukla metaforlu anlam ifade ettiği açıkça görülmektedir.

2.5.2. Yan Anlam

Yan anlam (etkisel anlam, duygusal anlam), sözcüğün asıl anlamı yanında, kullanıma bağlı olarak kazandığı yeni anlamlar; anlambiliminde anlam sınıflandırmasında bir dil biriminin bütün duygusal çağrışımlarını anlatan bölümü; bir dilsel birimin (sözcüğün, göstergenin) öznel öğelerden oluşan ya da bağlamlara göre değişen anlamı; bir sözcüğün sürekli anlamsal öğelerine ya da düz anlamına kullanım sırasında katılan ve bildirişenlerin tümünce algılanmayan, ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere, vb. ilişkin olan duygusal, coşkusal, ikincil anlam; çağrışımsal değer olarak açıklanmaktadır (Korkmaz, 2007: 238; İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 261; Rifat, 2013: 233; Vardar, 2007: 216).

Yan anlam için araştırmacılar birbirinden farklı tanımlar yapmaktadırlar. Palmer yan anlam ya da çağrışım anlamı denilmekte olan *connotation* teriminin, tam olarak yararlı bir terim olmadığını, bu anlamın çoğu zaman duygusal ve değerlendirici anlama atıfta bulunduğunu belirtir (2001: 80).

Aksan, yan anlamı “bir sözcüğün temel anlamının yanı sıra edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavram” olarak açıklamakta ve yan anlam kazanma yollarının en önemlisi olarak da aktarmaları göstermektedir (1998: 182). Kittay’a göre, yan anlam, kavramın belli bir bağlam içinde temel anlamını kaybederek, kazandığı genişletilmiş anlamlarıdır (Kittay, 1987: 43).

Yan anlamlar bireysel yönler içerdikleri gibi toplumsal, tarihsel, ekinsel, vb. özellikleri de kapsarlar ve toplum doğal dilin kendisine sağladığı birinci dizgeden kalkarak yan anlam dizgeleri oluşturur (Vardar, 2007: 216). Sözcüklerin yan anlamlarım içine alan anlam alanını belirlemelerinde incelenen sözcüğün ait olduğu toplumun kültürü, dil yapısının özelliği ve o sözcüğü kullanan bireyin zihnindeki tasavvurları içinde barındıran duygu değerini de göz önünde bulundurmak gerekir. Yan anlam bir sözcüğün daha çok sosyal değer ve duygusal etkilerle birleşen görünüşü biçiminde kabul edilmektedir (Kemal, 2001: 42).

3. BÖLÜM

3.1. Kavramlaştırma (Adlandırma)

Anlamlandırma veya kavramlaştırma (signification), bir nesneyi, bir eylemi, bir olayı, zihnimizde bir ses bileşimine, bir göstergeye bağlama; bir kavramı bir gösterge/sözcük ile dile getirme; bir kavrama yeni bir ad vermedir (Aksan, 1999: 97; Guiraud, 1999: 54). Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde mantıksal ve coşkusal adlandırma olarak ikiye ayırdığı adlandırmayı, bir nesne ya da varlığa bir ad verme şeklinde tanımlamıştır (Vardar, 2007: 13).

İnsanlar, kendilerini çevreleyen dünyadaki nesnelere ve hareketleri, bunların birbiriyle ilgisini, çeşitli özelliklerini, toplumun gelişme sürecinde yavaş yavaş öğrenmiştir. Yeni öğrenilen nesne ve hareketlerin dilde sözle adlandırılma gerekliliği, her zaman yeni sözlerle olmamaktadır. Bu durumda çoğunlukla dilin asıl söz varlığındaki sözler kullanılır ve onların temel anlamlarının üstüne yan anlamlar yüklenir (Ahanov, 1993: 97).

Bu yeni bilgilerin adlandırılmasında başvurulan yollardan birisi de, dal şekiller hâlinde yaşamakta olan kardeş kök ve gövdelerden yeni sözcükler türetmek veya bunlara yeni görevler vermek, yeni anlamlar yüklemektir. Bu yöntem yeni komşu bilgilerin adlandırılmasında ilk başvurulan yollardan biridir (Karaağaç, 1999: 595). “Yazılı devirlerde çeşitli türeme yollarıyla yapılmış yeni sözcüklerle karşılanan dal anlamlar, tarih öncesinin sözlü devirlerde belki de eski sözlü şivelerin malı olan eş kaynaklı kök alomorflarla karşılanmıştır.” (Karaağaç, 1999: 593).

Yeni bilgiler, kendilerine yeni adlar bulamadıkları zaman, dal/yan anlamları (marginal meaning) ortaya çıkarırlar. Bazen bu anlam dallanması, şekil dallanmasıyla tamamlanır ve yeni adlar ortaya çıkar (Erol, 2008: 31). Başka dillerden almalar dışında yazılı devirlerde yeni ve komşu bilgilerin adlandırılmasında asıl başvurulan yol, yazılı devirlerin dillerinde dal şekiller hâlinde yaşamakta olan kardeş, kök veya gövdelerden yeni sözcükler türetmek veya bunlara yeni görevler vermek, yeni anlamlar yüklemektir. Türkçede gördüğümüz sözcük kök ve gövdelerinin bu dal şekilleri, eski devirlerin adlandırma şekillerinin başında gelir (Karaağaç, 2009: 95).

Her dilde, başlangıçta bir sözcük bir kavrama işaret ettiğine göre, diğer kavramların sonradan eklenmesi, yani sözcüklerin kullanıla kullanıla çok anlamlı duruma gelmesi gerekir. Zaten sık kullanılan sözcükleri incelediğimizde bunların sahip oldukları yan anlamların, kullanım sıklıklarının artması, kullanım yerlerinin genişlemesiyle doğru orantılı olduğunu görürüz (Aksan, 1999: 60).

Doğan Aksan, *Türkçenin Sözcüklüğü* isimli kitabında, yalnızca bir dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının tamamının oluşturduğu bütün olarak açıkladığı söz varlığını, sadece dildeki seslerin bir araya gelerek oluşturduğu göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır (Aksan, 2006: 7).

Her dilin kavramlaştırma eğilimleri arasında farklılıklar vardır (Aksan, 1999: 99). Aksan, Türkçenin yapısından gelen güçlü türetme ve birleştirme yeteneğinin, ona somut ve soyut, çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma ve ayrıntılarına inebilen bir kavramlaştırma gücü verdiğini söylemektedir. Aksan'a göre Türkçe kavramlaştırma sırasında en çok somut nesnelere, doğaya dayanmakta, böylece kavramları daha canlı olarak dile getirmekte; Türkçede, renkler doğrudan doğruya doğadaki nesnelere dayanılarak adlandırılmakta; renk sıfatları son derece canlı bir şekilde dile getirilmektedir (Aksan, 1996: 58). Türkçede ikilemelerin kullanılışı, anlatıma güç veren çok yaygın bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksan, 2006: 43).

Türkçede bir yandan bütün zaman, kip çekimleri, ismin hâlleri, türetmeleri, çoğul yapma yalnızca bir ek türüyle gerçekleştirilip, bunlar art arda getirilmekte bir yandan da birden fazla sözcük birleştirilerek birleşik sözcükler oluşturulabilmektedir. Bu durum Türkçeye somut ve soyut çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma, ayrıntılara inen bir kavramlaştırma gücü vermektedir. Bunu eski yazılı kaynaklardan itibaren izlemek mümkündür (Aksan, 1999: 99; 1996: 43). Türkçe yapı bakımından geniş türetme ve birleştirme imkânlarına sahip bir dildir.

Hülya Arslan Erol, Eski Türkçe döneminin anlam bilim açısından incelendiğinde soyut kavramlar bakımından zengin olduğunu (ülüg, kut, ıduk) belirtmektedir. Yine Erol'a

göre kavramlar zaman içinde somuttan somuta (ağırlık-ikram, ağırlama<başlık, ev eşyası), somuttan soyuta (aç- aç<açgözlü, aç- -açmak<çözmek, halletmek, bış- -pişmek< olgunlaşmak, kesek-parça<nasip), soyuttan somuta (yazuk-günah<zarar, yarlığ-fakir<vaaz, dini eser), soyuttan soyuta (aş- - artmak< geçmek, katetmek, artukluk-aşırılık<zenginlik< olgunluk) olmak üzere kavram alanlarını genişletmişlerdir (Erol, 2008: 28-29). Bu durum, Türkçenin bir yazı dili olarak çok daha eskilere uzandığına tanıklık etmektedir.

Bu çalışmada insan vücudu ile adların Türkçedeki kavramlaştırma sürecine hizmeti araştırılacaktır.

3.2. Eşdizimlilik

İngilizce collocation kavramı kökenbilgisi açısından incelendiğinde Latince col- (con-) “birlikte” ve -locare “yerleşmek” sözcüklerinden türeyen collocare yani “yan yana yerleşmiş” anlamına geldiği anlaşılmaktadır (Nesselhauf, 2004: 2). Berke Vardar, collocation kavramını Türkçeye eşdizimlilik şeklinde aktararak, “iki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması” şeklinde tanımlamıştır (Vardar, 2007: 94-95).

Dil bilimi terimi olarak “Eşdizimlilik (collocation), iki ya da daha fazla dil biriminin belirli sınırlılık ve düzen içerisinde genellikle aynı dizimde birlikte kullanılmaları (İmerKocaman-Özsoy, 2011: 121; Vardar, 2002: 94-95; Rifat ve diğerleri, 2010: 16) biçiminde tanımlanmaktadır. Eşdizimlilik temelde Saussure’ün dil göstergelerine ilişkin saptadığı yatay ve düşey eksenlerdeki çizgisellik özelliğine bağlı olarak gerçekleşmekte ve dil göstergelerinin nedensiz, ikincil nedenli ve uzlaşımsal olma özelliklerini bütünüyle taşımaktadır. Dikey eksenlerde yer değiştirilebilir birimlerin yatay eksenlerde yan yana kullanılacakları birimleri seçmede gösterdiği kısıtlamalar bu nedenledir (Eken, 2016: 29).

Eşdizimler sözcükler içerisinde nitel ve nicel olarak fazlaca yer kaplamakta; okuduğumuz, yazdığımız, söylediğimiz ya da duyduğumuz her şeyin yaklaşık %70’ini eşdizimli sözcükler oluşturmaktadır (Hill, 2000: 53); metin üretimi sözcüklerle değil, sözcük birliktelikleri ve eşdizimlerle gerçekleştirilmektedir (Eken, 2016: 30) “Eşdizimlilik, sözcük sınırlarını aşan birimlerle ilgili çalışmaların dayanak noktasıdır” (Çalışkan, 2014: 41).

Sınırlı sayıda yapılan Türkçe eşdizimlilik çalışmalarına bakıldığında genellikle derlem tabanlı sözlük çalışması (örn. Özkan, 2007, 2010, 2011, 2014a, 2014b; Dedeoğlu ve Şen, 2010; Tüfekçioğlu ve Özkan, 2014; Çalışkan, 2014) veya metin dil bilimi çalışmaları (örn. Yağcıoğlu, 2002a, 2002b; Taşgüzel, 2004; Adalar, 2005; Çıkrıkçı, 2009; Torun, 2011) kapsamında ele alındığı görülmektedir (Eken, 2016). Bu çalışmalarda konu, anlam bilimi, söylem çözümleme, dil öğretimi ve stilistik analiz açısından ele alınıp incelenmektedir (Çalışkan, 2014: 42).

Eken, eşdizim kavramını karşılamak üzere alanyazınında farklı bakış açılarıyla yapılmış pek çok tanımlamanın yer aldığını söyler (Bkz. Firth, 1957; Halliday, 1966; Leech, 1985; Benson, 1989; Hausmann, 1989; Hoey, 1991; Heid, 1994; Cowie, 1994; Mel'çuk, 1998; Tutin ve Grossman, 2002; Nesselhauf, 2005) (2016:30-31).

Eşdizim (collocation) bir dil bilimi terimi olarak ilk kez 1750'de Harris tarafından "sözcüklerin dizimine ilişkin çizgisel oluşum (constellation) özelliği" biçiminde kullanılmış (Palmer, 1933); Palmer tarafından "yalın sözcüklerden daha fazlası olan sözcük birliktelikleri" olarak betimlenmiştir (Palmer, 1931: 4).

İngiliz bağlamlılığının kurucularından sayılan; fonoloji alanındaki çalışmalarıyla da dil bilimi tarihinde önemli bir yer edinmiş olan John Rupert Firth 1950'lerde eşdizimi bugün alan yazınında en yaygın kullanılan biçimiyle "alışılmış sözcük birleşimleri" biçiminde tanımlamıştır. Firth'e göre eşdizim, bir sözce içindeki "bağlamsal ilişkilerin birleşimi" olan metin bağımlı bir kavramdır. Bir dilsel birim diğer dilsel birim(ler)le, bir bağlam içinde, aynı metin çevresinde görünmekteyse eşdizimli olarak ele alınmaktadır. Firth eşdizimi, birlikte görülen sözcükler arasında söz dizimsel ve anlam bilimsel olarak kurulan ilişkiler ve işlevler ağının toplamı olarak açıklamakta (Eken, 2016: 30-31); eşdizimsel anlam ile "sözcükler hakkında zihnimize bulunan anlamlardan farklı olarak dizimsel (syntigmatic) ilişkiler düzeyinde gerçekleşen bir soyutlamaya işaret etmektedir (Çalışkan, 2014: 42).

Firth eşdizimlilik alanındaki çalışmalarında sözcük dizimleri ve bunların grammar (gramer) ve lexis (sözcük) düzeylerindeki örneklerini vurgulamış; bu doğrultuda gramer düzeyinde incelenen dizimi colligation, sözcük düzeyindeki dizimi de collocation olarak tanımlamıştır (Erikli, 2016: 88).

Firth'in eşdizimlilik alanındaki çalışmaları öğrencileri Michael A.K. Halliday ve John Sinclair tarafından geliştirilmiştir. "Halliday (1966: 156) eşdizimi, sözcüklerin birlikte bulunma eğilimi biçiminde tanımlamaktadır." (Eken, 2016: 30-31). Halliday, eşdizimlilik incelemelerinde ölçülecek dizimin kilit sözcüğüne karşılık gelen node, eşdizimlilik aralığını tanımlayan span ve eşdizim aralığı içerisinde kilit sözcüğün önündeki ve arkasındaki sözcükleri tanımlayan collocate terimlerini literatüre kazandırmıştır (Erikli, 2016: 88). Halliday'in tanımladığı eşdizimlilik ilişkileri, temelde sözcüklerin birlikte kullanılma olasılıklarının düşük ya da yüksek oluşuyla yakından ilgili olup bu doğrultudaki çalışmalar Firth-Halliday halkasının üçüncü ismi olan Sinclair tarafından gerçekleştirilecektir (Çalışkan, 2014: 42).

Sinclair (1966) bu alandaki çalışmalarında Halliday'in yukarıda açıklanan terminolojisini kullanmıştır. Bir eşdizim ilişkisi içinde bulunma ihtimali olan sözlükbirim grubunu tanımlamak amacıyla cluster sözcüğünü ilave etmiştir. Sözlükbirimlerin birlikte kullanımlarının eşdizim olarak değerlendirilebilmesi için eşdizimlilik aralığının ne olması gerektiği sorgulayan Sinclair (+/-) 4 sözlükbirimden oluşan bir eşdizim aralığıyla çalışmıştır (Jones & Sinclair, 1974). Başlangıçta küçük çaplı metinler üzerinde uygulanan, sıklık verilerine dayanan bu çalışma biçimi; gelişen bilgisayar teknolojileri ile birlikte yine Sinclair tarafından 80'li yılların başında harekete geçirilen COBUILD projesi ile daha geniş metinler üzerinde gerçekleştirilmiştir (Erikli, 2016: 88). Sinclaire göre gramer ve söz (lexis), dilsel forma bakmanın iki yoludur. Gramer, dili bir tercihler sistemi olarak organize ederken söz, sözcüksel birimleri (lexical items) ve gramer tarafından ele alınmayan eşdizimlilik eğilimlerini ele alır. Sinclair, eşdizimliliği, dil birimlerinin belli bir örüntü oluşturan eşkullanımlılıkları (co-occurences) olarak ele almıştır. Bu kullanım birlikteliklerinin, seçimsel (paradigmatic) değil dizimsel (syntigmatic) ekseninde bir arada kullanılma ihtimalini gösterdiklerini belirtmektedir. Sinclair'e göre eşkullanımlılıkların eşdizimlilik olabilmesi için belli bir sıklık düzeyine erişmesi esastır (Çalışkan, 2014: 4445).

Firth, Sinclair ve Halliday'in çalışmalarında eşdizim kavramına oldukça geniş bir açıdan bakılmış, eşdizim, sözlükbirimlerin bir metin içerisindeki ortak bulunabilirlikleri şeklinde değerlendirilerek, daha çok derlem destekli araştırmalarda sıklığa dayanan istatistikî ölçütler üzerine kurulmuştur. Bu bakış açısını eleştiren Alman dilbilimci ve sözlükbilimci Franz Josef Hausmann (2004) sıklık derecesi çok yüksek olmayan sözcük

birlikteliklerinin de eşdizim olabileceği fikri üzerine yoğunlaşmış, bu yönde bir eşdizim tasarısı oluşturmuştur. Bir temel birim (Alm. Basis) ve bir bağlı birimden (Alm. Kollokator) oluşan bu sözcük dizimini belirleyen ölçütler Firth'in tasarısından farklıdır. Temel birim olarak adlandırılan eşdizim birimi anlamsal açıdan kendi birincil anlamında kullanılırken, bağlı birim anlamsal olarak temel birime bağlıdır ve anlamsal bağlılıkla anlatılmak istenen ise bağlı birimi oluşturan sözlükbirimin birlikte kullanıldığı temel birim nedeniyle birincil anlamının dışında bir anlama bürünmesidir. Bu tasarımda eşdizimler iki ögeli; üçlü yapılar olarak ve benzetme kalıbında olmak üzere farklı yapılarda karşımıza çıkabilmektedirler (Erikli, 2016: 88-89).

“Sinclair'in açık seçim prensibi ve deyim prensibi doğrultusundaki tespit ve görüşleri dilin söz, söz dizimi, anlam ve kullanım boyutlarını birlikte değerlendiren bir yaklaşıma işaret etmektedir. Stubbs, Sinclair'in 1996, 1998, 2005 tarihli çalışmalarından hareketle bunları eşdizimlilik (collocation), dilbilgisel eşdizimlilik (colligation), semantik istem (semantic preferences) ve semantik prozodi (semantic prosody) başlıkları altında özetlemektedir. Buna göre eşdizimlilik sözcük ya da söz öbeklerinin eşkullanılma eğiliminde olduğu birimlerle ilişkisidir. Dilbilgisel eşdizimlilik, düğüm sözcüğün dil bilgisel kategorilerle eşkullanımlılığıdır. Semantik istem, bir dil biriminin belli bir sözcüksel alandan birimlerle bir araya gelmesi boyutunu açıklamaktadır. Semantik prozodi ise sözcüksel birimin bütününe iletişim işlevine işaret etmektedir (2009: 124, 125)” (Çalışkan, 2014: 46-47).

Cruse (1986: 37) sözcüksel anlambilimiyle ilgili çalışmasında eşdizimliliği bir anlam konusu olarak ele almakta ve “aynı çevrede birlikte kullanılan, buna karşılık her bir sözcüksel kurucunun aynı zamanda semantik kurucu olması sebebiyle anlamca tamamen açık sözcüksel birim dizisi” şeklinde tanımlamaktadır (Çalışkan, 2014: 49-50).

“Hoey (1991: 6-8), metindeki sözcüksel ilişkilerle ele almakta, bir birimin kendi metin bağlamı içerisinde olası sıklığından çok daha fazla görüldüğü birimlerle olan ilişkisine verilen ad biçiminde betimlemektedir.” (Eken, 2016: 30).

Eşdizimliliği, Nesselhauf dilde belirli bir kullanım sıklığına sahip olmak şartıyla sözcüklerin belirli bir aralık içerisindeki birliktelikleri şeklinde tanımlamakta ve genellikle kalıplaşmış yapıda sözcük birleşimleri olduğunu vurgulamaktadır (Nesselhauf, 2005:

1112). “Literatürde eşdizim kavramını açıklamaya yönelik farklı yaklaşım ve tanımların ortak noktası, bu birlikteliklerin en az iki birimden oluşması gerektiği ve kullanılan sözcükler arasında dizimsel bir ilişki olması gerektiğidir. Dizimsel olarak (yarı) sabit birliktelikler olmaları ve birtakım kısıtlılıklar içermeleri, eşdizimleri saptamada anlambilimsel ve sözdizimsel olarak özel yaklaşımları gerektirmektedir” (Eken, 2016: 30-31).

Eşdizim kavramı Amerikan yapısalcılığı, Kıta Avrupası ya da Prag ekolü ve Ada ekolü tarafından farklı şekillerde betimlenip sınıflandırılmaktadır. Alanyazınında kimi zaman tek bir kuram, kimi zaman birkaç farklı kuram ve sınıflama benimsenmekte ve eşdizim kavramının temelinde iki farklı bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir:

1. Derlem dilbilimi ve bilişimsel dilbilimi alanlarında kullanılan istatistik temelli yaklaşım (statistically oriented approach) (Herbst, 1996) ya da sıklık temelli yaklaşım (frequency-based approach) (Nesselhauf, 2004).

2. Sözlük bilimi ve ruh dil bilimi alanlarında kullanılan anlam temelli yaklaşım (significance oriented approach) (Herbst, 1996) ya da öbekselle yaklaşım (phraseological approach) (Nesselhauf, 2004)'dır.(Eken, 2016: 31).

Sıklık Temelli Yaklaşımlar Firth'e (1951) dayanan, birlikte kullanılan sözcüklerin eş dizimli olup olmadığının, derlemdeki sıklıklarına göre belirlendiği yaklaşımdır (Eken, 2016: 31)

Anlam Temelli Yaklaşımlar Sözcüklerin yan yana gelişinin yalnızca istatistiksel verilerle gerçekleşmediği, bu birlikteliğin anlamsal temeller üzerine dayandırılması gerektiğine ilişkin varsayımlar ortaya koyan yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temsilcileri olarak Cowie (1994, 1998), Howarth (1996), Mel'çuk (1998) ve Benson vd.(1997) gibi araştırmacılar sayılabilir (Eken, 2016: 35).

Karma Yaklaşımlar Sıklık temelli ve anlam temelli yaklaşımın her ikisinin de bir dereceye kadar kullandığı yaklaşım biçimidir. Mitchell (1971), Greenbaum (1974), Kjellmer (1994), Stubbs (1995), Altenberg (1998), Nesselhauf (2005) her iki yaklaşımı bir arada kullanan araştırmacılar arasındadır (Eken, 2016: 40).

Siepmann (2005: 409) eşdizimlere yönelik üç farklı yaklaşım önermektedir:

Sıklık temelli yaklaşım Anlamalı sözcük birlikteliklerinin istatistiksel temeller üzerine kurulu olduğunu varsaymaktadır.

Anlamsal, kullanımsal yaklaşımlar Bir eşdizimin bileşenleri arasında belli bir anlamsal ilişki bulunduğunu varsaymaktadır.

Kullanımsal yaklaşım Bağlamsallaştırma kuramına dayalı olduğunu belirtmektedir (Eken, 2016: 42).

Eşdizimler karmaşık yapıda birimlerdir. Sözcükler arasındaki eşdizimlilik ilişkileri; dil bilimsel örüntülere göre, anlam bilimsel özelliklerine göre ve birleşimin kısıtlılık derecesine göre sınıflandırılabilir; eşdizimliliğin saptanmasında biçim bilimsel, söz dizimsel, anlamsal ve kullanımsal ölçütlerin kullanıldığı bilinmektedir. Eşdizimlilik sadece yapısal yakınlıkların örüntülenmesi biçiminde değil, dizgede yer alan sözcüklerin anlamsal birliktelikleri olarak da ele alınmalı; bu bağlamda birimlerin belirli bir nedenlilik ve açıklık çerçevesinde bu yapıyı oluşturduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Eken, 2016: 43).

Eşdizimlilikle ilgili bir başka konu eşdizimliliğin sözcük biçimi ya da sözlük birimi esasında belirlenmesiyle ilgili tartışmadır. “Sinclair (1991: 28), sözcük biçimini (woixl form) bir sözcüğün çekimli biçimleri ile örneklendirmektedir. Buna göre “drive (sürmek), drives (sürer), driving (sürme), drove (sürdü), driven (sürülmüş)” çekimli biçimleri “drive (sürmek)” sözlük biriminin sözcük biçimleridir. Burada dikkat çekici olan Sinclair’in sözcük biçimlerine “ve belki” şeklinde bir tereddüt belirterek “driver (sürücü), drivers (sürücüler), dirivers’ (sürücülerin), drivers (sürücünün), drives (gezintinin)” gibi türetim yoluyla oluşan biçimlerin de eklenebileceğini belirtmesidir. Sinclair buradan hareketle bütün sözcük biçimlerini bir çatı altında toplayan temel biçimin de sözlük birimi (lemma) olarak adlandırılmasını teklif eder (1991: 41). Ancak sözlük birimlerini belirlemek görüldüğü kadar basit bir işlem değildir” (Çalışkan, 2014: 63).

Eşdizimlilik incelemelerinde yaygın olan yaklaşım eşdizimliliği düğüm sözcük ile sözcük biçimleri arasında gerçekleşen bir birliktelik olarak ele almaktır (Firth, 1957: 181, Sinclair, 1991: 8). Bunun sebebi, düğüm sözcüğün bir sözlük birimi altında listelenen

sözcük biçimlerinden yalnızca belli bir ya da birkaçıyla kuvvetli eşdizimlilik ilişkisi göstermesidir (Çalışkan, 2014: 63-64).

Bu çalışmada Garibnâme’de yüksek sıklıkta kullanılan insan vücuduyla ilgili adlar (yüz, beñiz, rûy) düğüm sözcük olarak değerlendirilecektir. Eşdizimlilik sözlük birimi (lemma) düzeyinde ele alınıp incelenecektir. Buna göre “yüz, yüzü...” gibi sözcük birliktelikleri sözcüksel olup Ad+Eylem, Ad+Ad, Sıfat+Ad biçiminde soyutlanabilecek eşdizimlilikleri göstermektedir. Bu tür birimlerden özellikle ad+eylem biçimindeki eşdizimlilikler kuvvetli biçimde sözlükselleşme eğilimi taşımaktadır.

Genel dilin betimlenmesi açısından önemli olan eşdizimlilik ilişkileri, yaratıcı dil kullanımları açısından da oldukça önemlidir. Sözcükler arasında oluşan kullanım birlikteliği ve dil bilgisel ilişkiler olarak kabul edilen eşdizimlilik kavramı; sözlük bilimine dağılımsal ölçütlerin uygulanmasından kaynaklanır ve birimlerin anlam yönünün dizim içi kullanımlarıyla yakından ilişkili olduğu görüşüne bağlanır. Sıradışı eşdizimlilikler ise, dilde yer alan genel kullanımların dışında; edebî metinlerde (şiir, roman vb.) karşımıza çıkan kullanımlardır. Ancak, sıradışı eşdizimlilikler dilde olmayan bir duygu ya da kavramı içermezler; sıradışı kullanımlar bireylerin ve toplumların kültürel kodları ile çok yakından ilişkilidirler. Bu kavramlar aslında tamamen sıradışı değildirler. Çünkü dilde yer almayan bir kullanımdan kaynaklansalardı bireyler ve toplumlar tarafından anlaşılabilirler mümkün olmazdı. Sıradışı eşdizimliliklerin tespitinde zihnimizde zaman içerisinde yer edinmiş kavramlardan yararlanırız (Kayaselçuk, 2014: 2).

Tüm bu bilgiler ışığında, bu çalışmada yüz, beñiz, rûy sözcüklerinin üzerinde durularak adı geçen sözlüksel birimlerin yaygın eşdizimlilik ilişkilerinin yanı sıra sıradışı kullanımları da ele alınacaktır. Bu kullanımlar yüz, beñiz, rûy sözcüklerinin kavramsallaştırılması bakımından değerlendirilecektir. Böylelikle eşdizimlilikler dilde yer alan belirli metaforlarla açıklanarak kültürle bağlantıları kurulacaktır. Dilde bu sözcüklerin uğradığı anlam değişimleri de ele alınacaktır.

3.3. Eşdizimlilik ile İlgili Çalışmalar

Eşdizimlilik araştırmaları diğer dil bilimi araştırmaları içerisinde karşılaştırıldığında oldukça genç bir araştırma alanı olduğu görülmektedir. Eşdizimlilik terimi Türkçe kaynaklarda ilk olarak, ilk basımı 1988 yılında yapılan ve Prof. Dr. Berke Vardar yönetiminde oluşturulan Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde görülmektedir.

Yağcıoğlu, S. (1999). “Gazete Köşe Yazılarında Eşdizimsel Örüntüleme ve İdeoloji”. *Dilbilim Araştırmaları*, Simurg Kitapçılık, İstanbul, 55-64.

Yağcıoğlu, S. (2002a). Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanmasında Eşdizimin İşlevi. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*, Germany (Essen), s.107-114.

Yağcıoğlu, S. (2002b). Sosyoloji Metinlerinde Konu Sürekliliğinin Eşdizimsel Örüntü Açısından İncelenmesi: Edimbilimsel Bir Yaklaşım. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*, German (Essen), s. 187-202.

Eşdizimlilik ile ilgili Semiramis Yağcıoğlu'nun 1999 tarihinde yayımladığı, “Gazete Köşe Yazılarında Eşdizimsel Örüntüleme ve İdeoloji”; yine aynı yazarın 2002'de yayımladığı “Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanmasında Eşdizimin İşlevi” ve “Sosyoloji Metinlerinde Konu Sürekliliğinin Eşdizimsel Örüntü Açısından İncelenmesi: Edimbilimsel Bir Yaklaşım” makaleleri ilk çalışmalar arasında yer almaktadır.

Özkan, B. (2007). Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Özkan, B. (2010). “Türkçenin Öğretiminde Sıfatların Eşdizim Sözlüğü -Yöntem ve Uygulama-“. *e - International journal of Educational Research*, 1 (2), 51–65.

Eşdizimlilik konusunda doktora düzeyindeki ilk akademik çalışma Bülent Özkan tarafından 2007 yılında yapılan “Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği” konulu çalışmadır. Bu çalışma 2010 yılında kitap olarak da basılmıştır. Bu çalışma derlem tabanlı bir eşdizim çalışması olup, bu alanda bir sözlük oluşturma girişimine hizmet etmektedir. Bülent Özkan'ın bu konudaki çalışmaları tarih sırasına göre aşağıda sıralanmıştır:

Özkan, B. (2011). *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerle Füllerin Birlikte Kullanılması ve Eş Dizimlilikleri –Derlem Temelli Bir Uygulama-* Ankara, TDK Yayınları.

Özkan, B. (2014a). Türkiye Türkçesi Eşdizim Sözlüğünün Sayısallaştırılması. B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan. (Editörler). *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları*. Adana: Karahan Kitabevi. s. 23-38.

Özkan, B. (2014b). Türkiye Türkçesi Söz Varlığında Sıfatların Eşdizimliliği-Derlem Tabanlı Bir Uygulama-. B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan. (Editörler). *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları*. Adana: Karahan Kitabevi. s. 175-224.

Çetinkaya, B. (2009). “Eşdizimli Sözlükler”. *Turkish Studies*, 4(4), 196-206.

Çetinkaya, B. (2010). “Eşdizimli Sözlükler ve Türkçenin Eşdizimli Sözlüğü”. *Türkiye’de ve Dünya’da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (İlhan Ayverdi Anısına)*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, s. 406-415.

Bayram Çetinkaya, bu alanda bir sözlük ihtiyacı olduğu görüşünü 2010 yılında Türkiye’de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu’nda *Eşdizimli Sözlükler ve Türkçenin Eşdizimli Sözlüğü* başlıklı çalışması ile dile getirmiştir. Yine aynı araştırmacı 2009 yılında *Eşdizimli Sözlükler* başlıklı bir makaleyi *Turkish Studies*’te yayımlamıştır.

Çalışkan, N. (2014). *Yüksek Sıklıktaki Adlar: Zaman Sözcükbiçimi Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme*. Ankara: Pegem Akademi.

Bu çalışmada özellikle eşdizimlilik konusunda sık sık faydalanılan kaynaklardan biri de Nihal Çalışkan’ın *Yüksek Sıklıktaki Adlar: Zaman Sözcükbiçimi Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme* kitabıdır. Çalışkan, eserin birinci bölümünde sözcük sıklığı çalışmalarına genel bir bakış, yüksek sıklıktaki sözcükler, yüksek sıklıktaki sözcükler içinde adlar, araştırma soruları ve tanımlara yer vermiştir. İkinci bölümde çalışmada kullanılan derlem, kapsam ve sınırlılıklar ile çalışmada kullanılan yazılım hakkında bilgi vermiştir. Üçüncü bölüm sözcük sınırlarını aşan birimler başlığı altında sözcüksel nitelik taşıyan birimler ve dil bilgisel nitelik taşıyan birimlerin incelendiği bölümdür. Sözcüksel nitelik taşıyan birimler başlığı altında eşdizimlilik konusu etraflıca incelenmiş, zaman sözcük biçiminin

eşdizimlilikleri Ad+Eylem, Ad+Ad, Sıfat+Ad; zaman sözcük biçimi ile kurulan ikilemeler, iki terimliler, deyimler sloganlar, tür işaretleyicileri verilmiştir. Dil bilgisel nitelik taşıyan birimler bölümü ise dil bilgisel örüntü konusunu içermektedir. Dördüncü bölüm, zaman sözcük biçiminin ODTÜ Türkçe Derlem ve Türkçe Ulusal Derlemi'nde Görünümü, beşinci ve son bölüm değerlendirme, sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Özel ad, terim ve kavramlar dizini ile kaynaklar bu bölümde yer alır (Çalışkan, 2014).

Kayaselçuk, C. (2014). “Sıradışı Eşdizimlilik: Zaman Sözcüğü Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme”. *V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK)*, 23-24 Haziran., İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, s. 83-92.

Ceren Kayaselçuk Sıradışı Eşdizimlilik: Zaman Sözcüğü Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme başlıklı bildirisini V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresinde (TUDOK) sunmuştur.

Dedeoğlu, E. ve Şen, G. (2010). *İngilizce-Arapça-Türkçe Eşdizim*. Ankara: Fecr Yayınevi.

Gül Şen ve Emine Dedeoğlu, politika, ekonomi, tıp vb. konularda yaygın olarak kullanılan belirli sayıdaki eşdizimlerin İngilizce ve Arapçalarının cümle içerisindeki kullanımları ile Türkçe karşılıklarını ele aldıkları İngilizce-Arapça-Türkçe Eşdizim kitabı hazırlamışlardır.

Pilten, Ş. (2008). Eş Dizimlilik Özellikleri Bakımından Türk Dilinde “Temiz” Sözcükleri”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 24-46.

Şahru Pilten, eşdizimlilik özellikleri bakımında temiz sözcüğünü incelerken, Bilge Öztürk ve Özge Can, “Eşdizimlilik: Kanser ve Aids Sözcükleri Üzerinde Bir Uygulama Çalışması” başlıklı çalışmalarında, gazete haber metinlerinde “kanser” ve “AIDS” sözcükleriyle eşdizimlilik ilişkisi sergileyen sözcükleri belirlemeyi amaçlamışlardır.

Can, Ö. ve Öztürk, B. (2014). “Eşdizimlilik: Kanser ve Aids Sözcükleri Üzerinde Bir Uygulama Çalışması”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25 (I), 311-318.

Sert, G. (2017). “Türkçe Eşdizimlilik Çalışmalarında Terminoloji Sorunu”. E. Boz, F. Bozkurt, F. Doğru, D. Kamacı, E. Arslan ve N. Girişen. (Editörler). *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu 3-4 Kasım 2016 Bildiri Kitabı*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları; s. 301-311.

Göksel Sert (2017, 3-4 Kasım), III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumunda sunduğu *Türkçe Eşdizimlilik Çalışmalarında Terminoloji Sorunu* başlıklı çalışmasında bu konudaki terminoloji sorununa değinmiştir.

Metin, S. K. (2016). “Türkiye Türkçesinde Eşdizimlerin İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi”. *Bilig*, (78), 253–286.

Senem Kumova Metin ve Bahar Karaoğlan Türkçe bir derlemede (*corpus*) eşdizimlerin otomatik olarak belirlenmesi için çeşitli istatistiksel teknikler, gözlenme sıklığı (*occurrence frequency*), noktasal karşılıklı bilgi katsayısı (*pointwise mutual information*) ve hipotez testlerinin uygulandığı bir çalışma yapmışlardır.

Örдем, E. (2013). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Leksikal Yaklaşım: Bir Eşdizimlilik Çalışması Modeli”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6 (11), 905-931.

Eşdizimlilikle ilgili yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

Soyer, S. (2006). *Arapça - Türkçe Çevirilerde Sözcük ve Kalıplaşmış İfadeler Düzeyinde Eşdizimlilik Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şimşek, G. (2008). *An Effective Way Of Teaching Vocabulary: Collocations*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kurtoğlu Aksu, Ö. (2015). *Türkçede Ad-Eylem Eşdizimliliği İçin İstatistiksel ve Anlamsal Ölçütler Temelinde Derlem-Çıkışlı Bir Ulamlama*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eşdizimlilik konusunu kuram ve tasarım açısından ele alıp değerlendiren bazı çalışmalar şunlardır:

Eken, N. T. (2016). “Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 28-47.

Erikli, F. (2016). “F. J. Hausmann Tasarımı Uyarınca Türkçede Eşdizimlerin Belirlenmesi”. A. Karaduman, G. G. Alpaslan, P. Şahin Tekinalp ve M. Ekti (Hazırlayanlar). *Tarihi Değiştiren, Toplumu Dönüştüren Kadınlar Sempozyumu 24-25 Kasım 2014*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 87-96.

Türkiye’deki araştırmacılar sıklıkla sözlüklerde eşdizimlilik konusu üzerinde durmaktadır. Bu konudaki belli başlı çalışmalar şunlardır:

Çıkrıkçı, S. S. (2009). “Türkçe Boyut Sıfatlarının Sözlükte Temsil Edilen Eşdizimsel Görünümleri”. *Essayson Turkish Linguistics, Harrossowitz Verlag: Wiesbaden*, 167-176.

Doğan, N. (2016). “Türkçe Öğrenci Sözlüklerinde Eşdizimlilik Bilgisi”. *International Journal of Language Academy*, 4 (1), 267-282.

Doğan, N. (2015). “Türkçe Sözlük’te Fiisel Eşdizimlilik”. *Gazi Türkiyat*, /17, 67-84.

Kumanlı, M. S. (2016). “Türkçe Sözlük’te Eşdizimliliklerin Gösterilişi”. *Gazi Türkiyat*, 18, 195-204.

İlk ve ortaöğretimde eşdizimlilik konusunun ele alındığı bazı çalışmalar şunlardır:

Taşgüzel, S. (2004). “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Öğretici Nitelikteki Metinlerdeki Eşdizimsel Örüntülemelerin Görünümü”. *Dil Dergisi*, 125, 72-87.

Lüle Mert, E. (2013). “The Examination of Values in Story Texts in Primary School 6th 7th and 8th Grade Turkish Textbooks in Context of Collocation”. *Elementary Education Online*, 12 (3), 808-821.

Mert, E. L. (2013). “İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öykü Metinlerindeki Değerlerin Eşdizimli Sözcükler Bağlamında İncelenmesi”. *Elementary Education Online*,12(3), 808–821.

Tarihi ve edebi metinlerde eşdizimlilik konusu üzerine yapılmış bazı çalışmalar şunlardır:

Bakırlı, Ö. C. ve Düzdemiş, Ş. (2010). “E. Hemingway’in “Farewell to Arms” Adlı Romanında “Savaş” Olgusuna Bakış Açısını “Eşdizimlilik” Çerçevesinde Saptamaya Yönelik Bir Uygulama Çalışması”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (2), 76-80.

Torun, Y. (2011). “Dede Korkut Hikâyelerinde Barınma ile İlgili Sözler ve Bu Sözlerin Birliktelik Kullanımları Üzerine”. *Turkish Studies*,6(3), 1251-126.

Çelik, T. (Ağustos- Eylül, 2014) “Füruzan’ın Öyküleri ya da Kadınların Tarafı- Bir Eşdizimsel Çözümleme Örneği”. 14 Şubat Dünyanın Öyküsü Dergisi, 128-133.

Gazete dilinde eşdizimlilik konusu ile ilgili çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Oktar, L. (22-23 Mayıs, 1997). “Çevreye İlişkin Haber Metinlerinin Dilbilim, Sosyal Psikoloji ve İletişim Bilimi Açısından Çözümlemesi”. IX. Dilbilim Kurultayı Bildiriler, ODTÜ, 163-180.

Elyıldırım, S. (2007). “Gazete Dilinde Kullanılan Eşdizimlilikler”. M. Aksan ve Y. Aksan. (Hazırlayanlar). 21. Ulusal Dilbilim Kurultayı 10-11 Mayıs 2006. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları, 1-11.

Can, Ö. ve Öztürk, B. (2013). “Özelleştirme ve Borsa: Gazete Haber Metinlerinde Eşdizimsel Örüntüler Üzerine Bir Uygulama”. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, C.2.S.7, 47-58.

Kurt, M. (2015). “Arapça Eşdizimsel İfadelerin Yazılı Basında Yer Alan Spor Metinleri Yoluyla Örneklendirilmesi”. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4, 515-525.

4. BÖLÜM

4.1. Garibnâme’de İnsan Vücutuyla İlgili Adların Eşdizimlilikleri

İnsan vücutuyla ilgili adların temel sözcükler olarak bir dilin sözvarlığını oluşturmada önemli bir etkisi vardır. *Yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri ile sınırladığımız bu çalışmada bu sözcüklerin, kavramları oluşturmada üstlendikleri görevleri ve bunları nasıl hangi yapılarla meydana getirdikleri incelenmiştir. Bu inceleme dilin sıralama ve birleştirme ilkesinden yola çıkılarak, sözcüklerin birlikte kullanıldıkları diğer sözcüklerle kurdukları şekil ve anlam ilişkilerine, eşdizimliliklerine göre yapılmıştır. *Yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcüklerinin dildeki ve insan zihnindeki hangi konu ve kavramları anlatmak için birer araç oldukları tespit edilmiştir. Eşdizimlilikler incelenirken bu sözcükler, anlam bir beyitte tamamlandığı için, geçtiği beyitler içerisinde değerlendirilmiştir. İncelenen beyitler Garipnâme’nin Kemal Yavuz yayınındaki cilt, sayfa, beyit numaraları ile ve Türkiye Türkçesindeki karşılıklarıyla gösterilmiştir.

Yüz, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcüklerinin herbiri düğüm sözcük olarak ve sözlükbirim (lemma) düzeyinde yani bütün çekimli şekilleriyle ele alınıp incelenmiştir.

Sözcüksel eşdizimlilikle sınırlanan çalışmada, *yüz*, *beñiz*, *rûy* ve *surat* sözcükleri öncelikle hangi türden sözcüklerle eşdizimlilik içerisinde ise tablolar hâlinde gösterilmiştir. *Yüz* sözcüğünü örnek verecek olursak; ilk önce *yüz* sözcüğünün Ad+Ad birlikteliğine dayalı eşdizimlilikleri incelenmiştir. Burada *yüz* sözcüğünün tamlayan ya da tamlanan olduğu eşdizimlilikler ayrı ayrı sıralanmıştır. Daha sonra metinden tespit edildiği kadarıyla, Sıfat+Ad birlikteliğine dayalı eşdizimlilikler, niteleme ve belirtme sıfatları olarak ayrılmadan verilmiş, değerlendirme bölümünde bu konulara yer yer değinilmiştir. Bunlardan belirtme sıfatlarıyla kurulan eşdizimlilikler kavramsal açıdan önemli farklılıklar ortaya çıkarmamaktadır. Bununla birlikte “O yüz” örneğinde görüldüğü gibi kasıt Allah ise kavramsal açıdan bir farklılık oluşur. “Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler” ve “Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler”; “Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler”, “Ad+Ad: Bağlama Grubu Temindeki Eşdizimlilikler”, “Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temindeki Eşdizimlilikler”, incelemedeki diğer başlıklardır.

Ad+Ad; Ad+Eylem; Sıfat+Ad kuruluşundaki eşdizimlilikler kavramsal içerik oluştururken, Zamir+Ad ve Ad+Edat şeklindeki kullanımlar gramatikal oldukları için

sözcüğün nasıl kavramlaştırıldığına dair genellikle bilgi vermezler. Örneğin “gül yüzü” sıfat tamlamasındaki Sıfat+Ad birlikteliği yüzün bir gül şeklinde düşünülmesini beraberinde getirir. “Gül” istiaresiyle *yüz* sözcüğünün kavramsal içeriği değişmiş olur. O artık *yüz* değil, bir tür çiçektir. Bu da çiçeklere (özelde güle) ilişkin kavramların *yüz* için de kullanılmasını beraberinde getirir. Böylece *yüz* güzel kokabilir, gülün diken olduğu gibi yüzün de diken olabilir ki örneğin kıl-tüy diken olarak değerlendirilir. Böylece eşdizimlilikler kavramsal metafor/metonimi/anahtar oluşturmaktadır. Çünkü sözcüğün kavram dünyasına ilişkin yeni bir yorum yapılmaktadır.

Adların eylemlerle kurdukları eşdizimliliklerde ad, nesne, özne ya da tamlayıcı durumunda bulunabilmektedir. Kavramsal açıdan belki de en önemlilerinin bu yolla oluştuğu görülmektedir. Örneğin “yüz sürmek”te nesne durumundaki ad ile eylem arasında bir ilişki vardır. (Neyi sürmek?: Yüz sürmek). “Yüzüne nikap götürmek”te tamlayıcı durumundaki “yüz” ile “nikap götürmek” eylemi arasında eşdizimlilik görülmektedir. “Yüzü güne benzemek”te özne durumundaki “yüz”, “güne benzemek” eylemiyle eşdizimlidir. Ad+Eylem birlikteliğine dayalı eşdizimlilikler bu açıdan da ayrı başlıklar açılarak incelenebilir. Fakat çalışmayı sınırlamak adına bu tarz bir sınıflandırmaya gidilmemiştir.

Bir Ad+Ad ya da Sıfat+Ad eşdizimliliği Ad+Eylem eşdizimliliğinde de yer alabilmektedir. Örneğin “yüz suyu yaraşmak”ta hem “yüz suyu” Ad+Ad kuruluşunda değerlendirilirken hem de “yüz suyu” bir ad unsuru olarak tekrar “yaraşmak” ile eşdizimlenebilmektedir. Burada “yüz suyu” özne konumundadır. Bu iç içe geçmeler diğer gruplarda da olabilir. Bu durum eşdizimlilikler tespit edilirken sıklıkla karşılaştığımız zorluklardandır. Bu durumda her iki bölümde de gösterilen sözcükler anlam bakımından kavramlaştırmada farklılık gösterdiği şekliyle incelemeye alınmıştır.

Yüz, beñiz ve surat sözcüklerinin anlamı TDK'nin yayımladığı *Türkçe Sözlük*, (1988); XIII. *Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* (1963-95) VIII Cilt; A Clauson, Sir G.'nin (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* ve Ahmet Bican Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu'nun (2014) *Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)* adlı eserlerinden yararlanılarak; *rûy* sözcüğünün anlamı ise Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ten verilmiştir.

Bölüm içinde *yüz*, *beñiz*, *rûy* sözcüklerinin anlamları incelenirken yeri geldiğince *Derleme Sözlüğü*, (1993); Ömer Asım Aksoy (1988) *Deyimler Sözlüğü*; Ahmet Caferoğlu (2011) *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*; Recep Toparlı-Vural Recep-Karaatlı Hanifi- (2003) *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*; Nuri Yüce (1993) *Mukaddimetü'l-Edeb*; Ferit Devellioğlu (1999) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*; Hasan Eren (1999) *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*; Komisyon (1991) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*; Emir Necipoviç Necip (1995) *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev. İklil Kurban); Şeyh Süleyman Efendi (1398) *Lügat-i Çağatay ve't-Türkî Osmânî*; A. Tietze (2002) *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*; Recep Toparlı (1999) *El-Kavânînü'l-Külliye Li-Zabti'l-Lügat'it-Türkiyye*; Fikret Turan (2001) *Bahşayış Lügati: Eski Oğuzca Satırarası Tematik Sözlük (Dilbilim İncelemesi, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım)*; Mustafa S. Kaçalın, (2011) *El-Lugâtu'n – Nevâ'iyye ve'l- İstişhâdâtu'l-Çagatâ'iyye* (Niyâzî Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar), (Giriş-metin-dizinler-tıplıbasım); Komisyon (2009) *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*; Mehmet Kanar, (2011), *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*; İsmail Zeki Eyuboğlu, (2004) *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*; Ethem Cebecioğlu, (2009) *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Tuncer Gülensoy (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*; Cem Dilçin (1983) *Yeni Tarama Sözlüğü* vb. eserler kullanılmıştır.

İsmail Doğan-Zerrin Usta (2014) *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı*; Hatice Şirin User (2009) *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*; Tayyibe Uç (1986) *Anadolu Türkçesinin Başlangıç Döneminde Türk Söz Varlığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi; Hülya Arslan Erol (2008) *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*; Emine Atmaca (2016) *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları* çalışmalarından da yararlanılmıştır.

4.2. Garibnâme'de Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

Yüz, TDKTS'de “ *is.* 1. Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat. 2. Yüzey, satıh. 3. (Kesici araçlarda) Keskin kenar. 4. Bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephe. 5. Bir kumaşın dikiş sırasında dışa getirilen gösterişli bölümü. 6. Yastığa geçirilen kılıf. 7. Bir şeyin görünen bölümünde kullanılan kumaş. 8. *mec.* Utanma. 9. Birinin görülegelen veya umulan hoşgörülüğüne güvenilerek gösterilen

cüret. 10. (Çıkma durumunda) Nedeniyle, sebebiyle. 11. Yan, taraf. 12. Bir yapının dışı bakan düşey yüzeylerinin tümü.” olarak açıklanmıştır.

Hülya Arslan Erol, *yüz* sözcüğünün temel anlamını *yüz*, çehre olarak göstermiş ve özellikle Eski Oğuz Türkçesi döneminde anlam alanını genişleten (yanak, görünüş, yüzey, yön, karşı, nezd) bir sözcük olduğunu belirtmiştir (2008:637). Emine Atmaca da *yüz* sözcüğüne anlam genişlemesi bölümünde yer vermiş ve Sevortyan’ın sözlüğünde *yüz* sözcüğünü surat, yüz ifadesi; görünüş, dış görünüş, tavır; yanak; yüz tarafı, sağ taraf, cephe; yüzey; taraf, yön; namlu, yalman; kaymak olarak açıkladığını belirtmiştir. Kaymak, sütün yüzeyidir. Atmaca’ya göre araştırmacılar, *yüz* sözcüğünü, Moğolca dür, şekil, şemal, görünüş ile karşılaştırmışlardır. Yine Atmaca, FN’de (Dervîş Muhammed Yemînî FazîletNâme I-II) *yüz* sözcüğünün, bir evliya grubu; yüz surat, çehre; yüzüne karşı; yüzey, satıh, yüz; kesici aletlerin keskin kenarı; güneş için parlaklık, ışık; birinin hoşgörüsünden doğan cüret; sebep neden, dolayı; içyüz, asıl, öz, derin anlam, küh; yan, taraf, yön anlamlarını tespit etmiştir (Atmaca 2016:718-719).

yüz “yü:z” ED 983; *yüz* “yüz, çehre, yüzey, ön” DLT 994; *yüz* “karşı, nezd, yan” TAS 4778.

Çizelge 4.1. Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

<p>Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler</p>	<p>Yüz Sözcüğünün Tamlayan Durumunda Olduğu Eşdizimlilikler:</p> <p>Yüz içi: 1</p> <p>Yüz suyu: 7</p> <p>Yüzi suyu: 7</p> <p>Yüzleri nûrı: 1</p>
	<p>Yüz Sözcüğünün Tamlanan Durumunda Olduğu Eşdizimlilikler:</p> <p>Akça yüzi: 1</p> <p>Âlemüñ bir yüzi: 1</p> <p>Âlemüñ yüzi: 1</p> <p>Anuñ görklü yüzi: 1</p> <p>Anuñ yüzi: 7</p> <p>Biribirnüñ yüzi: 2</p> <p>Bularuñ yüzi: 1</p> <p>Cân yüzi: 2</p>

Çizelge 4.1. (devam) Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

	<p>Dôstlaruñ yüzi suyu: 2</p> <p>Dôstluk yüzi: 1</p> <p>Evliyânuñ yüzi: 1</p> <p>Göñlüm yüzi: 3</p> <p>Göñlüñ yüzi: 1</p> <p>Göñül yüzi: 1</p> <p>Görklüleruñ yüzi: 3</p>
	<p>Gözgü yüzi: 1</p> <p>Gül yüzi: 1</p> <p>Gün yüzi: 2</p> <p>Hak yüzi: 3</p> <p>Hakk'ın yüzi: 1</p> <p>Halkın yüzi: 1</p> <p>İç yüzi: 4</p> <p>Kâğıd yüzi: 2</p> <p>Kamunuñ yüzi suyu: 1</p> <p>Kudret yüzi: 1</p>

Çizelge 4.1.(devam) Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

	<p>Leylânun yüzi: 1</p> <p>Ma'nî yüzi: 19</p> <p>Ma'şûk yüzi: 2</p> <p>Ma'şûk-ı bî-hemtâ yüzi: 1</p> <p>Maninün yüzi: 1</p> <p>Onun kutlu yüzi: 1</p> <p>Sahra yüzi: 1</p> <p>Su yüzi: 4</p> <p>Sultan yüzi: 2</p> <p>Şeyh yüzi: 1</p> <p>Taş yüzi: 1</p> <p>Uçmak yüzi: 1</p> <p>Ulularun gönüllerinin yüzi: 1</p> <p>Yûsuf yüzi: 2</p>
Ad+Ad: Bağlama Grubu	Görklü boy u görklü yüz: 1
Temelindeki Eşdizimlilikler	Revnağ u yüz suyu: 1

Çizelge 4.1.(devam) Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

<p>Ad+Ad: Kısaltma Grubu</p> <p>Temelindeki Eşdizimlilikler</p>	<p>Yüze yüz (yüz yüze): 1</p> <p>Yüzi kara: 1</p> <p>Yüzi sulu: 3</p> <p>Yüzi tâze: 1</p> <p>Yüzi toprak: 12</p> <p>Yüzinde Allah adı yazlı: 1</p>
<p>Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı</p> <p>Eşdizimlilikler</p>	<p>Sübhâna yüzi tâze var- : 1</p> <p>Uçmak yüzün gör- : 1</p> <p>Ulularuñ göñüllerinüñ yüzün yu- : 1</p> <p>Yüz beze- : 1</p> <p>Yüz döndür- / dönder- : 5</p> <p>Yüz dut- : 15</p> <p>Yüz göster- : 4</p> <p>Yüz suyu ol- : 2</p> <p>Yüz suyu yaraş- : 1</p> <p>Yüz sür- : 6</p>

Çizelge 4.1.(devam) Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

	Yüz tâzele- : 1
	Yüz urup deñize ak- : 1
	Yüz urup hâcet dile- : 1
	Yüz urup yalvar- : 3
	Yüzden nikâb götür- : 1
	Yüzi ayağında toprak ol- : 1
	Yüzi göster- : 1
	Yüzi gündüze beñze- : 1
	Yüzi güne beñze- : 2
	Yüzi sulu ol- : 2
	Yüzi tâze ol- : 1
	Yüzi toprak ol- : 2
	Yüzi toprakda kal- : 1
	Yüzi toprakda ol- : 1
	Yüzi yire indür- : 1

Çizelge 4.1.(devam) Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

	Yüzi yun- 1
	Yüzün 'ışka dut- : 1
	Yüzün arıt- : 1
	Yüzün ayagina sür- : 1
	Yüzün ayagında toprak eyle- : 1
	Yüzün burtar- : 1
	Yüzün düz- : 1
	Yüzün göge dut- : 1
	Yüzün gör- : 5
	Yüzün hazrete dut- : 5
	Yüzün ög- : 1
	Yüzün secdeye ur- : 2
	Yüzün topraga ur- : 3
	Yüzün toprak eyle- : 3
	Yüzün yirden kaldur- : 1
	Yüzün yire sür- : 2
	Yüzün yire ur- : 3
	Yüzine karşı dut- : 2

Çizelge 4.1.(devam) Yüz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

	<p>Yüzine ud getir- : 1</p> <p>Yüzüm basa de- : 1</p>
<p>Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı</p> <p>Eşdizimlilikler</p>	<p>Anların yüzi suyu: 1</p> <p>Anın yüzi: 7</p> <p>Birbirinin yüzi: 2</p> <p>Bunların yüzi suyu: 2</p> <p>Bunların yüzi: 1</p> <p>Kendi yüzi: 5</p>
<p>Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı</p> <p>Eşdizimlilikler</p>	<p>Anların yüzi suyu için: 1</p> <p>Bunların yüzi suyu için: 2</p> <p>Dostlarının yüzi suyu için: 2</p> <p>Ol yüz için: 3</p> <p>Ol yüz sebebinden: 1</p> <p>Ol yüzi görmek için: 1</p>

4.2.1. Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

4.2.1.1. Yüz Sözcüğünün Tamlayan Durumunda Olduğu Eşdizimlilikler

Yüzleri nûrı: 1¹³

I/2	37	2	Yüzleri nûrı güneşden görklürek / Degme birnûñ boyı nûrdan bir direk	Yüzlerinin nuru güneşten daha güzel olduğu gibi; her birinin boyu da nur direğidir.
-----	----	---	--	---

Bu beytin geçtiği bölümde hurilerin yüzlerinin nurundan bahseden şair, Mushaf içinde kâfur renkli bembeyaz çadırlarda gözlerini kocalarından ayırmayan hurilerin olduğunu söyler. Sahra kâğıt, çadır yazı, mana ise güzeldir, bu benzetmede. Âşık paşa, cennet kızları ve oğlanları gökten yağmaz, bunlar sohbetten doğar demektedir (Yavuz, 2000: I/2, 637). Bu beyitte *yüz* sözcüğü TDKTS'deki temel anlamında yani başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surattır.

Yüz, nurun mekânıdır.

Yüz, ışık kaynağıdır.

Yüz içi: 1

I/2	1049	7	Yüz içinde yapılpdur sed gibi / Beñzemez ayruk makâma tertibi	Yüz içinde set gibi yapılmış idi; tertip ve düzeni de başka yerlere benzemiyordu.
-----	------	---	---	--

Şair, can ve nurun yolculuğunda dördüncü makamda burnu tasvir etmektedir. Ölçülmüş, birbirinden farksız, üstü kapalı, ağzı açık iki sağlam sokak olarak tasvir ettiği burnun, yüz içinde set gibi yapıldığını ve tertip ve düzeni ile başka yerlere benzemediğini söylemektedir (Yavuz, 2000: I/2, 1049). *Yüz* burada da surat anlamındadır.

¹³ Eşdizimlilikler incelenirken oluşturulan şekillerde aşağıdaki şekilde olduğu gibi ilk sütunda Garipnâme'nin Kemal Yavuz yayınındaki cilt numarası, ikinci sütunda sayfa numarası, üçüncü sütun beyit numarası, dördüncü sütunda beytin Latin harfli transkripsiyonlu metni, beşinci sütunda ise beytin Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli verilmiştir.

Yüz içi tamlamasında *yüz*, bir kaptır, *yüz*, bir yerdir.

Yüzi suyu: 7

II/2	789	6	Üstümüzde sikke anuñ adıdır / Yüzümüz suyu anuñ irşâdudur	Biz onun sayesinde tanınırız; utanmamız, arımız hep onun iyi ve doğruyu göstermesi iledir.
------	-----	---	--	--

Bu beyitte şair, dervişlere mürşidinin irşâdının (iyi ve doğru yolu göstermesinin) *yüz suyu* olduğunu anlatmaktadır. *Yüz suyu*, Tarama Sözlüğünde ar, hicap, hayâ, namus ve şeref, haysiyet, itibar anlamları verilmiştir. Aynı kaynakta Farsça âb-ı rû, âbkâr; Arapça revnak, *yüz suyu* karşılığı olarak gösterilmiştir (Tarama Sözlüğü, 1996: 4787). Şair bu beyitte *yüzümüz suyu* sözcük grubunda, *yüz suyunu*, şeref, haysiyet ve itibar anlamında kullanmıştır.

Yüz, suludur, ıslaktır.

Yüz, edepli, şerefli dir.

Yüz, insandır.

I/1	61	11	Kim bulardur kamunuñ yüzi suyı / Bunlara virdi Çalap görklü huyı	Bunlar bütün insanlığın yüz suyu, yüz akıdır, Allah bunlara en güzel huyu verdi.
-----	----	----	--	---

I/1	63	1	Bunlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / ‘Âşık’a sen rahmet eyle iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan Allah! Bu büyüklerin sebebine sen Âşık’a merhamet et; ey âhirette de acıyan görüp gözetin Allah’ım!
-----	----	---	---	--

I/1	405	10	Dôstlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi, ey merhametlilerin merhametlisi! Sevdiklerinin yüzü suyu için, sen bizi bizden isteme.
-----	-----	----	--	--

I/2	651	11	Anlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan ve çok acıyan Allah onların yüzü suyu hürmetine bizi bize bırakma.
-----	-----	----	--	--

II/1	41	2	Bunlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / Doğru yoldan ırma bizi iy Rahîm	Ey cömertler cömerti olan, çok çok bağışlayan, ey çok acıyan Allah! Bunların hatırına sen bizi doğru yoldan uzaklaştırma.
------	----	---	--	---

II/2	887	7	Dôstlaruñ yüzi suyıçun iy Celîl / Diñleyene sen safâlık rûzı kıl	Ey yücelikler sahibi Allah! Sevdiklerinin aşkına dinleyenlere de gönül saflığı, doğru inanç, neşe ve sevinçler nasip et.
------	-----	---	--	--

Şair, bu altı beyitte *yüzünün suyu* tamlamasını kamunun, bunların, onların, dostların yüzünün suyu sözcük gruplarının içinde altı kere kullanmıştır (I/1, 61, 11), (I/1, 63, 1), (I/1, 405, 10), (I/2, 651, 11), (II/1, 41, 2), (II/2, 887, 7).

Bu beyitlerde *yüz suyu*, yüz akı, onur, şeref, güzellik, canlılık, edep ve hatır kaynağıdır.

Yüz, suludur, ıslaktır.

Yüz, edepli, şerefli dir.

Yüz, insandır.

Yüz suyu: 7

I/1	439	4	Yüz suyu 'Osmân'da hem artardı / Kendü cismin kendüden örter-idi	Osman'ın da utanması çoğalırdı, öyle ki kendi vücudunu kendinden saklardı.
-----	-----	---	--	--

I/2	983	6	Revnak u yüz suyu oldur kamuya / Ansuz evler cümle beñzer tamuya	Her bir varlığı gösteren, onlara yüz suyu olan odur; o olmayınca evler zindana döner, bu da cehennem demektir.
-----	-----	---	--	--

II/2	689	5	Pes yaraşur yüz suyu 'avratlara / Uçmaga ol 'avrat erden ilk gire	Gerçekte utanma hanımların süsüdür; bu şekildeki kadınlar cennete kocalarından önce girerler.
------	-----	---	---	---

II/2	793	6	Ger olursa biz mürîde yüz suyu / Dileye hak'dan ala biz suçluyı	Eğer biz örgencilere yüz suyu olursa; biz günahkâr kimselere şefaet edecek.
------	-----	---	---	---

II/2	889	1	Yine geldi gönlüme birkaç öğüt / Kim bu cisme yüz suyudur câna kût	Yine gönlüme, vücuda güzellik ve canlılık veren, câna da gıda olan birkaç öğüt geldi.
------	-----	---	--	---

II/2	913	2	Câhile hâmûş u üskütdür cevâb / Halka ol hem yüz suyudur hem savâb	Cahile cevap verme, ona verilecek cevap susmaktır; insanların cahile böyle davranması hem edep, hem de en doğru iştir.
------	-----	---	--	--

II/2	923	4	Ola ol dirlik bu halka yüz suyu / Rahmete müstagrağ ide kamuyı	İşte bu yaşayış, halkın yüz akı olur ve herkesi Hakk'ın rahmetine daldırır.
------	-----	---	---	--

Yüz suyu, yukarıdaki yedi beyitte yüz akı, onur, şeref, güzellik, canlılık, edep, utanma anlamlarında kullanılmıştır (I/1, 439, 4), (I/2, 983, 6), (II/2, 689, 5), (II/2, 793, 6), (II/2, 889, 1), (II/2, 913, 2), (II/2, 923, 4).

Yüz, suludur, ıslaktır.

Yüz, edepli, şerefli dir.

Yüz, insandır.

4.2.1.2. Yüz Sözcüğünün Tamlanan Durumunda Olduğu Eşdizimlilikler

Akça (para)yüzi: 1

II/1	209	11	Pes bu kez yazlur aña Allah adı / Nitekim akça yüzünde şâh adı	İşte bu defa; paranın yüzünde padişah isminin bulunması gibi; onun kalbine de Allah adı yazılır.
------	-----	----	---	--

Akça yüzi tamlamasında akça, para anlamında; *yüz* sözcüğü ise yüzey, satıh, bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephe anlamında kullanılmıştır. *Yüz* sözcüğünün bu dönemde yan anlamının oluştuğu görülmektedir. Şair, nasıl ki paranın ön yüzünde padişahın resmi varsa, aşklı ve iyi huylu insanların kalbinde de Allah adı yazılıdır, demektedir. Beytin devamında şair, kalbe Allah'ın tuğrası basılıp, adı yazılınca, o zaman Allah'ın İslam evinde padişah olduğunu söylemektedir (Yavuz, 2000: 209-211). Şair burada aynı zamanda yaşadığı dönemde paraların üstünde padişahın resmi olduğu bilgisini de vermektedir.

Yüz, ön taraf, yüzeydir.

‘Âlemün (bir) yüzi: 2

I/2	1023	3	Şoldur ol kim bî-şümâr u bîhisâb / ‘Âlemün yüzün görürsin bî-hicâb	O, sayısız ve hesapsız, perde olmadan âlemin yüzünü görmendir.
-----	------	---	--	---

I/2	1023	7	Âlemün bir yüzi var halk gözi çok / Ol yüzi görmekte hergiz farkı yok	Âlemin bir yüzü vardır, fakat halkın gözü çoktur o yüzü görmekte kimse kimseden farklı değildir.
-----	------	---	---	--

Âlemin yüzü ve *âlemin bir yüzü* tamlamalarının kuruluşunda âlem dünya, cihan (Devellioğlu, 1993: 27), *yüz* sözcüğü de yüzey, satıh, görünüş anlamındadır. Şair, bu dünyayı, sayısız hesapsız ve perdesiz görebilmemizi Allah’ın hesapsız ve paha biçilmez bir nimeti olarak göstermektedir (Yavuz, 2000: 1023-1025). *Âlemin bir yüzü* vardır, bir tanedir fakat bakan gözler çoktur demektir. Gözler kişileştirilmiş ve insanlar için kullanılmıştır, bir hakikati dile getirmektedir. Tasavvufta da dünya kesreti, çokluk âlemini temsil etmekte; vahdet tekliği birliği işaret etmektedir.¹⁴ Şair de bu beyitte sanatkârane bir üslupla bütün âlem birdir, demek istemiştir. Bu beyitlerin eserin geneline yayılan birlik anlayışını destekleyen örnekler olduğu söylenebilir. *Âlemin bir yüzü* var ifadesini şair, tevriyeli kullanmıştır.

Yukarıdaki beyitte “ol yüz” tamlaması *âlemin yüzünü* işaret etmektedir.

Her iki beyitte de *yüz*, yüzey, satıh, görünüşür.

Cân yüzi: 2

I/1	493	9	Pes bu söz cân oğludur hiç şeksüzün / Ma’niye bak kim göresin cân yüzün	Sonra bu söz hiç şüphesiz cânın oğludur; sen manaya bak da bu canın yüzünü gör.
-----	-----	---	---	--

¹⁴ Süleyman Uludağ Tasavvuf Terimleri Sözlüğü’nde bir olan Hakk’ın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görünmesini kesret (çokluk), bu çokluğun hakiki bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak sadece Hakk’ı görmeyi de vahdet kavramlarıyla açıklamıştır (1995: 309).

Âşık Paşa Garibnâme’de *can* sözcüğünü çok sık kullanmaktadır. *Can*, “Cismi yaşatan ayakta tutan, varlığa ait en kıymetli unsurdur. Aslı nur (Allah)’tır (Tatcı, 2008:343). Ezelden beri var olan bu kutsal varlık, Allah’ın emriyle tene yani sığata girmiştir. Yaratıcının emrinde olan can, yani insan Tanrı’nın mazharına kavuşmuştur. Bütün varlık âlemi Nûr-ı Muhammedî yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Canlar bu nûrdan meydana gelmiştir.¹⁵ *Cân yüzü* tamlamasında şair, *yüz* sözcüğünü canı, yani can hakikatini anlatmak için kullanmıştır. Şair, başın ön tarafında göz, kulak, ağız ve burnun bulunduğu *yüz* sözcüğünden yola çıkarak, soyut olan *can* sözcüğünü somutlaştırarak anlatmaya çalışmıştır diyebiliriz.

Yukarıdaki beyitte *cân yüzü* can gerçeğidir. Bu beytin yer aldığı dördüncü bölümün sekizinci kıssasında şair, her var olanın vücutla süslenip güzelleştiğini dört unsurdan dört çeşit oğul ortaya çıktığını ve ölümün elinin onların hayatlarının sonuna ulaşmadığını anlatır (Yavuz, 2000: 489-499). Şair, erlik makamına ulaşan kişide birtakım özelliklerin ortaya çıktığını anlatmaktadır. Bu hüner ve marifetleri Âşık Paşa dört oğula benzetir. Oğul sözcüğünün burada evlat anlamında kişinin soyunu devam ettirmesi özelliğiyle kullanıldığı söylenebilir. İnsan soyunun çocuklarla devamı gibi canın devamı da can oğullarıyla olmaktadır. İnsan can ve tenden ibarettir. Tenler ölür, toprak olur ama canlar ölmez, ebedî kalır. Birinci can oğlu insanın malından meydana gelen mescit, mektep, köprü, yolcular için konak yerleri, kervansaraylar gibi eserlerdir. Bu mallar sahiplerine dua edilmesine vesile olur, sahiplerinin adını yaşatır. İkinci can oğlu nefisten meydana gelen oğuldur, babasını hatırlatır ve soyunu devam ettirir. Üçüncü oğul candan meydana gelir ve babası dünyadan gidince yerini alır. Babasının adıyla anılan bu oğul kitaplardır. Şair, dünyada var olan ve unutulmayan kitapları can oğlu saymaktadır. Dördüncü oğul da insanın zatından doğmuştur. Bu doğuş çıraların çiralardan, mumların mumlardan yakılmasına benzeyen bir doğuştur. Hocanın elinde yetişen ve onun yolunu bozmadan devam ettiren âlim talebeler hocalarının evlatları sayılır, hocalarının vefatından sonra da etraflarındaki âşıkları yetiştirirler. Helal kazanıp yiyen kişilerin gönüllerini pas tutmayacağını söyleyen şair, böyle kişilerden bu şekilde dört oğul kalmışsa bu kişinin hayatında bir usulsüzlük ve bozukluk

¹⁵ Can Allah’ın Âdem Peygamber’in cismine yerleştirdiği ilâhî bir kudrettir. Ulu varlıktır. Bu varlık cisme girince, süflî tahriklerin de kaynağı olmaktadır. Nihayet can, kendisinde var olan âşk kabiliyetiyle, mutlak zata ulaşabilme özelliğine sahiptir. Sevilen, âşkın mertebesine göre, mürşid, Hz.Peygamber veya Allah’tır. Âşkın canı mürşide ulaşırsa, can hitâbı mürşid için kullanılır. Mertebe yükseldikçe, can hitâbının Hz. Peygamberi veya Allah’ı kastedeceği açıktır (Tatcı, 2008: 348).

yoktur, demektedir. Şair, yukarıdaki beyitteki sözleri de can oğlu saymaktadır. Bu sözlerin manasının canın gerçeğini gösterdiğini söylemektedir. Şair bu bölümde “İnsan öldüğü zaman amel işleme kesilir. Ancak üç şey bundan müstesnadır. Sadaka-i câriye, kendisinden yararlanan ilim veya kendisine hayır dua eden salih evlat.” (Müslim, Vasiyye, 4, 4310; Tirmizî, Ahkâm, 36, 1376) hadis-i şerifinin tefsirini yapar gibidir. Şair, kim bu söylenenlere sahip çıkar ve kendi ölünce geriye tarif ettiği gibi dört oğul bırakırsa, o kişinin gerçekte ölmeyeceğini söylemiştir. Ölenler dünyada oğulları kalmayanlardır (Yavuz, 2000: 495-497). Bu açıklamalar doğrultusunda *can yüzünün* can gerçeğini kastettiği de anlaşılabilir.

Şairin dilinde *cân yüzü*, can gerçeğidir. *Yüz*, gerçektir, hakikattir.

II/2	733	10	Gördi anda cümle ‘âşık cân yüzün / Secdeye urmuş unıtmış kendüzün	Bütün âşıklar orada cânın yüzünü o secdeye kapanarak kendini unuttuğunu gördü.
------	-----	----	---	--

Yukarıdaki beyte geçmeden önce şair, onuncu ve son bölüm aşktır, demektedir. Âşıkların canının mihrabı aşktır ve can o mihraba gelerek, ayakta eğilmeden, varlık göstermeden secde etmiştir. Bütün varlıklar o konakta yok olmaktadır ve bütün âşıklar orada canın yüzünü secdeye kapanarak kendini unuttuğunu görmüştür (Yavuz, 2000: 733).

Cân yüzü tamlamasında can kişileştirilmiş insan olarak değerlendirilmiştir. *Yüz* çehre, surattır. Can yüzünü insan gibi secdeye koymuştur. Fakat beytin öncesinde canın eğilmeden secdesinden bahsedildiği için *cân yüzünün*, can gerçeği ve hakikati anlamlarına da geldiği, düşünülmektedir.

Bu beyitte *yüz*, çehre, surattır. Aynı zamanda gerçektir, hakikattir.

Dôst yüzü: 41

I/1	467	2	Kim dilerseñ maksuduña ıresin / Bî-hicâb ol dôst yüzini göresin	Böylece maksadına erer ve sevgilinin yüzünü açıkça görürsün.
-----	-----	---	---	--

I/1	487	10	Her ki bunda gönüle girmez-ise / Gönül içre döst yüzün görmezise	Kim bu gönüle girmez; gönül içinde Hakk'ı görmezse;
-----	-----	----	--	--

I/1	519	5	Ya'ni ol mülk-i melekdür şeksüzün / Her kim andan bakdı gördi döst yüzün	Yani orası şüphesiz akıl mülküdür; kim oradan baktı ise sevgilinin güzelliğini gördü.
-----	-----	---	--	---

Şair, Garibnâme'de dost yüzü tamlamasını (II/1, 129/8) numaralı beyitte iki kere olmak üzere toplam 41 kere kullanmıştır. Sıklıkla tekrar ettiği bu tamlamanın kullanımlarına geçmeden önce tasavvufta dost kavramının açıklanması gerekmektedir. Dost sözcüğü, Süleyman Uludağ'ın Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'nde İlahî muhabbet ve sevgi, kulun Allah'ı sevmesinden önce Allah'ın ezelde kulunu sevmesi ve dost edinmesi, Hak ile kul arasındaki sevgi, sevgili olarak geçmektedir (Uludağ 1991: 143). Tasavvufta Allah'tan gayrı her şey masivâ olarak adlandırılır. 16 Dünya kimi zaman bir tuzaktır. Aldatıcı ve vefasız olan dünya ve dünya zevklerine karşılık gerçek dost Allah'tır. Dostun yüzü görmekten kasıt Allah'ın bizzat kendisini görmek değil O'na kavuşmaktır. Çünkü Allah insan gibi bir bedenesahip değildir. *Yüz* sözcüğü burada kastettiği varlık olan Allah'ın yerine kullanılmış bir metonimi örneğidir. Kemal Yavuz, yukarıdaki beyitlerde dostu sevgili olarak aktarmıştır. Sevgiliden kasıt Allah'tır.

Yukarıdaki beyitlerde *dost yüzü Allah'ın yüzüdür*:

Şair, halvet sahibini, hayatta iken dünya ve dünya işleri içinde Hakk'ı anıp kurtulan olarak açıklamıştır. Kişi kibir, kin, cimrilik, bozukluk, açgözlülük, kötülük, karışıklık, öfke dedikodu, bilgisizlik, inat, gösteriş ve fitneden kurtulmadıkça, halvet olup, dost yüzünü, Allah'ı göremez. Şair, bunun sebebini yine yukarıdaki beyitte, çünkü o kişi-kişiler, dünya tutkusundan uzaklaşarak, kendine gelip, Hakk'a dönmemiştir, diyerek açıklamaktadır (Yavuz, 2000: 605).

¹⁶ Masivâ: Arapça istisna edatı olan sivâ, mâ mevsülü ile birleşince başkası anlamına gelir. Tasavvufta Allah'ın dışındaki her şey mâsivâdır. Bütün yaratılanları içine alan bir sınırı vardır. Tasavvufta, gönülde Allah'tan başka neyin sevgisi varsa, onun sevgilisi, hattâ ilâhı odur. Bu yüzden, kalpten mâsivâ putunun değiştirilmesi, sevginin, hep Allah üzerinde yoğunlaşması büyük önem arzeder. "Ey Muhammed (s.) nefsinin, nevasını ilah edineni görmedin mi?" Furkan/43 ve Casiye/23 (Cebecioğlu, 2009: 414).

I/2	605	7	Ol gerekse göge çıksun yalñuzın / Halvet olup görmeyiser döst yüzün	İsterse o, tek başına göklere çıksın; halvet olup dostun yüzünü göremez.
-----	-----	---	---	---

I/2	605	10	Çünkü dünyâ galbesinden çıkmadı / Halvet içre döst yüzine bakmadı	Çünkü dünya tutkusundan uzaklaşarak, kendine gelip Hakk'a dönmemiştir.
-----	-----	----	---	---

Her iki beyitte de *dost yüzü Allah'ın yüzüdür*. Süleyman Uludağ, didârı ilahî güzelliği seyretme, temâşâ olarak gösterse de bu beyitlerde dost yüzünün de benzer anlamda, ilahî güzellik anlamında kullanıldığını görmekteyiz (1995: 147).

Yüz, ilâhî güzelliştir.

I/2	665	11	Çün hakikat göredurur döst yüzün / Pes hakikat demek oldur şeksüzün	Hakikat dostun görmektir; yüzünü buna şüphesiz hakikat denir.
-----	-----	----	---	---

Yukarıdaki beyitte şair, hakikatin Allah'ın cemalini görmek olduğunu söyler. Şariat, tarikat, marifet ve hakikat kavramlarını anlattığı beyitlerin sonunda hakikati Alah'ın cemalini görmek olarak açıklamıştır (Yavuz, 2000: 659-665).

Dost yüzü, Allah'ın cemalidir.

I/2	721	8	Ol erenden maksuduña iresin / Ol gönülden döst yüzünü	Artık o veli sayesinde amacına ulaşır, dostun yüzünü o gönülden görürsün.
-----	-----	---	--	--

			göresin	
--	--	--	---------	--

Şair, yukarıdaki beyitte dost yüzü velilerin gönlünden görülür, demektir.

Dost yüzü, Allah'ın cemalidir.

I/2	1125	3	Çünkü ben ol mülke vardum bensüzün / Kaңaru bakdumsa gördüm döst yüzün	Ben o mülke benlikten geçip varınca; ne tarafa baktıysam hep o sevgiliyi gördüm.
-----	------	---	--	---

Yukarıdaki beyitte şair, benlikten kurtulan dost yüzünü görür, demektir.

Dost yüzü, sevgilidir, Allah'tır.

II/1	17	8	Göresin didârı yarın şeksüzün / Ger görürseñ bunda bugün döst yüzün	Eğer bugün burada sevgiliyi görmek için cân atarsan; şüphesiz yarın orada Hakk'ın cemaline kavuşursun.
------	----	---	---	--

Bu beyitte şair didâr ve dost yüzünü bir arada kullanmıştır. “Bu dünyada kör olan ahrette de kördür” İsrâ/72 ayetini delil gösteren şair, bugün burada nakışlarından Allah'ı bulamayanların, yarın ona kavuşamayacağını dile getirmektedir (Yavuz, 2000: 17-19).

Dost yüzü, sevgilinin yüzü Allah'ın cemalidir.

II/1	277	4	'İşk-ıla didâr bulnur şeksüzün / Kaңaru kim baksa görür döst yüzün	Aşkla da Allah'ın cemaline kavuşulur, bunda şüphe yoktur; bu sebeple nereye baksa sevgiliyi görür.
------	-----	---	--	--

Yine bu beyitte de dîdâr ve dost yüzü aynı beyitte kullanılmıştır.

Dost yüzü, dîdârdır, Allah'ın cemalidir.

II/1	117	4	Dôst yüzi çün görnüğe gül gibi / Ol ola bî-hîşten bülbül gibi	Ona sevgilinin yüzü gül gibi devamlı görünür ve o, bülbül gibi kendinden geçer.
------	-----	---	---	---

Sekizinci bölümün beşinci kıssasında şair, aşka bağlılık ile aşkın tesirini anlatmaktadır. Aşk âşığı ele geçirirse bazısı gizli bazısı açık sekiz türlü belirti görülür, demektedir. Âşığın üçüncü hali sabır ve kararının kalmayıdır. “Ona sevgilinin yüzü gül gibi görünür ve o, bülbül gibi kendinden geçer” (Yavuz, 2000: 109-117).

Şaire göre bu beyitte dost yüzü güldür, âşık bülbüldür.

Dost yüzü, güldür, güzel kokulu, kırmızı renkli, âşıkları mest eden yüzdür.

II/1	127	9	Ne aña ol kim unıtdı kendüzin / Neye baksun ol ki gördi dôst yüzün	O kendini unuttuğu için anacak bir şeyi kalmamıştır, ne tarafa bakarsa baksın ona artık sevgiliden başka bir şey görünmez.
------	-----	---	--	--

Âşıklığın diğer bir alameti de âşığın ne yana bakarsa baksın artık hep dost yüzünü görmesidir. Canda sevgilinin aşkı yerleşince sonunda dünya ve ahirete dönüp bakılmaz (Yavuz, 2000: 127).

Dost yüzü, sevgilinin yüzüdür.

II/1	129	8	‘İşk içinde görnürdür döst yüzi / Döst yüzün nedür gören bu ‘ışk gözi	Dost yüzünü gören kimdir derlerse; onu, aşkın gözü görmüştür diye cevap ver; çünkü sevgilinin yüzü aşk içinde görünür.
------	-----	---	---	--

Âşık Paşa’ya göre aşk Tanrı’dan bir lütuftur, kime nasip olmuşsa, o kişi sonsuz hayata kavuşmuştur. Aşka tutulanlar, sevgiliye kavuşmuştur. *Dost yüzü*, sevgilinin yüzü, aşktan, aşk içinden görünür ve dost yüzünü gören aşk gözüdür (Yavuz, 2000: 129).

Dost yüzü, sevgilinin yüzüdür.

II/1,	159	8	‘İşk içinde yavu kuldı kendüzün / Kançarı bakdıysa gördi döst yüzün	Aşk içinde kendini yitirdi ve nereye bakarsa baksın Leylâ’yı gördü.
-------	-----	---	---	---

Mecnun ile Leyla hikâyesinin anlatıldığı bölümde Kays, obanın çocukları ile birlikte yedi yıl ilim öğrenip öğretmeninden ders alır. O kutlu zaman gelince gönlünü aşk derdi kaplar. Kays, Leylâ’nın yüzüne bakınca gözünü ayıramaz, artık adı Mecnun olur. Kendini kaybeden Mecnun nereye baksa dost yüzünü yani Leylâ’nın yüzünü görmeye başlar (Yavuz, 2000: 155-159).

Bu beyitte *dost yüzü*, Leylâ’nın yüzüdür.

II/1	389	11	Evliyâdur gözgü olan ol yüze / Döst yüzi ol gözgüden görnür bize	Allah’ın hatırlanıp güzelliğinin görüldüğü ayna da velilerdir; biz o aynadan sevgiliyi seyrederiz.
------	-----	----	--	--

II/2	637	4	Gözüsi hakk’uñ velî gönüldür / Döstlara döst yüzini ol gösterür	Hakk’ın aynası gönlüdür; sevgililere yüzünü gösteren odur.
------	-----	---	---	--

				Velilerin dostun
--	--	--	--	------------------

II/2	639	3	Kim göresiz bunda ol dōst yüzini / Gözgüden gören gibi kendüzini	O zaman burada, aynada kendini seyredenler gibi, sevgiliyi görürsünüz.
------	-----	---	--	---

Şair, yukarıdaki üç beyitte evliyâları gözgüye benzetmiştir. Veliler birer aynadır. Bu beyitlerde *dost yüzü*, Allah'ın cemalidir. *Dost yüzü*, velilerden, onların yüzleri ve gönüllerinden görünür. Âşıklar evliyâ yüzünden Allah'ı seyrederek (Yavuz, 2000: 277).

İkinci beyitte şair, Hakk'ın aynası velilerin gönlüdür ve sevgililere dost yüzünü bu gönüller gösterir, demektedir. Bu beyitte de *dost yüzü*, Allah'ın cemalidir.

Şair, üçüncü beyitte bu gözgüden tıpkı kendini seyrettiğin gibi sevgiliyi görebilirsin, demektedir. *Ol dost yüzü*, sevgilidir, Allah'ın cemalidir.

Velilerin gönlünde tıpkı aynada kendini seyrederek gibi dost yüzünü görebilirsin, diyen şair, *dost yüzünü* yine Allah'ın cemali, sevgili anlamında kullanmıştır.

II/2	583	2	Var-idük biz ol ezelde şeksüzün / Gözedürdük dâyimâ ol dōst yüzün	Vaktinde şüphesiz biz var idik ve daima sevgiliden tarafı gözetip dururduk.
------	-----	---	---	--

Şair, yukarıdaki beyitte “Vakit ve zamanın olmadığı, yedi göğün daha yaratılmadığı o ezel vaktinde, şüphesiz biz vardık ve daima sevgiliden tarafı gözetip dururduk” demektedir. Bu beyitte de *dost yüzü*, sevgili, Allah'ın cemalidir.

I/1	77	4	Kimisi gözdür kim ol bînâ-y-ıdı / Dôst yüzini görmege ra'nâ- yıldı	Kimisi gören göz olup, dost yüzünü görmek için güzel görünürdü.
-----	----	---	--	--

Şair, yukarıdaki beytin yer aldığı bölümde Hz. İbrahim'in (oğlunu kurban ederek ve atıldığı ateşin içinden sağlam çıkarak) mucizeleriyle Allah'ı bilmek için bir delil olduğunu anlatmıştır. Hz. İbrahim Allah'a oğlunu kurban etmiştir. İnanmayanlar ise Nemrut ateşini gül bahçesi olarak görmeden Hz. İbrahim'e inanmamışlardır. Böylelikle Hz. İbrahim, Allah'ı inkâr eden müşriklere Allah'ın varlığına ve birliğine delil olarak mucizeler göstermiş, bu sayede Hz. İbrahim'in gözünden ve onun vesilesiyle Allah bir kere daha görünmüştür:

Şair, şiirin devamında, Hz. İbrahim'in gözüyle dostu tekrar gördüler, sevgiliye de onun yakınlık ve sevgisi ile ulaştılar, demektedir (Yavuz, 2000: 77).

Şair, *dost yüzünü* bir kere güle (II/1, 117/4), bir kere de Leyla'nın yüzüne, (II/1, 159/8) benzetmiştir. Âşık Paşa'ya göre diğer beyitlerde *dost yüzü*, Kemal Yavuz'un da Türkiye Türkçesine aktardığı gibi sevgili olan Allah ve Allah'ın cemalidir. (I/1, 77/4); (I/1, 467, 2); (I/1, 487, 10); (I/1, 519,5); (I/2, 555, 5); (I/2, 583, 9); (I/2, 605, 7); (I/2, 605, 10); (I/2, 623, 2); (I/2, 665, 11); (I/2, 687, 11); (I/2, 707, 11); (I/2, 717, 11); (I/2, 721, 5); (I/2 721, 8); (I/2, 775, 6); (I/2, 777, 4); (I/2, 881, 2); (I/2, 905, 7); (I/2, 975, 8); (I/2, 1119, 1); (I/2, 1125, 3); (II/1, 17, 8); (II/1, 19, 3); (II/1, 31, 1); (II/1, 127, 9); (II/1, 129, 8); (II/1, 239, 10); (II/1, 159/8); (II/1, 239, 10); (II/1, 277, 4); (II/1, 389, 11); (II/2, 583,2); (II/2, 637, 3); (II/2, 637, 4); (II/2, 639, 3); (II/2, 643, 5); (II/2, 829, 3).

Dôstlaruñ yüz suyıçun: 2

I/1	405	10	Dôstlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi, ey merhametlilerin merhametlisi! Sevdiklerinin yüzü suyu için, sen bizi bizden isteme.
-----	-----	----	--	---

II/2	887	7	Dôstlaruñ yüzi suyıçun iy Celil / Diñleyene sen safâlık rûzı kıl	Ey yücelikler sahibi Allah! Sevdiklerinin aşkına dinleyenlere de gönül saflığı, doğru inanç, neşe ve sevinçler nasip et.
------	-----	---	---	---

Yüz suyu, tamlamasının Tarama Sözlüğü'nde ar, hicap, hayâ, namus ve şeref, haysiyet, itibar anlamlarının verildiğini belirtmiştik. *Dôstlaruñ yüz suyu* belirtili isim tamlamasında dost Allah'ın sevgili kulları anlamındadır. Şair, bu kulların yüzü suyu hürmetine, yardım istemekte, şefaât dilemektedir.

Şair, yukarıdaki ilk beyitte (I/1, 404/10) "Ey cömertler cömerdi, ey merhametlilerin merhametlisi! Sevdiklerinin yüzü suyu için, sen bizi bizden isteme." demektedir. Bu beytin yer aldığı bölümde Âşık Paşa, son nefeste tıpkı Peygamberimizin ümmetine himmet dilemesi gibi Peygamber varisi olan mürşitlerin yani insan-ı kâmillerin de dervişlerine şahitlik edip himmet göstereceğini söylemektedir. Böylelikle can teslim eden dervişler, mürşitlerinin himmeti ve vesilesiyle Allah'a kavuşabilecektir. Şair, tevhit denizine ulaşanlardan olmak için dua etmektedir. Bu noktada Allah'tan sevdiği vellîlerin yüzü suyu için merhamet istemiştir. (II/2, 887/7) numaralı beyitte de *dostların yüzü suyu için* aynı anlamda kullanılmıştır.

Dostlarının yüzü suyu için, Allah dostlarının hatırı için anlamına gelmektedir.

Dôstluk yüzi: 1

II/2	805	4	Uş tamâm oldı ol on dôstlık sözi / Ma'lum oldı dôstlara dôstlık yüzi	İşte o an dostluk sözü tamamlandı böylece dostluğun yüzü dostlar tarafından görülüp bilindi.
------	-----	---	--	--

Onuncu bölümün altıncı kıssasında şair, mümin dostların dünyada üç çeşit arkadaşlarının olduğunu, bu arkadaşlar yüzünden dünyada rahat olup, emniyet içinde yaşadıklarını, bu sebeple de ahirette affa kavuşacaklarını ve düşmalarının kahrolacağını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: 769-805). O dostların ilki, Allah'tır (II/2, 771, 2). İkincisi ise

Allah'ın sevgilisi, dostu Hz. Muhammed'dir (Yavuz, 2000: 773). Üçüncü dost, dört büyük imamdır; dördüncüsü veliler; beşinci dost, İslamiyet'in emrettiği şekilde yol gösteren âlimlerdir. Altıncı dost, bizi Hakk'a çağıran hocalar, yedinci dost hocaların yükünü hafifletip, Hak yolunda arkadaşımız olanlardır. Sekizinci dost, anne ve babamız; dokuzuncu dost sanatını öğreten ve kazancın hazinesini gösteren ustalar, onuncu dost ise adaletten ayrılmayan ve her an yardımcısı Allah olan adaletli padişaktır (Yavuz, 2000: 777-801).

Yukarıdaki beyitte şair, işte bu on dostun kimler olduğunu anlattığını bu dostluk bahsinin bittiğini, bu sayede dostluk yüzünün dostlar tarafında bilinip öğrenildiğini söylemektedir. Şair, bir yandan dostluk kavramını anlatmak için dostluğu kişileştirip somutlaştırmış, yüz sözcüğü ile de dostluğun yüzünün görülmesini dile getirmiş, bir yandan da mecaz yoluyla dostluk kavramının gerçekliğinin, iç yüzünün ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Dostluk yüzü, dostluğun gerçek yüzü, dostluğun hakikatidir.

Yüz sözcüğü bu tamlamada iç yüz anlamında kullanılmıştır.

Evliyânun yüzü: 1

I/2	633	7	Karşu durgıl evliyânun yüzine / Dut 'akıl burnın bularun sözine	Yüzün velilere karşı olarak ayakta dur ve akıl burnunu bunların sözüne tut.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki beyitte *evliyanın yüzü* tamlamasında *yüz*, surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Burada *yüz*, surat, çehredir.

Gönlün yüzü: 5

II/1	445	4	Pes bu kez gönlüm yüzün urdum yire / İsterem hak'dan ki bir rahmet ire	Artık bu kez, gönlüm yüzünü yere vurup Hak'tan bir rahmet ve lütf ulaşması için secdeye kapandım.
------	-----	---	--	---

II/1	451	1	Pes yine gönülüm yüzün urdum yire / hazretinden tâ meger rahmet ire	İşte yüce Allah'tan sonunda lütuflara kavuşmak için, yine gönülümün yüzünü yerlere vurdum.
------	-----	---	---	--

II/2	619	4	Çün işitdüm şeyhüñ uşbu sözünü / Pes yire urdum bu gönülüm yüzünü	Hocamın bu sözlerini işitince; bu gönülüm yüzü ile secdeye kapandım.
------	-----	---	---	---

II/2	889	10	0 Kanda kim sen işidürseñ hak sözün / Yire urgıl sıdk-ıla gönülñ yüzün	Nerede Allah'ın sözünü işitirsen, cân ve gönülden kabullen
------	-----	----	--	---

Şair, yukarıdaki beyitlerde dört kere *gönül yüzünü yere vurmak* ve bir kere de *gönül yüzünü yumak* sözcük grubunu kullanmıştır. İnsan yüzünü yere ve eserden anlaşıldığı üzere secdeye sürebilir, gönül yüzünü yere vurmaktan kasıt bedenen değil manen bir baş eğme, secde ediştir. *Yüz* sözcüğü gönülün üzeri, üstü anlamının ötesinde mecazlaşarak kişileştirilen gönülün yüzü, başı anlamında kullanılmıştır, denilebilir. *Gönül* insan, *yüz* de onun suratıdır.

Yukarıdaki dört beyitte *gönül yüzü* tamlamasında *yüz*, surat, çehre ve hatta baştır.

I/	359	11	Hem birisi evliyâdur evliyâ / Bu gönül yüzün gerek bunlar yuya	Bunların hepsi âlim ve veli olup, gönülleri bunlar yıkayıp temizlerler.
----	-----	----	--	--

Şair, yukarıdaki beyitte, *gönül yüzünü yıkamak* sözcük grubunda manen temizliği kastetmektedir. Gönül, temizliği yapılan bir mekândır. Burada *gönül yüzü* tamlamasında *yüz*, üst, üzeri anlamında kullanılmıştır:

Ulular gönli yüzü: 1

II/2	671	2	Pes ululıgla tevâzu‘ yaraşur / Ulular gönli yüzün oldur ki yur	İşte yüce mevki sahibi kimselere tevazu çok yakışır; zaten uluların gönül yüzü onunla yıkanır ve onların kalbi parlaklığını tevazudan alır.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte, *uluların gönlünün yüzü*, velilerin gönlünün üzeri anlamına gelmektedir. *Yüz* sözcüğü, üst, üzeri anlamında kullanılmıştır.

Anuñ kutlu yüzü: 1

II/1	59	6	Halk anuñ kutlu yüzün görmeğiçün / İşiginde yüz süreler dün ü gün	Halk onun kutlu yüzünü görmek için, gece gündüz kapısında beklemekte ve eşğine yüz sürmektedir.
------	----	---	---	---

Şair yukarıdaki beyitte, *onun kutlu yüzü* tamlamasında, *yüz* sözcüğünü surat, çehre anlamında kullanmıştır. *Yüz*, burada da bir organ adıdır.

Anuñ görklü yüzü: 1

II/1	343	8	Kâf u nûndan bile togdum şeksüzün / Anda gördümdi anuñ görklü yüzün	Şüphesiz ben de, kün ol emri ile yaratıldım, işte onun güzelliğini ve cemalini o zaman görmüştüm.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte *onun görklü yüzü* tamlaması, onun güzel yüzü anlamındadır ve *yüz* sözcüğü bu beyitte de surat, çehre demektir.

Ma'nî yüzü: 19

I/1	107	5	Cân-ıla diñler-iseñ birlik sözün / Göstere bu söz saña ma'nî yüzün	Birlik sözünü cândan dinlersen, bu sana mana ve hikmetin yüzünü gösterir.
-----	-----	---	---	---

Mana anlam, hakikat, sır, marifet demektir. Bir şeyin hakikatine ve ruhuna mânâ denmektedir (Uludağ, 1995: 347). Yüz sözcüğüne M.E.B. Türkçe Sözlüğünde (Türkçe Sözlük, 3278) taraf, yön, cephe cihet anlamı da verilmiştir. *Yüz* sözcüğü yukarıdaki beyitte cihet, içerik anlamında (yan anlam) kullanılmıştır. *Ma'nâ yüzü* hakikatin içeriğidir, daha öz bir ifadeyle *ma'nâ yüzü* hakikattir.

Tevhit sözleri cân-u gönülden dinlenirse her şeyin mana yönü yani hakikati anlaşılabilir. Hakikat, herkese açık değil sırdır. Zaten sevgili de yüzünü herkese göstermez. Candan dileyenlere bu mana sözleri açılır ve tesir uyandırır. Ayrıca yüz göstermekte de kinayeli bir kullanım vardır.

Ma'na yüzünü göstermek, hakikat sırlarını açmaktır.

Âşık Paşa, yukarıdaki beytin içinde bulunduğu birinci bölümün altıncı kıssasında yüce Allah'ın toplanma ve birlik için suyu gökten yağdırdığını ve diriltmek için gökten artırıcı su indirdiğini ayet göstererek açıklamıştır (Furkan/48). Yeryüzündeki suların denize akışı gibi bütün insanlar da bir evden gelerek dünyaya dağılmışlardır ve yine Allah'a döneceklerdir. Bu dönüşte nasıl ki su damlaları tek başına yok olur denize ulaşamazsa insanlar da tek başlarına Allah'a ulaşamazlar. Nasıl ki su damlası, güçlü ırmak veya ırmaklarla birleşince denize ulaşabilirse; su misali insan da bir doğru kılavuz yani Allah dostunun eteğini tutarsa yolunu bulabilir ve Allah'a ulaşabilir (Yavuz, 2000: 107-113). Birlikten kuvvet doğar atasözüne uygun düşen bu açıklama Âşık Paşa'nın dünya görüşüyle de örtüşmektedir. Beylikler döneminde yaşayan şair, çatışmaların son bulması ve İmparatorluk kurulması için büyük çaba göstermiştir. Âşık Paşa, birlik inancını her vesileyle ifade etmiş, İmparatorluk yolunda halkı öğütleyerek önemli hizmetler vermiş aydın bir kişidir.

I/1	341	4	Cân kulağı işidür ma'ni sözün / Cân gözi görebilür ma'ni yüzün	Mananın sözünü cân kulağı duyar, mana ve hikmetin yüzünü de ancak cân gözü görebilir.
-----	-----	---	---	---

II/1	313	5	Cân kulağı işidür ma'nî sözün / Hem gören cân gözidür ma'nî yüzün	Mana sözünü ancak cân kulağı işitir ve mananın yüzünü sadece cân gözü görür.
------	-----	---	--	--

II/2	703	11	Cân göziyle göre bu ma'nî yüzün / Kıymet eylep ol duta ma'nî sözün	Bu mana yüzünü cân gözüyle görmek ve kıymet verip o sözün gereğini yapmak lazımdır.
------	-----	----	---	---

Yukarıdaki üç beyitte şair, mana yüzünün ancak can gözü ile görülebileceğini söylemektedir.

Bu beyitlerde de *ma'nâ yüzü* hakikattir. Hakikat gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen şey, bir şeyi o şey yapan husus, mahiyet anlamlarının yanı sıra tasavvufta Hakk'ın sâlikten vasıflarını alarak yerine kendi vasıflarını koyması, bir diğer anlamıyla da ilm-i tasavvuftur. Hakikat ve şeriat bir paranın iki yüzü gibidir. Hakikatsiz (özsüz, anlamsız) şeriat makbul değil, şeriatısız hakikat ise batıldır. Hz. Âdemden kıyamete kadar değişmeyen hükümlere de hakikat denir (Uludağ, 1991: 201).

Hakikat sözleri ancak can kulağıyla duyulur, hakikat yine gözüyle görülür. Nefis hakikatin anlaşılmasını engellemektedir. Bu bölümde sözün asıl yazılı olduğu ilk mekânın gönül olduğu söylenmektedir. Gönülden kopan söz dile gelir, dünyada hayır ve şer böyle bilinir. Sözün üçüncü durağı işitenin gönlüdür. Gönül yapraklarına yazılır ve lazım olduğu zaman ortaya çıkar. Nuru ile gönül aydınlanır, sayısız hikmetler ortaya çıkar. Söz bazen gönlü bazen de dili mesken tutar. Söz güneşe manası da Tanrı'nın ışığına benzetilmiştir. Kendini bilen bu hikmet ve manâları da bilir (Yavuz, 2000: 339-347).

Mana yüzü, hakikattir

I/2	761	2	Çün baka her nesneye gönül gözi / Görnügele anda ol ma'nî yüzi	Gönül gözü ile hangi varlığa bakılırsa, onda hikmet yüzü görünür.
-----	-----	---	--	---

Yukarıdaki beyitte, gönül gözü ile hangi varlığa bakılırsa onda hikmet yüzü, mana yüzü görünür denmektedir.

Mana yüzü, hikmettir.

II/1	5	11	Pes revâdur ba'd ez-ân eytmek sözi / Tâ görine anda bu ma'nî yüzi	İşte bundan sonra anlatmak uygun olacak; böylece her bir varlık ve hadisenin sırrı ortaya çıkıp görünecektir.
------	---	----	---	---

II/1	313	4	Ten kulağı işidimez bu sözi / Görimez ma'nî yüzün bu ten gözi	Bu sözleri vücut kulağı işitemediği gibi; bu ten gözü de sırlar ülkesinden bir şey göremez.
------	-----	---	---	---

II/1	407	9	Gözüye beñzer bu 'âlem şeksüzün / Gösterüdur gözlere ma'nî yüzün	Bu âlem, şüphesiz aynaya benzediği için, gözlere sır dünyasından dersler gösterir.
------	-----	---	--	--

II/2	545	1	Küfr ile îmân bu dilde saçılır / Ma'ninüñ yüzi bu dilde açılır	Küfür ve iman bu dilden ortaya çıktığı gibi; sırların yüzü de bu dil vasıtasıyla açılır.
------	-----	---	--	--

II/2	761	2	Ya'ni kim sormag-ıçun hem bu sözi / Kim görene göstere ma'nî yüzi	Bu sözü sormak ve görene sırların yüzünü göstermek için gelip; görene sırrı gösterir.
------	-----	---	---	---

II/2	761	6	Eytdi bu mâldan 'ilim yig şeksüzün / 'İlm-ile gördi gören ma'nî yüzün	Şüphesiz ilim maldan üstündür; çünkü sırları ve gizlilikleri keşfedip görenler ilimle gördü.
------	-----	---	---	--

II/1	131	7	Ögini dirsün vü açsun gözünü / 'İşk-ıla görsün bu ma'nî yüzünü	Aklını toplayıp gözünü açarak, bu hikmetlerin, bu gizliliklerin yüzüne aşkla baksın.
------	-----	---	--	--

II/1	391	6	Bunlaruñ kavli kavildür sözi söz / Ma'ni yüzün gördi bunlar göze göz	Bunların sözü değerlidir ve sözlerinde yanlışlık yoktur; çünkü hâkimler hikmete ulaşmış onlarla göz göze gelmişlerdir.
------	-----	---	--	--

II/2	705	6	Kankı kulak kim anuñ yokdur gözi / Olmadı ma'lûm aña ma'ni yüzi	Hangi kulağın da gözü yoksa; ona, mana ve hikmet yüzünü göstermemiştir.
------	-----	---	---	---

II/2	765	4	Gördiler ma'nî yüzini geldiler / Onı bir kezde müsülmân oldılar	O hikmet ve sırları anlayarak, gelip hepsi birden Müslüman oldular.
------	-----	---	---	--

Yukarıdaki dört beyitte ise *mana yüzü*, hikmettir.

II/1	231	3	Bu meseldür bağlagıl kendüzüñe / Kim bu ma'nî yüzi görne gözüñe	Anlattığım bu örnekleri kendine bağlayıp uygula da bu yaratılışın sırlarına ulaş ve gözünle bu hikmetleri görüp bil.
------	-----	---	---	--

II/1	293	9	İmdi bir gel dir öğüñ kendüzüñe / Kim bu ma'nî yüzi görne gözüñe	Şimdi kendine gelip, aklını başına toplu, bu yaratılış sırlarını kendinde görmeye çalış da, mana sana yüz göstere.
------	-----	---	--	--

Yine yukarıdaki beyitlerde *mana yüzü*, yaratılışın sırrıdır.

II/1	275	9	'İşk anı şol gence ilte şeksüzün / Kañaru baksa göre ma'nî yüzün	Aşk onu, hiç şüphesiz hazinelere kavuşturur; artık nereye bakarsa baksın Hakk'ın gizli sırlarını görür.
------	-----	---	--	---

Bu beyitlerde *mana yüzü*, Hakk'ın gizli sırlarıdır.

Âşık Paşa, *mana yüzü* sözcük grubunu görmek, göstermek, görünmek eylemlerinin çeşitli çekimleriyle bir arada kullanırken, bu sözcük grubunu sadece bir kere *malum olmak* ve bir kere de *bu dilde açılmak* eylemleriyle birlikte kullanmıştır.

Şair, manayı, hakikat, hikmet, sır, Hakk'ın sırları, yaratılış sırları anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. *Yüz* sözcüğü bu beyitlerde yön, cihet, içerik anlamlarında kullanılarak, mana yüzü tamlamasını oluşturmuştur. Bütün bu kullanımlar, Âşık Paşa'nın Garibnâme'yi yazma sebebi ile örtüşmektedir. Ma'nâ yüzünün görünmesi ya da malum olması gizli bir sırrın açığa çıkmasıdır. Yine dilde açığa çıkması, söylenmesi sırrın ifşasıdır. Şair, *mana yüzünü* tasavvuf literatüründe *hakikat sırrı* olarak anlamlandırmıştır, denilebilir.

Ma'nînün yüzi: 1

II/2	545	1	Küfr ile îmân bu dilde saçılır / Ma'nînün yüzi bu dilde açılır	Küfür ve iman bu dilden ortaya çıktığı gibi; sırların yüzü de bu dil vasıtasıyla açılır.
------	-----	---	---	--

Yukarıdaki beyitte de şair, *mananın yüzünü* sırlar anlamında kullanmış, mana yüzünün bu dille açılmasını sırların bu dil vasıtasıyla çözülmesi olarak yorumlamıştır. Âşık Paşa'ya göre söz dokuz konak geçerek tamamlanır ve söz için dokuzuncu konak dildir. Küfür ve imanın meydana çıkışı gibi sırların yüzü de bu dil vasıtasıyla açılır demektir (Yavuz, 2000: 545). ,

Mananın yüzü sırdır, *yüz* sözcüğü iç yüz, içerik, anlamında kullanılmıştır.

Şeyh yüzi: 1

I/2	749	4	İ'tikâdı şöyle ola şeksüzün / Şeyh yüzinde göre ol hakkuñ yüzün	İtikadı da şeyhin yüzüne bakınca Allah'ı; görmüş düşüncesinde olmalı ve bunda şüphe etmemelidir.
-----	-----	---	---	--

Yukarıdaki beyitte şair, *şeyh yüzü* tamlamasında yüzü, başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat anlamında kullanmıştır.

Şeyh yüzü, Şeyh'in surati, çehresidir.

Anuñ yüzi: 7

I/1	291	4	Câhil oldur dünyada şeksüzin / hak hîç bize göstermesün anuñ yüzün	Hiç şüphesiz cahil diye buna derler Allah bize böylelerinin yüzünü göstermesin.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki beyitte yüz surat, çehre anlamında kullanılmıştır. *Onun yüzü* tamlamasının karşılığı, cahillerin yüzüdür.

I/2	1021	4	Ol gerekdür kamu halka şeksüzin / Halk dirilmez görmese anuñ yüzün	O şüphesiz bütün mahlûkata lazımdır, halk onun yüzünü göremeyince hayat bulup toplanmaz.
-----	------	---	--	--

Şair, Allah'ın nimetlerini sıralamaktadır. Bu nimetlerden birincisi nefes, ikincisi ise güneştir (Yavuz, 2000: 1017-1021). Yukarıdaki beyitte bütün mahlukata lazım olan güneştir. Bütün yaratılmışlar onun yüzünü görmeyince hayat bulup, toplanamaz.

Onun yüzü, güneşin yüzüdür. Güneş kişileştirilmiştir. *Yüz* sözcüğü burada cephe yüzey anlamındadır.

I/2	1023	11	Râyigândur bakmag anuñ yüzine / Mâni' olmaz kimse kimse gözine	Onun yüzüne bakmak bedavadır; bu bakışta kimse kimsenin gözüne engel olamaz.
-----	------	----	--	--

Şaire göre Allah'ın nimetlerinden üçüncüsü âlemin yüzünü görmektir. Âlemin bir yüzü vardır fakat halkın gözü çoktur ve o yüzü görmekte kimse kimseden farklı değildir.

Şair, yukarıdaki beyitte de bu gerçeğe dikkat çekerek âlemin yüzünü seyretmenin bedava olduğunu, kimsenin kimseye engel olamayacağını söylemektedir (Yavuz, 2000: 1023).

Onun yüzü, âlemin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü burada yüzey, satıh anlamında kullanılmıştır.

II/1	67	4	Baydur ol bu dünyada hiç şeksüzün / Görmek ister kamu halk anuñ yüzün	Şüphesiz o, bu dünyanın en zengindir ve bütün insanlar onu görmek için cân atarlar.
------	----	---	---	--

Şair, sekizinci bölümün üçüncü kıssasında, Tanrı'nın dünyada sekiz sınıf zengin yarattığını ve bunlara da bütün mahlûkata ihsan edip, bol bol vermelerini vacip kıldığını anlatmaktadır. Tanrı, sekiz türlü insana diğerlerinden daha fazla bağışta bulunmuştur. Zenginlerin ilki uzun ömürlü ve hayatı boyunca ibadet edip duada bulunandır. İkincisi, Tanrı'nın çok mal verdiği kimselerdir. Zenginliği çok olduğu gibi, gözü ve gönlü de toktur. Üçüncü zenginler akıllı insanlardır. Dördüncü zenginler, soy ve neslinin temiz olup nefsi de Allah yolunda toprak olandır. Diğerleri bilim içinde hüneri olan kişilerdir. Altıncı zenginler, Tanrı'dan kutluluk bulan, gönlünden geçene sahip olanlardır. Yedinci zengin kişiler ise kanaati kendine meslek edinenlerdir. Sekizinci zenginlik huyu güzel, sözleri tatlı ve sıcak olmaktır. Bu huy Peygambere kismet olmuştur. Bu kimseler, Tanrı'nın huyu ile huylanmıştı (Yavuz, 2000: 41-67).

Yukarıdaki beyitte şair, güzel ahlak sahibi olanların şüphesiz bu dünyanın en zengin kişileri olduğunu ve bütün insanların onları görmeye can attıklarını belirtmektedir.

Onun yüzü, *güzel ahlaklı insanların yüzüdür*. Burada *yüz organ adı olarak, surat çehre* anlamında kullanılmıştır. Aynı zamanda bu insanların yüzünü görmek sadece onlara bakmak değil böyle insanları tanıyıp, konuşmaktır. *Yüz* sözcüğü parça bütün ilişkisi içerisinde, insanın yerine, kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

II/1	99	8	Allah anı şöyle kılmış şeksüzün / Cümle halk görmek diler anuñ yüzün	Şüphesiz Allah onu öyle yarattığından, bütün insanlar onun güzel yüzünü görmek için cân atarlar.
------	----	---	--	--

Şair, sekizinci bölümün dördüncü kıssasında Hızır'ın kerametlerinin derecelerini anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/1, 73). Yukarıdaki beyitte şair, Allah onu öyle yarattığından bütün insanlar onun yüzünü görmek için can atar, demektedir. Bu beyitte yüzü görülmek istenen Hızır'dır.

Onun yüzü Hızır'ın yüzüdür.

Yüz insandır.

II/1	211	3	Kim anuñ yüzün görürse şâd olur / Kaygusından 'âlemüñ âzâd olur	Onun yüzünü gören neşelenir ve bütün dünya düşüncelerinden kurtulur.
------	-----	---	---	---

Şair, sekizinci bölümün yedinci kıssasında yedi renkte görünen madenin sekiz muameleden geçmedikçe elde edilemeyeceğini ve padişahlık tuğrasına layık olamayacağını anlatmaktadır. İnsanın içini nuarani bir cevhere benzetir ve yüce Allah onu sekiz şey ile yaratıp gösterir demektedir (Yavuz, 2000: II/1, 183-211). Şair, insandaki cevherin işlenerek ortaya çıkarılması ve gönle Allah'ın taht kurmasını, madenin topraktan çıkarılıp, para olarak basıldıktan sonra üzerine hükümdar tuğrasının basılmasına benzetmektedir. İnsandaki cevherin ortaya çıkarılması için yapılacak işlemlerin ilki Allah'ın emretmesidir. Her şey bu emir ile gerçekleşir. İkincisi bu cevheri çıkarabilecek güce ve beceriye sahip peygamberler ve velilerdir. Bu işlemlerde kullanılacak aletler ise Allah'ın ayetleri ve işaretleridir. İşlemin yapılacağı mekân, yer velilerin sohbetidir. Cevherin sızıp ortaya çıkabilmesi için canları kızdıran ateşe, aynı aşka ihtiyaç vardır. Bütün bunlar içerisinde en önemlisi de kişinin iyi bir yaratılış, güzel bir ahlaka sahip olmasıdır. Aşk ve iyi yaratılış cahilin kibrini keser ve başını öne eğdirir. İşte böylece

paranın üstünde padişahın isminin bulunması gibi bu yollardan geçen kişinin kalbine de Allah adı yazılır (Yavuz, 2000: II/1, 183-211).

Şaire göre yukarıdaki beyitte yüzü görülünce insanların neşelendiği ve bütün dünya düşüncelerinden kurtulduğu kişiler, gönüllerine Allah'ın taht kurduğu kişilerdir.

Onun yüzü, kalbinde Allah adının yazılı olduğu kişilerin yüzüdür. Yüz burada da organ anlamındadır. Surat çehre demektir.

II/2	589	3	Bakdum anuñ boyı boylardan ulu / Gördüm anuñ yüzi yüzlerden sulu	Onun boyu, herkesin boyundan büyük; yüzünü de bütün yüzlerden daha güzel gördüm.
------	-----	---	--	--

Âşık Paşa, dokuzuncu bölümün onuncu kıssasında, yüce Allah'ın âdemoğlunu dokuz çeşit nüfus ile yarattığını ve o nüfusa dokuz çeşit isim bağısladığını; bu yüzden de insanoğlunun dokuz bölük olduğunu; her bölüğün işleri, davranışları ve amelleri ile birbirlerinden ayrılıp asıllarına kavuştuklarını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/2, 581-589). Şair kendi yolculuğunu anlatırken secdeye kapanıp yalvardığını Allah'tan kendisini doğru yola iletmesini istediğini söyler. İşte o zaman Allah'ın kendisine bu yolda rehberlik edecek bir kılavuz gönderdiğini ve nur yüzlü bir ihtiyarın gönlünü ve canını esir ettiğini söyler. Onun boyunu herkesten büyük, yüzünü ise bütün yüzlerden güzel gördüğünü dile getirir (Yavuz, 2000: II/2, 587-589).

Yukarıdaki beyitte Âşık Paşa'ya göre *onun yüzü kılavuzun, mürşidin yüzüdür. Yüz surat, çehre anlamında organ adıdır.*

Şair, onun yüzü tamlamasını yedi kere kullanmıştır. *Yüz* sözcüğü, cahil insanların yüzü, güzel ahlaklı insanların yüzü, mürşidin yüzü, Hızır'ın yüzü, kalbinde Allah adı yazılan insanların yüzü tamlamalarında surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır. Âlemin yüzü ve güneşin yüzü tamlamalarında ise *yüz* sözcüğü, yüzey satıh anlamlarında kullanılmıştır.

Bularuñ yüzi: 1

II/2	787	9	Kişi oldur kim dutarsa sözini / Müzd-durur görmek bularuñ yüzini	İnsan diye bunların sözünü tutana denir; gerçekten bunların yüzünü görmek bir mükâfattır.
------	-----	---	--	---

Şaire göre insanların beşinci dostu insanlara İslamiyet'in emr ettiği şekilde yol gösteren âlimlerdir. Şair, yukarıdaki beyitte bu âlimlerin sözünü tutanlara insan dendiğini ve bu âlimlerin yüzünü görmenin bir mükâfat olduğunu söylemektedir (Yavuz, 2000: II72, 785-787).

Bu beyitte *bunların yüzü, âlimlerin yüzüdür. Yüz, surat çehre demektir.*

Görklülerüñ yüzi: 3

I/1	327	2	Kimi halkuñ nûr virürdi gözine / Kim bakaydı görklülerüñ yüzine	Bazısı halkın görmesini artırır ve güzellerin yüzüne baktırırdı.
-----	-----	---	---	--

Şair, Garibnâme'nin üçüncü bölümünün yedinci kıssasında bahçe yapmaya niyetlenen bir padişahın hikâyesini anlatmaktadır. Bu padişah âlemde ne kadar meyve ağacı varsa hepsini bahçeye diktirir ve yedi yıl tamamlanınca her memleketin insanlarını davet eder. Âlem halkı bahçeye girerek meyveleri yemeye başlar (Yavuz, 2000: I/I, 319). Şair, sırasıyla bu yemişlerin özelliklerini sıralamaktadır. Yukarıdaki beyitte şair, bu yemişler için "Bazıları halkın görmesini arttırır ve güzellerin yüzüne baktırır" der.

Şair, bu bölümün devamında bu hikâyedeki benzetmeleri açıklar. Bazı insanların dünyada iyi ameller işleyerek günahattan uzak durup âlimlerin sözünü dinlediklerini anlatır.

Görklüllerin yüzü, âlimlerin yüzüdür.

Görklüler âlimlerdir, yüz ise surat, çehre anlamında organ adıdır.

Daha önce bazı beyitlerde görüldüğü gibi âlimlerin yüzüne bakmak, onların öğütlerini tutmaktır (Yavuz, 2000: I/I, 319-339).

I/2	1039	9	Göz olasin görklülerüñ yüzine / Nûr viresin gevdelerüñ gözine	Güzellerin yüzüne göz ol; gövdelerin gözüne de nur ver.
-----	------	---	--	--

II/2	603	4	Kimi ‘âşık görklülerüñ yüzine / Ma‘şuk eydinmiş anı kendüzine	Bazısı güzellerin yüzüne meyl etmiş ve onu kendisi için sevgili seçmiş.
------	-----	---	--	--

Yukarıdaki iki beyitte de *görklülerin yüzü*, güzellerin, güzel insanların yüzü anlamındadır. *Yüz*, sözcüğü çehre, surat anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Gözü yüzi: 1

I/2	617	5	Kaygu eglense gönülde jeng olur / Jeng olıçak gözgü yüzi neng olur	Kaygı bulunan gönül paslanır bu göstermeyen körsen bir aynaya benzer.
-----	-----	---	--	--

Şair, beşinci bölümün altıncı kıssasında “Sefer kılınız, sıhhat ve zenginliğe kavuşunuz” hadisini açıklamaktadır. Şair, insanda açık ya da gizli vücut, nefis, akıl, gönül ve can hastalığı olmak üzere beş türlü hastalığın olduğu söyleyerek, bunların tedavisinden bahsetmektedir (Yavuz, 2000: I/2, 607-609).

Âşık Paşa yukarıdaki beyitte gönül hastalığını anlatmaktadır. Gönül hastalanınca insanı kaygı ve tasa basar, bu hastalık kaygıdır. “Kaygı bulunan gönül paslanır; bu göstermeyen körsen bir aynaya benzer”. Şifası uluların sohbetidir (Yavuz, 2000: I/2, 617).

Gözü yüzü (ayna yüzü), gönül yüzüdür. *Yüz*, yüzey, satıh anlamındadır.

Gül yüzi (ol gül yüzi): 1

II/1	161	11	Çün bakar bülbül görür ol gül yüzün / Unıdur bî-çâre ol dem kendüzin	Bülbül bakınca gülün yüzünü görür; işte o zaman kendini unuttur.
------	-----	----	--	---

Yukarıdaki beyitte şair, gülün yüzüne bakan bülbülün kendini unuttuğunu söylemektedir.

Gülün yüzü, tamlamasında yüz, görünüştür. Klasik edebiyat geleneğindeki gibi gül bülbülle birlikte kişileştirilmiş, gülün görünüşü insanın yüzüne benzetilmiştir.

Gülün yüzü, gülün görünüşüdür.

Gün yüzi: 2

I/1	415	1	Issıdan anda sovak artar olur / Gün yüzün her dem bulıt örter olur	O zamanda sıcaktan çok soğuklar artmaya başlar ve her an, güneşin yüzünü bulutlar kaplar.
-----	-----	---	--	---

Şair, Garibnâme’de dördüncü bölümün üçüncü kıssasında “Senelerin, sayıların hesabını bilesiniz” (İsra/12) ayetini tefsir ederek; Allah’ın zamanın mevsimlerini dört aralık hâlinde böldüğünü, insanoğlunun ömrünü de dört kısma ayırdığını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/I, 406-407).

Şair, kış mevsimini anlatırken, yukarıdaki beyitte sıcaktan çok soğukların artmaya başladığını ve güneşin yüzünü bulutların kapladığını belirtir.

Gün yüzü, güneşin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü, bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephesi anlamındadır.

I/2	1081	7	Şol bulıt kim gün yüzün örter ola / Hem bu nefis andan dahi bedter ola	Tıpkı bulutun günü göstermemesi gibi, nefis de ondan daha beter perde olup,
-----	------	---	--	--

Şair, yukarıdaki beyitte ve devamında “Bulutun günü göstermemesi gibi nefis de ondan beter perde olarak canı kaplayarak göstermez, böylece can gözü hiç Hakk’ı görmez” demektedir. Bu beyitte de *gün yüzü*, güneşin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü de bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephesi anlamındadır.

Hak yüzü: 3

I/2	573	3	Her ki sâhib-kudret ola şeksüzün / Anı gören bil ki gördi hak yüzün	Kudret sahibi olan herkes, bunun farkında ise ve nereden geldiğini biliyorsa; o Hakk’ı bulmuş ve görmüş demektir.
-----	-----	---	---	---

Şaire göre, kudret ilminin nereden geldiğini bilenler Hakk’ı bulmuş ve görmüş demektir. Bu kimseler ayna gibidirler ve kim bakarsa Hakk’ın cemalini onda görürler. Velilerin gönlü âşıklar için birer gözgü, aynadır (Yavuz, 2000: 172, 573).

Yukarıdaki beyitte *Hak yüzü*, *Allah’ın cemalidir*.

I/2	635	1	Kanda kim baksa görür hak yüzünü / Anuñ-ıçun unıdur kendüzini	Ne zaman bakarsa baksın Hakk’ı gördü ve bu yüzden kendini unuttu.
-----	-----	---	---	--

Şair, Allah’ın cemalini görmeyi, seyretmeyi yukarıdaki beyit ve devamında şöyle açıklamaktadır: “Akıl gelip gözden âlemin nakışına baktı, böylece gerçek yaratıcıyı ve yaptıklarını anladı. Nakışları bırakıp onları yaratana tutuldu ve sonunda Hakk’ın huzuruna yürüyüp gitti” (Yavuz: 2000: I/2, 633-634).

Hak yüzü, Allah’ın cemalidir.

II/2	637	2	Saykal urdı bunlaruñ gõñline hak / hak yüzün görmek dilerseñ anda bak	Allah bunların gõnlünü parlattı; Hakk'ın kendini görmek istersen oraya bak.
------	-----	---	---	---

Şaire göre veliler ve peygamberler Hakk'ı görmek için aynadır. Allah bunların gõnlünü parlatmıştır ve Hakk'ın kendini görmek isteyenler oraya bakmalıdır:

Yukarıdaki beyitte de *Hak yüzü*, Allah'ın cemalidir.

Hakkuñ yüzü: 1

I/2	749	4	İ'tikâdı şöyle ola şeksüzün / Şeyh yüzünde göre ol hakkuñ yüzün	İtikadı da şeyhin yüzüne bakınca Allah'ı görmüş düşüncesinde olmalı ve bunda şüphe etmemelidir.
-----	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte şair, müridin şeyhin yüzünde Allah'ın yüzünü göreceği inancında olması gerektiğini söylemektedir. Bu beyitte şeyh, kılavuz olarak görüldüğü için onun vesilesi ile Allah'ın cemalinin görüleceği düşüncesi vurgulanmıştır. Şair, gözden muradın Hakk'ı kabul etmek olduğunu söylemektedir (Yavuz, 2000: II/1, 19).

Hakk'ın yüzü, Allah'ın cemalidir.

Halkuñ yüzü: 1

II/1	25	1	Yiri ak mermer döşenmiş düpdüzi / Şöyle kim görmür gibi halkuñ yüzü	Tabanı baştan başa ak mermerle döşenmiş; oraya bakan kendini aynada görür gibidir.
------	----	---	---	--

Yukarıdaki beyitte şair, Kubbetü's-Sahra'yı anlatmaktadır. Âşık Paşa'ya göre Kubbetü's-Sahra, kutlu Kudüs şehrinde değerli bir ev olarak yapılmış; "tabanı baştan başa ak mermerle döşenmiş; oraya bakan kendini aynada görür gibidir" (Yavuz, 2000: II/1, 2325).

Bu beyitte *halkın yüzü, yaratılmışların, insanların yüzüdür*. Bu beyitte *yüz* sözcüğü, surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Kâğıd yüzü (ol kâğıd yüzü): 2

II/1	237	9	Yagdı yagmur toldı andan yazılar / Ya'ni kim kâğıd yüzinde yazular	Yağmurun yağıp dağın taşın, ovanın yaylanın, yağmurla yeşerip donandığı gibi; kâğıt üzerinde de yazılar görünür.
------	-----	---	--	--

II/2	843	10	Sahra kâğıd ya'ni ag ag yazılar / Hayme ol kâğıd yüzinde yazular	Sahra kâğıt yani ak ak ovalardır; çadır da, kâğıt üzerindeki yazılardır.
------	-----	----	--	--

Şair, kâğıt yüzü tamlamasını iki kere kullanmıştır. Yukarıdakibirinci beyitte şair, âlimlerin bilgilerini kaleme almalarını bir benzetme ile açıklamıştır. Yağmurun yağarak dağ, taş, ovanın yeşermesi gibi; kâğıt üzerinde de yazıların görüldüğünü dile getirmektedir.

Kâğıt yüzü, kâğıt üzeri demektir. *Yüz*, sözcüğü yüzey anlamında kullanılmıştır.

Yine yukarıdaki ikinci beyitte şair, Kur'an-ı Kerim'i yedi katlı bir sofraya benzetmiştir. Başındaki amir de Hz. Muhammed'dir. Şair, Hakk'ın nurunun sahra yani kâğıt üzerine gelerek o alanlarda yer tuttuğunu, etrafı miskten çadırların kapladığını ve bu çadırların içinde de güzellerin oturduğunu dile getirmektedir. Aşağıdaki beyitte ve devamında sahra, kâğıt; çadır, kâğıt üzerindeki yazılardır. Güzel yüzlü sevgililer de yazıdaki manalardır (Yavuz, 2000: II/2, 841-843).

Yukarıdaki beyitte *o kâğıt yüzü*, kâğıt üzeridir. *Yüz*, sözcüğü yüzey, üst, üzeri anlamlarında kullanılmıştır.

Kamunuñ yüzi suyu: 1

I/1	61	11	Kim bulardur kamunuñ yüzi suyu / Bunlara virdi Çalap görklü huyı	Bunlar bütün insanlığın yüz suyu, yüz akıdır, Allah bunlara en güzel huyu verdi.
-----	----	----	--	--

Yukarıdaki beyitte şair, Hz. Muhammed'in dört sevgili dostu, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'yi anarak, "bunlar bütün insanlığın yüz suyu, yüz akıdır; Allah bunlara en güzel huyu verdi demektedir".

Bu beyitte *kamunun yüzü suyu*, bütün insanlığın onuru, şerefidir. *Yüz suyu* şeref onurdur.

Kudret yüzi: 1

I/2	635	3	'Akla her dem görnürdür kudret yüzi / Ol yüzi niçe göre sûret gözi	Akıl her an kudret yüzünü görmektedir; fakat o yüzü ten gözü nasıl görür?
-----	-----	---	--	---

Kudret yüzü Hakk'ın yaratma gücüdür. Şair, "Nereye yönelirsen Allah'ın zatı oradadır, Allah'ı orada görürsün" (Bakara/115) ayetini açıklayarak, bu hakikatin akıl ile görüleceğini, suret gözüyle görülemeyeceğini dile getirmektedir.¹⁷Bu beyitte *kudret yüzü*, Allah'ın gücünün görünüşüdür. Kudret, yokluktan varlığa çıkan Allah'ın gücüdür. *Kudret yüzü* de bu gücün görünüşüdür. *Yüz* sözcüğü görünüş anlamında kullanılmıştır.

¹⁷ Kudret: "Arapça, güç, kuvvet demektir. Allah'tan başkasında bulunmayan zafî kuvvet. Bunun fonksiyonu, malûmatı, ilmi gereğe uygun olarak, gözle görülür âlemde ortaya çıkarmaktır. Bu âlem, tecellinin ortaya çıktığı yerdir. Yani bu âlem, ademden (yokluk) varlığa çıkan Allah'a ait bilginin a'yânının zuhur ettiği yerdir. Kudret; mevcudatı, ademden ortaya çıkaran kuvvettir. Bu da, rubûbiyyetin kendiyile zuhur ettiği nefsi bir sıfattır. Bizdeki kudret hadis, Allah'taki ise kadîmdir. Asıl olan kudret, Kadîm olan Allah'ın kudretidir" (Cebecioğlu 2009: 380).

Leylânuñ yüzi: 1

II/1	157	5	Bakdı Leylî yüzine göz ırmadı / Anı kim ol gördi kimse görmedi	Leylâ'nın yüzüne bakınca gözünü ayıramadı; başkalarının bundan haberi yoktu.
------	-----	---	--	--

Şair, yukarıdaki beyitte Mecnun ile Leylâ hikâyesini anlatırken, Mecnun'un gönlüne aşk geldiğinde, Mecnun "Leylâ'nın yüzüne bakınca gözünü ayıramadı, başkalarının bundan haberi yoktu" demektedir.

Leyla'nın yüzü tamlamasında *yüz*, surat, çehre anlamında organ adı olarak kullanılmıştır.

(Ol) Ma'sûk-ı bî-hemtâyüzi: 1

II/2	735	3	Gördüm ol ma'sûk-ı bî-hemtâ yüzün / Anı gören unıdurmuş kendüzin	O eşsiz sevgilinin yüzünü gördüm ve kendimi unuttum; zaten onu gören kendini unuturmuş.
------	-----	---	--	---

Şair, aşk menzilinden bahsettiği bölümde kendinin de o menzile ulaştığını ve o menzildeki hâlini dile getirdiğini söylemektedir. Eşsiz sevgilinin yüzünü gören şair, onu görenler gibi kendini unuttuğunu söylemektedir.

Yukarıdaki beyitte, *ol ma'sûk-ı bî-hemtâ yüzü*, eşsiz sevgilinin yüzü, Allah'ın cemalidir.

Yüz surat, çehre, buradaki tasavvufî anlamına göre ise Allah'ı bilmektir.

Ma'sûk yüzi: 2

I/1	241	5	Bakmadın görmür-idi ma'sûk yüzi / Şöyle birlikde dutardı ol bizi	Daha bakmadan sevgilinin yüzü görünür, o bütün hepimizi toplu hâlde tutardı.
-----	-----	---	--	---

Şair, yukarıdaki beytin bulunduğu bölümde ezelde insanın dünyaya gelmeden önce, ruhlar âlemindeki durumunu ve yaşantısını anlatır. Dünyaya gelmeden birlik içinde olan insan, yine bire doğru yolculuk etmektedir. Maşuk; sevilen, âşık olunan anlamında bir sözcük olarak, bu bölümde Allah'ı temsil eder.¹⁸ *Yüz*, surat, çehre anlamında kullanılmıştır. Şair, soyut bir varlık olan Allah'ı kişileştirmiş ve *maşuk yüzü* tamlamasıyla somutlaştırmaya çalışmıştır.

Maşuk yüzü, Alah'ın cemalidir.

I/2	537	6	Ol Çalap sırrı-durur hîç şeksüzün / Gösterür 'âşıklara ma'şuk yüzün	Orası şüphesiz Tanrı'nın sırrıdır; burada âşıklar sevgilinin yüzünü görürler.
-----	-----	---	---	--

Âşık Paşa, Garibnâme'nin beşinci bölümünün birinci kıssasında “Yerler ve gökler Allah'ın azametinde ancak asılı bir ceviz gibidir” hadisini anlatmaktadır. Şair, Âlem-i Sugra ve Âlem-i Kübra'dan örnek gösterir (İnsan vücudu yüce âlem ile süflî âleme simetrik yaratılmıştır). Âlem beş tabakadan yaratılmıştır. Bu tabakalarda bitki, hayvan, söz söylenince anlayan insan, melekler, beşincisi tabakada ise hepsinin özü bulunmaktadır. “Orası şüphesiz Tanrı'nın sırrıdır; burada âşıklar sevgilinin yüzünü görürler” (Yavuz, 2000: I/2, 533-537).

Yukarıdaki beyitte *maşuk yüzü*, sevgilinin yüzü, Allah'ın cemalidir.

Sahra yüzü: 1

I/2	635	9	Sahra yüzü toptolu çadır-durur / Ne dilerseñ anda sen hâzırdurur	Sahra yüzünde çadırdan başka bir şey görülmez; sen ne istersen hepsi orada hazırlanmıştır.
-----	-----	---	---	--

¹⁸ Ma'şûk: “Arapça sevgili demektir. Allah. O, her yönden sevmeye lâyıktır”(Cebecioğlu, 2009: 414).

Yukarıdaki beyitte şair, Kur'an-ı Kerim'i tasvir etmektedir. "Mushaf içinde kâfur renkli bembeyaz sahralar vardır ve bunlara Allah'ın nuru düşmüştür" diyerek devam eden şair, sahra yüzünde çadırdan başka bir şey görülmediğini, ne istersen hepsinin orada hazırlandığını belirtmektedir. Sahra kır, oba, çöl demektir (Develioğlu 1993: 913). Şair, bu bölümde "Çadırlar içinde gözlerini kocalarından ayırmayan huriler vardır" (Rahmân/72) ayetini açıklarken Kur'an-sahra benzetmesinden faydalanmıştır. Şair, bu bölümün devamında hurileri Kur'an'daki manalar olarak açıklamıştır. Bu benzetmede sahra kâğıt; çadır yazı; mana güzeldir (Yavuz, 2000: I/2, 635- 637).

Sahra yüzü, Mushaf sayfalarının üzeridir. Yüz sözcüğü yüzey satıh anlamındadır.

Su yüzü: 4

I/2	831	3	Gitdi küfr ehli kırıldı kamusu / Su yüzünde kaldı Nûh'ün gemisi	Bütün kâfirler kırılıp tükendi, yalnız Nuh peygamberin gemisi kaldı.
II/1	285	9	Su yüzünde gemi anuñla yörir / Gemiyi geñsüz bilüñ yilken sürir	Bu sayede gemi su üzerinde yürür; işte ister istemez, gemiyi sürükleyip götüren yelkendir.
II/1	287	2	İlden ile gemi ilten yil-durur / Su yüzünde anı bu yil yildürür	Gemiyi ilden ile götüren ve su üstünde onu koşturan rüzgârdır.
II/1	287	4	Yile degmişdür Çalap'dan ol hüner / Su yüzünde gemiyi ol yil sürer	Bu iş, su üstünde gemiyi sürüp götüren yeke Allah'tan kısmet edilip, verilmiştir.

Yukarıdaki dört beyitte de geminin su üstünde yüzmesi tasvir edilmektedir. Her dört beyitte de su, deniz; *yüz* sözcüğü ise yüzey, üst kısım anlamında kullanılmıştır.

Şair, Nuf Peygamber ve tufan hadisesini anlattığı bölümde geçen yukarıdaki ilk beyitte tufan sırasında bütün kâfirlerin kırılıp tükendiğini, sadece Nuh Peygamber'in gemisinin su üzerinde kaldığını anlatmaktadır.

Sekizinci bölümün onuncu kıssasında şair, dünyayı denize, insanı gemiye benzeterak dünya denizinde boğulmamak, Hakk'a erişmek için insana gerekli olan sekiz şeyden bahsetmektedir. İnsanın karşısına çıkan yedi denizi geçmesi için gerekli olan bu yedi şey, ayak basılmamış bir deniz, yoculuk için su almayacak bir gemi, sağlam direk ve yelken, geminin ilerlemesi için rüzgâr, hızlanınca gemiyi tutmak için lenger, bu gemiye ehil bir sürücü, yani kaptan, gemiyi dolduracak yolcu ve son olarak da insana gerekli olan mal, mülk, para puldur. Âşık Paşa, devamında anlattığı yaratılış sırrına insanoğlunun erişmesi için bu saydiklarının hakikatlerinin anlaşılması gerektiğini söylemektedir. Deniz bu âlemdir, insanın vücudu gemidir. Gemiye istediği yere götüren gönül, Tanrı'nın emirleri rüzgârdır. Bu geminin lengeri İslâmiyet'in hükümleridir, bu hükümleri Hz. Muhammed koymuştur. Eğer bu hükümler olmazsa isteklerin önü arkası kesmez ve fitneler, başkaldırmalar önlenemez. Bu âlem denizinde nereye gitmek gerekse alıp götüren akıldır. Geminin yükü dolu olması gerekir ki bu da düşüncedir. Şair "İnsanda fikir yoksa bu boş bir gemiye benzer" demektedir. İnsanın sahip olması gereken malı mülkü ise amelleridir (Yavuz, 2000: 277-303).

Bu dört beyittede *su yüzü*, denizin üstü demektir. *Yüz*, bu beyitelerde yüzey, üst, üzeri anlamına gelmektedir.

Sultân yüzi: 2

I/2	659	3	Çün hakikat gördi sultân yüzini / Yavu kuldı korkudan kendüzini	Gerçekte sultanın yüzünü görünce; korkudan kendini kaybeder.
I/2	665	3	Cân anuñla hazrete girmek diler / Ya'ni kim sultân yüzün görmek diler	Artık cân, onunla padişahın huzuruna gidip, o sultanın yüzünü görmek ister.

Âşık Paşa, beşinci bölümün dokuzuncu kıssasında Hakk'a nasıl gidileceğini, oraya gidenlerin ne yaptıklarını, bir kimsenin padişaha gidiş hikâyesi ile anlatmaktadır. Şair, bu bölümde yer alan yukarıdaki beyitlerde *sultan yüzü* tamlamasını iki kere kullanmıştır. Her iki beyitte de *sultan*, padişah, Allah'tır.

Sultan yüzü, Allah'ın cemalidir.

Uçmak yüzü: 1

II/2	701	7	Biri baylarda bahıllıkdur 'ayân / Görmeye uçmak yüzün bellü beyân	Biri açıkça zenginlerdeki cimriliktir, bunlar cennet yüzünü görmezler.
------	-----	---	---	--

Şair, onuncu bölümün üçüncü kıssasında Allah'ın on kötü huyundan ötürü on kişiyi huzurundan kovarak uzaklaştırmasını anlatmaktadır. Bu kişilerin erenlerin yanında bir değeri yoktur ve gönüllerden de uzak düşmüşlerdir (Yavuz, 2000: 679-/01). Yukarıdaki beyitte şair, bu kötü huylardan birinin açıkça zenginlerdeki cimrilik olduğunu ve bunların cennet yüzü görmeyeceğini söylemektedir.

Uçmak cennet, *yüz* ise görünüşür. *Uçmak yüzü* (*cennet yüzü*,) cennetin görünüşüdür.

Yüz burada görünüş, dış görünüş anlamındadır.

Yûsuf yüzü: 2

II/1	147	5	Çün Zelihâ gördi Yûsuf yüzünü / Pes yavu kuldı bu kez kendüzünü	İşte Zeliha Yusuf'un yüzünü görünce, kendini kaybetti ve aklı başından gitti.
------	-----	---	---	---

II/1	325	11	Gitdi ol nûr Yûsuf'a geldi bu kez / Menzili Yûsuf yüzi oldu bu kez	Nur ondan da gitti ve bu kez Yusuf'a geldi, artık hazret-i Yusuf'un yüzüne konmuştu ve etrafa ışık saçıyordu.
------	-----	----	--	---

Şair, yukarıdaki iki beyitte Hz. Yûsuf'un yüzünü anlatmaktadır. Hz. Yûsuf'un yüzüne Hakk'ın nuru düşmüştür, o Allah'ın güzelliğinin aksidir. Şair, ilk beyitte "Zeliha Yûsuf'un yüzünü görünce kendini kaybetti ve aklı başından gitti" demektedir (Yavuz, 2000: 147).

Yûsuf'un yüzü tamlamasında *yüz*, surat çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

İkinci beyitte de *Yûsuf'un yüzü* tamlamasında *yüz* surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

İç yüzü: 4

II/1	27	4	İç yüzü cümle füsûsdur kubbenüñ / Diyümezem dil-ile şerhin anuñ	Bu kubbenin iç yüzü yüzük kaşına benzer göz göz işlemelidir. Ne kadar anlatırsam anlatayım onun dile gelmez bir güzelliği vardır.
------	----	---	---	---

Kubbetü's-Sahra'nın tasvir edildiği yukarıdaki beyitte şair, kubbenin iç tarafının yüzük kaşına benzer şekilde göz göz işlemeli olduğunu, dile gelmez bir güzelliğinin bulunduğunu anlatmaktadır (Yavuz, 2000: 25-27). Bu beyitte *iç yüzü* tamlaması *iç taraf* anlamındadır.

Yüz taraf, görünüş anlamında kullanılmıştır.

I/2	1057	6	Taş yüzünden tartılupdur bârgâh / İç yüzünden hôş	Dışarıdan bakınca kurulu bir çadıra, içinden bakınca da sekiz köşeli güzel bir
-----	------	---	---	--

			müsemmen tahtgâh	tahta benziyordu.
--	--	--	------------------	-------------------

Yukarıdaki beyitte de *iç yüzü* tamlaması *iç taraf* demektir.

Yüz, taraf anlamındadır.

II/1	105	2	Halk içinde tagılıpudur üç yüzü / Taşı halkuñ bunlaruñdur iç yüzü	Üç yüzü halk arasındadır, görünüşte insanlardan fark edilmezler, ama kendi aralarında bilişirler.
------	-----	---	--	---

Türkçe Sözlük'te *iç yüz*, herkesçe bilinmeyen, anlaşılmayan ve görünenden büsbütün başka olan sebep veya nitelik, mahiyet, zamir küh olarak açıklanmıştır (1988, 680). Şair, *iç yüzü* tamlamasını yukarıdaki beyitte işin iç yüzünün görünüşten farklı olduğunu belirtmek için kullanmıştır. Şair, Allah'ın görünmeyen, gizli velilerinin olduğunu, bunların da Hızır'a bildirildiğini, bu velilerin de Hızır'ın emrinde olduğunu bildirmektedir. Bu veliler bir, üç, beş, yedi ve kırk olmak üzere bölünmüşlerdir. Bunların da üç yüz arkadaşı vardır. Kimisi açıkta durur, kimisi gizlenmiştir. İşte üç yüzü halk arasında dağılmışlardır, dışarıdan bakınca insanlardan ayrılmazlar ama *iç yüzünde* bunlar o gizli velilerdir (Yavuz, 2000: II/1, 103-105).

II/1	105	3	Halk görür ol iç yüzü dir işidür / Lîki bunlar gayb erenler işidür	Halk bunların yaptıklarını görünce bu onların işidir; gerçekte o işleri görünmeyen bu veliler işler.
------	-----	---	---	--

Şair, yine yukarıdaki beyitte, halkın bunların yaptıklarını görerek gerçekte bu işlerin görünmeyen erenlerin işleri olduğunu bildiklerini söylemektedir.

Her iki beyitte de *iç yüzü*, herhangi bir şeyin gerçeği, hakikati anlamında kullanılmıştır. *Yüz* sözcüğü bu tamlamada taraf anlamına gelse de iki sözcük birleşince mecazlaşma yoluyla *iç yüz*, herkesçe bilinmeyen, anlaşılmayan ve görünenden büsbütün başka olan sebep veya nitelik, mahiyet anlamına gelmektedir. Bu anlam Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla da örtüşmektedir. *Yüz* sözcüğünün eserin yazıldığı dönemde de bu mecaz ve kalıplaşmadan etkilendiği görülmektedir.

İç yüz, *hakikat*, gerçek demektir. *Yüz* sözcüğü, taraf, görünüş anlamındadır.

Taş yüzü: 1

I/2	1057	6	Taş yüzünden tartılıp dur bârgâh / İç yüzünden hış müsemmen tahtgâh	Dışarıdan bakınca kurulu bir çadıra, içinden bakınca da sekiz köşeli güzel bir tahta benziyordu.
-----	------	---	---	--

Şair, bu beyitte *dış yüz* tamlamasını *dış taraf* anlamıyla kullanmıştır. Bir olayın ya da bir şeyin dış görünüşü ile iç görünüşü dış ve iç yüz olarak adlandırılmıştır. *Dış yüz* tamlamasında *yüz*, taraf, görünüş anlamında kullanılmıştır.

Biribirnüñ yüzü: 2

II/2	793	7	Her ki bir şeyhe mürîddür şeksüzün / Göriser anda biribirnüñ yüzün	Hangi insanlar bir büyük üstada samimiyetle öğrenci oldu iseler; yarın ahrette birlikte bulunacaklardır.
------	-----	---	--	--

II/1	141	8	Çün biribirnüñ yüzinde hak nurın / Gördi ‘âşık oldu sevdi birbirin	Bunlar birbirlerinin Hakk’ın nurunu görünce, karşılıklı âşık oldular.
------	-----	---	--	---

Şair, yukarıdaki birinci beyitte, samimiyetle bir üstada bağlananların yarın ahrette de birbirlerinin yüzünü göreceklerini, bu dünyadaki yakınlığın orada da devam edeceğini dile getirmektedir.

Her iki beyitte de *birbirinin yüzü* tamlamasında *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında organ adı olarak kullanılmıştır.

4.2.2. Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler

Revnağ u yüz suyu: 1

I/2	983	6	Revnağ u yüz suyu oldur kamuya / Ansuğ evler cümle beñzer tamuya	Her bir varlığı gösteren, onlara yüz suyu olan odur; o olmayınca evler zindana döner, bu da cehennem demektir.
-----	-----	---	--	--

Tarama Sözlüğü'nde Arapça *revnağ*, *yüz suyu* karşılığı olarak gösterilmiştir. *Yüz suyu*, ar, hicap, hayâ, namus ve şeref, haysiyet, itibar demektir (1996: 4787). Şairin yukarıdaki beyitte *yüz suyu* sözcüğünün hem Türkçe hem de Arapça şeklini kullanması, Eski Oğuz Türkçesi dönemi için rastlanan bir durumdur.

Görklü boy u görklü yüz: 1

II/1	479	8	Ol dem ol bir katre sudur arısız / Şundan olur görklü boy u görklü yüz	O zaman bu bir damla pis sudur; bundan ise gösterişli boy, güzel yüzler ortaya çıkır.
------	-----	---	--	---

Şair, insanın yaratılışını anlatırken, ilk önce insanı babanın sulbüne indirdiğini, sonra annenin karnında yer verdiğini söylemektedir. Şaire göre insan o zaman bir damla pis sudur, bundan ise gösterişli, güzel boy ve yüzler ortaya çıkar (Yavuz, 2000: II/1, 479). Şair beytin devamında insan bedeninin oluşumunu, anne karnındaki süreci anlatmaya devam etmektedir. Şair, burada boyu beden anlamında kullanmıştır.

Eski Oğuz Türkçesi döneminde *görklü* sözcüğü güzel, gösterişli, temiz, cazibeli ve kutsal demektir (Kana, 2011: 313). Bahşayış Lügati'nde sözcüğün anlamı güzel, yakışıklı, göz alıcı olarak açıklanmıştır (Turan, 2001: 137).

Güzel yüz ve güzel beden bağlama grubunda *yüz* sözcüğü surat ve çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

4.2.3. Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler

Yüzi toprak: 12

I/1	87	3	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözüñ ma‘nisini añlaya	Öyle kimse için Âşık yol olur, kendini fedâ eder; bu sözün manasını kim anlayabilir.
-----	----	---	---	--

I/1	99	10	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu yolda girtü yârlık eyleye	Bu yolda doğruluktan ayrılmayıp, Allah'ın dostuna dost düşmanına düşman olan o kimse için, Âşık toprak olmuştur.
-----	----	----	--	--

I/1	263	11	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ şol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık bu sözü cân dan dinleyip kabul eden kişinin yolunda toprak olur.
-----	-----	----	--	---

I/1	299	4	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık, bu sözü cân kulağıyla dinleyip tutan kimseler için, toprak olur.
-----	-----	---	---	--

I/1	355	7	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Bu sözü cân dan dinleyen o kimselere Âşık toprak olur.
-----	-----	---	---	--

I/1	513	4	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık bu sözü cânadan dinleyenin yolunun toprağıdır.
-----	-----	---	---	---

I/2	669	8	Yüzi toprak ‘Âşık’un ol uluya / Kim bu söz içre dilek nedür diye	Âşık’ın o büyüklere yüzü topraktır; o bu sözlerinde, dileğinin ne olduğunu anlatıp açıklamıştır.
-----	-----	---	--	--

I/2	707	2	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık bu sözü cânadan dinleyenin yolunun toprağıdır.
-----	-----	---	---	---

I/2	723	2	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Bu sözü cânadan dinleyip kabul edenin yolunda Âşık toprak olur.
-----	-----	---	---	---

I/2	907	8	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	İşte Âşık, bu sözü cân kulağı ile dinleyen o kimse için toprak olur.
-----	-----	---	---	--

Âşık Paşa “âşığın yüzü o kimseye topraktır” diyerek başladığı on beytin yedisinde, bu sözü candan dinleyip kabul eden kimselere âşığın yüzünün toprak olacağını belirtmektedir (I/1, 263, 11), (I/1, 299, 4), (I/1, 355, 7), (I/1, 513, 4), (I/2, 707, 2), (I/2, 723, 2), (I/2, 907, 8). Şair, yine sözlerinde, dileğinin ne olduğunu anlatıp açıklayan ululara (I/2, 669, 8); bu sözün manasını anlayan (I/1, 87, 3) bu yolda doğruluktan ayrılmayıp, Allah’ın dostuna dost düşmanına düşman olan (I/1, 99, 10) kimselere, âşığın yüzü topraktır, demektedir.

II/1	427	10	Aglaya her dem kimesne urmadın / Yüzi toprakda ola hiç durmadın	Kimse vurmada her an ağlar; durmadan secdeye kapanır ve yüzünü yerden ayırma.
------	-----	----	---	---

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte kimse vurmada ağlayan, hiç durmadan yüzünü yerden ayırmayan kişilerden bahsetmektedir.

I/2	1111	11	Ne nebî vü ne velî geçmez sözi / Ol rızâ öñinde toprakda yüzi	Ne peygamberin, ne velinin sözü kâr ediyordu; o rıza önünde hepsi yüzünü yere koymuştu.
-----	------	----	--	---

Şair, yüce Allah'ın rızasının karşısına gelerek seslenmekte, burada pek çok kimsenin âciz olduğunu söylemektedir. Yukarıdaki beyitte de “Ne peygamberin, ne velinin sözü kâr ediyordu; o rıza önünde hepsi yüzünü yere koymuştu” demektedir.

Yüzi toprakda sözcük grubu bu beyitte yüzü secdede demektir. *Yüz* surat, çehre anlamındadır.

Şairin *yüzi toprak* ya da *yüzi toprakta olmak* sözcük gruplarını, yüzünü yere kapamak, secde etmek, hiç olmak, yok olmak anlamlarında kullandığı görülmektedir. Yüzünü topraktan, yerden kaldırmayan kişinin bu hali onun saygı, hürmet ve hiçlik gösterdiğini dile getirmektedir, denilebilir.

Tasavvuf sözlüklerinde Farsça hâk, “toprak” demektir. Sûfî toprağa benzetilir, ona her kötü ve çirkin şey atılır, ondan ise sadece gül ve çiçek biter. Bu, alçakgönüllülük ve kalb-i selimi ifade ederken, benliğin bulunmaması durumu, tevazu, toprak gibi olmak, hep olgunluğun tanımını vermektedir (Cebecioğlu, 2009: 243). Tasavvufta türbe sözcüğü de

“toprak” demektir. Türbe, bir ermişin bulunduğu, üstü kapalı mekândır. *Yüzi toprak* sözcük grubunda *yüzün* insan yerine bütün bedeni temsil edecek şekilde, *toprak* sözcüğünün ise tevazu, benliğin bulunmaması anlamlarında birleşerek oluştuğu söylenebilir.

Yüzi toprak ya da yüzi toprakta olmak, tevazu göstermek benlikte bulunmamaktır. Burada *yüz* sözcüğü insan, beden anlamındadır.

Yüz, insandır.

Yüzi tâze: 1

I/1	177	9	Pes bu ‘ışkı ‘akl-ıla uydur cânâ / Kim yüzüñ tâze varasın Sübhan’a	Sonra bu aşkı akılla cânâ uydur da, Allah’ın huzuruna günahsız var.
-----	-----	---	--	--

Tâze, Farsça körpe, sulu, yaş, genç, yıpranmamış demektir (Devellioğlu, 1993: 1043). Ötügen Türkçe Sözlük’te sözcüğün güzel ve parlak olan anlamının yanısıra çocukluk ya da ilk gençlik çağına özgü hiç bir art niyet ve kötülük taşımayan, içtenlik ve temizlik içeren, körpe anlamı; zarf görevinde ise hiçbir değişime ve bozulmaya uğramdan bozulmamış olarak anlamları verilmiştir (2007: 4654). Şair, bu beytin geçtiği bölümde aşkın akıl ile cana uydurulup, huzura aydınlık bir yüzle varılabileceğini anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/1,177). Aşk, akıl can birliği, yüzü ak etmek için gerekmektedir.

Yüzü tâze, günahsız insandır. Burada *yüz*, tüm bedeni kastederek insan yerine kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Yüze yüz (yüz yüze): 1

I/2	733	2	Bu melâmet karşıdan gelse gerek / Anı eyden yüze yüz olsa gerek	O karşıdan gelecek tehlikeleri açan doğrudan doğruya yüz yüze olur.
-----	-----	---	---	--

Şair, Allah, altı yolun ortasında velilere makam verdi diyerek sağ, sol, ön, arka, üst, alt yönlerinde hangi öğrencilerin bulunduğunu ve bunların hangi sıkıntılara göğüs gerdiğini anlatmaktadır. Bu yönler içerisinde sadece yukarıdan rahmet gelmektedir (Yavuz, 2000: I/2, 723-737). Hatta şair, insanların yüzlerini göğe kaldırarak ve ellerini yukarı götürerek dua etmelerini, Allah'ın yukarının da yukarısında olması ve gökten rahmet yağmasıyla açıklamıştır (Yavuz 2000: I/2, 737).

Yukarıdaki beyitte şair, mürşidin önünden giden öğrencilerin, karşıdan gelecek düşman ve tehlikeleri önleyip uzaklaştırdığını söyler.

Yüze yüz, yüz yüze demektir (Tarama Sözlüğü, 1996: 4783). *Yüz yüze* karşı karşıya, yüzleri birbirine dönük olarak demektir (Ötüken Türkçe Sözlük, 2007: 5414). Tasavvufta melâmet, kınama, ayıplama, kötüleme ve karalama demektir (Uludağ, 1995: 355). Şair, yukarıdaki beyitte, bu sıkıntıların karşıdan geleceğini ve bunları söyleyenlerin *yüzyüze* söyleyeceğini dile getirmektedir.

Bu beyitte *yüz yüze*, yüzleri birbirine dönük olarak ve açıkça demektir. *Yüz* sözcükleri surat, çehre anlamında organ adı olarak kullanılmış aynı zamanda mecazlaşmaya uğrayarak *açıkça* anlamı kazanmıştır.

Yüzi kara:1

I/1	361	9	Her ki mahkûm olmaz-ısa bunlara / Yarın anda kopısar yüzi kara	Bunların sözlerini tutmayıp, emirlerinden dışarı çıkanlar, ahirette yüzleri kapkara olarak dirileceklerdir.
-----	-----	---	--	---

Yüzü kara, Derleme Sözlüğü'nde "utançlı, yalancı" olarak açıklanmaktadır (1993: 4338). Deyimler Sözlüğü'nde ise, "utanılacak bir durumu bulunan" açıklaması yer almaktadır (Aksoy, 1998: 1135). Örnekleriyle Türkçe Sözlük'te "1. Cesâretsiz, çekingen, gülmez, mutsuz. 2. Utanacak bir hâli, bir ayıbı, kusuru olan" (1996: 3282) anlamları bulunmaktadır.

Yukarıdaki beyitte şair, gönülleri parlatıp temizleyen ve vücut içinde nefislerini hükmü altına alanlar velilerdir, “Bunların sözlerini tutmayıp, emirlerinden dışarı çıkanlar, ahirette yüzleri kapkara olarak dirileceklerdir” demektedir (Yavuz, 2000: I/1, 361).

Bu beyitte *yüzü kara*, utanacak durumda olan kimse, günahkârdır. *Yüz* surat, çehre organ adı ile kara sözcüğü mecazlaşarak kalıplaşmış ve bu anlamı almıştır. Türkiye Türkçesinde de bu anlam yaşamaktadır.

Yüzi sulu: 3

II/1	39	11	Eytdi ol yüzi sulu görklü hulu / Kim neyi sevse çok añar iy ulu	İşte, ey ulu kişi! O yüzünden hayâ akan, güzel yaratışlı Peygamber; kim neyi severse onu çok anar buyurmuştur.
------	----	----	--	--

Şair, bir hadis-i şerifi açıklamak üzere, yukarıdaki beyitte “İşte, ey ulu kişi! O yüzünden hayâ akan, güzel yaratışlı Peygamber; kim neyi severse onu çok anar buyurmuştur” demektedir.

Yüzü sulu, Tarama Sözlüğü’nde yüzü taravetli, parlak, güzel, asil yüzlü; şerefli, namuslu, hayâ, hicap sahibi demektir (1996: 4800). Şairin *yüzü sulu* ve *görklü huylu* diyerek tasvir ettiği, Hz. Peygamber’dir.

Yüzü sulu bu beyitte, *asil yüzlü*, *şerefli* anlamlarına gelmektedir. *Yüz* sözcüğünün surat, çehre anlamı ile su mecazlaşarak bir araya gelmiştir.

II/2	689	6	Kankı ‘avrat kim ola yüzi sulu / Gökçek oldur çün ola gökçek hulu	Hangi kadın hayâ sahibi ise; gerçek güzel odur; ona kıymet yetmez.
------	-----	---	---	--

II/2	889	2	Cism anı tutsa olur yüzi sulu / Cân anı kılsa olur gökçek hulu	Vücut onu işlerse edepli, cân da yaparsa güzel huylu olur.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki iki beyitte *yüz suludur*. *Yüzü sulu olan*, edepli, şerefli dir.

Yüzünde Allah adı yazılı:1

II/1	199	6	Ol anuñçun halk içinde yüzlüdür / Kim yüzünde Allah adı yazılıdır	Onun halk içinde itibar ve şeref sahibi olmasının sebebi, yüzünde Allah adının yazılı bulunmasıdır.
------	-----	---	---	---

Şair, insanın içini nurani bir cevhere benzeterek, yüce Allah'ın onu, sekiz şey ile yaratıp gösterdiğini söylemektedir. Bu sekiz merhaleden sonra insanın gönlü saf ve temiz olunca padişahın ismini taşımaya layık olur ve işte o zaman üstüne Allah adı yazılır. “Onun halk içinde itibar ve şeref sahibi olmasının sebebi, yüzünde Allah adının yazılı bulunmasıdır” (Yavuz 2000: II/1, 183-199):

Yüzlü sözcüğü Tarama Sözlüğü'nde “şerefli, itibarlı, hatırı sayılır” olarak açıklanmaktadır (1996: 4786). *Yüzlü* sözcüğünde *yüz* sözcüğünün şeref, itibar anlamına geldiği de söylenilebilir. Şair, yukarıdaki beyitte halk içinde itibar ve şeref sahibi olan kişilerin gönlünü kastederek, bu itibar ve şerefın sebebini bu kimselerin gönüllerinin üzerinde *Allah adının yazılı olmasına* bağlamaktadır.

Yüz sözcüğü burada üst, üzeri anlamındadır.

4.2.4. Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

Ol yüz: 27

I/1	35	9	Ger güneş ger ay u ger yılduzdurur / Kamusunun maksudı ol yüz-durur	Güneş olsun, ay olsun, yıldızlar olsun bunların hepsi onu görmek isterler.
-----	----	---	---	---

I/2	555	7	‘Âşık iver ol yüzi görmek-içün / Zerreyi ol güneşe virmek-içün	Âşık o yüzü görmek ve bu zerreyi o güneşe vermek için sabırsızlanır.
-----	-----	---	---	--

II/1	389	11	Evliyâdur gözgü olan ol yüze / Dôst yüzi ol gözgüden görünür bize	Allah’ın hatırlanıp güzelliğinin görüldüğü ayna da velilerdir; biz o aynadan sevgiliyi seyr ederiz.
------	-----	----	---	---

Yukarıdaki beyitlerde *o yüz, sevgili, Allah’tır.*

I/1	51	1	Ve’z-zuhâ ve’l-leyl tanukdur ol yüze / Saçı dündür yüzi beñzer gündüze	Onun güzelliğine Duha suresi delildir, onun saçı geceye, yüzü de gündüze benzer.
-----	----	---	--	--

II/1	155	5	Anı kim görmişdi gördü mutlaka / Ol yüzi görmeg-ile irdi hak’a	O gördüğünü aynen gördü ve o yüzü görmekle Hakk’a ulaştı.
------	-----	---	--	---

Şair yukarıdaki iki beyitte *o yüz* tamlamasını Hz. Peygamber için kullanmıştır.

I/1	81	8	Kimisi yüzdür kim ol yüze bakan / Terk kıldı ol yüz-içün hân-u-mân	Kimisi yüzdür ve görülmemiş güzelliğe sahiptir, o yüze bakan kendinden geçip evi barkı terk etmiştir.
-----	----	---	--	---

I/1	81	9	Virdi sultânlığını miskînlige / Ol yüz için düşdi ol elkinlige	O, sultanlığını fakirliğe ve yoksulluğa değişip, o güzellik yüzünden garip ve acınacak duruma düştü.
I/1	81	10	‘Âkıbet ol yüz sebebinden yine / Yiñi ‘ömür virdi hak ol miskine	Sonunda onun yüzünden yine Allah o düşkün Zeliha'ya yeniden bir ömür vermiştir.
I/1	81	11	Pâdişâh ol yüzi eyle eyledi / Kim anuñla Mısır şehrin toyladı	Allah o yüzü öyle güzelleştirdi ki, Mısır ülkesine bile o güzellikle ziyafet verdi.
I/1	83	1	Bir dahı anuñ bigi yüz kanda var / Cümle cân ol yüz-içün olsun nisâr	Onun güzel yüzü gibi bir yüz nerede bulunur, bütün cânlar onun için feda olsun.

II/1	147	4	Şöyle bil kim ‘aks-i rûy-ı ol İlâh / Ol yüze düşmişdi nûr-ı pâdişâh	Onu yüce Allah’ın güzelliğinin aksi bil, çünkü onun yüzüne Hakk’ın nuru düşmüştü.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki altı beyitte Hz. Yûsuf’un hikâyesi anlatılmaktadır. Bu beyitlerde *o yüz*, Hz. Yûsuf için kullanılmıştır.

I/1	231	2	Şâdi gelse ol yüzi görmek diler / Şâdisin anuñ-ıla sürmek diler	Neşelense o yüzü görmek ve sevincini onunla sürmek ister..
-----	-----	---	--	---

Şairin âşığın hallerini anlattığı yukarıdaki beyitte *o yüz*, âşığın sevgilisidir.

I/1	425	3	Âdemî oldur bile kendüzini / hazret'e dutmuş ola ol yüzini	İnsan diye; kendini bilen ve yüzünü Allah'a tutan kimseye denir.
-----	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte şair, insan diye kime dendiğini anlatarak, *o yüz* tamlamasını insanı karşılayacak şekilde kullanmıştır.

O yüz, insandır.

I/2	635	3	'Akla her dem görnürdür kudret yüzi / Ol yüzi niçe göre sûret gözi	Akıl her an kudret yüzünü görmektedir; fakat o yüzü ten gözü nasıl görür?
-----	-----	---	--	--

Bu beyitte *o yüz*, kudret yüzüdür.

I/2	1023	4	Nuht dilerseñ kim bakarsın ol yüze / Hiç dolınmaz karşı durmuşdur göze	İstediğin zaman baktığın o yüz, göze karşı durmuştur ve hiç batıp kaybolmaz.
-----	------	---	--	---

I/2	1023	7	Âlemün bir yüzi var halk gözi çok / Ol yüzi görmekte hergiz farkı yok	Âlemin bir yüzü vardır, fakat halkın gözü çoktu o yüzü görmekte kimse kimseden farklı değildir.
-----	------	---	---	---

Âşık Paşa, bu iki beyitte, *o yüz* tamlamasını *âlemin yüzünü* karşılayacak şekilde kullanmıştır.

I/2	1109	6	Yine güydüm bunça yıl ben bu söze / Ya'ni 'ışk ilte beni dip ol yüze	Aşk beni o cemale kavuşturacak diye, bu söz üzerine yıllarca bekledim.
-----	------	---	--	--

Bu beyitte *o yüz*, Allah'ın cemalidir.

I/2	1109	6	Yine güydüm bunça yıl ben bu söze / Ya'ni 'ışk ilte beni dip ol yüze	Aşk beni o cemale kavuşturacak diye, bu söz üzerine yıllarca bekledim.
-----	------	---	--	--

Şair, sekizinci bölümün altıncı kıssasında, yüce Tanrı'nın sekiz türlü âşık ve sevgili yaratarak kendi güzelliğinin ışıklarını onlara düşürdüğünü ve bu yüzden bunların birbirlerini görüp seyrederek sevdiklerini anlatmaktadır. "Âşık ol da sen de o yüze bak" diyerek insanları öğütlemektedir (Yavuz 2000:II/1, 131). Kişinin o yüzden, aşkı görüp idrak etmesini ve bu hazza ulaşmasını istemekte, anlattığı aşk hikâyelerindeki aşkın aksine bakarak örnek alınmasını dilemektedir.

II/1	139	11	Pes anuñ 'aksi gelür her dem göze / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte bu sevginin aksi her an göze vurur; âşık ol da o yüze sen de bak.
------	-----	----	---	--

Yukarıdaki beyitte *o yüz*, yer ile gök aşkının aksidir.

II/1	145	6	Pes anuñ 'aksi gelür her dem göze / 'Âşık olgıl kim bakasın	Sonra onun aksi daima göze görünür; sen de âşık olursan o yüze bakma hakkına
------	-----	---	---	--

			ol yüze	sahipsin demektir.
--	--	--	---------	--------------------

Güneş ve ayın âşıkının aksi, *o yüz* olarak dile gelmiştir.

II/1	149	11	Pes anuñ ‘aksi gelür karşınuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun aksi karşınıza gelir; siz de aşka düşüp o yüze bakma imkânına sahip olursunuz.
------	-----	----	--	---

Şair, yukarıdaki beyitte *o yüz* ile Yusuf ile Zeliha’nın aşkının aksini kastetmektedir.

II/1	155	7	Pes anuñ ‘aksi gelür karşınuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte onun aksi karşınıza gelir, sen de âşık olursan o yüze bakabilirsin.
------	-----	---	--	--

Yine şair, Hz. Hatice’nin Hz. Muhammed’e olan aşkının aksini, *o yüz* tamlaması ile karşılaşmıştır.

II/1	161	7	Pes anuñ ‘aksi gelür karşınuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra göze gelen onun yarattıklarındaki güzelliğinin aksidir; âşık olunca sen de bunu görüp anlarsın.
------	-----	---	--	---

Yukarıdaki beyitte Mecnun'un Leyla'ya aşkının Mevla'ya dönüşmesi ve onun yüzünden (vasıtasıyla) Allah'ı görüp bilmesi hikâyesi ile Allah'ın yarattıklarındaki güzelliğinin aksi, *o yüz* tamlaması ile dile gelmiştir.

II/1	167	1	Pes anuñ 'aksi gelür karşıñuza / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte onun aksi karşınıza gelir; âşık olup sen de o yüze bak.
------	-----	---	---	--

Gül ile bülbülün aşklarının aksi, *o yüzdür*.

II/1	171	9	Pes anuñ 'aksi gelür karşıñuza / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun görüntüsü karşınıza çıkar; sen de âşık olursan o yüzü görebilirsin.
------	-----	---	--	--

Sedef damlaya onda Hak nuru olduğu için âşıktır. Aşağıdaki beyitte sedefin katreye olan aşkının aksi, *o yüz* ile karşılanmıştır:

II/1	177	8	Pes anuñ 'aksi gelür karşıñuza / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte karşınıza onun aksi gelir; âşık olup o yüze sen de bak.
------	-----	---	--	--

Can ve ten birbirlerinde gizli hazine olduğunu bilirler. Aşağıdaki beyitte şair, can ve ten aşkının aksini, *o yüz* ile bildirmiştir.

Şairin yukarıda sekiz türlü aşkın yüzünü anlattığı beyitlerdeki akis, Allah'ın güzelliklerinin aksidir. Bu anlamda *o yüz*, *Allah'ın cemalidir*, denilebilir.

Şair, o yüz tamlamasını, eserinde bir beyitte iki kere (I/1, 81, 8) olmak üzere toplam 27 kere kullanmıştır. Bu beyitlerde şairin işaret ettiği yüz, üç kere Allah (I/1, 35, 9), (I/2, 555, 7), (II/1, 389, 11); iki kere Hz. Muhammed (I/1, 51, 1), (II/1, 155, 5); yedi kere Hz. Yûsuf (I/1, 81, 8), (I/1, 81, 9), (I/1, 81, 10), (I/1, 81, 11), (I/1, 83, 1), (II/1, 147, 4); bir kere âşığın sevgilisi (I/1, 231, 2); bir kere insan (I/1, 425, 3); bir kere kudret yüzü (I/2, 635, 3); iki kere âlemin yüzü (I/2, 1023, 4); (I/2, 1023, 7); bir kere de Allah'ın cemali (I/2, 1109, 6)dir. Sevginin, aşkın aksine bakarak insanların da aşka ulaşmalarını dileyen şair, o yüz tamlamasıyla yer ile gök aşkının aksi (II/1, 139, 11); güneş ve ayın aşkının aksi (II/1, 145, 6); Yusuf ile Zeliha'nın aşkının aksi (II/1, 149, 11); Hz. Haticenin Hz. Muhammed'e olan aşkının aksi (II/1, 155,7); Mecnun'un Leyla'ya aşkının hikâyesi dolayısıyla Allah'ın yarattıklarındaki güzelliğinin aksi (II/1, 161, 7); gül ile bülbülün aşklarının aksi (II/1, 167, 1); sedefin katreye olan aşkının aksi (II/1, 171, 9); can ve ten aşkının aksini (II/1, 177, 8) işaret etmektedir. Âşık Paşa'nın örnek gösterdiği ve hikâyelerini anlattığı âşık ile sevgili arasındaki bu naz Hakk'ın hikmeti ve sırrıdır (Yavuz, 2000: II/2, 165).

Görklü yüz: 12

I/1	31	7	Kanı ol 'ışk-ı hakîkî kim bizi / Ala ilte göstere görklü yüzi	Bizi sana alıp götürecek ve cemaline kavuşturacak gerçek aşk nerede?
-----	----	---	--	---

I/1	161	5	Yine 'ışkdur cânlaruñ kulavuzı / Alur ilter gösterür görklü yüzi	Fakat cânların kılavuzu yine aşktır; çünkü cânlar onun sayesinde Allah'ın cemaline ulaşırlar.
-----	-----	---	---	---

I/1	249	5	Eydevüz kim seni gerekdür bize / Cânumuz müştâk-durur görklü yüze	Sonunda, bize sen gereksin, cânlarımız güzel cemâlin için cân atmaktadır, diyeceğiz.
-----	-----	---	---	--

I/1	265	8	Diñleyendur añlayan uşbu sözi / Gözi görendür seven görklü yüzi	Bu sözü anlayan dinleyendir o güzel yüzü de gören seyredip sevebilir.
-----	-----	---	---	---

I/2	633	9	Çün ‘akıl hak yiyisin hôş yiyledi / Bu kezin görklü yüze meyl eyledi	Akıl Hakk’ın kokusunu güzel güzel kokladığı için; bu defa cemâlullaha meyleyledi.
-----	-----	---	--	---

II/1	343	8	Kâf u nûndan bile togdum şeksüzün / Anda gördümdü anuñ görklü yüzün	Şüphesiz ben de, kün ol emri ile yaratıldım, işte onun güzelliğini ve cemalini o zaman görmüştüm.
------	-----	---	---	---

Görklü sözcüğü Kanar’ın Eski Anadolu Türkçesi sözlüğünde güzel, gösterişli, temiz, cazibeli ve kutsal anlamlarıyla karşılanmıştır (Kanar, 2011: 313).

Yukarıdaki altı beyitte *görklü yüz*, Alah’ın cemalidir. Bu beyitlerde şaire göre aşk, canların kılavuzudur, insanları Allah’a ancak gerçek aşk ulaştırabilir. Allah’ın güzel yüzünü ancak görenler sevebilir.

I/1	301	3	Kulaga hôş ünleri hön eyledi / Gözi görklü yüzler ile toyladı	Kulak için güzel sesleri sofraya yaptı; göze de güzel yüzler ile ziyafet çekti.
-----	-----	---	---	---

I/2	811	1	Görklü yüz ârâyişin senden düzem / Kaşda gözde senüñ için cân üzem	Güzel yüzlerin süslerini senden yapayım; kaşta olsun bütün cânları sana feda edeyim.
-----	-----	---	--	--

I/2	945	6	Meclis-i 'ayş u tarab ister bular / Gözleri görklü yüzi görmek diler	İstedikleri oyun ve eğlence meclisleri kurup, güzel yüzlere bakmaktır.
-----	-----	---	--	--

I/2	1047	11	Bakırsarsın görklü yüzler üstine / Şöyle kim dōstlar bakadur dōstına	Sevgilinin sevgiliye baktığı gibi, güzel yüzlere bakacaksın dedi.
-----	------	----	--	---

II/1	391	11	Hikmet içre ma'ni var görklü yüzi / Görmez anı illa bu kulak gözi	Hikmet içinde ibret ve ders olsa bile göz, bu güzel yüzü göremez; bunu gören ancak kulak gözüdür.
------	-----	----	---	---

Yukarıdaki beş beyitte *görklü yüz*, güzel insanların yüzüdür.

Allah'ın her vücutta organlara nice sayısız nimetler verdiğini söyleyen şair, delil göstermiştir. Kulak için güzel sesleri sofraya yapan Allah, göze de güzel yüzler ile ziyafet çekip; ağza çeşit çeşit nimetler yedirirken; dimağa da sayısız lezzetler tattırmıştır. Gönülde birçok şeyi gizlemiş, alna neler neler yazmıştır. Nefesten dualar göğe yükselmektedir (Yavuz, 2000: I/1, 301). Bunları Allah'ın ihsanı olarak gören şair, bunların nasıl elde edileceğini bu beyitlerin devamında anlatmıştır. Halk arasında da “güzele bakmak sevaptır” şeklinde bir tabir ve inanış vardır. Allah'ın göze ihsanı, güzel yüzleri seyretmektir.

II/1	479	8	Ol dem ol bir katre sudur arısız / Şundan olur görklü boy u görklü yüz	O zaman bu bir damla pis sudur; bundan ise gösterişli boy, güzel yüzler ortaya çıkar.
------	-----	---	--	---

Bu beyitte de şair, insanın yaratılışını anlatırken *görlü boy ve görklü yüz* bağlama grubunda *görklü yüzü*, güzel yüz anlamında kullanmıştır.

Yukarıdaki altı beyitte *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında bir organ adıdır. Gerek insan gerek yaratıcı için kullanılan *görklü yüz* tamlaması, kutsal ve güzel yüzlü anlamında, temsil ettiği varlık yerine kullanılmıştır. Parça-bütün ilişkisi içerisinde Allah'ın cemali ve güzel yüzlü insanlar için kullanılan *görklü yüz*, bir metonomi örneğidir.

Ak yüz: 1

II/1	415	10	İy niçe saçlar sakallar oldı boz / İy niçe ak yüzler üzre kondı toz	Dikkat et de nice saç ve sakalın ağardığını, nice güzel yüzlerin tozlandığını gör.
------	-----	----	--	---

Bu beyitte *ak yüz*, beyaz, temiz yüz anlamındadır. İnsanın yüzünün zaman içindeki değişiminin anlatıldığı beyitte *yüz* sözcüğü, surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Bir yüz:4

I/1	341	9	Degme bir menzilde bir yüz gösterür / Degmesinde bir şekil ma'nî virür	O her bir konakta farklı göründüğü gibi, bunlann her birinde de bir başka manaya bürünür
-----	-----	---	--	--

I/1	139	8	Kamu dil söylediği bir sözdurur / Kamu göz boyladığı bir yüz-durur	Bütün dillerin söylediği bir söz; bütün gözlerin baştan aşağı seyrettiği de bir yüzdür.
-----	-----	---	--	---

I/2	1023	6	Bay u yohsul beg ü kul düpdüzdurur / Biñ kişi baksa hemân bir yüz görür	Zengin fakir, bey hizmetçi ayrımı olmadan bin kişi de baksa gördükleri yalnız bir yüzdür.
-----	------	---	---	---

Şair, yukarıdaki üç beyitte *bir yüz* tamlamasında *yüz* sözcüğünü dış görünüş anlamında kullanmıştır. *Bir yüzdür, bir yüz göstermek, ya da bir yüz görmek* sözcük gruplarında görünüş ve görüntünün tekliğine dikkat çekmektedir.

“Boyla-” Eski Oğuz Türkçesinde sürekli olarak izlemek anlamında kullanılmaktadır (Kanar, 2011: 139). *İzlemek* sözcüğünün lehçelerdeki anlamı “aramaktır”. Burada “kamu göz boyladığı bir yüzdür” derken şair, gözün gözlediği yani aradığı güzel bir yüzdür, demektedir. Allah âşıkları Allah’ın velî kullarını ve onların vasıtasıyla da Allah’ı aramaktadırlar.

Yüz boylamak, yüz gözetmek; yüz aramaktır.

I/2	1023	7	Âlemün bir yüzi var halk gözi çok / Ol yüzi görmekte hergiz farkı yok	Âlemin bir yüzü vardır, fakat halkın gözü çoktun o yüzü görmekte kimse kimseden farklı değildir.
-----	------	---	---	--

Yukarıdaki beyitte âlemin bir yüzü tamlamasında *yüz*, dış görünüş demektir. Bu dört beyitte de *yüz, dış görünüşdür*.

Cümle yüz: 1

I/1	353	7	Yâ dahı şol yil gibi kim düpdüzi / Çün eser tâze kılur cümle yüzi	Bir de şu güzellik getiren lâtif rüzgâr gibi esip bütün yüzleri taze kılarlar.
-----	-----	---	---	--

Cümle yüz, bütün yüzler demektir. Şair, bu beyitte rüzgâr gibi yüzleri tazeleyenlerin veliler olduğunu söylemektedir:

Şaire göre veliler, rahmet kaynağıdır.

Yüzden kasıt insanlardır. *Yüz*, insandır.

5.1.1.5.6. Kankı yüz: 1

I/2	811	2	Kankı yüz kim anda bir beñ var ola / Biñ kişinüñ gönli anda zâr ola	Hangi yüze bir ben verdimse, ona bakan binlerce kişi gönlünü kaptırıp inleyip sızlasın.
-----	-----	---	---	---

Şair, bu beyitte, *hangi yüz* sözcük grubunda *yüzü* insanın yerine kullanmıştır, parça bütün ilişkisi içinde yüz bir metonimi örneğidir.

Yüz, insandır.

İki yüzlü: 1

I/1	221	8	İki yüzlü olduğuyçun adı kalb / Altına bakır katıldı oldu kalb	İki yüzlü olduğundan adına kalb denmiştir, altına bakır katılınca da sahtelik başlar.
-----	-----	---	---	--

Âşık Paşa, gönlün tahtı olarak kalbi göstermektedir. Gönül bazen akıl tarafına yönelir, o zaman bütün organlar ibadet eder, bazen de nefse doğru gider ve iyi işler durarak, fesat işler görünmeye başlar. Şair, iki de bir döndüğü için velilerin ona kalp dediğini belirtmektedir (Yavuz, 2000: I/I, 221). Türkçe Sözlük'te *iki yüzlü*, “özü sözü bir olmayan, riyakâr, mürâi” demektir (1988: 692). *İki yüzlü* sözcüğü Türkiye Türkçesindeki anlamı ile kullanılmıştır. Bahşayış Lügati'de *iki yüzlü*, iki taraflı olarak açıklanmıştır (Turan, 2001:142).

İki yüzlü, iki ve yüzlü sözcüklerinin kalıplaşıp mecazlaşması ile oluşmuştur. *İki yüzlü*, *yüz* sözcüğünün görünüş anlamından da yola çıkarak, kişinin farklı farklı yüzlerinin görünmesi, kişinin iç yüzünün, davranışlarının değişmesidir. Burada *yüz* sözcüğü, iç esas, davranış anlamındadır.

Kutlu yüz: 1

II/1	59	6	Halk anuñ kutlu yüzün görmeğiçün / İşiginde yüz süreler dün ü gün	Halk onun kutlu yüzünü görmek için, gece gündüz kapısında beklemekte ve eşğine yüz sürmektedir.
------	----	---	---	---

Güncel Türkçe Sözlük'te kut, "1. İsim. Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç; 2. Mutluluk; 3. mit. İlahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket" olarak (tdk.gov.tr, 20.06.2018) açıklanmıştır.

Şairin yukarıdaki beyitte *kutlu yüz* olarak açıkladığı kimseler, Tanrı tarafından mutluluk bulan ve gönlünden ne geçerse ona kavuşanlardır (Yavuz 2000: (II/1, 57-59).

Kutlu yüz tamlamasında *yüz*, surat, çehre anlamında organ adıdır.

Anuñ bigi yüz: 1

I/1	83	1	Bir dahı anuñ bigi yüz kanda var / Cümle cân ol yüz-içün olsun nisâr	Onun güzel yüzü gibi bir yüz nerede bulunur, bütün cânlar onun için feda olsun.
-----	----	---	--	---

Bu beyitte şair, *onun gibi yüz* sözcük grubuyla Hz. Yûsuf'un yüzünü ifade etmektedir. Burada *yüz*, surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Uşbu yüz: 1

II/2	621	9	Gördüm ol gözgüden uşbu yüzü ben / Ol kitâbdan okıdum bu sözi ben	Ben o aynadan bu yüzü seyr ettim ve bu sözü de, o kitaptan okudum.
------	-----	---	---	--

Şairin, yukarıdaki beyitte *işte bu yüz* tamlamasıyla işaret ettiği kendi yüzüdür. İlk bakışta surat, çehre anlamı görünse de şair, kendi varoluş hakikatini aynadan seyrettiğini dile getirmektedir.

Bu beyitte *yüz*, surat, çehre; mecaz olarak isegerçek, hakikat, iç yüzüdür.

Utanmaz yüz: 1

II/2	591	6	Hırs u şehvet şöyle tolmuş gözleri / Kim utanmaz kimseden hiç yüzleri	Gözlerinden hırs ve şehvet akar; hiç utanmaları yoktur; yüzleri kızarmaz ve kimseden de çekinmezler.
------	-----	---	---	--

Şair, bu beyitte gözlerinden hırs ve şehvet akan, utanmaz, yüzleri kızarmayan, kimseden çekinmeyen kişilerden bahsetmektedir. Yüz utanınca hakikatte de kızarır ama bu beyitte *utanmaz yüz*, insan yerine kullanılmış bir metonimi örneğidir.

Utanmaz yüzler, utanmaz insanlardır.

Bu ma'nâ yüzü: 5

II/2	703	11	Cân göziyle göre bu ma'nî yüzün / Kıymet eylep ol duta ma'nî sözün	Bu mana yüzünü cân gözüyle görmek ve kıymet o sözün gereğini yapmak lazımdır.
------	-----	----	--	--

Bu beyitte *ma'nâ yüzü*, hakikattir.

II/1	5	11	Pes revâdur ba'd ez-ân eytmek sözi / Tâ görine anda bu ma'nî yüzi	İşte bundan sonra anlatmak uygun olacak; böylece her bir varlık ve hadisenin sırrı ortaya çıkıp görünecektir.
------	---	----	---	---

Yukarıdaki beyitte *ma'nâ yüzü*, hikmettir.

II/1	131	7	Ögini dîrsün vü açsun gözünü / 'İşk-ıla görsün bu ma'nî yüzünü	Aklını toplayıp gözünü açarak, bu hikmetlerin, bu gizliliklerin yüzüne aşkla baksın.
------	-----	---	---	--

Ma'nâ yüzü, bu beyitte hikmettir.

II/1	231	3	Bu meseldür bağlagıl kendüzüñe / Kim bu ma'nî yüzü görne gözüñe	Anlattığım bu örnekleri kendine bağlayıp uygula da bu yaratılışın sırlarına ulaş ve gözünle bu hikmerleri görüp bil.
------	-----	---	---	--

II/1	293	9	İmdi bir gel dir ögüñ kendüzüñe / Kim bu ma'nî yüzü görne gözüñe	Şimdi kendine gelip, aklını başına topla, bu yaratılış sırlarını kendinde görmeye çalış da, mana sana yüz göstere.
------	-----	---	--	--

Yukarıdak iki beyitte *ma'nâ yüzü*, yaratılışın sırrıdır.

Bu beyitlerde geçen *ma'nâ yüzü*, Ad+Ad: Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ol kâğıd yüzü: 1

II/2,	843	10	Sahra kâğıd ya'ni ag ag yazılar / Hayme ol kâğıd yüzünde yazular	Sahra kâğıt yani ak ak ovalardır; çadır da, kâğıt üzerindeki yazılardır.
-------	-----	----	--	---

Bu beyitte *o kâğıt yüzü*, kâğıt üzeridir.

Yüz sözcüğü yüzey, üst anlamındadır.

Ol gül yüzü: 1

II/1	161	11	Çün bakar bülbül görür ol gül yüzün / Unıdır bî-çâre ol dem kendüzün	Bülbül bakınca gülün yüzünü görür; işte o zaman kendini unuttur.
------	-----	----	--	---

Şair, yukarıdaki beyitte “Bülbül bakınca gülün yüzünü görür; işte o zaman kendini unuttur” demektedir. Bülbül ve gül kişileştirilmiş, ilk bakışta *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında kullanılmıştır.

O gülün yüzü sözcük grubunda *yüz*, surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Ol iç yüzi: 1

105	3	Halk görür ol iç yüzi dir işidir / Lîki bunlar gayb erenler işidir	Halk bunların yaptıklarını görünce bu onların işidir der; gerçekte o işleri görünmeyen bu veliler işler.
-----	---	--	--

Âşık Paşa bu beyitte gayb erenlerin işlerinin gizli saklı olduğunu anlatır. Halk bu işlerin gerçekte bu erenlerin işleri olduğunu görüp bildiklerini dile getirmektedir.

Yukarıdaki beyitte *iç yüz*, hakikat, gerçek demektir. *Yüz* sözcüğü taraf anlamında kullanılmıştır.

Ol yüzi sulu: 1

II/1	39	11	Eytdi ol yüzi sulu görklü hulu / Kim neyi sevse çok anar iy ulu	İşte, ey ulu kişi! O yüzünden hayâ akan, güzel yaratışlı Peygamber; kim neyi severse onu çok anar buyurmuştur.
------	----	----	---	--

Şair, bu beyitte, Hz. Peygamber’i yüzü sulu ve görklü huylu diye tasvir etmiştir.

Yüzü sulu bu beyitte, asil yüzlü, şerefli anlamlarına gelmektedir. *Yüz* sözcüğünün surat, çehre anlamı ile su mecazlaşarak bir araya gelmiştir.

Ol yüze bakan yüz: 1

I/1	81	8	Kimisi yüzdür kim ol yüze bakan / Terk kıldı ol yüz-içün hân-u-mân	Kimisi yüzdür ve görülmemiş güzelliğe sahiptir, o yüze bakan kendinden geçip evi barkı terk etmiştir.
-----	----	---	--	---

Yukarıdaki beyitte şair, Hz. Yûsuf'a işaret ederek, o yüze bakan yüz, evi barkı terk edip kendinden geçmiştir, demektedir. *Hz. Yûsuf'un yüzüne bakan yüztamlamasında ikinci yüz* kişi, insan anlamında kullanılmış bir metonimi örneğidir.

Ol yüze bakan yüz, Hz. Yusuf'a bakan kişi, insan demektir.

Ol ma'şûk-ı bî-hemtâ yüzü: 1

II/2	735	3	Gördüm ol ma'şûk-ı bî-hemtâ yüzün / Anı gören unıdurmış kendüzün	O eşsiz sevgilinin yüzünü gördüm; ve kendimi unuttum; zaten onu gören kendini unuturmuş.
------	-----	---	--	--

Bu beyitte, *ol ma'şûk-ı bî-hemtâ yüzü*, eşsiz sevgilinin yüzü, Allah'ın cemalidir.

Daha önce açıklaması yapıldığı gibi bu beyitte *yüz*, surat, çehre anlamında görünse de buradaki tasavvufî anlamıyla Allah'ı bilmektir.

Şol gözgüde gördüğümüz yüz: 1

I/2	881	3	Dôst bizümdür ev bizümdür söz bizüm / Gözğüde şol gördüğümüz yüz bizüm	Dost da, ev de, söz de bizimdir; hatta şu aynada gördüğümüz yüz bile.
-----	-----	---	--	---

Şair, bu beyitte, *şu aynada gördüğümüz yüz* de bizimdir, demektedir:

Şol gözğüde gördüğümüz yüz tamlamasında da *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Gördüğü yüz: 3

I/2	881	3	Dôst bizümdür ev bizümdür söz bizüm / Gözğüde şol gördüğümüz yüz bizüm	Dost da, ev de, söz de bizimdir; hatta şu aynada gördüğümüz yüz bile.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki beyitte *gördüğümüz yüz* tamlamasında *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

I/2	881	4	Gördüğün yüz girü sensin bak saña / Pes saña sen hoş nazarla baksaña	Gördüğün yüz senden başkası değildir, kendine bakarken iyi gözle bak.
-----	-----	---	--	--

Şair, bu beyitte *gördüğün yüz* tamlamasında *yüz* sözcüğünü surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanmıştır.

II/2	635	9	Gerçi kim göz bakduğı ol gözğüdür / İlla anda gördüğü yüz kendüdür	Gerçi gözün baktığı aynadır; ancak onda gördüğü de kendi yüzüdür.
------	-----	---	--	--

Bu beyitte de *yüz* sözcüğü surat, çehre demektir. Devamında da “Kim Allah’ın sevdiklerini severse, şüphesiz Hakk’ın cemaline kavuşur ve Allah’ın dostlarını görmek, onun sevdikleriyle bulunmak da ona kavuşmak demektir” diyen şair, bunu insanların aynaya bakıp kendilerini görmelerine benzetir.

Yukarıdaki beyitte şair, gözün baktığı ayna olsa da onda gördüğü kendi yüzüdür, diyerek gözün ayna olmayınca kendi yüzünü görüp ondan haber veremeyeceğini dile getirmektedir. Bu beyitte *gördüğü yüz*, surat, çehre demektir.

Âşık Paşa, aynanın gözlere yüzü gösterdiğini böylece gönü şüpheden kurtardığını, aynanın ise peygamberler ve veliler olduğunu söylemektedir. Allah bu gönülleri parlatmıştır, Hakk'ın kendini görmek dilersen oraya bak demektedir. Burada Hz. Ömer'i örnek göstererek, Hz. Ömer'in peygambere bakıp "Tanrı'mı gönül gözümle gördüm" deyip teslim olduğunu anlatmaktadır (Yavuz 2000: II/2, 635-637).

Bu gönül-gönlümün yüzi: 2

II/2	619	4	Çün işitdüm şeyhüñ uşbu sözünü / Pes yire urdum bu gönlüm yüzünü	Hocamın bu sözlerini işitince; bu gönlüm yüzü ile secdeye kapandım.
------	-----	---	--	--

Bu beyitte *gönül yüzü* tamlamasında *yüz*, surat çehre ve hatta baştır.

I/	359	11	Hem birisi evliyâdur evliyâ / Bu gönül yüzün gerek bunlar yuya	Bunların hepsi âlim ve veli olup, gönülleri bunlar yıkayıp temizlerler.
----	-----	----	--	--

Şair, yukarıdaki beyitte, *gönül yüzünü yıkamak* sözcük grubunda manen temizliği kastetmektedir. Burada *gönül yüzü* tamlamasında *yüz*, üst, üzeri anlamında kullanılmıştır.

Ol döst yüzi: 4

I/1	467	2	Kim dilerseñ maksuduña iresin / / Bî-hicâb ol döst yüzünü göresin	Böylece maksadına erer ve sevgilinin yüzünü açıkça görürsün.
-----	-----	---	--	---

II/1	239	10	Gözlerinüñ nûrı arta şeksüzün / Kaңçaru baksa göre ol dost yüzün	Şüphesiz gözlerinin nuru da artar ve o, nereye bakarsa orada dost olarak Hakk'ı görür.
------	-----	----	--	--

Yukarıdaki beyitlerde *dost yüzü* Allah'ın yüzüdür.

II/2	639	3	Kim göresiz bunda ol dōst yüzini / Gözğüden gören gibi kendüzini	O zaman burada, aynada kendini seyredenler sevgiliyi gibi, görürsünüz.
------	-----	---	--	--

Velilerin gönlünde tıpkı aynada kendini seyrederek gibi dost yüzünü görebilirsin, diyen şair, *dost yüzünü* yine Allah'ın cemali, sevgili anlamında kullanmıştır.

Ol dost yüzü, sevgilidir, Allah'ın cemalidir.

II/2	583	2	Var-idük biz ol ezelde şeksüzün / Gözedürdük dâyimâ ol dōst yüzün	Vaktinde şüphesiz biz var idik ve daima sevgiliden tarafı gözetip dururduk.
------	-----	---	---	---

Şair bu beyitte “Vakit ve zamanın olmadığı yedi göğün daha yaratılmadığı o ezel vaktinde, şüphesiz biz vardık ve daima sevgiliden tarafı gözetip dururduk” demektedir.

Bu beyitte *dost yüzü*, sevgili, Allah'ın cemalidir.

Yüzi yunmuş gönül: 1

I/1	361	1	Kankı gönül kim yüzi yunmuşdurur / Ol gönüldür kim hak'a dönmiş-durur	Yüzi yunup temizlenen gönüller Hakk'a dönmüştür.
-----	-----	---	---	--

Yumak, Tarama Sözlüğü'nde yıkamak anlamındadır (1996: 4708). *Yüz yumak* eylemini Kanar “tenezzül etmek” olarak açıklamıştır (Kanar, 2011: 808). Yukarıdaki

beyitte şair, yüzü yıkanan gönüllerin, Hakk'a dönmüş gönüller olduğunu dile getirmektedir.

Bu beytin yer aldığı bölümde şair, “İslamiyet’e göre halktan üstün tutulan dini direği olan gerçek âlimlerdir. Bunların hepsi gerçek âlim ve veli olup, gönülleri bunlar yıkayıp temizlemektedirler” demektedir (Yavuz, 2000: I/1, 359-361). *Gönül yıkamak*, kişinin gönlünü kötü huylardan temizlemektir. Şair, gönül sözcüğünü kişileştirerek insan yerine kullanmış, *yüz* sözcüğünün *üst ve üzeri* anlamı ile yumak, yıkamak sözcüğü ile birleştirerek, mecaz bir anlam kazandırmıştır.

Yüzü yıkanmış gönüller, Hakk'a dönmüş kişilerdir.

4.2.5. Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

Gün yüzün ört- : 2

I/1	415	1	Issıdan anda sovak artar olur / Gün yüzün her dem bulut örter olur	O zamanda sıcaktan çok soğuklar artmaya başlar ve her an, güneşin yüzünü bulutlar kaplar.
-----	-----	---	--	---

Şair, bu beyitte, kış mevsimini anlatırken, sıcaktan çok soğukların artmaya başladığını ve güneşin yüzünü bulutların kapladığını belirtmektedir.

Gün yüzü, güneşin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü, “bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephesi” anlamındadır. Gün yüzünü bulutların örtmesi bir tabiat olayının gerçekleşmesidir.

Gün yüzünü örtmek, güneşi kapatmaktır.

I/2	1081	7	Şol bulut kim gün yüzün örter ola / Hem bu nefis andan dahi beter ola	Tıpkı bulutun günü göstermemesi gibi, nefis de ondan daha beter perde olup
-----	------	---	---	---

Şair, yukarıdaki beyitte ve devamında da aynı tabiat olayına dikkat çekerek “Bulutun günü göstermemesi gibi nefis de ondan beter perde olarak canı kaplayarak göstermez, böylece can gözü hiç Hakk’ı görmez” demektedir.

Bu beyitte de *gün yüzü*, güneşin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü de bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephesi anlamındadır.

Gün yüzünü örtmek, güneşi kapatmaktır.

Gönül yüzün yire ur- : 3

II/1	445	4	Pes bu kez gönlüm yüzün urdum yire / İsterem hak’dan ki bir rahmet ire	Artık bu kez, gönlüm yüzünü yere vurup Hak’tan bir rahmet ve lütuf ulaşması için secdeye kapandım.
------	-----	---	--	--

II/1	451	1	Pes yine gönlüm yüzün urdum yire / hazretinden tâ meger rahmet ire	İşte yüce Allah’tan sonunda lütuflara kavuşmak için, yine gönlümün yüzünü yerlere vurdum.
------	-----	---	--	---

II/2	619	4	Çün işitdüm şeyhüñ uşbu sözünü / Pes yire urdum bu gönlüm yüzünü	Hocamın bu sözlerini işitince; bu gönlüm yüzü ile secdeye kapandım.
------	-----	---	--	---

Şair, yukarıdaki üç beyitte hocasının sözlerini işitince, Allah’tan rahmet ulaştığını ve Allah’ın lütuflarına kavuşmak için *gönül yüzünü yere vurduğunu* söylemektedir. Kemal Yavuz, son beyitte bu kullanım için *secdeye kapanmak* anlamını vermiştir. Hakikatte yüzünü, alnını secdeye koymak yerine gönül yüzünü yere, secdeye vurmak maddi somut bir secdeden ziyade gönülden içten, manevi bir secde ediş, kabullenme ifade etmektedir,

denilebilir. Burada *gönül yüzü* tamlamasıyla şair, gönüle baş eğdirmektedir. Gönül kişileştirilmiş, yüz de burada surat ve çehre anlamında kullanılmıştır.

Gönül yüzünü yere vurmak, secdeye kapanmak, saygı ile bağlanmaktır.

Gönül yüzü, insan yüzü, başıdır. *Yüz*, surat, çehre ve hatta baş demektir.

Yüzi yunmuş: 1

I/1	361	1	Kankı gönül kim yüzi yunmuşdurur / Ol gönüldür kim hak'a dönmiş-durur	Yüzü yunup temizlenen gönüller Hakk'a dönmüştür.
-----	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte yer alan, *yüzü yunmuş*, sözcük grubu üzeri, üstü yıkanmış demektir. Şair, “Yüzü yunup temizlenen gönüller Hakk'a dönmüştür” demektedir. Gönül sözcüğü somutlaştırılarak yüz sözcüğü ile birleştirilmiş, bir kimsenin günahlardan temizlenmesi bu şekilde ifade edilmiştir.

Yüzü yıkanmış gönül, günahlardan arınmış kimsedir. *Yüz* sözcüğü, üstü üzeri anlamından sonra mecazlaşarak iç yüzü, öz anlamında kullanılmıştır.

Gönül yüzün yu- :1

I/	359	11	Hem birisi evliyâdur evliyâ / Bu gönül yüzün gerek bunlar yuya	Bunların hepsi âlim ve veli olup, gönülleri bunlar yıkayıp temizlerler.
----	-----	----	--	--

Yumak, Eski Oğuz Türkçesinde yıkamak anlamında kullanılan bir fiildir (Kantar, 2011: 796). *Gönül yüzünü yıkamak*, kötülük ve günahları yok etmektir. Gönül yüzü, âşığın gönlüdür. Gönül düz bir yer olarak tasavvur edilmiş, yüz bu mekânın üstü anlamında kullanılmıştır. Daha sonra mecaz bir anlam kazanan tamlama, yumak fiiliyle birleşerek, kötülük ve günahları yok etmek anlamında bir deyim olmuştur. İslam dininde insanın işlediği günahlar neticesinde gönlünün kirlendiğine ve karardığına inanılır. İnsanın Allah'a

kavuşması için bu günahlardan uzaklaşması gönlünü temizlemesi gerekmektedir. Tasavvufta gönül müminin manevî Ka'be'sidir (Cebecioğlu, 2009: 232). Allah ancak gönülde tecelli eder. Bu yüzden saf ve arı bir gönüle ihtiyaç vardır. Allah'ın yeryüzündeki halifeleri olarak evliyalar, gönülleri evirip çevirmeye ve şekillendirmeye yetkili kişilerdir. Velî Allah'ın 99 isminden biridir ve kısaca sahip anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1993: 1146). Türkçede bugün reşit olmayan kişilerden sorumlu olana verilen ad da velidir. Bu durum Eski Oğuz Türkçesinde *gönül yıkamak* yani gönlü kötülük ve günahlardan arındırmakolarak dile gelmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte bu tür tasavvuf terimlerine Türkçe karşılıklar bulunduğu görülmektedir. Âşık Paşa'nın Türkçeye olan bağlılığı ve hassasiyeti burada da kendini göstermiştir. Aşağıdaki beyitte gönül yüzünü yıkayanların ancak Allah'ın veli kullarının olduğu söylenmektedir.

Gönül yüzünü yıkamak kötülük ve günahlardan arınmaktır.

Ulular gönli yüzi yu- : 1

II/2	671	2	Pes ululıgla tevâzu' yaraşur / Ulular gönli yüzün oldur ki yur	İşte yüce mevki sahibi kimselere tevazu çok yakışır; zaten uluların gönül yüzü onunla yıkanır ve onların kalbi parlaklığını tevazudan alır.
------	-----	---	---	---

Uluların gönül yüzünü yıkamak, şairin bu beyitte belirttiği gibi velilerin gönlünü parlatmaktır ve bu da tevazu ile olur. *Uluların gönlünün yüzü* tamlamasında *yüz*, üst, üzeri, satıh anlamlarına gelmektedir. Mecazen ise kişinin yüzünü yıkaması maddi somut bir anlam taşırken gönül yüzünün yıkanması, manevî, soyut bir yıkanmadır. Bu manevî temizlenme ve arınma işini şair, gönlü kişileştirerek, yüz sözcüğünü de organ anlamında kullanarak yapmıştır.

Uluların gönül yüzünü yıkamak, velilerin gönlünü temizlemek, parlatmaktır. *Yüz* sözcüğü surat, çehre anlamındadır.

Dervişün yüzün yu- : 1

II/2	667	9	Pes kanâ'at dervişün key yâridur / Yüzün ol yur dervişün ol arıdur	İşte kanaat, fakirin en sevgili dostudur; onunla daima yoksulun yüzü temiz ve alnı açıktır.
------	-----	---	--	---

Şair, bu beyitte, kanaatin dervişin en sevgili dostu olduğunu ve kanaatin dervişin yüzünü daima yıkayıp, arıttığını söylemektedir.

Kemal Yavuz, yüz yıkamayı ve yüz arıtmayı, yüzü temiz ve alnı açık sözcük gruplarıyla Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Yüzü ak, suçu ve utanılacak bir durumu bulunmayan anlamına gelirken yüzünü ağartmak ise yaptığı işle birine övünç duyacağı bir durum kazandırmak, yaptığı işle kendisi övüneceği bir duruma kavuşmak anlamlarına gelmektedir (Aksoy, 1988: 1134-1137).

Yüzün yıkanıp temizlenmesi ve manevi gücün yüzde nur ile tecelli etmesi gibi dervişler de kanaatları ile gönüllerini temizleyerek, övünç kaynağı olabileceklerdir. Şair burada “Fakirlik öğüncümdür” hadis-i şerifini daha önceki beyitlerde aktararak, bir benzetme kurarak Hz. Peygamber ahlakıyla ahlaklanmak isteyen dervişlerin de kanaatleriyle amaçlarına ulaşacaklarını dile getirmektedir (Yavuz, 2000: II/2: 667).

Dervişin yüzünü yıkamak, arıtmak, dervişin günahlardan temizlenip yüzünün ak olması, övünülecek duruma gelmesidir.

Yüz sözcüğü burada ilk anlamıyla surat, çehre ikensözcük grubunun tamamına bakıldığında dervişin kendisidir.

Yüz, derviştir.

Yüz dut- : 15

I/1	17	10	Levhi gör kim yüzini dutmuş bakar / Allah adı yazıla dip intizâr	Allah adı yazılsın bekleyen diye ve yönünü döndüren Levh'i ona de gör.
-----	----	----	--	---

Tarama Sözlüğü'nde *yüz tutmak*, yönelmek, teveccüh etmek, rağbet etmek, meyletmektir (1996: 4789). Derleme Sözlüğünde *yüz tutmak* yönelmek aynı zamanda da bir değişikliğin başlangıcında olmak olarak açıklanmıştır (1993: 4335). Eski Oğuz Türkçesinde *yüz tutmak* yüzünü dönmek, yüzünü çevirmek, yönelmek anlamlarına gelmektedir (Kantar 2011: 807). Atmaca, MT (Sadru'd- dîn Şeyhoğlu Marzûban-nâme Tercümesi)'de *yüz tutmak* deyiminin niyet etmek, karar vermek anlamlarını göstermiştir (Atmaca, 2016: 719). Âşık Paşa'nın Garibnâme adlı eserinde *yüz tutmak* deyimine 15 beyitte rastlamaktayız. Kâinatın, insanın ve bütün varlık âleminin yaratılışından bahsedilen ilk bölümde, şaire göre ilk yaratılan akıldır ve sonra levh yani nefis-i külli, ardından da on sekiz bin âlem olarak da bilinen kâinat yaratılmıştır.¹⁹ Yüz tutmak deyimine rastladığımız

¹⁹“Onsekiz bin âlem: Çeşitli boyutlarıyla birlikte, bütün bir kâinata onsekizbin âlem denmiştir. Âlemin onsekizbin sayısına ulaştırılması şu şekilde açıklanır : "Bu, dokuz felekle beraber kürre-i hava, kürrei mâ, küre-i türâb, küre-i nâr, yani anasır-ı erbaa, Cemâd, hayvan, nebat yani mevâlid-i selâse, insan ve insanı kâmil; onsekiz olur ki, zuhur itibariyle her biri bin sayılırsa onsekiz bin olur." Bu kozmolojik telakkiye, göre, bütün bir varlık âlemi on sekiz temele dayandırılmaktadır ki onlar da şunlardır:

- a)Dokuz felek = 9
- b)Hava küresi = 1
- c)Su küresi = 1
- d)Ateş küresi = 1
- e)Toprak küresi = 1
- f) Cansızlar = 1
- g) Bitkiler = 1
- h)Hayvanlar = 1

ilk beyitte Âşık Paşa, Allah adının yazılması için bekleyen bir levhadan, yani Levh-i Nüfus-i Cüz'iyeye-i Semâviyye'den bahsetmektedir ki bu âlemde olan her şey şekil heyet ve miktarları ile bu levhaya nakşedilmiştir.²⁰ Âşık Paşa, bu beyitte levhi kişileştirmiş, *yüz tutmak* deyiminde yüz sözcüğünü, ait olduğu varlığı, yani levhi ifade edecek şekilde kullanarak metonimi yapmıştır. Yine şair yüz tutmak deyiminin geçtiği diğer beyitlerde de yüzü temsil ettiği varlığın yerine geçecek şekilde kullanmıştır.

Yüz tutmak deyiminde *tutmak* eyleminin gerçek anlamının dışına çıkarak, yüz sözcüğüyle birleşip, bir deyim oluşturduğunu; bu noktada da *tutmak* eylemininistemli bir davranış olması gerçeğinden faydalandığını görmekteyiz. *Yüz tutmak* deyiminde de yönelmek, istekli, kendiliğinden yapılan bir harekettir. Şairin kastettiği yönelme hem vücut olarak hem de zihin ve gönül olarak bir yönelme yani bağlanmadır. “Allah adı yazılsın diye bekleyen ve yönünü ona döndüren Levh'i de gör” diyen şair bu beyitte *yüz tutmak* deyimini yönelmek, bağlanmak anlamında kullanmıştır.

Yüz tutmak deyimini aynı eserde (I/1, 425, 3); (I/2, 805, 9); (I/2, 849, 3); (I/2, 863, 4); (I/2, 901, 1); (I/2, 939, 11); (I/2, 941, 1); (I/2, 941, 4); (II/1, 61, 1); (II/1, 365, 7); (II/2, 611, 3); (II/2, 669, 5); (II/2, 811, 11) numaralı beyitlerde de benzer anlamlarda kullanılmıştır.

i)İnsan = 1

j)İnsan-ı Kâmil = 1 ----- 18

Bu on sekiz temel, 18.000 olacak çeşitlilikle ortaya çıkar. Âlemler boyut farklılığıyla çeşitlenir. Mesela, Amerika'da NASA merkezinde, uzaya araç veya uydu gönderme konusu gündeme gelince, üç boyutlu dünyaya ait matematik işlemlerinin yetersizliği ortaya çıkıyor, deniliyor. Uzaya araç göndermek için, bu açmazın giderilmesi gerekir... İşte bunun için 26'ncı boyutlu bir alana ait astro-matematik gündeme geliyor, problemi çözüyor ve uzaya, bu sayede araç gönderilebiliyor. Sırf bu olay, yaşadığımız âlemin ötesinde, zihinsel planda bile olsa, birtakım varlık boyutlarının bulunduğu gerçeğini dile getirir. On sekiz bin âlemin ne olduğunu anlamak istiyorsak, bu açıdan, yani, günümüz modern astro-fizik, astro-matematik, astro-geometrik hesaplarından yola çıkmamız gerektiğine inanıyoruz. Ancak yine de kabul etmek gerekir ki, on sekiz bin âlemin ne olduğu hususu, hâlâ, problem olma özelliğini korumaya devam edecektir”(Cebecioğlu, 2009: 495).

²⁰ “Levh: Arapça yazı, levha gibi anlamları ihtiva eden bir kelime. Kitab-ı Mübin ve küllî nefse levh denir. Dört türlü levh vardır: 1. Levh-i kaza. 2. Levh-i kader. 3. Levh-i nüfus-i cüz'iyeye-i semâviyyet. 4. Levh-i heyula.

Levh-i kaza: Mahv ü isbattan önce gelen, levh-i akl-ı evveldir. Levh-i kader: Akl-i nefsi-nâtika-i külliyye levhidir. Buna levh-i mahfuz da denir.

Levh-i nüfus-ı cüz'iyeye-i semâviyye: Bu âlemde olan herşey şekil heyet ve miktarları ile bu levhaya nakşedilmiştir.

Levh-i heyula: Bu, dünyâ semasıdır. Bu levh, hayal-i âlem mesabesindedir.

Birinci levh, âlemin ruhu, ikinci levh, âlemin kalbi olduğu gibi, levh-i heyula da, görülen âlemdeki (âlem-i şehadet) şekilleri kabul eden levhidir” (Cebecioğlu, 2009:399).

Buralarda *yüz* insanı temsil etmektedir. Tasavvufî bir eser kaleme alan Âşık Paşa, bu deyimün yüzünü dönmek, yüzünü çevirmek, yönelmek anlamlarına farklı bir yorum getirerek (bütün beyitlerdeki anlam bütünlüğünden hareketle) insanın Allah'a, Allah'ın veli kullarına bağlanması ile maddi ve manevi yönelişini ifade eden bir metafor oluşturmuştur, denilebilir.

I/1	33	2	Kaçuban kurtılmaga yir yokdurur / Yüz saña dutduk ki fazluñ çok-durur	Senden başka gidecek bir yer yoktur, sana yöneldik, senin ihsan ve bağışın çoktur.
-----	----	---	---	---

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi Garibnâme'de *yüz tutmak*, yönelmek, saygıyla bağlanmaktır.

I/2	849	3	Hûd peygâber yüzün dutdı göge / Zâri kıldı ağladı göksin döge	Hud peygamber yüzünü göge tutup göğsünü döverek, sesli sesli ağladı.
-----	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte *Hûd peygamberin yüzünü göge tutması*, yüzünü göge yöneltmek, çevirmek anlamında kullanılmıştır. *Yüz tutmak*, burada yüz çevirmek, yönelmektir.

I/1	425	3	Âdemî oldur bile kendüzini / hazret'e dutmuş ola ol yüzini	İnsan diye; kendini bilen ve yüzünü Allah'a tutan kimseye denir.
-----	-----	---	---	---

I/2	805	9	İlla altı nesne yüz dutdı Hak'a / Nâliş itdi kendü hâline baka	Yalnız altı nesne Hakk'a yönünü döndürüp hallerine bakarak yalvardılar.
-----	-----	---	---	--

I/2	849	3	Hûd peygâmbere yüzini dutdı göge / Zâri kıldı ağladı göksin döge	Hud peygamber yüzünü göge tutup göğsünü döverek, sesli sesli ağladı.
-----	-----	---	--	--

I/2	863	4	Pes mücâvirler hak'a dutdı yüzini / hazret'e ısmarladılar kendüzini	Kâbe civarında oturanlar Hakk'a yönelip; kendilerini Allah'a ısmarladılar.
-----	-----	---	---	--

I/2	901	1	Her birisi yavu kılmış kendüzini / 'Acz içinde hazret'e dutmuş yüzini	Her biri kendini kaybetmiş ve âcizlik içinde Allah'a yönelmişti.
-----	-----	---	---	--

I/2	939	11	Bu benî Âdem ki dutdı yiryüzini / Niçe dutmuş hazret'e bir gör yüzini	Bu yeryüzüne dağılan insanoğlunun Allah'a nasıl yöneldiğine bak.
-----	-----	----	---	--

I/2	941	1	Cümle yüz dutmuş aña bî-şîn u kâf / Tesbihin gör dillerinde hî vü kaf	Her bir varlık şüpheden uzak ona dönüp Hak sözünü dillerinden düşürmüyorlar.
-----	-----	---	---	--

I/2	941	4	Cümle yüz ol hazret'e dutmuş durur / Ya'ni kuldur kullığa durmuş-durur	Hepsi yüzlerini o yüce varlığa tutmuş ve kul olduklarından kulluğa durmuşlar.
-----	-----	---	--	---

II/1	61	1	Her kime kim yüz dutarsa bu zamân / Bes aña 'izzet gerekdür bî-gümân	Bu devir kime yüzünü dönerse; şüphesiz ona değer vermeli ve saygıda kusur etmemelidir.
------	----	---	--	--

II/1	365	7	Bu hevâ vü mefsede iltür aña / Siz anı koñ yüz dutuñ hak'dın yaña	Bu istekler, bu bozukluklar ona götürür; siz bunları bırakıp Allah'a yönelin.
------	-----	---	---	---

II/2	611	3	Kamusı yüz hazrete dutmuş-durur / Hayr u şerri cümle terk itmiş-durur	Hepsi Hakk'a yönelmişler, hatta hayrı ve şerri de büsbütün terk etmişlerdir.
------	-----	---	---	--

II/2	669	5	Devleti muhkem ola hükmi revân / Aña yüz dutmuş ola devr ü zamân	Onun bahtı yüce olur ve hükmü geçer, ayrıca devir ve zaman ona yüzünü döner.
------	-----	---	--	--

II/2	811	11	Her birisi hazrete dutmuş yüzün / Kul bilür ol pâdişâha kendüzün	Kendisini Allah'a kul bilen bu varlıkların hepsi ona yönelmişler.
------	-----	----	--	---

Şair, yukarıdaki on üç beytin tamamında *yüz tutmak* deyimini Allah'a yüz tutmak, yönelip bağlanmak anlamında kullanmıştır.

Yüz tutmak deyiminde yüz, surat çehre anlamının ötesine geçerek mecaz olarak kişinin kendisini, insanı temsil etmektedir. Allah'a yönelen, yüz ile kastedilen insandır. *Yüz*, insanı temsil eden bir metonimi örneğidir.

Yüzün 'ışka dut- : 1

I/1	233	11	İy 'Âşık sen 'ışka dutgıl yüzüñi / 'Işk yolında harca sür kendüzüñi	Ey Âşık! Sen yüzünü aşka çevir ve kendini aşk yolunda harca da.
-----	-----	----	---	--

Şair, yukarıdaki beyitte “Ey Âşık! Sen yüzünü aşka çevir ve kendini aşk yolunda harca” demektedir.

Âşık Paşa'ya göre aşk, başlı başına bir sermayedir. Şair, beytin devamında “yüzünü aşka tut ki ölümsüzlüğe ulaşıp hiç solmayan bir gül gibi açılсын” demektedir.

Yüzünü aşka tutmak, aşka yönelmek, bağlanmaktır.

Yüzün göge dut- : 1

I/2	849	3	Hûd peygâber yüzün dutdı göge / Zâri kıldı ağladı göksin döge	Hud peygamber yüzünü göge tutup göğsünü döverek, sesli sesli ağladı.
-----	-----	---	---	---

Şair, bu beyitte Hûd peygamberin yüzünü göge tutarak sesli sesli ağladığını anlatmaktadır.

Yüzünü göge tutmak, yüzünü göge yöneltmek, çevirmek anlamında kullanılmıştır.

Yüz tutmak, yüz çevirmek, yönelmektir.

Hakk'a yüz dut- : 2

I/2	805	9	İlla altı nesne yüz dutdı Hakk'a / Nâliş itdi kendü hâline baka	Yalnız altı nesne Hakk'a yönünü döndürüp hallerine bakarak yalvardılar.
-----	-----	---	--	--

I/2	863	4	Pes mücâvirler Hakk'a dutdı yüzün / hazret'e ısmarladılar kendüzün	Kâbe civarında oturanlar Hakk'a yönelip; kendilerini Allah'a ısmarladılar.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki beyitlerde *yüzünü Hakk'a tutmak*, Hakk'a yönelmek bağlanmaktır. *Yüz*, insanı temsil etmektedir.

Bu beyitlerde kişilerin Hakk'a itaat edip, bağlanması söz konusudur. Bunu yapan aslında insanın kendisidir.

Yüz, insandır.

Hakk'dın yana yüz dut- : 1

II/1	365	7	Bu hevâ vü mefsede iltür aña / Siz anı koñ yüz dutuñ Hakk'dın yaña	Bu istekler, bu bozukluklar ona götürür; siz bunları bırakıp Allah'a yönelin.
------	-----	---	--	---

Şair, bu beyitte de *Hak'tan yana yüz tutun* diyerek, Allah'a yönelip bağlanmayı önermektedir. *Yüz* sözcüğü burada insan için kullanılmış bir metonimi örneğidir.

Yüz, insandır.

Yüzün hazret'e dut- : 5

I/1	425	3	Âdemî oldur bile kendüzini / hazret'e dutmuş ola ol yüzünü	İnsan diye; kendini bilen ve yüzünü Allah'a tutan kimseye denir.
-----	-----	---	--	--

I/2	901	1	Her birisi yavu kılmış kendüzin / ‘Acz içinde hazret’e dutmuş yüzün	Her biri kendini kaybetmiş ve âcizlik içinde Allah’a yönelmişti.
-----	-----	---	---	---

I/2	939	11	Bu benî Âdem ki dutdı yiryüzün / Niçe dutmuş hazret’e bir gör yüzün	Bu yeryüzüne dağılan insanoğlunun Allah’a nasıl yöneldiğine bak.
-----	-----	----	---	---

II/2	611	3	Kamusı yüz hazrete dutmuş- durur / Hayr u şerri cümle terk itmiş-durur	Hepsi Hakk’a yönelmişler, hatta hayrı ve şerri de büsbütün terk etmişlerdir.
------	-----	---	--	---

II/2	811	11	Her birisi hazrete dutmuş yüzün / Kul bilür ol pâdişâha kendüzin	Kendisini Allah’a kul bilen bu varlıkların hepsi ona yönelmişler.
------	-----	----	--	--

Şair, yukarıdaki beyitlerde hayır ve şerri dahi terk eden, kendisini kul bilen, yeryüzüne dağılan insanların, âcizlik içerisinde Allah’a yönelmesi gerektiğini, böyle yapanlara insan denildiğini, açıklamaktadır. Âşık Paşa, bu beş beyitte beyitte *yüzünü hazrete tutmaktan* bahsetmektedir.

Yüzünü hazrete tutmak, Allah’a yönelmek ve bağlanmaktır.

Bu beyitlerde *yüzünü hazrete tutmak* sözcük gruplarında *yüz*, insanı temsil eden bir metonimi örneğidir.

Yüz, insandır.

Cümle yüz hazret'e dut- : 1

I/2	941	4	Cümle yüz ol hazret'e dutmuş durur / Ya'ni kuldur kullığa durmuş-durur	Hepsi yüzlerini o yüce varlığa tutmuş ve kul olduklarından kulluğa durmuşlar.
-----	-----	---	--	---

Yukarıdaki beyitte *cümle yüz hazrete tutmak* derken şair, bütün yüzlerin Allah'a yönelip bağlandığını dile getirmektedir. *Yüz* bu sözcük grubunda surat ve çehre anlamından yola çıkarak insanı temsil eden bir metonimi oluşturmuştur.

Yüz, insandır.

Cümle yüz hazret'e ur- : 1

I/2	961	3	Gör ki 'âlem yidi kat durmuş durur / Cümle yüz ol hazret'e urmuş durur	Âlemin yedi kat yaratıldığını ve her birinin Hakka yönelip secde ettiğini gör.
-----	-----	---	--	--

Âşık Paşa, bu beyitte, bütün yüzlerin *Hazret'e yüz vurduğunu*, yani secde ettiğini söylemektedir. *Yüz vurmak*, secde etmek anlamında kullanılırken; *yüz* sözcüğü burada da temsil ettiği insan yerine kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Cümle yüz urmuş Hakk'a: 1

II/1	447	5	Kullıg içre cümle yüz urmuş Hak'a / Tâ meger rahmet kılıp bir kez baka	Hepsi, kulluğun gereği; sonunda kendilerine bir an lütuf vi ihsan etmesi için Hakk'a yönelmişlerdi.
------	-----	---	--	---

Yukarıdaki beyitte de *hazret* yerine *Hak* sözcüğünü kullanan şair, bütün insanların kullukları gereği, rahmet kılıp bir kez bakması için *Hakk'a yüz vurup* secde ettiklerini

söylemektedir. Şair, yine bu sözcük grubunda, secde hareketinde yapıldığı gibi yüzün yere vurulmasını, insanın Allah'a bağlanması olarak tasvir etmiştir.

Yukarıdaki beyitte *yüz* surat, çehre anlamının yanı sıra bir metonimi örneği olarak insanı temsil etmektedir.

Yüz, insandır.

Yüz urup deñize ak- : 1

I/1	109	2	Katre katre degme yirden çıkıldılar / Yüz urup yine deñize akıldılar	Damla damla her bir yerden çıkıp, denize yönelerek akarlar.
-----	-----	---	--	--

Kanar'ın Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğünde *yüz urmak* deyiminin “başvurmak, saygı ile yere kapanmak, secdeye kapanmak, yönelmek” anlamları verilmektedir (Kanar, 2011: 808). *Yüz vurmak* deyimini ise Örnekleriyle Türkçe Sözlük'te “başvurmak, müracaat etmek” (1996: 3281) anlamlarıyla geçmektedir. Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğü'nde bu deyim yer verilmemiştir. Yukarıdaki beyitte şairin *yüz urmak* deyimini tevriyeli kullandığını görmekteyiz.

Şair, akarsuların farklı kollardan gelerek tekrar aynı noktaya denize akışını anlatmaktadır. *Yüz vurmak* deyimiyile akarsuların akışını anlatarak hem bir hakikati dile getirmiştir, hem de tevhide ulaşmak için insanların bir müşidin önünde saygıyla eğilip ona tabi olması gerektiği düşüncesini hoş bir benzetmeyle açıklamıştır. *Yüz urmak* deyiminde *yüz* sözcüğü tıpkı *yüz sürmek* deyiminin oluşumundaki gibi bir görev üstlenmiştir. İnsanoğlunun ilk yaratılışındaki secde hareketine kadar dayandırabileceğimiz saygı ve tabi olma ifade eden *yüz sürme* ya da *yüz urma* yaklaşık aynı anlamlarda iki deyimdir. Şair, Garibnâme adlı eserinde iki deyimini de yaklaşık aynı anlamlarda kullanmıştır. Yukarıda şairin *yüz urmak* deyimini tercih edişi akarsuyun yere yüzünü vururcasına akışını remzetmek içindir, diyebiliriz.

Furkan Suresi 48. ayetin açıklanmasının yapıldığı birinci bölümün altıncı kıssasında şair, Allah'ın toplanma ve birlik için suyu yağdırdığını ve diriltmek için gökten arıtıcı su

indirdiğini anlatmaktadır. Yeryüzündeki suların akışının ve denizde birleşmesinin tasvir edildiği bu bölümde deniz tevhidini temsil eder. Burada yalnız Allah'a varılmayacağını bir mürşit gerektiğini vurgulamaktadır. Âşık Paşa'nın yaşadığı dönem göz önünde bulundurulursa beylikler döneminin ayrığından kurtulup imparatorluğa gidilen süreçte halkın birlik ve düzeni sağlaması için de bu örneği verdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla Gâribnâme'de *yüz urmak*, "yönelmek, saygıyla eğilmek, tâbi" olmaktadır.

Yüz vurup denize akmak sözcük grubunda da *yüz*, surat, çehre anlamının ötesinde insan için kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Yüz urup hâcet dile- : 1

II/1	35	10	Zîr-zemînde hîş ziyâretdür bular / Kim varursa yüz urur hâcet diler	Bunlar, Zir-zeminde ziyaret edilmesi güzel ve yerinde olan şeylerdir; buraya gelen her ziyaretçi yüz sürüp, onların aracılığı ile Allah'tan dilekte bulunur.
------	----	----	---	--

Yukarıdaki beyitte de şair, *yüz vurup hacet dilemek*, sözcük grubunu *yüz sürüp dilek dilemek* anlamında kullanmıştır. Burada *yüz vurma*, yüz sürmek gerçek anlamıyla yapılan bir ibadete işaret ederken aynı zamanda da bu kutsal yerlere saygıyla eğilmek, tâbi olmak anlamlarını taşımaktadır. *Yüz* sözcüğü surat, çehre anlamının yanı sıra sözcük grubu içerisinde mecazî bir anlam kazanarak insan anlamında kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Yüz urup yalvar- : 3

I/2	659	7	Ol kişinüñ dahı yokdur çâresi / İlla şol kim yüz urup yalvarası	O kişinin de yüz vurup yalvarmadan başka yapacağı bir şey yoktur.
-----	-----	---	--	---

II/1	439	5	İlla yokdur tâkatum yol varmaga / Pes yüz urdum başladum yalvarmaga	Ancak gitmeye gücüm olmadığından; yüzümü yere koyup, yalvarmaya başladım.
------	-----	---	---	--

II/2	673	1	Cehd key sermâyedür yol varana / Baksaña şol yüz urup yalvarana	Gayret, yolda giden için büyük sermayedir; şu yüz vurup yalvaran kimseye bir bak
------	-----	---	---	--

Şair, yukarıdaki üç beyitte *yüz vurup yalvarmayı*, yüz sürüp, saygıyla eğilip, itaat ederek yalvarmak anlamında kullanmıştır.

Yüz vurmak, secde etmek anlamına da gelmektedir. Her durumda *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında bir organ adı olmanın yanı sıra insanı temsil etmek üzere insan anlamında kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Bu (girçek) dîne yüz ur- : 2

I/1	439	7	Kamu ‘âlem ol işâret hükmine / Teslim olup yüz ururdu bu dîne	Bütün insanlar o işaretin hükmü ne ise; teslim olup bu dine gelmeye cân atarlardı.
-----	-----	---	--	---

II/2	949	2	0 Çün bular yüz urdı bu girçek dîne / Onı dirneşdi bir ağaç dibine	Çünkü bunlar, bu hak dine yönelerek onu birden, bir ağaç dibinde toplandı.
------	-----	---	--	---

Âşık Paşa'nın yukarıdaki iki beyitte (*gerçek*) *dine yüz vurmaktan* kastı, bu dine yönelmek, bağlanmaktır. Gerçek din ile hak din olarak adlandırılan İslamiyet'i

kastetmektedir. Burada *yüz* sözcüğü, ilk olarak surat, çehre anlamlarını çağrıştırırken *gerçek dine yüz vurmak* sözcük grubundaki mecazi anlamıyla ise insanı ifade etmektedir.

Yüz, insandır.

Ol yüze bak- : 11

I/1	81	8	Kimisi yüzdür kim ol yüze bakan / Terk kıldı ol yüz-içün hân-u-mân	Kimisi yüzdür ve görülmemiş güzelliğe sahiptir, o yüze bakan kendinden geçip evi barkı terk etmiştir.
-----	----	---	--	---

Bu beyitte Hz. Yûsuf'un hikâyesinin anlatıldığı bölümde *o yüz*, Hz. Yûsuf'un yüzü; *o yüze bakan* ifadesi ise o yüze bakan kimseler, insanlar için kullanılmıştır.

O yüze bakan sözcük grubunda *yüz*, surat çehre anlamında bir organ adıdır.

I/2	883	1	Cânum ol hak hazretinde durmadın / Bakmış-ıdı ol yüze göz ırmadın	Cânım Hakk'ın huzurunda o cemale gözünü kırpmadan sürekli bakmıştı.
-----	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte şair, Hakk'ın cemaline durmadan baktığını dile getirmektedir. *Yüz* sözcüğü burada Allah'ın cemalidir.

I/2	1023	4	Nuht dilerseñ kim bakarsın ol yüze / Hiç dolınmaz karşı durmuşdur göze	İstediğin zaman baktığın o yüz, göze karşı durmuştur ve hiç batıp kaybolmaz.
-----	------	---	--	--

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte, *o yüze bakarsın* derken âlemin yüzünü kastetmektedir.

Yüz sözcüğü burada yüzey, satıh, görünüştür.

II/1	139	11	Pes anuñ ‘aksi gelür her dem göze / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte bu sevginin aksi her an göze vurur; âşık ol da o yüze sen de bak.
------	-----	----	---	--

Bu beyitte *bakılan o yüz*, yer ile gök aşkının aksidir.

Yüz sözcüğü, görünüştür, yansımadır, akistir.

II/1	145	6	Pes anuñ ‘aksi gelür her dem göze / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun aksi daima göze görünür; sen de âşık olursan o yüze bakma hakkına sahipsin demektir.
------	-----	---	---	---

Şair, yukarıdaki beyitte güneş ve ayın aşkının aksini, *o yüz* olarak dile gelmiştir.

Yüz sözcüğü, görünüştür, yansımadır, akistir.

II/1	149	11	Pes anuñ ‘aksi gelür karşınuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun aksi karşınıza gelir; siz de aşka düşüp o yüze bakma imkânına sahip olursunuz.
------	-----	----	--	---

Şair, bu beyitte *o yüz ile* Yusuf ile Zeliha’nın aşkının aksini kastetmektedir.

Yüz sözcüğü burada da görünüştür, yansımadır, akistir.

II/1	155	7	Pes anuñ 'aksi gelür karşınuza / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte onun aksi karşınıza gelir, sen de âşık olursan o yüze bakabilirsin.
------	-----	---	--	--

Yine şair, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e olan aşkının aksini, *o yüz* tamlaması ile karşılaşmıştır. *Yüz* sözcüğü bu beyitte de görünüş, yansıma, akis anlamında kullanılmıştır.

II/1	161	7	Pes anuñ 'aksi gelür karşı göze / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra göze gelen onun yarattıklarındaki güzelliğinin aksidir; âşık olunca sen de bunu görüp anlarsın.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte Mecnun'un Leylâ'ya olan aşkının Mevla'ya aşka dönüşmesi ve onun yüzünden (vasıtasıyla) Allah'ı görüp bilmesi hikâyesi ile Allah'ın yarattıklarındaki güzelliğinin aksi, *o yüz* tamlaması ile dile gelmiştir. Bu beyitte bakılan *ol yüzde*, *yüz* sözcüğü, görünüş, yansımadır, akistir.

II/1	167	1	Pes anuñ 'aksi gelür karşınuza / 'Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte onun aksi karşınıza gelir; âşık olup sen de o yüze bak.
------	-----	---	--	--

Bu beyitte şairin, bakılması gerektiğini söylediği *o yüz*, gül ile bülbülün aşklarının aksidir.

Yüz sözcüğü, görünüştür, yansıma, akis anlamında kullanılmıştır.

II/1	171	9	Pes anuñ ‘aksi gelür karşınuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun görüntüsü karşınıza çıkar; sen de âşık olursan o yüzü görebilirsin.
------	-----	---	--	--

Şaire göre sedef, damlaya onda Hak nuru olduğu için âşıktır. Yukarıdaki beyitte sedefin katreye olan aşkının aksi, *o yüz* ile karşılanmıştır.

Bu beyitte de *yüz* sözcüğü, görünüşür, yansıma, akisdir.

II/1	177	8	Pes anuñ ‘aksi gelür karşınuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte karşınıza onun aksi gelir; âşık olup o yüze sen de bak.
------	-----	---	--	--

Can ve ten birbirlerinde gizli hazine olduğunu bilirler. Yukarıdaki beyitte şair, can ve ten aşkının aksini, *o yüz* ile bildirmiştir. Bu beyitte de *yüz* sözcüğü, görünüş yansıma, akis anlamlarıdır.

Âşık Paşa, yukarıdaki sekiz beyitte, sekiz türlü aşkın yüzünü anlatmaktadır. Bu beyitlerdeki akis sözcüğü, Allah’ın özelliklerinin aksini karşılamaktadır. Bu anlamda *o yüz*, Allah’ın cemalidir, denilebilir. Daha doğrusu şairin dediği gibi, Allah’ın cemalinin, güzelliğinin aksi, yansımalarıdır.

Yüz beze-: 1

I/1	417	8	Görseñüz sûret biter boy uzanur / Et tolar u renk gelür yüz bezenür	Vücut serpilip boylanır, et bağlar ve yüze renk gelip bezenir.
-----	-----	---	---	--

Şair, insan ömrünün ilk yirmi yılını tasvir ederken yukarıdaki beyitte, vücudun serpilip boylandığını ve yüze renk gelip süslendiğini anlatmaktadır.

Bezenmek (DLT, CII, 142-4; KB, 6128), süslenmektir. Burada yüzden kasıt insanların yüzüdür.

Yüz sözcüğü ise surat, beñiz, anlamında kullanılmıştır.

Yüz döndür- / dönder- : 5

I/1	85	5	Kimisi baş virdi yüz döndürmedi / Kimisi urdı kılıç hiç durmadı	Kimisi baş verdi, yüz döndürüp geri çekilmedi, kimisi de hiç durmadan kılıçla mücadele etti.
-----	----	---	---	--

I/1	99	11	Degme bir kemter nesene görüben / Kalma yârûndan yüzüñ döndürüben	Dünya için küçük bir nesne ve menfaata meyledip de, asıl sevgilinden yüz döndürüp ayrılma.
-----	----	----	---	--

Tarama Sözlüğü'nde *yüz döndürmek* ya da *döndermek*, “yüz çevirmek, terk etmek, iltifat etmek”tir (1996: 4780).

Şair, yukarıdaki beyitlerden ilkinde (Peygamber'in arkadaşlarını anlattığı bölümde) kimi arkadaşlarının canlarını verip savaştıklarını ama Peygamber'e yüz çevirmediğini anlatmıştır. İkinci beyitte dünya malı ve menfaatleri için asıl dost olan Allah'tan yüz çevirip ayrılmamayı tavsiye etmektedir. Bu bölümün sonunda şair “Ey arkadaş dünyada neye meyletmiş, takılıp kalmışsan şüphesiz varacağın yer orası olacaktır” demektedir (Yavuz, 2000: I/1, 99).

Yüz döndürmek bulunulan yerden aksi istikamete yönelmek anlamında, alakayı kesmek” soyut anlamını karşılayan bir deyimdir. *Yüz*, bu deyimde de insanı maddi ve manevi yönleriyle temsil eden, bütün bedeni kapsayan bir sözcüktür.

I/2	647	5	Mâluñı terk it yüzün döndermegil / Geleni hoş dut kuru göndermegil	Cömert ol, mal ver, yüzünü döndürme; geleni hoş tut ve eli boş gönderme.
-----	-----	---	--	--

I/2	769	11	Hîç hazret'den yüzün döndermedi / Anda kim bakmış-ıdı göz ırmadı	O peygamberler ondan hiç yüz döndürmediler; ne zaman ona baktılarsa gözlerini asla ayırmadılar.
-----	-----	----	--	---

I/2	795	7	Hîç kimesne diñlemeye sözünü / Döndüre halk cümle andan yüzünü	O zaman sözünü kimse dinlemez olur, halk da ondan yüzünü döndürür.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki üç beyitte de “insanlardan, Hak’tan ve beylerden” *yüz döndürmek* ifadelerinde *yüz döndürmek*, ilgi ve alakayı kesmektir. *Yüz* sözcüğü bu deyimde surat, çehre anlamının yanı sıra mecazlaşarak insan için kullanılmıştır.

Yüz döndürmek, kaçmak, yüz çevirmek (Kanar, 2011: 807), alâkayı kesmek (Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1996: 3279) anlamında bir deyimdir. Yüzün ters istikamete çevrilmesi somut gerçekliğinden yararlanılarak muhatap olunan kişi ya da şey ile ilgi ve alakayı kesmek, ona karşı olmaktır.

Garibnâme’de *yüz döndürmek*, *yüz tutmanın* karşıtı, zıt anlamlısı gibi kullanılmıştır. Bu eserde *yüz döndürmenin* yanında *yüz çevirmek* deyimine rastlamamaktayız. Zaman içerisinde *yüz döndürmek* deyiminin daha az kullanılarak yerini *yüz çevirmek* deyimine bıraktığını görmekteyiz. *Yüz tutmak* deyimini ise Garibnâme’de yönelmek anlamında kullanılmıştır (Kanar, 2011: 807). Burada *yüzünü döndürmek* ve *çevirmek* olumsuz anlamda bir yöneliştir. Günümüz Türkiye Türkçesinde *yüz tutmak* deyimini yönelmek anlamından daha çok bir şey olmak üzere bulunmak, bir hâl almaya başlamak anlamlarında

kullanılmaktadır (Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1996: 3280). Âşık Paşa'nın eserinde *yüz döndürmek*, kaçmak, *yüz çevirmek*, alâkayı kesmek anlamlarında kullanılmıştır.

Hak yüzün gör- : 1

I/2	573	3	Her ki sâhib-kudret ola şeksüzün / Anı gören bil ki gördi hak yüzün	Kudret sahibi olan herkes, bunun farkında ise ve nereden geldiğini biliyorsa; o Hakk'ı bulmuş ve görmüş demektir.
-----	-----	---	---	---

I/2	635	1	Kanda kim baksa görür Hak yüzünü / Anuñ-ıçun unıdur kendüzünü	Ne zaman bakarsa baksın Hakk'ı gördü ve bu yüzden kendini unuttu.
II/2	637	2	Saykal urdı bunlaruñ gönline Hak / Hak yüzün görmek dilerseñ anda bak	Allah bunların gönlünü parlattı; Hakk'ın kendini görmek istersen oraya bak.

Bu üç beyitte şair, *Hakk'ın yüzünü görmek* ile Hakk'ı görmeyi kastetmektedir. Şaire göre *Hakk'ı görmek*, kudret gözü ile olur ve aslında görmekten kasıt, Hakk'ı bilmektir.

Yukarıdaki beyitlerde *yüz* sözcüğü, Allah'ın cemalidir.

Bir yüz gör- : 1

I/2	1023	6	Bay u yohsul beg ü kul düpdüzdurur / Biñ kişi baksa hemân bir yüz görür	Zengin fakir, bey hizmetçi ayrımı olmadan bin kişi de baksa gördükleri yalnız bir yüzdür.
-----	------	---	---	---

Âşık Paşa, bu beyitte bütün insanların gördüğünün bir yüz olduğunu anlatmaktadır. Âlemin yüzünü tasvir eden şair, herkesin bakıp gördüğü bir yüz, tek bir görüntü, görünüştür, demek istemektedir.

Yüz, dış görünüştür.

Yüz göster- : 4

I/1	333	3	Bu meseldür kim bize yüz gösterür / Cânumuz bisleyesi rûz gösterür	Bu bize hakikati gösteren bir kıssa olup, cânımızı besleyecek bir gıdadır.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki beyitte şair, bu kıssa bize nasip olmuştur, bize iyi şeyler öğretmektedir, diyerek, *yüz göstermek* deyimini, meydana gelmek ve nasip olmak anlamlarının ikisini birden kastedecek şekilde kullanmıştır.

Yüz göstermek, “meydana gelmek ve nasip olmak” demektir (Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1996: 3279). Tarama Sözlüğü’nde de “nasip olmak, kısmet olmak, kendini göstermek, meydana gelmek” anlamları verilmiştir (1996: 4785). Kanar, bu deyim anlamını Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü’nde “görünmek, ortaya çıkmak, belirlemek ve nasip olmak” olarak açıklamıştır (Kanar, 2011: 808). Atmaca, MT’de *yüz göstermek* için “iyi sonuç vermek, olumlu sonuç vermek” anlamlarını belirtmiştir (Atmaca, 2016: 719). Örnekleriyle Türkçe Sözlük’te, *yüz göstermek* deyiminin anlamının *baş göstermekle* aynı olduğunu görmekteyiz. Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan bu deyim yerini *baş göstermek* deyimine bırakmıştır, denilebilir.

I/1	341	9	Degme bir menzilde bir yüz gösterür / Degmesinde bir şekil ma‘nî virür	O her bir konakta farklı görüldüğü gibi, bunların her birinde de bir başka manaya bürünür.
-----	-----	---	--	--

Bu beyitte ise *yüz göstermek* belirlemek, görünmek anlamlarında kullanılmıştır.

Yüz göstermek deyiminin “görünmek, belirlemek” anlamlarının yanında “nasip olmak” anlamının kullanılması dikkat çekicidir. Gerçek anlamıyla bir varlığın algılanması, görülmesi canlı ya da cansız o varlığın yüzünün (sath, taraf, çehre) görülmesi ile mümkün olur. İlk beliren şey yüzdür. Örneğin bir insanı tanıyıp tanımadığımız sorulunca o kişiyi

daha önce görüp görmediğimizi, konuşup konuşmadığımızı düşünürüz; yüzünü hatırlamaya çalışırız.

II/1	315	2	Gönlüme şol ma'nî kim yüz gösterür / Vâcib oldı eydeyüm çün el virür	Gönlümde yer eden o sırlar kendini gösterince; bana onu anlatmak fırsatı doğdu, artık mutlaka anlatmalıyım.
------	-----	---	--	---

II/2	951	9	Diñle imdi niçedür sen ol onı / Kim saña yüz göstere ma'nî yöni	Sen şimdi o onun nasıl olduğunu dinle de sana mananın sırları kendini göstereyin.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki iki beyitte de *yüz göstermek*, “görünmek, belirmek” anlamlarında kullanılmıştır.

Yüz sözcüğü, *yüz göstermek* eyleminde surat, çehre somut anlamının ötesinde içerik, iç yüz anlamında kullanılmıştır.

Yüzi göster- : 1

II/2	635	11	Gözlere pes yüzi gözgü gösterür / Ol gümândan gönli gözgü kurtarur	İşte gözlere yüzü gösteren aynadır; hâl böyle olunca; ayna gönlü o şüpheden kurtarmış olur.
------	-----	----	--	---

Şair, bu beyitte, gözlere yüzü gösterenin ayna olduğunu söylemektedir. Burada *yüz* sözcüğü *surat*, *çehre* anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Yüz sür- : 6

I/1	21	5	Suyı gör kim niçe akar durmadın / Yir komaz kadasa da yüz sürmedin	Suyun durmadan nasıl aktığını, nerede olursa olsun yüz sürüp geçtiğini de izle.
-----	----	---	--	--

Yüz sürmek, aşırı sevgi ve saygı için yere eğilmek, huzurunda saygı ile eğilmek anlamlarına gelmektedir (Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1996: 3280). *Yüz sürmek baş eğmek; saygı göstermektir*. *Yüz sürmek* deyiminin, tasavvufta aynı zamanda izini gütmek, takip etmek, tevazu ile takip etmek anlamı da vardır. Garibnâme’de *yüz sürmek* deyiminin bu anlam dairesine uygun olacak şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Yukarıdaki beyitte suyun akışını yüz sürmedik yer bırakmamıştır diye açıklayan şair, suyun yerle temasını *yüz sürmek* deyiminiyle açıklayarak sıra dışı bir benzetme yapmıştır. Tasavvufta da su gibi olmak öğütlenir. Su saflık ve mütevazılık simgesidir. Kur’an-ı Kerim’de de suyun kutsallığından ve öneminden birçok ayette bahsedilmiştir.²¹ Garibnâme’de de Türk Yaratılış Miti’nde de olduğu gibi kâinatta hiçbir şey yaratılmadan önce suyun var olduğu, insanın da sudan yaratıldığı ve yeryüzünde birçok canlının su sayesinde varlığını sürdürdüğü anlatılmıştır. “İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyet bağı kuran da O’dur. Rabbin üstün kudret sahibidir.” (Furkan/54) ve “İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı

²¹ “Görmediler mi ki biz, kupkuru yerlere suyu ulaştırıyoruz da onunla gerek hayvanların gerekse kendilerinin yediği ekini çıkarıyoruz. Hâlâ ibret gözüyle bakmayacaklar mı?” Secde/27. “O’nun işaretlerinden biride şudur: Sen arzı (ölmüş gibi) kupkuru görürsün; ama üzerine yağmur indirdiğimizde toprak canlanıp kabarıp. Ona can veren, elbette ölümlere can verir. O her şeye kâdirdir.” Fussilet/39. “Arşı, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur. Eğer sen, ‘Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz’ desen kâfirler derhal ‘Bu büyü gibi bir düzmedir’ derler.” Hûd/7. “Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimiz rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.” Hac Sûresi/5.

görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” (Enbiyâ/30) ayetlerinde bütün canlıların ve insanın sudan yaratıldığına işaret edilmektedir. Tasavvufta tevhidin denizle temsil edilmesi suyun bu görevi ve kutsiyeti ile açıklanabilir.

Âşık Paşa, Garibnâme'nin genelinde insan ile kâinat benzerliğinden yola çıkarak açıklamalar yapmaktadır. Şair, insanoğlundan önce de var olan, insanın yaratılmasında asıl olan, dünyanın devamına hizmet eden suyun yeryüzüne yüz sürerek ilerlemesi ve dünyaya bereket vermesi ile insanın velilerin hizmetinde nefislerini terbiye ederek, İslam dinine uygun bir ömür sürmeleri arasında bir benzerlik kurmuştur. Şöyle ki; tasavvufta insan bir damlaya; Allah'a ulaşılan nokta da denize benzetilmektedir. Şair de eserinde ırmakların aka aka denizi bulması gibi, zor bir nefis terbiyesi sürecinden geçen insanın da Allah'a, yani aslına kavuşacağını söylemektedir.

Yukarıdaki beyitte *yüz sürmek*, suyun akışıdır.

I/1	361	10	Evliyânun hükmi gönülde yörir / Anuñ-ıçun kamular yüzün sürür	Velilerin hükmü gönüllere geçer, bu yüzden herkes onlar için toprak olur.
-----	-----	----	---	--

Yüz sürmek deyimini burada sık kullanıldığı anlamıyla örtüşmektedir. Ancak evliyalar gönüllere hükmedebilir ve bu yüzden de insanlar onlara baş eğer, yüz sürerler. *Yüz* yine bedenine yerine geçecek şekilde kullanılmıştır. Çünkü saygı ifadesi vücudun eğilmesiyle özdeşleştiği gibi özellikle göz temasıyla da sağlanır. *Yüz* vücudu temsil eden başın en önemli bölümüdür. Bu yüzden saygıyla öne eğilmek, baş eğmek, *yüz sürmek* deyimini dile gelmiştir. Kâinatın yaratılışında bütün varlık âlemi Hz. Peygamber'e secde etmiştir. Peygamberimiz, Hacerü'l-Esved taşına yüz sürerek tavafa başlamıştır. Bedenin kontrol noktası olan aklın da başta olduğu tasavvur edilince, bedeni öne eğmek ya da yüz sürerek secde etmek ya da öpmek hareketlerinin saygı ifadesi olarak kullanılması doğaldır.

I/2	1015	10	Viridi dil kim söyleyesin sözüni / Şükr idüp yire süresin yüzüni	Sözünü söylemen için dil; şükredip yere yüz sürmen için de yüz verdi.
-----	------	----	---	---

II/1	59	6	Halk anuñ kutlu yüzün görmeğiçün / İşiginde yüz süreler dün ü gün	Halk onun kutlu yüzünü görmek için, gece gündüz kapısında beklemekte ve eşiğine yüz sürmektedir.
------	----	---	---	--

Yukarıdaki iki beyitte de *yüz sürmek*, saygı ile öne eğilmektir. Birinci beyitte Allah'ın konuşmak için dil verdiğini ve bunun için şükredip yüz sürülmesi gerektiğini, ikinci beyitte Tanrı'dan kutluluk bulan ve gönlünden ne geçerse ona kavuşan kimselerin kutlu yüzünü görmek için halkın gece gündüz kapısında bekleyerek eşiğine yüz sürdüklerini dile getirmektedir.

I/2	855	1	Şeyh bir gün daşra çıkdı yörیدی / Ol mürîdler geldi yüzün sürیدی	Şeyh bir gün dışarı tarafa yürüdü, müritleri de birlikte idi.
-----	-----	---	---	---

Şair, yukarıdaki beyitte ise şeyhin müridlerinin huzura gelerek yüzlerini sürdüklerini, yani saygı ile eğildiklerini dile getirmektedir.

Yüz sürmek, saygı ile eğilmek, itaat etmek, bağlanmaktır.

II/1	195	5	Od arıdur âhir anuñ özini / Kim iner ol yire sürür yüzini	Onun kendini ateş en sonunda tertemiz edince; gümüş akmaya başlar ve yerlere yüz sürer.
------	-----	---	--	---

Yukarıdaki beyit Âşık Paşa'nın madencilik ile ilgili bilgiler verip, benzetmeler kurarak, bir hakikat sırrını dile getirdiği bölümde yer almaktadır. Şair, sekizinci bölümün yedinci kıssasında maden ile insan benzetmesinden faydalanarak şunları anlatmaktadır:

Dünya maden, mana ise mal, mülktür. Allah bu sır ve inceliklerle dolu olan manayı kâinata saçınca, o, bu vücut toprağına karışmıştır. Nasıl ki gümüş elde etmek için önce padişah emrinin bulunması gerekiyorsa manadan cevher elde etmek için de Allah'ın emriyle maden ocağının açılıp ortaya saçılması gerekmektedir. Bu; Allah bildirmeseydi din kendiliğinden ortaya çıkmaz ve insanlar da onu bilmezdi, demektir. Manadaki cevherin bulunması için ilk önce Allah'ın emri gerekir. Sonra ehliyet sahibi ve hüner sahibi bir usta gereklidir. Allah bu mana cevherini bilen anlayan peygamberler ve veliler göndermiştir. Bunlara alet gereklidir, madenin sert ve katı yerlerde, dağın altında olması gibi mana da sağlam gönüllerde bulunur. Onu açmak için doğru alet gerekir ki bunlar da Allah'ın ayetleri ve işaretleridir. Gönül bağı açan, maden elde edip gizlilikleri açığa çıkaran bu aletler, taş kazması gibidir. Çeşitli milletlerden yaratılan insanların dış görünüşlerine, farklılıklarına bakmayan ustalar, bu kavim ve milletleri, bu madenin eritilip işleneceği yere, velilerin sohbetine çağırırlar. İnsanların gönlü burada temizlenir. Sohbeteye gelen kişinin ısınıp canındaki cevherin sızıp akması lazımdır. Ateşin madeni kaynatması gibi canları kızdıran da aşktır. Aşk, arı ve temiz olduğu için kime gelse sonunda onu tertemiz eder. Aşkın bunu yapabilmesi için insanların iyi bir yaratılışa sahip olması gerekmektedir. Aşk yalnız başına halkı taştan beter şekle getirir, iyi yaratılış halkı bağlandığı şeylerden ayırarak cevheri dışarıya çıkarır. Bu gümüş elde edilirken, ateş vasıtasıyla kurşunun gümüşü toprak ve cüruftan ayırmasına benzer. İnsanlar bu hastalıktan kurtulunca cevherleri, asıl görünüşleri can içinden dışarı dökülür ve işte o zaman paranın üstünde padişahın adının bulunması gibi onun kalbine de Allah adı yazılır (Yavuz, 2000: II71, 183-209).

Yukarıdaki beyitte gümüşün ateşe konularak kızdırılıp kaynatılınca tertemiz olan gümüşün akmaya başlayıp yerlere yüz sürmesi anlatılmaktadır. Gümüşün eriyerek yerlere doğru akması ile insanın özündeki cevherin ortaya çıkarak temizlenip tevazu ile Allah'a secde etmesi arasında bir ilişki kurulmuş, gümüş insanın içindeki cevhere, *yüz sürmek* de yere akmak ve tevazu göstererek Allah'a bağlanmak anlamında kullanılmıştır.

Yüz sürmek, yere akmaktır.

Yüz sürmek, secde etmek, bağlanmaktır.

Yüzün yire sür- : 2

I/2	1015	10	Virdi dil kim söyleyesin sözüñi / Şükr idüp yire süresin yüzüñi	Sözünü söylemen için dil; şükredip yere yüz sürmen için de yüz verdi.
-----	------	----	---	---

II/1	195	5	Od arıdur âhir anuñ özini / Kim iner ol yire sürür yüzini	Onun kendini ateş en sonunda tertemiz edince; gümüş akmaya başlar ve yerlere yüz sürer.
------	-----	---	---	---

Şair, yukarıdaki ilk beyitte *yere yüz sürmek* sözcük grubunu secde etmek ve saygı ile itaat ederek bağlanmak anlamında kullanmıştır. Şair, insanlara seslenerek “Sözünü söylemen için dil; şükredip yere yüz sürmen için de yüz verdi” demektedir. Allah’ın insanlara yüz organını vermesinin sebebini, insanların şükrederek yere sürmesi, secde etmesi olarak açıklamaktadır.

Yere yüz sürmek, secde etmek, saygı ile bağlanıp itaat etmektir.

Âşık Paşa, gümüşün sikke olarak basılıp, üzerine padişahın isminin yazılmasını anlatırken yukarıdaki ikinci beyitte “Onun kendini ateş en sonunda tertemiz edince; gümüş akmaya başlar ve yerlere yüz sürer” demektedir. Sıvı hâle gelen gümüş yerlere akmaya başlar bu hadiseyi şair, yerlere yüz sürmek ile benzetme yolu ile izah eder. Bu somut olaydan yola çıkarak, insanın aşk ile peygamber ve velilerin terbiyesinden geçerek iyi yaratılışları sayesinde gönüllerini temizleyerek, içlerindeki cevherin ortaya çıkması ve Allah adının bu gönüllere yazılmasını, yani gönülde sadece Allah’ın hâkim olmasını anlatmaktadır. Bu kimseler Allah’a itaat eden, secde eden kimselerdir. Gümüş kişileştirilerek insana, gümüşün yere akması ise secde etmeye, itaat ederek bağlanmaya benzetilmiştir.

Yere yüz sürmek, yere akmaktır.

Yere yüz sürmek, itaat edip, bağlanmak, secde etmektir.

Yüzün ayağına sür:- 1

II/2	563	10	Hôd bu alplık kimde olsa şeksüzün / Ayağına süre cümle halk yüzün	Böyle alplık kimde olursa, şüphesiz; insanlar cân atarak onun ayağına yüz sürmelidir.
------	-----	----	---	---

Âşık Paşa, bu beyitte, halkın şüphesiz alp kişilerin ayağına yüz süreceğini anlatır.

Yukarıdaki beyitte *ayağına yüz sürmek* gerçek anlamda ayağına yüzünü sürmek değil “saygı ile önünde eğilmek, tabi olmak” anlamında kullanılmıştır.

Yüz sözcüğü, *ayağına yüz sürmek* sözcük grubunda surat, çehre anlamında görülse de *yüz* insanı temsil ederek saygı ile eğilmek, bağlanmak anlamında insan yerine kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

İşigine yüz sür:- 1

II/1	59	6	Halk anuñ kutlu yüzün görmeğiçün / İşiginde yüz süreler dün ü gün	Halk onun kutlu yüzünü görmek için, gece gündüz kapısında beklemekte ve eşigine yüz sürmektedir.
------	----	---	---	--

Deyimler Sözlüğü’nde *yüz sürmek*, “Büyük sevgi, saygı gösterilen birinin katına çıkarken, eşigine, ayağına... doğru, yüzünü yere sürercesine eğilmek” (Aksoy, 1988: 1134) olarak açıklanmıştır. Şair, yukarıdaki beyitte, *yüz sür* deyimini Türkiye Türkçesindeki bu anlamı ile kullanmış, “Halk onun kutlu yüzünü görmek için, gece gündüz kapısında beklemekte ve eşigine yüz sürmektedir” demektedir.

Eşigine yüz sürmek, evinin eşiginde beklemek, saygı ve aşırı sevgi ile öne eğilmektir. *Yüz* sözcüğü mecaz anlam kazanmış, ait olduğu kişiyi, insanı temsil etmiştir.

Yüz, insandır.

Yüzi tâze ol:- 1

II/1	277	1	Tâze ola yüzi dünyâ âhiret / Rahmete peyvest ola ol 'âkibet	Dünyada ve ahirette yüzünün güzelliği eksik olmaz; sonunda da rahmete ulaşır.
------	-----	---	---	---

Şaire göre, akli ve nefsi bırakıp aşka uyan kimse, Hakk'ın gizli sırlarını görür; bu kimsenin Allah yanında değeri artar ve halk da ona izzet ve ikramlarda bulunur. Şair, yukarıdaki beyitte de yine bu kimsenin dünyada ve ahirette yüzünün güzelliği eksik olmaz; sonunda da rahmete ulaşır, demektedir.

Ötüken Türkçe Sözlük'te *tâze* sözcüğünün güzel ve parlak olan anlamının yanı sıra çocukluk ya da ilk gençlik çağına özgü hiç bir art niyet ve kötülük taşımayan, içtenlik ve temizlik içeren, körpe anlamı; zarf görevinde ise hiçbir değişime ve bozulmaya uğramadan bozulmamış olarak anlamları verilmiştir (2007: 4654).

Yukarıdaki beyitte *yüzü taze olmak*, yüzü güzel, olmamın yanı sıra bozulmamış, temiz, günaha girmemiş anlamında kullanılmıştır.

Nur ışığa, parlak şeylere benzetilir. Allah'ın değerini kazanan kulun yüzü de gönlü de parlar. Şair, klasik edebiyattaki bu benzetmelere paralel olarak dünya ve ahirette rahmete kavuşan insanları *yüzü taze olan* şeklinde tasvir etmiştir. Bu sözcük grubunda *yüz*, surat, çehre anlamında bir organ adıdır. Beytin bütününe bakınca ise kişinin yüzünün nurlanması, irfan kapılarının açılmasıdır. Atmaca, *yüz* sözcüğünün tasavvufta manalarının nur ve suret olarak tecelli etmesi, iman nurlarının, irfân kapılarının açılması anlamlarına geldiğini belirtmiştir (Atmaca, 2016: 719).

Yüz tâzele:- 1

I/1	21	4	Yili bir gör kim neler eyler neler / Ol semâ'da ya'ni yüzler tâzeler	Rüzgârın neler yaptığını, o dönüşte yüzlere nasıl tazelik ve taravet getirdiğini seyret.
-----	----	---	--	--

Yukarıdaki beyitte *yüz* insanın yüzü, surat çehre anlamında kullanılmış, insanlara canlılık ve tazelik veren rüzgârın vazifesi anlatılmıştır. Gerçekte de sağlıklı ve özellikle de genç insanların yüzlerinde bir tazelik vardır.

Esere göre *yüz tazelemek* rüzgârın vazifesidir. Yedi kat gökyüzünün ve insan vücudunun yedi tabakadan yaratıldığını anlatan Âşık Paşa, gökyüzündeki hareketleri değişim ve oluşumlarını anlatmıştır. Şair, bu beytin yer aldığı birinci bölümün birinci kıssasında, âlemler yokken sadece Allah'ın olduğunu ve kün emri ile âlemleri yarattığını belirtir. Önce akl-ı kül yaratılmış ve akl-ı kül kulluğu kabul etmiştir. Sonra yaratılan nefs-i kül dayanamayıp coşunca ayağa kalkmış ve felek dönmeye başlayınca da yer ve gök de ona ayak uydurmuştur. Şair, bu bölümün devamında da arş, levh, Zuhâl, Müşteri, Merrih, Zühre, Utarid, Ay, Güneş, melekler, yıldızlar, bulutlar, su, ateş bitkiler, hayvanlar insanlar yani bütün yaratılmışların sema ettiklerini ve insanın bütün bunlara bakarak ibret alması gerektiğini anlatmıştır. Âşık Paşa, bütün varlıklara sema ettiren kün emridir, diyerek “Allah buyurunca hemen oluverir.” (Yasin/82) ayetini kaynak göstermiştir (Yavuz, 2000: 13-27). İslam tasavvufunda sema, dinleme, işitme; ilahi ve müziğin etkisiyle coşup dönme olarak açıklanmaktadır.²² Âşık Paşa'ya göre de gökte ve yerde ne varsa sema etmektedir.

Yüz tazelemek, canlılık tazelik vermektir.

I/1	353	7	Yâ dahı şol yıl gibi kim düpdüzi / Çün eser tâze kılar	Bir de şu güzellik getiren lâtif rüzgâr gibi esip bütün yüzleri taze kılarlar.
-----	-----	---	---	---

²² Semâ': “Arapça, dinleme, işitme, anlamına bir kelime. Dinlenen ilahinin veya bir müziğin etkisiyle coşup dönme. Semâ'nın pek çok çeşidi vardır. Genel anlamıyla semâ, Hak'tan gelen ve insanları Hakk'a çağırان bir mesajdır. Onu iyi niyetle dinleyen, hedefine ulaşır. Sesin etkisini dile getiren bazı hadisler, semâ konusunda serdedilir: ‘Kur'ân-ı Kerim'i seslerinizle güzelleştiriniz, zira güzel ses, Kur'an-ı Kerim'i güzelleştirir’, ‘her şeyin bir süsü vardır, Kur'ân-ı Kerim'in süsü, güzel sestir’. (Buharî, Tevhîd. 52). Dakkâk, semâ'nın nefislerini terbiye etmemiş olmaları münasebetiyle avam tabakasına haram; mücâhede ile uğraşan zâhidler için mubah; (sufî) arkadaşlarının manevî hayatı elde etmeleri sebebiyle onlara müstehab olduğunu savunur. Cüneyd de semâ'ı, kalbi Allah'a çeken bir vârid, olarak değerlendirir. Semâ, zaman, mekân ve hallere bağlı olarak vuku bulur, denilmiştir. Şiblî, ‘semâ'nın dışı fitne, içi ibrettir. İşaretten anlayan kişiye, ibretin istimâ'ı helâl olur’ demiştir, ilk zamanlar, dinlenen gazelin etkisiyle, bir kurala bağlı olmaksızın kalkıp dönülmesi söz konusu iken, sonradan bu, şekli bazı kaidelerle düzen altına alınmıştır. Mevlevîlerdeki gibi” (Cebecioğlu, 2009: 555).

			cümle yüzi	
--	--	--	------------	--

Garibnâme’de insan zübde-i âlem olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvir, insanın kâinatın küçültülmüş şekli olduğu benzetmesi üzerine kurulmuştur. Bir önceki beyitte rüzgârların yüzleri tazelediğini, canlılık ve sağlık verdiğini anlatan şair bu beyitte de rüzgârlara benzettiği velilerin de yüz tazelediklerini anlatmıştır. Veliler yüz tazeleyen latif rüzgârlar gibidirler. Tasavvuf geleneğinde veliler insanlara yol gösteren, ölmeden önce ölümü tattırarak insanlara can veren kişilerdir. Rüzgârın yüzleri tazelemesi canlılık, sağlık vermek anlamında iken velilerin yüz tazelemesi insanlara can vermek, inanları diriltmek, daha doğrusu gaflet uykusundan uyandırmaktır. Bu diriliş tasavvufta “Ölmeden önce ölünüz” öğretisine uygun bir diriliştir.²³ Nefsini öldüren ya da diğer bir deyişle nefsin terbiye eden kişi ebedî hayatı kazanmış kişidir. Bu anlayış “Nefsini bilen rabbini bilir” hadisiyle açıklanmıştır.²⁴

Yüz tazelemek, insanları manen eğitmektir.

Yüz tazelemek eylemine günümüz Türkiye Türkçesinde rastlanmamaktadır.

Sübhân’a yüzi taze var- : 1

I/1	177	9	Pes bu ‘ışkı ‘akl-ıla uydur cânâ / Kim yüzün tâze varasın Sübhân’a	Sonra bu aşkı akılla cânâ uydur da, Allah’ın huzuruna günahsız var.
-----	-----	---	--	--

Tâze, Farsça körpe, güzel, parlak demektir (Kanar, 2011: 657). Şair bu beytin geçtiği bölümde, aşkın akıl ile cana uydurulup, huzura aydınlık bir yüzle varılabileceğini anlatmaktadır. Aşk, akıl ve cân birliği, yüzü ak etmek için gerekmektedir.

²³ Ölmeden önce ölmek: “Kalpte, Allah’tan gayri bütün istekleri yok etmek. Bu, isteğe bağlı ölümdür, mecburî ölüm (son nefesle ölüm) değildir. Bu şekilde, kendi iradesiyle ölenler, mana âleminde yeni bir yaşantıya kavuşurlar. Ab-ı hayat denilen ölümsüzlük suyu da işte budur” (Cebecioğlu, 2009: 497).

²⁴ Nefsini bilen Rabbini bilir: “Bu sözün hadis olması hususu tartışmalıdır. Ancak sûfler, bu ifadeyi sık sık kullanırlar. İnsanın, kendisi üzerinde düşünmesini tavsiye eden çeşitli ayetler vardır. Bu, ayetler, âfâk denilen dış dünya hakkında düşünerek Hakk’a ulaşmanın mümkün olduğunu gösterdiği gibi, enfüs denilen iç dünya üzerinde de düşünerek aynı sonuca varılabileceğini gösterir. Gölpınarlı bu ifâdeyi, şu şekilde açıklamıştır: ‘Nefsini bilen, yani, kendisini acz ile noksanlıkla, bilgisizlikle, yoklukla bilen, Rabbisini bilir, yani Rabbisini kudretiyle, yüceliği ve kemâliyle, bilgisiyle, varlığıyla bilir’ ” (Cebecioğlu, 2009: 472-473).

Yukarıdaki beyitte *tâze yüz* günahsız insana işaret etmektedir. “Alnı açık yüzü ak” deyiimiyle ifade edebileceğimiz *tâze yüz* tamlamasına günümüz Türkiye Türkçesinde rastlanılmamaktadır.

Yüzden nikâb götür- : 1

II/2	897	5	Her birisine kıldı anda bir hitâb / Ya'ni götürmek-içün yüzden nikâb	Aradan perdeyi kaldırmak için bunların her birine o zaman hitap etti.
------	-----	---	--	--

Şair, yukarıdaki beyitten önce ve bu beyitte, Allah'ın bütün yarattıklarının onun huzurunda ve onun varlığını bilerek secdeye kapandıklarını; Allah'ın o zaman bunların hepsine hitap ettiğini, dile getirmektedir.

Nikâb, Arapça” peçe, yüz örtüsü” demektir (Devellioğlu, 1993: 836). *Yüzden nikap götürmek*, yüzün peçesini, örtüsünü açmaktır. Şair, bu beytin olduğu bölümde nefsin terbiyeden geçerek (sıkıntılarla) kulluğunu, Allah'ın ise sultanlığını kabul ettiğini anlatmaktadır. Mecaz anlamıyla *yüzden nikap götürmek*, kulum deyip Allah'ın emrine girmek istemesidir (Yavuz 2000: II/2, 895-899).

Yüz ilk bakışta surat, çehre anlamında ise de *yüzden nikap götürmek* sözcük grubunda *yüz*, içyüz, gönül ve hatta nefistir.

Yüz suyu ol- : 2

II/2	793	6	Ger olursa biz mürîde yüz suyu / Dileye Hak'dan ala biz suçluyı	Eğer biz öğrencilere yüz suyu olursa; biz günahkâr kimselere şefaet edecek.
------	-----	---	---	--

Şair, mürit-mürşit ilişkisine değindiği bu beyitte, şayet mürşid biz müritlere *yüz suyu olursa*, biz günahkâr kimselere şefaet ederek bizi Hak'tan alacaktır, demektedir.

Yüzü suyuna, yüzü suyu hürmetine deyimlerinin, “birine saygı göstermiş olmak için, onun hatırına ve onun saygınlığının oluşturduğu havadan yararlanarak, o havanın yardımıyla” anlamlarında günümüz Türkiye Türkçesinde kullanıldığını görmekteyiz (Püsküllüoğlu, 2006: 837; Aksoy, 1988: 1138).

Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* kitabında *yüz suyunun* “şeref” anlamında bir sözcük olduğunu söylemiş ve *yüzünün suyu kalmamış* yahut *yüzünün suyu dökülmüş* deyimlerini “şerefsiz adam” şeklinde açıklamıştır. Aynı eserde Gölpınarlı *yüzü suyu hürmetine* deyiminin “şerefine mevkiî hürmetine” anlamına gelirken, *sevgili Peygamberimizin yüzü suyu hürmetine sen bizi bağışla* sözünün de “Hz. Peygamber hürmetine bağışlanmayı dilemek” olduğunu söylemiştir (Gölpınarlı, 2004: 337).

Âşık Paşa'nın *yüz suyu olmak* sözcük grubuyla, “yüz akı ve şerefi” hatta “mağfiret kaynağı” olmayı kastettiği söylenilebilir. Mürşit, mürit için şeref ve mağfiret kaynağıdır.

II/2	923	4	Ola ol dirlik bu halka yüz suyu / Rahmete müstagrak ide kamuyı	İşte bu yaşayış, halkın yüz akı olur ve herkesi Hakk'ın rahmetine daldırır.
------	-----	---	---	--

Âşık Paşa, onuncu bölümün dokuzuncu kıssasında dünyada on şeyin akıl ve nefse öğüt verdiğini ve bu öğütlerle aklın asıl gayesine ulaştığını, bu kişilerin dünyada ve ahirette üstün olduklarını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/2, 887-924). Şair, yukarıdaki beyitte “İşte bu yaşayış, halkın yüz akı olur ve herkesi Hakk'ın rahmetine daldırır” demektedir. Şairin bu yaşayış ile işaret ettiği, uluların öğütlerini tutarak ölmeden önce ölenlerin, dünyayı terk etmeden dünyayı hiçe sayanların yaşayışıdır (Yavuz, 2000: II/2, 921-923). Bu hâl onların yüzünün akıdır, mağfiret kaynağıdır.

Yüz suyu, *yüz* sözcüğünün surat, çehre anlamı ile *su* sözcüklerinin birleşip mecaz bir anlam kazanmasıyla oluşmuştur, denilebilir.

Yüz suyu şeref, onur, yüz akıdır. Bu eserde *yüz suyu olmak* ise, şeref ve mağfiret kaynağı, sebebi olmak demektir.

Yüzişulu ol- : 2

II/2	689	6	Kankı ‘avrat kim ola yüzi şulu / Gökçek oldur çün ola gökçek hulu	Hangi kadın hayâ sahibi ise; gerçek güzel odur; ona kıymet yetmez.
------	-----	---	---	---

II/2	889	2	Cism anı tutsa olur yüzi şulu / Cân anı kılsa olur gökçek hulu	Vücut onu işlerse edepli, cân da yaparsa güzel huylu olur.
------	-----	---	---	---

Yüzü şulu, Tarama Sözlüğü’nde “yüzü taravetli, parlak, güzel, asil yüzlü; şerefli, namuslu, hayâ, hicap sahibi” demektir (1996: 4800).

Şair, yukarıdaki iki beyitte, *yüzü şulu olmak* sözcük grubunu iki kere kullanmıştır. Kemal Yavuz, *yüzü şulu* sözcük grubunu bu beyitlerde edep ve hayâ olarak açıklamaktadır.

Âşık Paşa yukarıdaki birinci beyitte, kadınların gerçek güzelliklerini hayâlarından ve güzel huylarından aldığını dile getirmektedir. İkinci beyitte ise şair, gönlüne gelen öğütleri vücut tutarsa edepli; can da bu öğütleri yaparsa güzel huylu olur, demektir.

Yüzü şulu olmak, edepli hayâlı olmaktır.

Yüz, şuludur.

Yüz, edeplidir.

Yüz, insandır.

Yüz şuyı yaraş- : 1

II/2	689	5	Pes yaraşur yüz şuyı ‘avratlara /Uçmaga ol ‘avrat erden ilk gire	Gerçekte utanma hanımların şüsüdür; bu şekildeki kadınlar cennete kocalarından önce girerler.
------	-----	---	---	---

Şair, bu beyitte utanma gerçekte hanımların yüz suyudur, böyle kadınlar kocalarından önce cennete girerler, demektir.

Yaraşmak, Tarama Sözlüğünde “yakışmak, muvafık gelmek, uygun düşmek, lâıyk ve münasip olmak” demektir (1996: 4337). Kemal Yavuz, bu beyitte yüz suyunu “utanma” olarak karşılarsa da şair bir önceki beyitte utanma için *ud* sözcüğünü kullanmıştır. Burada yüz suyu ar, şeref, hicap, hayâ anlamalarına gelmektedir, denilebilir.

Yüz suyu yaraşmak, hicap ve hayânın yakışmasıdır.

Yüzün ayagında toprak eyle- :1

I/1	43	10	‘Âşık it hak döstına kendüzüni / Toprag eyle ayagında yüzüni	Allah'ın dostlarına âşık ol, onların ayağında yüzünü toprak eyle. Geçtikleri yerlere yüzünü sür.
-----	----	----	---	--

Yukarıdaki beyitte geçen *ayağında yüzünü toprak eylemek*, Allah dostlarının geçtiği yerlere yüz sürmek anlamıyla kullanılmıştır. *Hak dostunun ayağında yüzünü toprak eylemek*, Allah dostlarının terbiyesinde benliği öldürmektir.

Şair, bu beytin bulunduğu bölümün geneline bakıldığında, *Hak dostunun ayağında yüzünü toprak eyle*, yani Hak dostlarına âşık olup, Allah dostlarının terbiyesinden geçerek, benliğini öldür ve tevhide ulaş, demektir. Bu beyitte *yüz*, insanın özellikle manevi yönünü kastedecek şekilde kullanılmıştır. *Yüzün toprak olması* kişinin maddi ölümü değil tasavvufî anlamıyla manen ölümü anlamında kullanılmış bir benzetmedir. *Toprak olmak*, Örnekleriyle Türkçe Sözlük’te “ölmek, toprağa karışmaktır” (1996: 2907).

Yüzi ayagında toprak ol- : 1

I/1	263	9	Anuñ-ıla degül uşbu sözümüz / Ayagında toprak olsun yüzümüz	Ona bir diyecek yoktur. Biz onun yolunda toprak oluruz.
-----	-----	---	---	---

Yukarıdaki beyitte *yüzümüz ayağında toprak olsun*, yolunda uğruna ölürüz anlamında kullanılan bir deyimdir. Âşık Paşa, âşıklarının canlarını, velilerin yoluna feda edeceklerini söylemektedir.

Yüzünü ayağında toprak eylemek ya da *yüzü ayağında toprak olmak* aynı anlamda iki sözcük grubudur. Bu sözcük gruplarında *yüz*, insanı temsil etmektedir.

Yüz, insandır.

Yüzi toprak ol- : 2

I/1	337	11	‘Âşık eydür dogru yolu varana / Toprag olsun yüzümüz ol erene	Âşık doğru yolda giden velilerin yolunun toprağıdır.
-----	-----	----	--	---

II/2	563	9	İy din ehli kandasın diñle sözüm / Toprag olsun anuñ izinde yüzüm	Ey din sahibi! Nerede olursan ol, bu sözümü iyi dinle; onun izinde benim yüzüm de toprak olsun.
------	-----	---	---	---

Yukarıdaki iki beyittede şair, *yüzü toprak olmak* deyimini geçtiği yere yüz sürmenin yanında can feda etmek anlamında kullanmıştır.

Yüzü toprak olmak, can feda etmektir. *Yüz*, yine insanı temsil ifadesi olarak, *toprak olmak* deyimini de “ölmek” anlamında kullanılarak birleşmiş ve “manen ölümü”, yani “can ölümü”nü kasteden bir deyim oluşmuştur. *Yüzün toprak olması*, hakikî anlamda da yere yüz sürmektir ki yüz sürmek deyimini de saygıyla eğilmek hürmet etmek anlamlarında kullanılmaktadır. *Yüzü toprak olmak* deyiminin somut anlamıyla örtüşen bir benzetmeyle soyut olan bir durum somutlaştırılarak anlatılmıştır.

Yüz, insandır.

Yüzün toprağa ur- : 3

I/2	649	10	Ol ışıkde yüzüni ur toprağa / Varlığından çık fenâ ol yoklığa	O eşikte yüzünü toprağa koy, kendini bir tarafa bırakıp fenaya kavuş.
-----	-----	----	--	---

I/2	1113	1	Yüzüm urdum ben dahı ol toprağa / Hak rızâsından meger rahmet yaga	Allah'ın rızasından rahmet yağması için ben de yüzümü toprağa koyup secdeye kapandım.
II/1	197	4	Gümiş indi toprağa urdı yüzün / Çün çurûfdan ayru buldı kendüzün	Gümüş toprağa inip yüz sürünce, kendini cüruftan ayrı görür.

Şair, *yüzünü toprak eylemek*, *yüzü toprak olmak* sözcük gruplarının yanı sıra *yüzünü toprağa vurmak* sözcük grubunu da kullanmıştır. Yukarıdaki üç beyitte *yüzünü toprağa urmak*, secdeye kapanmak anlamında kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Yüzün toprak eyle- : 3

I/1	347	2	‘Âşık ol kendüzini bilenlere / Toprag eyle yüzüni sen anlara	Âşık! O kendini bilenlerin yolunda toprak olup, yüzünü sür ve cânını ver.
-----	-----	---	---	---

Bu beyitte şair, kendini bilenlerin yolunda âşıkların canları feda olur demektedir.

Yüzünü toprak eylemek, sözcük grubunda *yüz*, bedeni ve maddi-manevi yönelişi temsil eden bir sözcük olarak *toprak eylemek* deyimiyile birleşip yeni bir deyim oluşturmuştur. Burada *yüz*, insanı temsil etmektedir. Kişinin ölümü (nefsin ölümü), manevi terbiyesi yoluyla edinilen tevazu ile karşıdaki varlığa derin saygı ve hürmet duygularını göstermek, amaçlanmaktadır.

I/2	647	7	Toprag eyle yüzünü yol ehline / Olmasun kim dutasın kibr ü kine	Misafir karşısında toprak gibi mütevazı ol, kibir ve kinden de uzak dur.
-----	-----	---	---	---

Şair, yukarıdaki beyitte, misafir karşısında mütevazı olmayı öğütlemektedir. Kemal Yavuz, yol ehlini Türkiye Türkesine “misafir” olarak aktarmıştır. Bu beytin bulunduğu bölümde şair, ahilere hizmet edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bu beyitteki yol ehli, ahilerdir (Yavuz, 2000: I/2, 647).

Yol ehline yüzünü toprak eylemek, ahilerin önünde tevazu göstermek, saygı ve hürmet göstermektir.

I/2	721	7	Gönlünü vir aña gönül virene / Toprak eyle yüzünü ol erene	Gönlünü ona gönül verene bağla ve o velilerin yolunda toprak ol.
-----	-----	---	---	---

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte, bu sefer de gönüllerini Allah’a veren *velilere yüzünü toprak eyle*, diyerek seslenmektedir.

O erenlere yüzünü toprak eylemek, erenlerin önünde tevazu göstermek, saygı ve hürmet göstermektir.

Âşık Paşa, Garibnâme’de *yüzi toprak*, *ayağında yüzünü toprak olmak*, *yüzünü toprak eylemek*, *yüzü toprak olmak* şekilleriyle bu deyim sıklıkla kullanmıştır. *Yüzün toprak olması* deyimini, “saygı ve hürmet göstermek” ifadesinin yanında “mütevazı olmayı, manen yok olmayı, can feda etme”yi somutlaştırarak ifade etmek için kullanılmış bir deyimdir, denilebilir.

Yüzi toprakda kal- : 1

I/2	1115	10	Ol ışıkde kaldı toprakda yüzüm / Ne elüm var ne dilüm var ne sözüm	O eşikte secdeye kapandım, elim de, dilim de, sözüm de kalmadı.
-----	------	----	--	--

Şair, bu beyitte o eşikte *yüzüm toprakta kaldı*, diyerek yüzünün secdede kaldığını, secdeye kapandığını dile getirmektedir.

Yukarıdaki beyitte şair Hakk'ın rızasının eşliğinde, *yüzünün toprakta kaldığını* yani secdede kaldığını anlatmaktadır.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamında kullanılmıştır.

Yüzi toprakda ol- : 1

II/1	427	10	Aglaya her dem kimesne urmadın / Yüzi toprakda ola hiç durmadın	Kimse vurmada her an ağlar; durmadan secdeye kapanır ve yüzünü yerden ayırma.
------	-----	----	---	---

Âşık Paşa, âlemin ve insanın ne olduğunu anlayan kimselerin kendi hâlini de anladığını söylemektedir. Dünya değirmeninde öğütölüp un olacağını bilen kimsenin, utanmadan benlik iddiasında bulunamayacağını dile getirir (Yavuz, 2000: II/1, 427). Şair, yukarıdaki beyitte bu kimseleri anlatarak, bunların kimse vurmada her an ağladığını ve hiç durmadan yüzlerinin secdede olduğunu söylemektedir. Bu beyitte *yüzün toprakta olması* "yüzün secdede olması" anlamının yanı sıra "Allah'ı sevmeyi huy edinen kişinin Allah'a tabi olması, bağlanması" anlamını da taşımaktadır.

Yüz, bu sözcük grubunda surat ve çehre anlamında bir organ adıdır. *Yüz*, insanı temsil etmektedir.

Yüz, insandır

Yüzün yire ur- : 3

I/2	993	1	Yire bir kez dur didi durdı durur / 'İşk içinde yüz yire urdu urur	Yere bir kez dur deyince durdu ve aşka düşüp yüzü yere vurdu, işte o hep bu vaziyettedir.
-----	-----	---	--	---

Tarama Sözlüğü'nde *yüz urmak*, “yere yüz urmak, yüzün yere urmak, yüz toprağa urmak, yüz yere komak, yüz yere koymak” farklı şekilleriyle birlikte alınmış ve “başvurmak, müracaat etmek”; “yüz sürmek, secdeye kapanmak, yere kapanmak”; “yüz tutmak, teveccüh etmek, gitmek”; “yönelmek, rağbet etmek”; “aksetmek” olmak üzere beş farklı anlam verilmiştir (1996: 4792-4796). Derleme Sözlüğü'nde de *yüz vurmak* için “başvurmak, bir şey istemek” anlamları gösterilmiştir (1993: 4339).

Şair, üç beyitte de *yüz urmak*, eylemini farklı anlamlarda kullanmıştır. Yukarıdaki beyitte, Allah'ın yeryüzüne dur deyince durup, aşka düşerek yere yüz vurduğunu, hep bu vaziyette olduğunu anlatmaktadır.

Şaire göre yeryüzünün aşk içinde *yüzünü yere vurması*, secdeye kapanmak, saygı ile bağlanmaktır. Yeryüzü, Hakk'ın emrini yerine getirmektedir. Yeryüzü kişileştirilmiş, bir tabiat gerçeği güzel bir nedene dayandırılarak açıklanmıştır. Şair, bu durumu, ilerleyen beyitlerde, bütün varlıkların Allah'a âşık olduğunu, ona kavuşmak için hasret çektiğini ve Allah'ın yerde ve gökte her yere her şeye zerre zerre aşk koyduğunu, âlemin Allah aşkı ile dolu olduğunu söyleyerek açıklamaktadır (Yavuz, 2000: I/2, 991-993).

Birinci beyitte *yüz yere vurmak*, secde edip bağlanmaktır.

I/2	1125	5	Dôst öñinde yire urdum yüzümü / Pes 'aceb gördüm bu kez kendüzümü	Sevgilinin huzurunda yüzümü yere koydum ve sonunda kendimi hayrette buldum.
-----	------	---	---	---

Şair, bu eyitte ise kendi hâlini anlatmakta, sevgilinin önünde yüzünü yere koyduğunu ifade etmektedir. Bu beyitte de *yüz yere vurmak*, secde etmek, saygı ile öne eğilip, bağlanmak demektir.

II/2	587	5	Pes yüzüm urdum yire kıldum niyâz / Eydüm iy Hak iy Kerîm-i bî-niyâz	Sonra, yüzümü yere koyup secdeye kapandım ve ey Hak, ey hiçbir şeye muhtaç olmayan, ey cömertler cömerdi Allah'ım!
------	-----	---	--	---

Aşağıdaki üçüncü beyitte şair, Hakk'a seslenerek, *yüzünü yere vurduğunu* söylemektedir. Burada da *yüz yere vurmak*, secdeye kapanıp, saygı ile öne eğilmek ve tabi olmak anlamlarında kullanılmıştır.

Âşık Paşa'nın *yüz yere vurmak* eylemini secde etmek, saygı ile eğilmek, bağlanıp tabi olmak anlamlarıyla kullandığı görülmektedir. *Yüz vurmak* eyleminin anlamı, Türkiye Türkçesindeki *secde etmek* sözcüğünün anlamıyla örtüşmektedir, denilebilir. Her iki durumda da *yüz* sözcüğü *yüz vurmak* sözcük grubunda surat, çehre yani organ anlamının yanısıra mecaz anlam kazanarak, insan yerine kullanılmıştır, denilebilir. Secdeye kapanan insandır.

Yüz, insandır.

Yüz yire indür- : 1

I/2	857	3	Şeyh önünde cümle örü durdılar / Bir ogurda yüz yire indürdiler	Hepsi şeyhin önünde ayağa kalkıp gözlerini yere dikti.
-----	-----	---	---	---

Şair, bu beyitte, *yüzünü yere indirmek* sözcük grubunu, başını öne eğmek anlamında kullanmıştır. Şeyhin önünde öğrencileri saygı ile başlarını ve dolayısıyla yüzlerini yere indirmişlerdir.

Yüz, başın ön kısmı olarak hakikatte de yukarıdadır. Tevazu ve saygı ifadesi olarak *yüz* ve beraberinde *gözler*, bütün olarak baş yere doğru eğilmektedir. *Yüz yere indirmek*, başını öne eğmek, saygı ve tevazu göstermektir.

Yüz, burada başın ön kısmında bulunan, surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Yüzün secdeye ur- : 2

I/1	21	6	Yiri gör kim secdeye urmuş yüzün / Ol semâ'da yavu kulmuş kendüzin	Dünyanın secdede olduğuna ve bu dönüşte kendinden geçtiğine bak.
-----	----	---	--	--

Yüzünü secdeye vurmak secde etmek, secdeye kapanmak anlamında kullanılmıştır (Kanar, 2011: 805). Gerçek anlamda secdede *yüz* yere vurulur ama burada yeryüzünün secdeye durduğunu ve kendini kâinatın dönüşünde kaybettiğini söyleyen Âşık Paşa, yeryüzünü kişileştirmiş ve sıra dışı bir bağdaştırma yapmıştır.

Yukarıdaki beyitte *yüzünü secdeye vurmak*, secde etmektir.

I/2	929	11	Kul rükû'da dutdı durdı kendüzin / Ol karavaş secdeye urdı yüzün	Kul rükûdan başını kaldırmadığı gibi; hizmetçi de hep secdede idi.
-----	-----	----	--	--

Tarama Sözlüğü'nde *karavaş* sözcüğü "cariye ve hizmetçi" olarak açıklanmaktadır (1996: 2279-2280). Birçok örnekte "kul karavaş" şeklinde ikileme olarak kullanılan bu sözcüğün, Tarama Sözlüğü'ndeki örneklerine bakıldığında Havva'nın *karavaş*, Âdem'in *kul* olarak adlandırıldığı; yakın anlamlı birer sözcük olarak *kulun* erkekler, *karavaşın* ise kadınlar için kullanıldığı görülmektedir.²⁵

²⁵ Tarama Sözlüğü'nde 13. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar *kul karavaş* ikilemesi olarak ve *kul* sözcüğünün erkekler, *karavaş* sözcüğünün de kadınlar için kullanıldığına dair birçok örnek görülmektedir. Yusuf u Zeliha (XIII. yy.); Muhammediye (XV. yy.); Bürhan-ı Katı' Tercimesi (XVIII-XIX. yy.) bunlardan birkaçıdır.

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte “Kul rükûdan başını kaldırmadığı gibi; kadın da hep secdede idi” demektedir. Şair, bu beytin devamında, Allah’ın aşk ile anlaşarak *kul* ve *karavaşı* birbirine eş ettiğini, bütün varlıkların bu iki şeyden meydana geldiğini ve bunların insanın anne ve babası olduğunu anlatmaktadır (Yavuz, 200: I/2, 929-931).

Yukarıdaki beyitte *karavaşın yüzünü secdeye vurması*, *karavaşın secde etmesi*, *karavaşın Allah’a bağlanıp*, itaat etmesidir.

Yüz, surat ve çehre anlamının yanısıra insanı temsil etmektedir.

Yüz, insandır.

Yüzün yirden kaldur- : 1

II/2	587	11	Yüzümü kaldurmadın yirden henûz / hâli geldi hôt işâret hôt rumûz	Daha yüzümü yerden kaldırmadan, hemen o anda güzel hâl, iyi işaretler ve sırlar gelmeye başladı.
------	-----	----	---	--

Şair, bu beyitte Allah’ın huzurunda secde ettiğini ve *yüzünü yerden kaldırmadan*, *secdeden kaldırmadan*, birtakım işaretler ve sırların kendisine bildirilmeye başladığını anlatmaktadır.

Yüzünü yerden kaldırmak, gerçek anlamında kullanılan bir sözcük grubudur. Secde etmek, itaat edip saygı ile bağlanmayı da dile getirmektedir. Bu sözcük grubunda, *yüz* sözcüğü, ilk olarak surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır. *Yüz* sözcüğü *secde etmek* anlamında ise insanı temsil etmektedir.

Yüz, insandır.

Yüzine karşı dut- : 2

II/1	135	3	Gözgü kıldı bunları kendüzine / Saykal urdı dutdı karşı yüzine	Bunları kendine ayna edindi, parlatıp karşı tarafa aksettirdi.
------	-----	---	---	---

II/1	315	10	Âyine kıldı anı kendüzine / Saykal urdı dutdı karşı yüzine	Nazar edip onu akis yeri yaptı; kudret ve varlığını onda gösterdi.
------	-----	----	---	--

Şair, yukarıdaki iki beyitte de *yüzüne karşı tutmak* sözcük grubundaki sözcükleri temel anlamlarıyla kullanmıştır. Âşık Paşa, birinci beyitte Allah'ın yokluktan âlemleri, âlem içinde de Âdem'i yaratığını ve bunları kendine ayna edinerek, parlatıp karşı tarafa aksettirdiğini söylemektedir. Şaire göre, Allah gözle görülemediği için görülmek, daha doğrusu bilinmek için varlık âlemine kendi güzelliğinin aksini vurdurmuş, yansıtmıştır (Yavuz, 2000: II/1, 135).

İkinci beyitte de şair, Allah'ın bu defa da akl-ı küllü ayna yaptığını ve nazar ederek güzelliğini aksettirdiğini, bu sayede de kudret ve varlığını gösterdiğini, söylemektedir.

Her iki beyitte de *yüzüne karşı tutmak* ilk bakışta “aynayı yüzüne karşı tutmak” anlamında kullanılmış gibi görünmektedir. *Yüz* bu ilk kullanımda “surat, çehre” anlamında bir organ adıdır. Burada bu somut olaydan yola çıkarak benzetme ilişkisi ile Allah'ın varlığını bildirmek için âlemi ve bütün yaratılmışları yaratarak, bunlara güzelliğinin saçarak bu güzelliğin akisleri vasıtasıyla bilinip, görülmek istemesi, açıklanmaktadır. İkinci kullanımda *yüz*, vech, Allah'ın cemalidir.

Yüzine ud getir- : 1

II/1	363	8	‘Ucb-ıla kibr eyledi kendüzine / Anuñ-ıçun ud getürdi yüzine	Kendine bakarak şükr edeceği yerde büyüklendi ve başkalarını küçük gördü; bu sebepten utanacak hâllere düştü.
------	-----	---	---	---

Tarama Sözlüğü'nde ud (ut), “hayâ, ar, hicap, edep, utanç” olarak açıklanmıştır (1996: 4001). Kanar, Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü'nde *yüzine ud gelmek* sözcük grubunu “mahcup duruma düşmek olarak açıklamış ve Süheyl-ü Nevbahar'dan örnek göstermiştir (Kanar, 2011: 806). Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte şeytanın (İblis) şükredeceği yerde başkalarını küçük görerek utanılacak durumlara düştüğünü anlatmaktadır.

Âşık Paşa, beytin bulunduğu bölümde cinlerin ve şeytanın ateşten yaratıldığını, hayat verilince bunların göğe ilk çıkanlardan olduğunu fakat şeytanın Âdem peygambere secde

etmediği için lânete uğrayarak, kötü adının âleme yayıldığını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/1, 363).

Yüzüne ud getirmek, utanacak hâle düşmektir. Bu sözcük grubunun günümüz Türkiye Türkçesindeki *yüzüne kara getirmek* sözcük grubuna benzer bir anlam taşıdığı görülmektedir. Bu sözcük grubunda *yüz* sözcüğü bu sefer “insanı” değil “şeytanı” temsil etmektedir. Bu tür (Ad+Eylem) yüz sözcüğü ile kurulan sözcük gruplarında yüzün ait olduğu varlığı genellikle de insanı temsil edecek şekilde bir metonimi örneği oluşturduğu görülmektedir.

Yüz, şeytandır.

Yüzün arıt- : 1

II/2	667	9	Pes kanâ‘at dervişün key yâridur / Yüzün ol yur dervişün ol arıdur	İşte kanaat, fakirin en sevgili dostudur; onunla daima yoksulun yüzü temiz ve alnı açıktır.
------	-----	---	--	---

Güncel Türkçe Sözlük’te *arıtmak*, “temizlemek, temiz duruma getirmek, paklamak, katışıksız duruma getirmek, tasfiye etmek” (tdk.gov.tr, 20.06.2018) olarak açıklanmaktadır. Şair, aşağıdaki beyitte, kanaatin dervişin en sevgili dostu olduğunu ve kanaatin dervişin yüzünü daima yıkayıp, arıttığını söylemektedir.

Şair, dervişliğin ne olduğunu anlattığı bölümde yoksulluğun Hakk’ı anmak için şart olduğunu, dünya malının insanı oyalayıp, Allah’tan uzaklaştırdığını, Hz. Muhammed’in “Fakirlik öğüncümdür” dediğini, her şeyin Allah’tan istenmesi gerektiğini, böyle dervişlerin gönüllerinde Allah’ı bulduklarını dile getirmektedir (Yavuz, 2000:II/2, 665669).

Kemal Yavuz, yüz yıkamayı ve yüz arıtmayı, “yüzü temiz” ve “alın açık” sözcük gruplarıyla Türkiye Türkçesine aktarmıştır.

Yukarıdaki beyite *yüzünü arıtmak* sözcük grubunun “yüzünü ak etmek, yüzünü ağartmak” anlamlarının ikisini de karşılayacak şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Yüzü ak, “suçu ve utanılacak bir durumu bulunmayan” anlamına gelirken *yüzünü ağartmak* ise “yaptığı işle birine övünç duyacağı bir durum kazandırmak, yaptığı işle kendisi övüneceği bir duruma kavuşmak” anlamlarına gelmektedir (Aksoy, 1988: 1134-1137). Burada şair, Hz. Peygamber’in hadis-i şerifine telmihte bulunarak dervişlerin de yoksulukları, kanaatleri ile övünülecek bir duruma kavuşacaklarını dile getirmektedir.

Yüzünü arıtmak, *yüzünü ağartmak*, övünülecek bir duruma gelmektir. Burada *yüz* sözcüğü, surat, çehre anlamının ötesine geçerek insanı temsil etmektedir. Yüzün yıkanıp temizlenmesi ve manevi gücün yüzde nur ile tecelli etmesi gibi dervişler de kanaatleri ile gönüllerini temizleyerek, övünç kaynağı olabileceklerdir. Tasavvufta bu hâle Peygamber ahlakıyla ahlaklanmak da denilmektedir.

Yüz, insandır.

Yüzün burtar- : 1

I/2	1007	9	Lokma hazm eyler ü iştah arturur / Gerçi yiyen kişi yüzün burtarur	Bunları yiyen her ne kadar yüzünü ekşitirse de; lokmayı hazmettirir ve iştahı artırır.
-----	------	---	--	--

Tarama Sözlüğü’nde *yüzün burtarmak*, “yüzünü buruşturmak” olarak açıklanmıştır (1996: 4797). Şair, yiyenin dilini ve ağzını acıtan yiyeceklerin aynı zamanda vücudu beslediğini, bunların bir çeşidinin de nefsin çektiği ekşili yemekler ve turşular olduğunu anlatmaktadır. Yukarıdaki beyitte ise “Bunları yiyen her ne kadar yüzünü ekşitirse de; lokmayı hazmettirir ve iştahı artırır” demektedir.

Yüz burtarmak sözcük grubunda *yüz*, surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Yüzün düz- : 1

I/2	913	11	Anuñ ardınca güneşdür bu kezin / Geldi suret bağladı düzdi yüzün	Ondan sonra bu defa güneş işe karıştı, vücut ortaya çıktı ve yüzünü şekillendirdi.
-----	-----	----	--	--

Şair, yedinci bölümün birinci kıssasında insanın anne rahmindeki oluşumunu ve yedi gezegen denilen yedi yıldızın anne rahmindeki nutfeye nasıl düzen vererek onu Tanrı emriyle nasıl besleyip büyüttüğünü anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/2, 909).

Şairin anlatımına göre bu oluşum şu şekildedir: Erkekten gelen nutfeye anne rahminde yer edinince Zuhâl yıldızı onu su iken kana dönüştürür. Sonra Müşteri, Tanrı'nın emri ile kanı et yapar, Merih ile de et kemik bağlar ve organ ortaya çıkar. Sonra bu defa güneş gelerek kendini gösterir ve yüzünü şekillendirir. Dört ay on gün içinde ise can gelir. Zühre sevinç verir, Utarid gizli gizli bilgi verip ilim öğretir. Bu altı gezegen altı ay besledikten sonra yedinci ayda Ay gelir. Ay da gıda verip besledikten sonra iş dönüp dolaşıp tekrar Zuhâl'e gelir. Müşteri'nin işi bağlayıp çözmektir. Dokuz ay bitince çocuğun bağını çözer ve çocuk doğar (Yavuz, 2000: I/2, 913-917).

Derleme Sözlüğü'nde *düzmek* eyleminin, “bir şeyi hazırlamak, eksikleri tamamlayıp yapmak; düzene koymak, süslemek; dizmek” anlamları verilmiştir (1993: 1647). Tarama Sözlüğü'nde ise sözcük, “dizmek, ipliğe geçirmek; yapmak, meydana getirmek, tertip, tanzim etmek; hazırlamak; telif etmek, nazmetmek; düzeltmek ve tashih etmek; düzen verme, akort etmek; süslemek ve donatmak” olarak açıklanmıştır (1996: 1371-1376). Şair, yukarıdaki beyitte, güneşin vücudun ortaya çıkışıyla, yüzü şekillendirdiğini söylemektedir.

Yüz düzmetmek, meydana getirmek, hazırlamaktır. *Yüz* sözcüğü, bu sözcük grubunda surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Uçmak yüzün gör- : 1

5	701	7	Biri baylarda bahıllıkdur ‘ayân / Görmeye uçmak yüzün bellü beyân	Biri açıkça zenginlerdeki cimriliktir, bunlar cennet yüzünü görmezler.
---	-----	---	---	---

Şair, onuncu bölümün üçüncü kıssasında yüce Allah’ın on kötü huyundan dolayı on kişiyi huzurundan kovduğunu, onların erenlerin yanında da bir değerinin olmadığını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/2, 679). İşte bunlardan ilki bu beyitte anlatılan, zenginlerdeki cimriliktir. Bu kişiler apaçık cennet yüzü görmeyecektir.

Yukarıdaki beyitte *cennet yüzü görmemek* bugün de çok kullandığımız *gün yüzü görmemek* deyimine benzer bir kullanımdır. Günahlarının cezasını çeken kişiler vakti gelince cennete girebileceklerken şaire göre kötü huylarından dolayı Allah’ın affetmediği kişiler, cennete giremeyeceklerdir.

Cennet yüzü görmemek, cennete girememektir. *Yüz* sözcüğü burada dış görünüş anlamında kullanılmıştır. Şair, on kötü huyun cezasının ağırlığını vurgulamak için *cennete girmeyecekler* demek yerine *cennet yüzü göremeyeceler* diyerek, daha etkili bir anlatım sağlamıştır. Günümüzde de önemli bir yasağı ya da cezayı vurgularken *yüzünü bile görememek*, *göstermemek* ifadesini sıklıkla kullanmaktayız. Burada uzaktan bile olsa dış görünüşünü bile görememek anlamı yatmaktadır.

Âşık Paşa’ya göre Allah tarafından başışlanmayan diğer kötü huylar ise şunlardır: Yoksullardaki boşboğazlık, bilgindeki aç gözlülük, kadının utanmazlığı, hükümdarın çabuk öfkelenmesi, Allah için savaşa gidenin korkması, zahitlerin çok ibadet sayesinde büyüklenmesi, ihtiyarlardaki günah ve bozukluk, hayır sahibinin gösteriş yapması, salihlerin yalan söylemesidir (Yavuz, 2000: II/2, 701-703).

Yüzün gör- : 5

I/1	231	2	Şâdi gelse ol yüzi görmek diler / Şâdisin anuñ-ıla sürmek diler	Neşelense o yüzü görmek ve sevincini onunla sürmek ister.
-----	-----	---	--	--

Şair bu beyitte varlıkların ne şekilde olursa olsun aşktan uzak kalamadıklarını anlattığı ikinci bölümün onuncu kıssasında, âşık bir kişi sevgilisini hiç aklından çıkarmaz, “Neşelense o yüzü görmek ve sevincini onunla sürmek ister” demektedir.

Bu beyitte *yüz*, sevgilinin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü, surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

I/2	665	4	Ol ki hazret begleridür şeksüzün / Enbiyâ vü evliyâdur gör yüzün	Şüphesiz o padişahın beylerindedir onlar ya peygamber veya velilerin yüzlerini mutlaka görmek gerekir.
-----	-----	---	--	--

Yukarıdaki beyitte görülen *yüz*, peygamberler ve velilerin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü, burada da surat ve çehre anlamında bir organ adıdır.

I/2	979	4	Tâ bile bu âdemî kendüzini / Nitekim gözgüde görür yüzünü	Böyle olunca, insan kendini aynada gördüğü gibi, sonunda ne olduğunu anlayıp bilir.
-----	-----	---	---	---

II/1	375	10	Her ki bakdı gözgüye gördi yüzün / Gör nitedür kim görür ol kendüzün	Aynaya bakan herkes kendi yüzünü gördüğü gibi, nasıl olduğunu da bilir.
------	-----	----	--	---

Şair, bu iki beyitte (I/2, 979, 4); (II/1, 375, 10) aynaya bakarak kişinin kendi yüzünü görmesini anlatmaktadır. Her iki beyitte de *yüz* sözcüğü, surat, çehre demektir.

II/1	147	1	Her kimesne kim görürdi yüzini / Unıdurdı mest olup kendüzini	Kim onun yüzünü görse hayran olup, vurulur kendinden geçirdi.
------	-----	---	---	---

Şairin yukarıdaki beyitte her göreni hayran bırakan, kendinden geçiren olarak tasvir ettiği *yüz*, Hz. Yûsuf'un yüzüdür. Şair, beytin devamında Hz. Yûsuf'un yüzüne Hakk'ın nurunun düştüğünü söyleyerek onu görenlerin bu sebepten bu hâle geldiğini dile getirmektedir.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamında bir organ adıdır.

Şair, Garibnâme'de beş kere *yüzünü görmek* sözcük gurubunu kullanmış, her defasında da *yüz* sözcüğü ve *görmek* sözcüğü temel anlamıyla kullanılmıştır. Bütün beyitlerde *yüz*, surat, çehre anlamındadır.

Dôst yüzün gör- / göredur- / görisedur- : 8

I/2	717	11	Hayf degül mi perde ardında dura / Perdelü göz dost yüzün niçe göre	Bu engellerin arkasında durması yazık değil mi? Ayrıca perde inmiş bir göz sevgiliyi nasıl görebilir?
-----	-----	----	---	---

Şair, altıncı bölümün ikinci kıssasında, insanın altı cihetten hapsediğini ve ondan kurtulmadığını; sonra sâlike başka bir yol bulunduğunu anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/2, 707-721). Yukarıdaki beyitte bahsedilen engeller şairin dile getirdiği bu altı cihettir. Şair, ayrıca perde inmiş bir gözün *dost yüzünü göremeyeceğini* dile getirmektedir. Hakk'ı perdesiz gören ise gönüldür. Gönül ya doğrudan doğruya Hakk'a ulaşmalı ya da Hakk'a ulaşana bağlanmalıdır.

II/1	19	3	Her ki gözsüzdür hakikat bunda ol / Dost yüzün görmeye bilün anda ol	Gerçekte bu dünyada kimin gözü yok ve körse; kim onu görmemişse, öbür dünyada da sevgilinin yüzünü göremeyecektir.
------	----	---	--	--

Şair, bu beyitte, bu dünyada kör olup *dost yüzünü görmeyen* ahirette de kör olacak, dosttan ayrı kalacaktır, demektedir.

II/2	637	3	Her kim anda bakdı gördi dost yüzün / Dost yüzünden ırmadı ayruk gözin	Kim ona bakıp dostun yüzünü görmüşse artık, o yüzden gözünü ayıramamıştır.
------	-----	---	--	--

Şair, daha önceki beyitlerde bugün Hakk'ı nakışlarından okuyanların yarın Hakk'ı göreceğini dile getirmektedir. Şaire göre *gözden, görmekten kasıt*, Hakk'ı kabul etmek, gönlü Allah'ın gizli hazinesiyle doldurmaktır (Yavuz, 2000: II71, 19). Peygamber ve velilerin gönüllerinin Hakk'ın aynası olduğunu söyleyen şair, yukarıdaki beyitte, bu gönüllere bakıp *dostun yüzünü görenlerin* artık, o yüzden gözünü ayıramadığını dile getirmektedir.

I/2	555	5	Ayruk ölmek olmaya anda bize / Dost yüzi görnüdüra her dem göze	Artık orada bizim için ölüm olm dostların ve sevgililerin yüzü zaman görülecek
-----	-----	---	---	--

Şair, yukarıdaki beyitte, can da ten de Hakk'a kavuşunca, insan kabirden başını kaldırınca, artık orada bizim için ölüm olmayacak, *Allah'ın cemali* her zaman *gözümüze görünecektir*, demektedir.

I/2	775	6	Hazret'e irmiş-idüm hîç şeksüzün / Gözlerüm görütürdü dost yüzün	Hiç şüphesiz Allah'a kavuşmuştum ve gözlerim o dostun cemalini görüp dururdu.
-----	-----	---	--	---

Âşık Paşa, İsmail Peygamber'in zaman zaman ah çekerek, boğazına bıçak dayandığı günü hasretle andığını belirterek; Hz. İsmail'in kendisi için, o vaktin miraç olduğunu; o vakitte canını ve gönlünü de Allah'a verdiğini söylemektedir (Yavuz, 2000: I/2, 773-775). Şair, yukarıdaki beyitte de "Hiç şüphesiz Allah'a kavuşmuştum ve gözlerim *o dostun cemalini görüp dururdu*" diyerek, Hz. İsmail'in duygularını dile getirmektedir.

II/1	129	8	'İşk içinde görmüdurur dost yüzi / Dost yüzün nedür gören bu 'ışk gözi	Dost yüzünü gören kimdir derlerse; onu, aşkın gözü görmüştür diye cevap ver; çünkü sevgilinin yüzü aşk içinde görünür.
------	-----	---	--	--

Şair, bu beyitte "*Dost yüzünü gören* kimdir derlerse; onu, aşkın gözü görmüştür diye cevap ver; çünkü sevgilinin yüzü aşk içinde görünür" demektedir. Âşık Paşa, aşkın Tanrı'dan bir lütuf olduğunu, kime nasip olmuşsa o kişinin sevgiliye ve sonsuz hayata kavuşacağını, ona ölüm olmadığını söyleyerek âşığın hâllerini anlatır. Şair, bu yüzden dost yüzünün yani Allah'ın cemalinin aşk ile görülebileceğini, aşk içinde bütün muratların saklı olduğunu söylemektedir (Yavuz, 2000: II/1, 129-131).

II/1	31	1	Dost önünde mahv kıldı kendüzin / Cümle göz oldu vü gördi dost yüzün	Kendini sevgilinin önünde yok etti ve büsbütün göz kesilerek Hakk'ı öyle gördü.
------	----	---	--	---

Hz. Muhammed'in miracını anlatan şair, yukarıdaki beyitte peygamberin, kendisini sevgilinin önünde yok edip, tamamen göz olup, göz kesilip, Hakk'ı öyle gördüğünü belirtmektedir.

I/1	77	4	Kimisi gözdür kim ol bînâ-y-ıdı / Dost yüzini görmege ra'nâ-yıdı	Kimisi gören göz olup, dost yüzünü görmek için güzel görünürdü.
-----	----	---	--	---

Hz.İbrahim'in kıssasında insanların Nemrut ateşini gül bahçesi olarak görmeden ona inanmadıklarını dile getiren şair, bu beyitte Hz. İbrahim'in, *dost yüzünü görmek* için güzel göründüğünü söylemektedir.

Dost yüzünü görmek, Allah'ın cemalini görmek, Allah'ı bilmektir.

Yüz, Allah'ın cemalidir.

Şair, eserinde sekiz kere *dost yüzünü görmek* (*göredurmak*, *görisedurmak*) sözcük grubunu kullanmıştır. Bütün beyitlerde *dost yüzünü görmenin* yanı sıra *göz* sözcüğü de yer almaktadır. Şair, dost yüzünü gören, görebilen gözü de aynı zamanda tasvir etmiştir.

Dôst yüzinden gözün ırma- : 1

II/2	637	3	Her kim anda bakdı gördi dost yüzün / Dost yüzünden ırmadı ayruk gözün	Kim ona bakıp dostun yüzünü görmüşse artık, o yüzden gözünü ayıramamıştır.
------	-----	---	--	--

Şair, yukarıdaki beyitte, Peygamber ve velilerin gönüllerinin Hakk'ın aynası olduğunu söyleyerek, bu gönüllere bakıp dostun yüzünü görenlerin artık, *o yüzden gözünü ayıramadığını* dile getirmektedir.

Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nde (*bir şeyden*) *gözünü ayırmamak* deyimini, “bir şeye sürekli olarak bakmaktan kendini alamamak” (tdk.gov.tr, 20.06.2018) olarak açıklanmaktadır.

Dostun yüzünden göz ayıramamak, Allah'ın cemalinden göz ayırmamak, sürekli ona bakmaktır.

Yüz, Allah'ın cemalidir.

Dôst yüzine bak- / bakadur- : 3

I/2	721	5	Bir gönülden dostlık eyle durmadın / Bakadur dost yüzine göz ırmadın	Devamlı gönlünle dostluğu sürdür ve sevgiliye gözünü ayırmadan bak.
-----	-----	---	--	---

Şair, yukarıdaki beyitten önce ve bu beyitte, eğer gönlün şüphesiz Hakk'a ulaşmışsa, o altı cihetin seni bağlamasına aldırış edip tasalanma, bir gönülden durmadan dostluk et ve dostun yüzüne gözlerini ayırmadan bak, demektedir.

Dost yüzüne bakadurmak sözcük grubunda şair *bakmak* eylemine “-a dur” yapısıyla süreklilik anlamı katmıştır. *Göz ayırmadan* diyerek de anlamı pekiştirmiştir.

Dost yüzüne bakadurmak, Allah'ın cemaline bakıpdurmak, göz ayırmadan sürekli bakmaktır. *Yüz* sözcüğü, Allah'ın cemalini karşılamaktadır.

I/2	975	8	Kim bakarsa ‘ışk-ıla dost yüzine / Kanda baksa görnügele gözine	Kim aşkla dost yüzüne bakarsa; nereye bakarsa baksın sevgiliden başkasını görmez.
-----	-----	---	---	---

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte *bakmak* ve *görmek* eylemlerini farklı incelikler içerecek biçimde kullanmıştır. Şair, “Kim aşkla dost yüzüne bakarsa; nereye bakarsa baksın sevgiliden başkasını görmez” diyerek, aşk ile nereye bakılırsa bakılsın sevgilinin gözüne görüneceğini, dile getirmektedir. Şair için aşkla yola çıkan Hakk'a ulaşır, asla ölmez ve ebedî hayat bulur.

Dost yüzüne bakmak, Allah'ın cemaline, yarattıklarına, âleme bakmaktır.

II/1	139	4	Nerdübân eyler nebâti çıkmaga / İrişüben dost yüzine bakmaga	Ulaşıp dosta kavuşmak ve yüzünü görmek için bitkileri merdiven yapar.
------	-----	---	--	---

Şair, sekizinci bölümün altıncı kıssasında yüce Tanrı'nın sekiz türlü aşk ve sevgili yarattığını, sonra kendi güzelliğini, ışıklarını (nûr-ı cemâli) onlara düşürüp aksettirdiğini, bu sevgililerin onu birbirlerinde görüp seyrederek seviştiklerini anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/1, 131).

Gök ile yer birbirine kavuşmak için çabalar durur. Gök, hasret gözyaşlarını dökünce kupkuru olan yerler ıslanır ve yer de sevgili beni andı diyerek sevinir, coşup oynar ve yemyeşil kesilir. Türlü türlü renklerle süslenir, sevdiğine karşı doğrulup yukarı kalkmaya çalışır. Şair, yukarıdaki beyitte “Ulaşıp dosta kavuşmak ve yüzünü görmek için bitkileri merdiven yapar” demektedir.

Bu beyitte *dost yüzünü görmek*, göğün yüzünü görmektir. *Göğün yüzü* de şairin anlattığı gibi Allah'ın cemalinin, nurunun aksidir. *Yüz sözcüğü*, burada Allah'ın cemalinin aksidir.

Yukarıdaki üç beyitte de bakmanın görmek eyleminin yanında daha yüzeysel bir anlam içerdiği görülmektedir. Şairin, dost yüzü ile görmek eylemini, Allah'ın nakışları ve güzelliğinin akislerinde Allah'ı seyrederek, Allah'ı bilip, Allah'ın varlığını idrak ederek, Allah'a bağlanmayı anlatmak istediği yerlerde kullandığı görülmektedir.

Güncel Türkçe Sözlük'te *bakmak*, “bakışı bir şey üzerine çevirmek, aramak; bir şeyin yüzü bir yöne doğru olmak anlamları ile açıklanırken *görmek* ise, “göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek; anlamak, kavramak, sezme” anlamları ile açıklanmaktadır (tdk.gov.tr, 20.06.2018). Âşık Paşa'nında *görmek* eylemini daha çok “Allah'ın kudretini kavramak, anlamak”; *bakmak* eylemini ise “bakışı bir şey üzerine çevirmek, yüzünü bir yöne doğru çevirmek” anlamlarıyla kullandığı görülür. Bu kullanım günümüz Türkiye Türkçesi ile örtüşmektedir.

Şairin *dost yüzüne bakmak* ve *dost yüzünü görmek* sözcük gruplarında, bakmak ve görmek sözcüklerini bir arada kullandığı görülmektedir.

Yüzün ög- : 1

I/1	49	11	Tâha birle ögdi anuñ özini / Ya‘ni ayuñ bedri diyüp yüzini	Taha suresinde onu övdü, güzel yüzü için de dolunay dedi.
-----	----	----	---	--

Şair, bu beyitte, Allah’ın Taha suresinde Hz. Muhammed’in güzel yüzünü ve özünü övdüğünü dile getirmektedir.

Güncel Türkçe Sözlükte *övmek*, “birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmektir” (tdk.gov.tr, 2006.2018).

Yüzünü övmek, yüzün güzelliklerini methetmektir. Bu sözcük grubunda *yüz*, surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır. Peygamber’in yüzü dolunaya benzetilmiştir.

Evliyânuñ yüzinekarşu dur- : 1

I/2	633	7	Karşu durgıl evliyânuñ yüzine / Dut ‘akıl burnın bularuñ sözine	Yüzün velilere karşı olarak ayakta dur ve akıl burnunu bunların sözüne tut.
-----	-----	---	--	--

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte *evliyanın yüzüne karşı dur* ve akıl burnunu bunların sözüne tut, diyerek öğüt vermektedir.

Evliyanın yüzü tamlamasında *yüz*, surat ve çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Yüzüm basa di- : 1

I/2	1127	5	Geh dutarvan yir gibi sabr u karâr / Tâ yüzüm basa diyüp ol dogru yâr	Bazen Allah adamlarının üstüme basmaları için, yer gibi sakin ve kararlı olurum.
-----	------	---	---	---

Tarama Sözlüğü'nde *yüz basa gelmek*, “baş üstünde yeri olmak” şeklinde açıklanmıştır (1996: 4799). Şair, yukarıdaki beyitte “Bazen Allah adamlarının üstüme basmaları için, yer gibi sakin ve kararlı olurum” demektedir.

Yüzüm basa diyü sözcük grubunu Kemal Yavuz, “(Allah adamlarının) üstüme basmaları için” şeklinde Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Burada Tarama Sözlüğü'ndeki “baş üstünde yeri olmak” anlamı da akla gelmektedir. Şair, *Allah adamlarının önünde saygı ile eğilmeyi* belki de onlardan en ufak bir ilgi görmeyi, bu yüzüne basılmak olsa bile sabırsızlıkla beklemektedir.

Yüz sözcüğü burada surat, çehre anlamındadır.

Yüzi gündüze benze- : 1

I/1	51	1	Ve'z-zuhâ ve'l-leyl tanukdur ol yüze / Saçı dündür yüzi beñzer gündüze	Onun güzelliğine Duha suresi delildir, onun saçı geceye, yüzü de gündüze benzer.
-----	----	---	--	--

Bu beyitte saçı geceye, *yüzü gündüze benzetilen* Hz. Peygamber'dir. Şair, Hz. Peygamber'in siyah saçlarını rengi dolayısıyla geceye, aydınlığı ve nuru ile de yüzünü gündüze benzetmiştir.

Yüz, Hz. Peygamberin yüzü, suratı çehresi anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Yüzi güne benze- : 2

I/2	947	3	Anda varanlar yüzi beñzer güne / İrilikten hem yüzi beñzer güne	Oraya gidenlerin yüzü güneşe benzer; irilikten de yüzü gündüz gibi aydıdır.
-----	-----	---	---	---

Şair, insan ömrünün yedi konağı olduğunu ve her konakta insanı menzilden menzile ulaştırın iş buyurucuların bulunduğunu, yedinci bölümün üçüncü kıssasında anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/2, 939-947). İlk saftakiler süt emen çocuklardır ve dünyada ne kadar süt emen varsa bunlarla Kamer ilgilenir. Okul çağındaki çocuklarla Utarid ilgilenir, işleri okulda yazmak ve öğrenmektir. Ergenler üçüncü bölüktür. İstekleri oyun, eğlence ve güzel yüzlere bakmaktır. Zühre bunlarla ilgilenir. Dördüncü safta olanlar kendini sürekli süslenmeye verenlerdir, işleri güçleri kendilerini güneş gibi süslemektir. Bu saftakilerle güneş ilgilenir (Yavuz, 2000: I/2, 939-947). Yukarıdaki beyitte şair, “Oraya gidenlerin yüzü güneşe benzer, irilikten de yüzü gündüz gibi aydıdır” demektedir.

Yüzü güneşe benzemek, yüzün güneş gibi parlamasıdır. Bu saftakiler neşeli olup yüzleri hep gülmektedir. *Yüz* sözcüğü, burada surat, çehre anlamındaki organ adıdır.

4.2.6. Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

Anuñ yüzü: 7

I/1	291	4	Câhil oldur dünyada hiç şeksüzün / Hak bize göstermesün anuñ yüzün	Hiç şüphesiz cahil diye buna derler. Allah bize böylelerinin yüzünü göstermesin.
-----	-----	---	--	--

Bu beyitte *onun yüzü* cahil insanların yüzüdür.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamındadır.

I/2	1021	4	Ol gerekdür kamu halka şeksüzün / Halk dirilmez görmese anuñ yüzün	O şüphesiz bütün mahlûkata lazımdır, halk onun yüzünü göremeyince hayat bulup toplanmaz.
-----	------	---	--	--

Yukarıdaki beyitte *onun yüzü* tamlaması, güneşin yüzünü anlatmaktadır.

Yüz, dış görünüştür.

I/2	1023	11	Râyigândur bakmag anuñ yüzine / Mâni' olmaz kimse kimse gözine	Onun yüzüne bakmak bedavadır; bu bakışta kimse kimsenin gözüne engel olamaz.
-----	------	----	--	--

Şair, bu beyitte *onun yüzü* tamlamasıyla âlemin yüzünü anlatmaktadır.

Âlemin yüzü tamlamasında *yüz* sözcüğü, yüzey, görünüş demektir.

II/1	67	4	Baydur ol bu dünyada hiç şeksüzün / Görmek ister kamu halk anuñ yüzün	Şüphesiz o, bu dünyanın en zenginidir ve bütün insanlar onu görmek için cân atarlar.
------	----	---	---	--

Âşık Paşa bu beyitte şüphesiz dünyanın en zengini güzel ahlaklı insanlardır, demektedir.

Onun yüzü, güzel ahlaklı insanların yüzüdür.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamındadır.

II/1	99	8	Allah anı şöyle kılmış şeksüzün / Cümle halk görmek diler anuñ yüzün	Şüphesiz Allah onu öyle yarattığından, bütün insanlar onun güzel yüzünü görmek için cân atarlar.
------	----	---	--	--

Şair, yukarıdaki beytin de içinde bulunduğu bölümde *Hızır'ı* anlatmaktadır. İnsanlar onun yüzünü görmek için can atarlar, diyerek bunun sebebinin Allah'ın onu bu şekilde yaratması olarak gösterir.

Onun yüzü, Hızır'ın yüzüdür.

Yüz, surat, çehre anlamının yanı sıra, temsil ettiği insandır.

II/1	211	3	Kim anuñ yüzün görürse şâd olur / Kaygusından 'âlemüñ âzâd olur	Onun yüzünü gören neşelenir ve bütün dünya düşüncelerinden kurtulur.
------	-----	---	---	--

Bu beytin de içinde bulunduğu bölümde şair, *kalbinde Allah adı yazılı insanları* anlatmaktadır.

Yüz sözcüğü, surat, çehre ve temsil ettiği insandır.

II/2	589	3	Bakdum anuñ boyı boylardan ulu / Gördüm anuñ yüzi yüzlerden sulu	Onun boyunu, herkesin boyundan büyük; yüzünü de bütün yüzlerden daha güzel gördüm.
------	-----	---	--	--

Şair, Allah'ın kendisine bir kılavuz gönderdiğini, nur yüzlü bir ihtiyarın gelip gönlünü esir ettiğini anlatmaktadır. Yukarıdaki beyitte de bu kılavuzu tarif etmektedir (Yavuz, 2000: II/2, 589).

Onun yüzü, Âşık Paşa'nın şeyhinin yüzüdür.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamındadır.

Bularuñ yüzi: 1

II/2	787	9	Kişi oldur kim dutarsa sözini / Müzd-durur görmek bularuñ yüzini	İnsan diye bunların sözünü tutana denir; gerçekten bunların yüzünü görmek bir mükâfattır.
------	-----	---	--	---

Şairin bu beyitte, *bunların yüzünü* görmek mükâfattır dediği kişiler, âlimlerdir.

Bunların yüzü, âlimlerin yüzüdür. *Yüz* sözcüğü, *çehre*, *surat* anlamında ve insanı temsil ettiği için insan anlamında kullanılmıştır.

Yüz, insandır.

Kendü yüzi: 5

I/2	923	6	Her kim ister göre kendü yüzini /Gözüye baksun göre kendüzini	Kim yüzünü görmek isterse; aynaya baksın, orada kendini görecektir.
-----	-----	---	---	---

Şair, *kendi yüzü* tamlamasını bir beyitte iki kez olmak üzere toplam beş kere kullanmıştır. Kişinin aradığı kendidir. Âşık Paşa, Allah'ın yeri ve göğü insan için yarattığını, insanın yerde ve gökte aradığının kendisi olduğunu ve yüzünü görmek isteyenlerin aynaya bakmaları gerektiğini söylemektedir (Yavuz, 2000: I/2, 923).

Kendi yüzü sözcük grubunda ilk anlam esas alındığında *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamındadır. Şairin açıklamalarından hareketle kişinin kendi yüzünü görmesi kendi hakikatini aramasıdır. Bu mecaz kullanımda *yüz* sözcüğü hakikat, iç yüz anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki beyitte şair, kendi yüzünü görmek isteyenlerin aynaya bakmalarını söyledikten sonra bu âlemin bir ayna olduğunu ve görülen her şeyin insanın kendisinden haber verdiğini dile getirmektedir.

II/1	133	10	‘Âşık oldu kendü kendü yüzine / Ma‘şûk oldu kendüzi kendüzine	O kendi kendine âşık olduğu gibi; kendi kendine de sevgili oldu.
------	-----	----	--	--

Âşık Paşa, dokuz gök yaratılmamış ve hatta hiçbir şey yokken, sadece Allah’ın olduğunu ve kendi kendine delil olup görünmeyi dilediğini anlatır. “Gizli bir hazine idim, bilinmek istedim” ayetini hatırlatarak, “O kendi kendine âşık olduğu gibi; kendi kendine de sevgili oldu”demektedir.

Kendi yüzü sözcük grubunda kendi Allah, yüz ise Allah’ın cemalidir.

II/1	315	11	Çün teferrüc kıldı kendü yüzini / Sevdi vü sevdürdi hem kendüzini	Kendindeki gizlilik perdelerini kaldırdı; ilk defa kendi sevdi ve başkalarına da kendini sevdirdi.
------	-----	----	---	--

Âşık Paşa, hep diri ve ebedî olan Allah’ın her an bakmak için bir ayna istediğini ve âlemleri, âlem içinde de Âdem’i yarattığını, söylemektedir. Bunları parlatıp karşı taraftakilere aksettirdi diyerek, o görüntülerdeki güzelliğin kendi güzelliği, ona kapılanın da kendi aşkı olduğunu, güzelliği ve aşkı âlemi kaplayınca da o eserden insanoğlunun ortaya çıktığını dile getirir. Şaire göre, cisim, can, akıl, zat, bütün mahlûklar birbirini sevmiştir ve âşık ile sevgili demek bu yüzdendir (Yavuz, 2000: II/1, 133-135).

Şair, ilk yaratılışı anlattığı beyitlerde, ol emrinden önce akl-ı küllün yaratıldığını, bütün hazine, emir ve usüllerin orada saklandığını, ona nazar edip, akis yeri yaparak, kudret ve varlığını onda gösterdiğini dile getirmektedir. Yukarıdaki beyitte de şunu söyler: “Kendindeki gizlilik perdelerini kaldırdı; ilk defa kendi sevdi ve başkalarına da kendini sevdirdi”. Bu beyitte de *kendi yüzü* sözcük grubu *Allah’ın cemali*, anlamına gelmektedir.

Yüz sözcüğü, Allah’ın cemali anlamındadır.

II/2	635	10	Gözüsüz kendü yüzün görmez bu göz / Kendü yüzünden haber virmez bu göz	Bu göz, ayna olmayınca kendi yüzünü görüp, ondan haber veremez.
------	-----	----	--	--

Âşık Paşa'ya göre, yaratılış sırası şöyledir: Yüce Allah, önce akl-ı küllü, ondan nefsi küllü, onun nurundan dokuz feleği, arşı, kürsiyi, yeri göğü, insan ve melekleri yarattı.

Şair, dokuzuncu bölümün birinci kıssasında, Muhammed nurunun yaratılışını anlatırken yüce Allah'ın kendi keremi ile onun nurunu ve o nurdan dokuz feleği yarattığını ve feleklerin eserini hangi tertip ve düzen ile cismanî âleme gönderdiğini söyler. İnsanoğlu nesilden nesile gelirken, melekler ve cinlerin secde etmesi için Hz. Muhammed'in nurunu da beraberinde getirmiştir (Yavuz, 2000: II/1, 325). Hz. Muhammed dokuzuncu felekte dururken bütün peygamberlerin ruhları o arşın önünde duruyordu. Zamanı gelip de Allah'tan emir olunca, Muhammed yeryüzüne indi ve vücut bulup halkın gözüne gözüktü. Gizlilikler âleminde adı akl-ı küllü iken bu dünyada onun adı Mustafa'dır. Bütün peygamberlerin aslı o olduğu gibi veliler de onun dalları ve budaklarıdır. Âşık Paşa anlattıklarını bir yerden okumadığını, ne varsa tek tek bunları gördüğünü dile getirir. Kendisinin de ol emri ile yaratıldığını, onun cemalini o zaman gördüğünü, onun emrinde ve onunla birlikteyken, dokuz felekten birlikte geçip geldiğini, bu yüzden bu gizli sırların kendisine bildirildiğini, yüce âlemden görünen âleme beraber geldiğini anlatır. Şimdi de onunla birlikteyim, demektedir. Bütün inanan insanlar da onun (Nur-ı Muhammedi'nin) bir parçası oldukları için hepsi yüce ve yüksektir. Şair, bu durumu anlatmak için güneş ve güneşin ışıkları benzetmesini kullanmıştır. Hz. Muhammed'in nuru güneş ışıkları gibi yeryüzünü kaplamıştır ama aslı güneştir. Güneşin ışıkları güneşten ayrılmaz. Bir olmanın sırrı burada apaçıktır. Kim ki Hz. Muhammed'in getirdiklerine iman eder ve uyarsa ondan ayrı değildir (Yavuz, 2000: II/1, 311-345).

Şair, Allah'ın sevdiklerini sevenlerin Allah'ın cemaline kavuşacağını söylemektedir (II/2, 635, 6). Şaire göre, Allah'ın dostlarını görmek Allah'ı görmek Allah'ın sevdikleriyle bulunmak Allah'a kavuşmak demektir (II/2, 635, 7). Bu da insanların aynaya bakıp kendilerini görmeleri gibidir (II/2, 635, 8). Gözün baktığı ayna olsa da gördüğü kendi

yüzüdür. Yukarıdaki beyitte de şair, “Bu göz, ayna olmayınca kendi yüzünü görüp, ondan haber veremez” demektedir.

Şairin anlatımıyla *gözü*, Hz. Peygamber ve diğer peygamberler ile Allah dostları olan velilerdir. Eserin özü bu arayıştaki yolculuğun hikâyesidir.

Birbirnüñ yüzi: 2

II/1	141	8	Çün birbirnüñ yüzinde Hak nurın / Gördi ‘âşık oldı sevdi birbirin	Bunlar birbirlerinin Hakk’ın nurunu görünce, karşılıklı âşık oldular.
------	-----	---	---	---

Şair, Allah kudretiyle, arşın nurundan, gökyüzünde güneş ile ayı yarattığını ve renkleri ayın yansıttığını, güneşin ise ham olan şeyleri olgunlaştırdığını söyler. Sonra bunlara Hakk’ın güzelliğinin aksi vurmuş bu yüzden de âlemler renk ve kokularla dolup taşmıştır (Yavuz, 2000: II/1, 141). Aşağıdaki beyitte ise şair, bunların birbirlerinin yüzünde Hakk’ın nurunu görünce âşık olup birbirlerini sevdiklerini anlatmaktadır.

Birbirlerinin yüzü, ay ile güneşin yüzüdür. Bu tamlamada ay ve güneş kişileştirilmiş, *yüz* sözcüğü, *surat ve çehre* anlamında kullanılmıştır. Allah’ın cemalinin aksini birbirlerinin yüzünde seyretmişlerdir. Bu anlamda *yüz* sözcüğü aynı zamanda dış görünüş anlamı hatta sebebinden, ötürü anlamı da içermektedir.

II/2	793	7	Her ki bir şeyhe mürîddür şeksüzün / Göriser anda birbirnüñ yüzün	Hangi insanlar bir büyük üstada samimiyetle öğrenci oldu iseler; yarın ahrette birlikte bulunacaklardır.
------	-----	---	---	--

Âşık Paşa, yukarıdaki beyitte de “Hangi insanlar bir büyük üstada samimiyetle öğrenci oldu iseler; yarın ahrette birlikte bulunacaklardır” der.

Şaire göre şeyh ve müridleri birbirlerinin yüzünü ahirette de görecekler. *Birbirlerinin yüzü* sözcük grubunda *yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

Bunların yüzü suyu: 2

I/1	63	1	Bunların yüzü suyu için iy Kerîm / 'Âşık'a sen rahmet eyle iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan Allah! Bu büyüklerin sebebine sen Âşık'a merhamet et; ey âhirette de acıyan görüp gözeten Allah'ım!
-----	----	---	---	---

Bu beyitte *bunların yüzü suyu için*, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin yüzü suyu için demektir.

Yüz suyunda *yüz*, surat, çehre, insandır.

II/1	41	2	Bunların yüzü suyu için iy Kerîm / Doğru yoldan ırma bizi iy Rahîm	Ey cömertler cömerti olan, çok çok bağışlayan, ey çok acıyan Allah! Bunların hatırına sen bizi doğru yoldan uzaklaştırma.
------	----	---	--	---

Yukarıdaki beyitte, *bunların yüzü suyu için*, kutsal topraklarda namaz kılan Allah'a ulaşan erenlerin yüzü suyu için demektir.

Yüz suyunda *yüz*, surat, çehre, insandır.

Anların yüzü suyu: 1

I/2	651	11	Anların yüzü suyu için iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan ve çok acıyan Allah onların yüzü suyu hürmetine bizi bize bırakma.
-----	-----	----	--	--

Yukarıdaki beyitte şair, *onların yüzü suyu için* bizi bize bırakma ifadesinde onlar zamiri ile velileri işaret etmektedir. *Velilerin yüzü suyu için*, onların hatırı için anlamında kullanılmıştır.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamıyla *su* sözcüğüyle birleşmiş ve *yüz suyu* ile *şeref* anlamını kazanmıştır.

4.2.7. Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

Ol yüz için: 3

I/1	81	8	Kimisi yüzdür kim ol yüze bakan / Terk kıldı ol yüz-içün hân-u-mân	Kimisi yüzdür ve görülmemiş güzelliğe sahiptir, o yüze bakan kendinden geçip evi barkı terk etmiştir.
-----	----	---	--	---

I/1	81	9	Virdi sultânlığını miskînlige / Ol yüz için düşdi ol elkinlige	O, sultanlığını fakirliğe ve yoksulluğa değişip, o güzellik yüzünden garip ve acınacak duruma düştü.
-----	----	---	--	--

I/1	83	1	Bir dahı anuñ bigi yüz kanda var / Cümle cân ol yüz-içün olsun nisâr	Onun güzel yüzü gibi bir yüz nerede bulunur, bütün cânlar onun için feda olsun.
-----	----	---	--	---

Yukarıdaki üç beyitte *o yüz için* edat grubunda *yüz*, Hz. Yûsuf'un yüzüdür.

Hz. Yûsuf'un hikâyesinin anlatıldığı bölümde *yüz*, Hz. Yûsuf 'tur.

Ol yüz sebebinden: 1

I/1	81	10	‘Âkıbet ol yüz sebebinden yine / Yiñi ‘ömür virdi hak ol miskine	Sonunda onun yüzünden yine Allah o düşkün Zeliha'ya yeniden bir ömür vermiştir.
-----	----	----	--	---

Âşık Paşa, Hz. Yûsuf'u anlatırken, Allah sonunda o yüz sebebinden miskin Zeliha'ya yeni bir ömür verdiğini söyler.

O yüz sebebinden sözcük grubunda *sebebinden* sözcüğü Türkiye Türkçesindeki *yüzünden* sözcüğü ile eş anlamda kullanılmıştır. Allah, Hz. Yûsuf'tan dolayı, onun için Zeliha'ya yeni bir ömür vermiştir. Burada *yüz* sözcüğü Hz. Yûsuf'un yüzünü, hatta Hz. Yûsuf'u anlatmaktadır.

Dôstlaruñ yüzi suyıçun: 2

I/1	405	10	Dôstlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / Bizi bizden istemgil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi, ey merhametlilerin merhametlisi! Sevdiklerinin yüzü suyu için, sen bizi bizden isteme.
-----	-----	----	---	--

Âşık Paşa, (I/1, 403, 11; I/1, 405, 1) numaralı beyitlerde kâinatta dört farklı şekilde yaratılıştan bahsettikten sonra (bitki, hayvan, insan ve melek) bunlardan biri olan insanın ölümünü açıklarken Zümer suresinin 42. ayetinde “Allah; ölenin eceli gelince, ruhlarını alır, ölmeyenin de uykusunda.” buyurdu demektedir. Allah ölmeden önce ölenlerin (Allah dostlarının sözlerini dinleyip, öğütlerini tutanların) cânını alır ve bu canlar ebedî hayata kavuşur. Bu durum damlanın tekrar denize kavuşmasına benzer. Bu canların tekrar damla olması mümkün değildir. Burada gizli bir hikmet olduğunu bunu herkesin anlayamayacağını söyleyen şair, yukarıdaki beyitte “Ey cömertler cömerdi, ey merhametlilerin merhametlisi! Sevdiklerinin yüzü suyu için, sen bizi bizden isteme” demektedir.

Şair, bunları dördüncü bölümün ikinci kıssasında anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/1, 387-405). Âşık Paşa tevhit denizine ulaşanlardan olmak için dua etmektedir. Bu noktada Allah'tan sevdiklerinin yüzü suyu için merhamet istemiştir.

Dostlarının yüzü suyu için, Allah dostlarının hatırı içindir.

Yüzü suyuna, yüzü suyu hürmetine sözcük gruplarının, “birine saygı göstermiş olmak için, onun hatırına ve onun saygınlığının oluşturduğu havadan yararlanarak, o havanın yardımıyla”, anlamlarının da günümüz Türkiye Türkçesinde kullanıldığını görmekteyiz (Püsküllüoğlu, 2006: 837; Aksoy, 1988: 1138).

II/2	887	7	Dôstlaruñ yüzi suyiçun iy Celîl / Diñleyene sen safâlık rûzı kıl	Ey yücelikler sahibi Allah! Sevdiklerinin aşkına dinleyenlere de gönül saflığı, doğru inanç, neşe ve sevinçler nasip et.
------	-----	---	---	---

Şair, yukarıdaki beyitte “Ey yücelikler sahibi Allah! Sevdiklerinin aşkına dinleyenlere de gönül saflığı, doğru inanç, neşe ve sevinçler nasip et” demektedir.

Dostlarının yüzü suyu için, Allah dostlarının hatırı içindir.

Anlaruñ yüzi suyiçun: 1

I/2	651	11	Anlaruñ yüzi suyiçun iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan ve çok acıyan Allah onların yüzü suyu hürmetine bizi bize bırakma.
-----	-----	----	--	--

Âşık Paşa, bu beyitte, *onların yüzü suyu için* bizi bize bırakma derken, onlar zamiriyle işaret ettiği daha önceki beyitlerde bahsettiği serverler yol göstericilerdir.

Velilerin yüzü suyu için, onların hatırı için anlamında kullanılmıştır.

Yüz sözcüğü, surat, çehre anlamıyla *su* sözcüğüyle birleşmiş ve *yüz suyu* ile “şeref” anlamını kazanmıştır.

Bunlaruñ yüzi suyu-çun: 2

II/1	41	2	Bunlaruñ yüzi suyu-çun iy Kerîm / Dogru yoldan ırma bizi iy Rahîm	Ey cömertler cömerti olan, çok çok bağışlayan, ey çok acıyan Allah! Bunların hatırına sen bizi doğru yoldan uzaklaştırma.
------	----	---	---	---

Şair, yukarıdaki beyitte, kutsal topraklarda namaz kılan Allah'a ulaşan erenlerin can içinde bir sürü sırta kavuştuğunu dile getirir. Allah'a dua ederek bunların hatırına sen bizi doğru yoldan uzaklaştırma demektir.

Bunların yüzü suyu için, erenlerin yüzü suyu için demektir. *Yüz* sözcüğü surat, çehre anlamında; *yüz suyu* sözcük grubu içerisinde ise insanın yerine kullanılmıştır.

I/1	63	1	Bunlaruñ yüzi suyuçun iy Kerîm / 'Âşık'a sen rahmet eyle iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan Allah! Bu büyüklerin sebebine sen Âşık'a merhamet et; ey âhirette de acıyan görüp gözeten Allah'im!
-----	----	---	---	---

Âşık Paşa, Hz. Peygamber'in dört dostu, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'den bahsetmektedir. Onlar bütün insanlığın yüz suyu, yüz akıdır. Allah bunlara en güzel huyları vermiştir (Yavuz, 2000: I/1, 61-63). Şair, yukarıdaki beyitte, cömertler cömerdi olan Allah'tan, bu büyüklerin yüzü suyu hürmetine, âşıklara merhamet dilemektedir.

Bunların yüzü suyu için, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin yüzü suyu, hatırı için demektir. Yüz suyunda *yüz*, surat, çehre, insandır.

Ol yüzi görmek- için: 1

I/2	555	7	'Âşık iver ol yüzi görmek-içün / Zerreyi ol güneşe virmek-içün	Âşık o yüzü görmek ve bu zerreyi o güneşe vermek için sabırsızlanır.
-----	-----	---	--	--

Âşık Paşa bu beyitte, kıyamet gününde âşıkların o yüzü görmek ve bu zerreyi o güneşe vermek için sabırsızlandığını söylemektedir.

Şair, güneşi Allah, zerreyi de insan için kullanmıştır. Kıyamet gününde orada ölümün olmadığı ve sevgilinin yüzünün daima görüneceğini anlatır.

Âşığın görmek için sabırsızlandığı yüz, Allah'ın cemalidir.

4.3. Garibnâme’de Beñiz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

Çizelge 4.3. Beñiz Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	Benzi gülmek: 3 Benzi zaferan olmak: 1
Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler	Benzi sarı: 2 Benzi tünd: 1
Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler	Beñzi tünd ü göñli tar u ‘aklı kic: 1

Beñiz, *Türkçe Sözlük*’te “ is. Yüz rengi” (1988: 170) olarak açıklanmıştır. Güncel Sözlük’te ise sözcüğe, “yüz rengi ve yüz” anlamı verilmiştir (tdk.gov.tr, 20.06.2018). Tarama Sözlüğü’nde *beñiz* sözcüğünün “renk” anlamının yanı sıra, “sîma, çehir, çihre, ruhsar” anlamları da sıralanmıştır (1996: 508). *Beñiz* sözcüğü, birlikte kullanıldığı sözcüklerle çeşitli birleşik eylem, deyim ve birleşik sözler kurmuştur. “Benzi atmak, benzi uçmak, benzi sararmak, benzi solmak, benzi kül gibi olmak, benzine kan gelmek, benzinde kan kalmamak ile buğday benizli, saz benizli, soğuk benizli” bunlardan bazılarıdır. Garibnâme’de *beñiz* sözcüğünün geçtiği beyitler, sözcüğün günümüz Türkiye Türkçesinde benzer bir kullanım alanına sahip olduğunugöstermektedir.

Âşık Paşa, *beñiz* sözcüğünü Garibnâme’de yedi kere kullanmıştır. *Beñiz* sözcüğünün oluşturduğu dil bilgisel örüntüler, Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler, Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler ve Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimliliklerdir.

4.3.1. Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

Beñzi gül- : 3

I/1	415	4	Kiler ü çartâk u anbârlar dolar / Aña karşı issinüñ beñzi güler	Kiler, ambar ve çardaklar dolup taşar bunun için de, ev sahibinin yüzü güler.
-----	-----	---	--	--

Şair, dördüncü bölümün üçüncü kıssasında Allah'ın zamanın mevsimlerini dört aralık hâlinde böldüğünü ve sonra insanoğlunun da ömrünü ona göre dört kısma ayırdığını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: I/1, 405-407). Âşık Paşa, kış mevsimini anlatırken her ne kadar kış mevsiminde bağ, bahçe boş olsa da kışın güzel görünen bir yanının olduğunu söyler. Şair, devamında yukarıdaki beyitte bu güzel yanı açıklayarak “Kiler, ambar ve çardaklar dolup taşar bunun için de, ev sahibinin yüzü güler” demektedir.

Yüzü gülmek, neşelenmek, sevinmek, sevindirici bir duruma kavuşmaktır (Aksoy, 1998: 1134). Bu beyitte *benzi gülmek*, yüzü gülmek demektir. *Beñiz*, *yüz* sözcüğünün surat, çehre anlamını üstlenmiştir. *Gülmek* eylemi yüzde belli olur ve ses ile ifade bulur. Bu gerçek anlamında *beñiz*, surat, çehre anlamında kullanılmıştır. *Benzi gülmek* ise, neşelenmek mutlu olmak demektir.

I/1	417	10	Boy u süñük artar u ilik dolar / Ferr ü şâdî açılır beñzi güler	Boy atar, kemik ilikle dolar, kuvvet ve sevinç fazlalaşır, yüz güler.
-----	-----	----	--	--

Âşık Paşa, aynı bölümde mevsimler ile insan ömrünü birbirine benzeterik tasvir etmiştir. İlkbahar, insan ömrünün ilk yirmi yılına karşılık gelir. Şair, yukarıdaki beyitte, ilkbaharda bitkilerin bitmesi gibi insanın da gençlik çağlarında boyunun arttığını, kemiğinin ilikle dolduğunu, kuvvet ve sevincin fazlalaşır, yüzün güldüğünü anlatmaktadır.

Benzi gülmek bu beyitte de *yüzü gülmek* demektir. Tarama Sözlüğü'nde de *benzi gülmek*“yüzü gülmek ve sevinmek” olarak açıklanmıştır (1996: 512). Yukarıdaki beyitle aynı anlamda kullanılmıştır.

Beñiz, yüz, surat, çehre demektir.

I/2	947	5	Her birinüñ gönli hış beñzi güler / Bir gören anı yene görmek diler	Her birinin gönlü neşeli olup yüzleri gülmektedir; onlara bir bakan dönüp dönüp bakmak ister.
-----	-----	---	---	---

Şair, yedinci bölümün üçüncü kıssasında, insan ömrünün yedi konağının olduğunu, her konakta da insanı menzilden menzile götüren iş buyurucuların olduğunu anlatmaktadır. İnsanoğlu baştan sona yedi saf hâlinde Allah'a doğru giderken, dördüncü saftakiler gençlerdir. O safla Güneş ilgilendiği için onlarda karanlık, kaygı ve üzüntü yoktur. Şair, yukarıdaki beyitte, bu saftakilerin herbirinin gönlünün neşeli olduğunu, yüzlerinin güldüğünü; onlara bir bakanın bir daha bakmak istediğini dile getirmektedir.

Bu beyitte de *benzi gülmek*, yüzü gülmektir ve *beñiz*, surat çehre anlamında kullanılmıştır.

Beñzi za'ferân ol- : 1

II/1	113	6	Bes bulardur 'aşika evvel nişân / İçi köyne beñzi ola za'ferân	İşte gönlünün yanıp, benzinin sapsarı kesilmesi âşıkın ilk alâmetidir.
------	-----	---	---	---

Zaferan, safran demektir (Devellioğlu, 1993:1164). Aşkın insanı hâlden hâle döndürdüğünü söyleyen şair, bu beyitte, âşığın ilk alâmetinin gönlünün yanıp, benzin sapsarı kesilmesi olduğunu, söylemektedir.

Benzi zaferan olmak, yüzün sapsarı kesilmesidir. Şair, safranın rengi ile aklı başından giden âşığın yüzünün rengini birbirine benzetmektedir. *Beñiz* sözcüğü, bu sözcük grubunda surat, çehre demektir.

4.3.2. Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler

Beñzi saru: 2

I/2	789	4	Beñzi saru saçı yatmış donı kir / Kim söger ü kim buşar u kim kakır	Beñizleri sarı, saçları taranmamış, elbiseleri kir içindedir; kimi söver kimi kızar, kimisi de öfkeyle bakar.
-----	-----	---	---	---

Âşık Paşa, dünyada altı şeyin çok güç olduğunu ve bunların çok zor çekildiğini dile getirmektedir. Biri küçük çocukların, biri gençlerin, bir yaşlıların, biri de gariplerin başına gelir. Biri makam sahibi beylere, diğeri de dost olan kişilere uğrar. Şairin ölümden beter olarak tasvir ettiği hâllerden ilki çocukların başına gelendir. Bu hâl, anne ve babalarının ölümü ile çocukların yetim kalmasıdır (Yavuz, 2000: I/2, 783-789). Şair aşağıdaki beyitte bu çocukların hâllerini “Beñizleri sarı, saçları taranmamış, elbiseleri kir içindedir; kimi söver kimi kızar, kimisi de öfkeyle bakar” şeklinde açıklar.

Benzi sararmak deyimler sözlüğünde “yüzünün rengi solmak” olarak açıklanmaktadır. *Benzi sarı* sözcük grubu da *benzi sarı olmaktan* kısaltılmıştır. Yüz renginin sarı olması görünüşte bir hakikati dile getirirken aynı zamanda da üzüntü, keder gibi duygu durumlarını ve bazen de hasta olma hâlini ifade etmektedir.

Beñiz sözcüğü, *benzi sarı* kısaltma grubunda yüz, surat, çehre anlamında kullanılmıştır.

II/2	907	9	İçi köyner beñzi saru bağı baş / Görgil âhir gözi niçe tolu yaş	İçi yanar, benzi sarıdır, bağı da çıban içindedir, sonunda gözünün nasıl yaşla dolu olduğuna bak.
------	-----	---	---	---

Âşık Paşa, toplumda düşmanların hiç eksik olmayacağını, bunları yenmenin yolunun yumuşaklık olduğunu dile getirmektedir. Hz. Muhammed’in düşmanlarına bu sayede galip geldiğini söyleyen şair, bu duruma mumun hiç kavga çıkarmadan kendi kendine yanışını örnek göstermektedir. Şair, yukarıdaki beyitte “İçi yanar, benzi sarıdır, bağı da çıban

içindedir, sonunda gözünün nasıl yaşla dolu olduğuna bak” diyerek devamında mumun bu yanışını herkesin gördüğünü, mumun yandıkça ışığını gitgide arttırdığını dile getirir.

Âşık Paşa, bu beyitte *benzi sarı* sözcük grubunu mum için kullanmış, mumun dış kısmının, görünüşünün sarı olması hakikatinden yola çıkarak, mum ile derviş arasında bir benzerlik kurmuştur. Aşkından yüzü sapsarı olan dervişin çektiği sıkıntıları mum gibi erimeye benzeterek, dervişin bu hâlini içinde saklaması gerektiğini söylemektedir. Şaire göre, toplumda bu şekilde fitne ve karışıklıktan uzak yaşayanlar bu sayede cennette ışık saçacaklardır (Yavuz, 2000: II/2, 907-909).

Benzi sarı, üzgün, kederli demektir.

Beñzi tünd: 1

I/2	953	3	Beñzi tünd ü gönli tar u ‘aklı kic / Sovumış ma‘de vü süst olmış mezîc	Yüzün asık, gönlün sıkıntılı, aklın şaşkın, midenin soğumuş ve huyun da eringen ve gevşek olduğunu gördü.
-----	-----	---	--	---

Farça *tünd* sözcüğü, “sert, şiddetli, haşın” anlamlarına gelirken; *tünd-çihre*, “asık suratlı” demektir (Devellioğlu, 1993: 1114). Şair, yukarıdaki beyitte ihtiyarlık zamanındaki insanın hâllerini anlatmaktadır. Şair, bu safta bulunan insanların, bütün organlarının işten kalıp verimsizleştiğini, dünyadan beklentilerinin kalmadığını ve pek çok şeyi dünyada bıraktıklarını söylemektedir. Şair, yukarıdaki beyitte de bu insanların yüzlerinin asık, gönüllerinin sıkıntılı, akıllarının şaşkın, midelerinin soğumuş ve huylarının da eringen ve gevşek olduğunu dile getirir.

Benzi tünd, asık suratlı demektir. Bu sözcük grubunda *beñiz* sözcüğü yüz, çehre anlamında bir organ adıdır.

4.3.3. Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler

Beñzi tünd ü gönli tar u ‘aklı kic: 1

I/2	953	3	Beñzi tünd ü gönli tar u ‘aklı kic / Sovumış ma‘de vü süst olmış mezîc	Yüzün asık, gönlün sıkıntılı, aklın şaşkın, midenin soğumuş ve huyun da eringen ve gevşek olduğunu gördü.
-----	-----	---	--	---

Şair, bu beyitte daha önce anlatıldığı gibi *benzi tünd* sözcüğünü asık suratlı anlamında kullanmıştır. *Yüzü asık, gönlü sıkıntılı, akli şaşmış* sözcük gruplarını “u” bağlacı ile bağlamış, kişinin ihtiyarlık hâlini tasvir için bu özellikleri aynı bağlamda kullanmıştır.

4.4. Garibnâme’de Rûy Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

Çizelge 4.4. Rûy Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	
	Rûy Sözcüğünün Tamlayan Olduğu Eşdizimlilikler
	Aks-i rûy: 2 ‘Aks-i rûy-ı ol İlâh: 1
Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler	Ol aks-i rûy: 1 Hûb-Rûy: 1

Farça rû (y), yüz, çehre ve rû-yi hûb ise güzel yüz demektir (Devellioğlu, 1993: 896). Âşık Paşa *rûy* sözcüğünü Garibnâme’de üç kere kullanmıştır. Rûy sözcüğü Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler ve Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler içerisinde incelenmiştir.

4.4.1. Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

4.4.1.1. Rûy Sözcüğünün Tamlayan Olduğu Eşdizimlilikler

‘Aks-i rûy: 2

II/1	141	7	Hem bunlara düşdi uş ol ‘aks-i rûy / Ol sebebden taldı ‘âlem reng ü bûy	Sonra bunlara Hakk’ın güzelliğinin aksi vurdu; bu yüzden âlemler renk ve kokularla dolup taşı.
------	-----	---	---	--

II/1	147	4	Şöyle bil kim ‘aks-i rûy-ı ol İlâh / Ol yüze düşmüşdi nûr-ı pâdişâh	Onu yüce Allah’ın güzelliğinin aksi bil, çünkü onun yüzüne Hakk’ın nuru düşmüştü.
------	-----	---	---	---

Âşık Paşa *aks-i rûy* tamlamasını Gâribnâme’de iki kere kullanmıştır. Yukarıdaki iki beyit diğer başlıklar altında etraflıca incelenmiştir. Her iki beyitte de *aks-i rûy*, Hakk’ın nurunun, nûr-ı cemâlin aksidir, denilebilir.

Rûy sözcüğü bu tamlamada nûr-ı cemâldir.

‘Aks-i rûy-ı ol İlâh: 1

II/1	147	4	Şöyle bil kim ‘aks-i rûy-ı ol İlâh / Ol yüze düşmüşdi nûr-ı pâdişâh	Onu yüce Allah’ın güzelliğinin aksi bil, çünkü onun yüzüne Hakk’ın nuru düşmüştü.
------	-----	---	---	---

Âşık Paşa, Ay ve Güneş’in aşkından sonra Hz. Yûsuf ile Zeliha’nın aşkını anlatmaktadır. Hz. Yûsuf’un suretinin güneşten daha güzel, Ay’dan daha parlak olduğunu söyleyerek, Onu görenlerin kendilerinden geçip yemeden içmeden kesildiklerini dile getirir. Şair, aşağıdaki beyitte, o Allah’ın güzelliğinin aksinin, Hakk’ın nurunun, Hz. Yusuf’un yüzüne düştüğünü bil, demektedir.

Şair, beytin devamında, işte bu yüzden yani Yûsuf’un yüzüne Hakk’ın nurunun aksi vurduğu için Zeliha, Yûsuf’un yüzünü görünce kendini kaybetmiş, akli başından gitmiştir, demektedir.

Aks-i rûy-ı ol İlâh, O Allah’ın nurunun aksi, demektir. Bu tamlamada *rûy* sözcüğü Hakk’ın nuru, şairin deyimiyle *nûr-ı cemâl* anlamındadır.

4.4.2. Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler

Ol ‘aks-i rûy: 1

II/1	141	7	Hem bunlara düşdi uş ol ‘aks-i rûy / Ol sebebden taldı ‘âlem reng ü bûy	Sonra bunlara Hakk’ın güzelliğinin aksi vurdu; bu yüzden âlemler renk ve kokularla dolup taştı.
------	-----	---	---	---

Âşık Paşa, sekizinci bölümün altıncı kıssasında Allah’ın sekiz türlü âşık ve sevgili yaratarak kendi güzelliğinin ışıklarını (nûr-ı cemal) onlara düşürdüğünü ve bunların da birbirlerinde o nuru görüp müşahade ettikleri için birbirlerini sevdiklerini dile getirmektedir. Bu bölümün devamında şair, Allah’ın kudreti ile gökyüzünde arşın nurundan Güneş ile Ay’ı yarattığını, bunlardan birinin pişirici, diğerinin ise renkler dökücü olduğunu ve Ay’ın renkleri yansıtıken, Güneş’in de ham olan şeyleri olgunlaştırdığını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/2, 131-141).

Şair, yukarıdaki beyitte de “Sonra bunlara Hakk’ın güzelliğinin aksi vurdu; bu yüzden âlemler renk ve kokularla dolup taştı” diyerek, yeryüzündeki varlıkların güzel görüntü ve kokularının sebebini Allah’ın güzelliğinin aksine, yani nûr-ı cemâlin Ay ve Güneş vesilesiyle yeryüzüne aksetmesine bağlamıştır.

Ol aks-i rûy, Hakk’ın güzelliğinin (nûr-ı cemâlin) aksidir. Şair, o sıfatıyla âlemdeki güzelliklerin sebebini, Hakk’ın güzelliğinin aksetmesine dayandırmıştır. Şairin anlatımıyla *rûy* sözcüğü burada yüzü değil nûr-ı cemâli karşılamaktadır. Varlıklara akseden Allah’ın yüzü değil nûr-ı cemâldir. Şair, beytin devamında da Ay ve Güneş’in birbirlerinin yüzünde Hakk’ın nurunu görerek karşılıklı âşık olduklarını dile getirmektedir.

Hûb-Rûy: 1

II/1	157	6	Gördi bir görklü nigârın müşkbûy/ Oturupdur karşusunda hûb-rûy	O, karşısına oturmuş güzel bir yüz, misk kokulu ve akılları çıldırtan bir sevgili gördü.
------	-----	---	--	--

Hûb sözcüğü, “güzel, hoş iyi” anlamında Farça kökenli bir sözcüktür (Devellioğlu, 1993: 377). Âşık Paşa, Allah’ın yarattığı sekiz türlü âşık ve sevgiliyi anlatırken, Leylâ ve Mecnun’dan da bahseder. Mecnun’un Leylâ’nın yüzüne bakınca gözünü ayıramadığını ve başkalarının bundan heberinin olmadığını söyleyen şair, yukarıdaki beyitte “O, karşısına oturmuş güzel bir yüz, misk kokulu ve akılları çıldırtan bir sevgili gördü” demektedir. *Hûb-rûy*, güzel yüz demektir. Buradaki *yüz*, Leylâ’nın yüzüdür. *Rûy* sözcüğü bu beyitte diğer iki beyitten farklı olarak yüz, surat, çehre anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır.

4.5. Garibnâme'de Surat Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

Çizelge 4.5. Surat Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

<p>Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı</p> <p>Eşdizimlilikler</p>	
	<p>Surat Sözcüğünün Tamlayan Olduğu</p> <p>Eşdizimlilikler</p> <p>Surat hâli: 2</p> <p>Surat evi: 1</p> <p>Surat şehri: 3</p> <p>Surat tahtı: 1</p> <p>Surat toprağı: 1</p> <p>Surat gemisi: 1</p>
<p>Ad+Ad: Bağlama Grubu</p> <p>Temelindeki Eşdizimlilikler</p>	<p>Ger surat gamnak ola ger şad ola: 1</p> <p>Geh suratda geh gönül geh cândadur: 1</p> <p>Hem surat hem nefis: 1</p> <p>Ni surat var anda ni cism ü beden: 1</p>

Çizelge 4.5. (devam) Surat Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

<p>Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı</p>	<p>Bir surat: 1</p>
<p>Eşdizimlilikler</p>	<p>Yüz bin surat: 1</p> <p>Her surat: 6</p> <p>Gamnâk surat: 1</p> <p>Şâd surat: 1</p> <p>Bu surat: 14</p> <p>Bu surat evi: 1</p> <p>Bu surat hâli: 2</p> <p>Bu surat şehri: 3</p> <p>Ol surat: 3</p> <p>İRmez surat: 1</p> <p>Cânsuz bir surat: 1</p> <p>Çok surat: 1</p> <p>Bu surat toprağı: 1</p> <p>Bu surat gemisi: 1</p> <p>Her bir surat: 1</p>

Çizelge 4.5. (devam) Surat Sözcüğünün Eşdizimlilikleri

<p>Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı</p> <p>Eşdizimlilikler</p>	<p>Surat vermek: 1</p> <p>Surattan bitmek: 2</p> <p>Bu suratta sebat tutmak: 1</p> <p>Oı surattan görmek: 1</p> <p>Bu surattan rahmet bulmak: 1</p> <p>Cümle hayvandan surat tutmak: 1</p> <p>Oı suratta taht urmak: 1</p>
<p>Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı</p> <p>Eşdizimlilikler</p>	<p>Surattan dek degül: 1</p>

Surat, TDKTS’de “ *is. Ar. 1. tkz.* Yüz, çehre. 2. Somurtkanlık, asık yüzlülük. 3. Soğuk davranma” olarak açıklanmıştır.

Kemal Yavuz’un beyitleri Latin harflerine aktarırken, elli dört kere *surat* sözcüğünü kullandığı görülmektedir. Bu okumayı esas alarak yaptığımız çalışmada *surat* sözcüklerinin geçtiği beyitler fişlenerek Türkiye Türkçesi karşılıkları ile yazılmıştır. *Surat* sözcüğünün eşdizimlilikleri incelenirken diğer sözcüklerle oluşturduğu dilbilgisel örüntüler çıkarılmıştır. Fakat gerek *surat* sözcüğünün eşdizimlilikleri gerekse de Kemal Yavuz’un bu sözcüğe verdiği anlamlar, *surat* sözcüğünün *suret* sözcüğü ile karıştırılmış olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Yavuz, *surat* sözcüğünün geçtiği elli dört beyitte, *surat* sözcüğünü Türkiye Türkçesine aktarırken, *surat* sözcüğü için çoğunlukla “vücut” sözcüğü başta olmak üzere, “beden, varlık, insan, insanoğlu, kalıp, suret ve şekil” sözcüklerini kullanmıştır. Yavuz, sadece aşağıdaki beyitte *surat dutmak* eylemini *surat bağlamak* olarak Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Kanar, Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü’nde *suret bağlamayı*, “nakşedilmek, resim yapmak” olarak açıklamış ve Süheyl-ü Nevbahar’dan

örnek göstermiştir (Kanar, 2011: 619). Ayrıca bir *surat* sözcüğüne de çalışmasında yer vermemiştir.

Dokuzuncu bölümün onuncu kıssasında şair, yüce Allah'ın âdemoğlunu dokuz çeşit nüfus ile yarattığını ve o nüfusa dokuz çeşit isim bağısladığını, bu yüzden insanoğlunun dokuz bölük olduğunu, her bölüğün işleri ve amelleri ile birbirlerinden ayrılıp asıllarına kavuştuklarını anlatmaktadır (Yavuz, 2000: II/2, 579-581). Âşık Paşa, insanoğlunun dokuz bölük olup herbirinde binlerce huy taşıdığını, buna göre iş yaptıklarını söylemektedir. Bir kılavuz bularak yola koyulunca yolunun bir meclise çıktığını, bu şehirde isanların kötü yolda ve çirkin huyda olduğunu; verdikleri sözlerde durmadıklarını, zengin olsun fakir olsun boş şeylerle uğraştıklarını belirtmektedir. Hepsi Allah'ın emrine karşıdır. Adları mümin, dinleri farklı olan bu kimseler konuşunca dosta benzerler fakat yaptıklarına bakınca düşman oldukları görülür. Bunların görünüşleri insan gibidir, ama huy bakımından şeytana benzerler ve kurt gibi birbirlerinden daha korkunç görünür, birbirlerini parçalamak isterler. Gece güzdüz birbirlerine diş bilemektedirler. Gözlerinden hırs ve şehvet akarken, hiç utanmaları yoktur ve yüzleri kızarmaz, kimseden de çekinmezler. Bunlar dünya lezzetleri ile boğulmuşlardır, adları da hayvan adına yazılmıştır (Yavuz, 2000: II/2, 589591). İşte bu tasvirten sonra şair, aşağıdaki beyitte, bunlar, bütün hayvanlardan suret tutmuş, her türlü çirkin huy da bunların yaşayışı olmuştur, demektedir:

II/2	591	8	Cümle hayvândan surat dutmuş bular / Dirlik olmuş bunlara çirkin hular	Bütün hayvanlardan surat bağlamışlar her türlü çirkin huy da yaşayışları olmuştur.
------	-----	---	--	--

Yukarıda görüldüğü gibi Kemal Yavuz *suret tutmak* değil *surat bağlamak* olarak bu sözcük grubunu okumuştur. *Suret* sözcüğü Arapçadır. Biçim, görünüş, kılık; tarz, yol, gidiş; çâre anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1993: 965). Beytin bulunduğu bölümün ve beytin anlamı dikkate alındığında, bu sözcük grubunun *suret tutmak* olarak okunması gerektiği düşünülmektedir. Şairin, bazı insanları çeşitli kötü huylarından dolayı hayvanlara benzettiği, hayvanlarda bulunan özellikleri yüzünden bu insanların hayvanlar gibi davranarak, şekil aldıklarını, tarz ve yollarını böyle seçtiklerini ifade ettiği söylenebilir. Buradaki hayvanlardan kasıt birtakım hayvanların olumsuz özellikleridir. Şair, insanların birbirlerine karşı düşmanca tavırlarını anlatmak için kurt benzetmesini (korkunç görünme, parçalama, diş bileme özellikleri gibi) kullanmıştır.

Hayvanlardan suret tutmak, hayvanların bazı davranışlarını esas alarak, vahşice acımasızca davranmaktır.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak Garibnâme’de *surat* sözcüğünü kullanmadığını söylemek gerekmektedir. Aslı Arapça *suretten* gelen sözcüğün *yüz*, surat anlamını kazanarak, genellikle olumsuz anlamlar içeren deyimlerin, birleşik eylem ve sözlerin kuruluşunda yer alması,²⁶ Türkçenin tarihî dönemleri açısından değerlendirildiğinde, eserin yazılışından çok sonra olması gerektiğini düşünmekteyiz. Yaklaşık aynı dönemde kaleme alınmış eserlerin inceleme metinlerinde de *surat* sözcüğüne rastlanılmamaktadır.²⁷ Bu sebeplerden Kemal Yavuz’un *surat* şeklinde aktardığı sözcüğün yer aldığı elli dört beytin eşdizimlilikleri konumuz dışında kaldığı için incelenmemiştir.

²⁶ Türkiye Türkçesindeki kullanımlarına bakıldığında (*surat* düşkün, asık *surat*, çatık *surat*, ekşi *surat* vb. ile *surat* asmak, *surat* etmek, *surat*ını dağıtmak, *surat*ı değiştirmek, *surat*a bak süngüye davran, *surat*ından düşen bin parça vb.) *surat* sözcüğünün, Arapça *suret* sözcüğünden gelişerek anlam değişikliği, anlam daralması ve özellikle birleşik sözcüklerde anlam kötüleşmesine uğradığı görülmektedir. Bu sürecin 14. yüzyıldan sonraya tekabül ettiğini düşünmekteyiz.

²⁷ Mehmet Özmen’in yayına hazırladığı Ahmed-i Dâ’i Divanı (1.c.: Metin-Gramer-Tıpkıbasım, 2.c.: Dizin), Mustafa Tatcı’nın yayına hazırladığı Yûnus Emre Divânı ve Risâletü’n- Nushiyye ve Cem Dilçin ve Ali Cin’in Mesud Bin Ahmed’in Süheyl ü Nev-Bahâr üzerine yaptıkları çalışmalarda *surat* sözcüğüne rastlanılmamıştır.

SONUÇ

Garibnâme, mesnevi tarzında yazılmış hacimli bir eser olup dönemin sosyal, kültürel ve fikrî hayatını da büyük oranda yansıtmaktadır. Âşık Paşa, bu eserinde vahdet fikrini sade ve akıcı bir söz dizimi içinde ortaya koymuştur. Şairin, *yüz*, *beñiz* ve *rûy* sözcüklerini metnin türüne uygun bir şekilde bol benzetme ve mecazlarla işleyerek kullandığı görülmektedir. Âşık Paşa'nın Garibnâme'de *yüz*, *beñiz* ve *rûy* sözcüklerinin kullanımlarına bakıldığında şairin bu sözcüklerle oluşturduğu mecazların, onun yetiştiği kültür çevresi ve mensubu olduğu tasavvuf görüşüyle örtüştüğü söylenebilir.

Garibnâme'deki *yüz*, *beñiz* ve *rûy* sözcüklerinin eşdizimliliklerinin incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Garibnâme'de *yüz* 301; *beñiz* 7; *rûy* ise 3 defa kullanılmıştır.

Eserde *yüz* sözcüğünün *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler*; *Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler*; *Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler*; *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler*; *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler*; *Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler*; *Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* şeklinde dil bilgisel örüntüler içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Garibnâme'de *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* içerisinde *yüz* sözcüğü, ad tamlamasının tamlayan unsuru olarak 16 defa, tamlanan unsuru olarak ise 125 defa kullanılmıştır. Eserde *yüz* sözcüğü *Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimliliklerde* iki defa; *Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimliliklerde* 19 defa; *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde* sıfat unsuru içinde iki defa, ad unsuru içinde 71 defa, *Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde* ad unsuru içinde 18 defa ve *Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde* ad unsuru içinde 10 defa kullanılmıştır. *Yüz* sözcüğü, eserde en fazla *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* içinde yer almıştır. Bu örüntü içinde 137 örnek tespit edilmiştir. *Yüz* sözcüğü ile ilgili tespit edilen eşdizimliliklerin büyük bir kısmı iki sözcükten oluşmuştur. Bu başlıklar altında eserden tesbit ettiğimiz eşdizimlilikler ve sıklıkları şunlardır:

Garibnâme’de *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* içerisinde yüz sözcüğünün tamlayan durumunda olduğu eşdizimlilikler:

Yüzleri nuru (1), yüz içi (1), yüzümüz suyu (1), yüzünün suyu (6), yüz suyu (7).

Garibnâme’de *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* içerisinde yüz sözcüğünün tamlanan olduğu eşdizimlilikler:

Akça (para) yüz (1) âlemin yüzü (2), âlemin bir yüzü (1), can yüzü (2), dost yüzü (41), dostların yüzü suyu (2), dostluk yüzü (1), evliyanın yüzü (1), gönül yüzü (1), gönlün yüzü (1), gönlüm yüzü (3), uluların gönüllerinin yüzü (1), onun kutlu yüzü (1), onun görklü yüzü (1), mana yüzü (19), maninün yüzü (1), Şeyh yüzü (1), anun yüzü (7), bularun yüzü (1), görklülerin yüzü (3), gözgülü yüzü (1), gül yüzü (1), gün yüzü (2), Hak yüzü (3), Hakkın yüzü (1), Halkın yüzü (1), kâğıt yüzü (2), kamunun yüzüsuyu (1), kudret yüzü (1), Leyla’nın yüzü (1), maşuk- ı bi-hemta (eşsiz sevgili) yüzü (1), maşuk yüzü (2), sahra yüzü (1), su yüzü (4), sultan yüzü (2), uçmak yüzü (1), Yûsuf yüzü (2), iç yüzü (4), dış yüzü (1), biribirnün yüzü (2).

Garibnâme’de yüz sözcüğünün *Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikleri:*

Revnağ u yüzüsuyu (1), görklü boy u görklü yüz (1).

Garibnâme’de yüz sözcüğünün *Ad+Sıfat: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikleri:*

Yüzü toprak (12), yüzü sulu (3), yüzü taze (1), yüze yüz (yüz yüze) (1), yüzü kara (1), yüzünde Allah adı yazılı (1), yüzü yunmuş (1).

Garibnâme’de yüz sözcüğünün *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikleri:*

O yüz (27), görklü yüz (12) ak yüz (1), bir yüz (4), cümle yüz (1), hangi (kangı) yüz (1), ikiyüzlü (1), kutlu yüz (1), onun gibi yüz (1), uş bu (işte) yüz (1), utanmaz yüz (1), bu mana yüzü (5), o kâğıt yüzü (1), ol gül yüzü (1), ol iç yüzü (1), ol yüzü sulu (1), ol yüze bakan yüz (1), ol maşuk-ı bi-hemta yüzü (1), şol gözgülde gördüğümüz yüz (1), gördüğümüz yüz (1), gördüğün yüz (1), gördüğü yüz (1), bu gönül yüzü (1), bu gönlümün yüzü (1), o dost yüzü (4), yüzü yunmuş gönül (1).

Garibnâme’de yüz sözcüğünün *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikleri:*

Gün yüzünü örtmek (2), gönül yüzünü yere vurmak (3), gönül yüzünü yumak (1), uluların gönüllerinin yüzünü yumak (1), dervişin yüzünü yumak, arıtmak (1), yüz tutmak (15), yüzünü aşka tutmak (1), yüzünü göğe tutmak (1), Hakka yüz tutmak (1), Haktan yana yüz tutmak (1), yüzünü hazrete tutmak (5), cümle yüz hazrete tutmak (1), cümle yüz hazrete urmak (1), cümle yüz urmuş Hakk'a (1), yüz urup denize akmak (1), yüz urup hacet dilemek (1), yüz urup yalvarmak (3), bu girçek dine yüz urmak (2), o yüze bakmak (11), yüz bezemek (1), yüz döndürmek (4), yüz döndermek (1), Hak yüzünü görmek (3), bir yüz görmek (1), yüz göstermek (4), yüzü göstermek (1), yüz sürmek (6), yüzünü yere sürmek (2), yüzünü ayağına sürmek (1), eşiğine yüz sürmek (1), yüzü taze olmak (1), yüz tazelemek (1), Sübhan'a yüzü taze varmak (1), yüzden nikap götürmek (1), yüzü suyu olmak (2), yüzü sulu olmak (2), yüzü suyu yaraşmak (1), yüzünü ayağında toprak eylemek (1), yüzü ayağında toprak olmak (1), yüzü toprak olmak (2); yüzünü toprağa vurmak (3), yüzünü toprak eylemek (3), yüzü toprakta kalmak (1), yüzü toprakta olmak (1), yüzünü yere vurmak (3), yüzü yere indirmek (1), yüzünü secdeye vurmak (2), yüzünü yerden kaldırmak (1), yüzüne karşı tutmak (2), yüzüne ud getirmek (1), yüzünü arıtmak (1), yüzünü burtarmak (1), yüzünü düzmek (1), uçmak yüzün görmek (1), yüzünü görmek (5), dost yüzünü görmek (8), dost yüzünden gözünü ayırmamak (1), dost yüzüne bakmak (3), yüzünü övmek (1), evliyanın yüzüne karşı durmak (1), yüzüm basa demek (1), yüzü gündüze benzemek (1), yüzü güne benzemek (2),

Garibnâme'de yüz sözcüğünün *Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikleri*:

Onun yüzü (7), bunların yüzü (1), kendi yüzü (5), birbirinin yüzü (2), bunların yüzü suyu (2), onların yüzü suyu (1).

Garibnâme'de yüz sözcüğünün *Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikleri*:

Ol yüz için (3), ol yüz sebebinden (1), dostların yüzü suyu için (2), onların yüzü suyu için (1), bunların yüzü suyu için (2), ol yüzü görmek için (1).

Sıfat+Ad, Zamir+Ad, Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler içerisinde yüz sözcüğünün ad unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. *Yüz* sözcüğü, *Zamir+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* içerisinde *ol, anlar, kendü, bunlar, birbiri* zamirleri ile kullanılmıştır.

Sözcük, *Ad+Edat Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde*, *sebebinden* ve *için* edatlarıyla; *görklü, ak, kutlu, hangi, utanmaz, cümle* sıfatlarının yanı sıra, *ol* ve *şol, uş, bu*, işaret sıfatları ile birliktelik kuran *yüz* sözcüğü, *onun gibi, yüzü yunmuş, gördüğümüz yüz*

örneklerinde de sıfatfiil unsurlarıyla *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* oluşturmuştur.

Revnağ u yüz suyu ve *görklü boy u görklü yüz* bağlama gruplarında “u” bağlacı kullanılmıştır. İlk örnekte yakın anlamlı *revnağ* ve *yüz suyu* sözcükleri bir araya gelirken ikinci örnekte ise *güzel boy* ve *güzel yüz* sıfat tamlamaları bir araya gelmiştir. Bu bağlama grubunda *boy*, *beden* anlamında kullanılmış, beden yanında güzel yüz, bütün parça ilişkisi içerisinde vurgulanmak istenmiştir.

Garibnâme’de *yüz* sözcüğünün, *yüzü toprak*, *yüzü sulu*, *yüzü taze*, *yüze yüz* (*yüz yüze*), *yüzü kara*, *yüzünde Allah adı yazılı*, *yüzü yunmuş* örneklerinde *Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikler* kurduğu görülmektedir. *Yüz* sözcüğü, *Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimliliklerde* daha çok birinci unsurdur.

Garibnâme’de *yüz* sözcüğü ile kurulan eşdizimliliklerin büyük bir oranının *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* olduğu görülmektedir. Bu *Ad+Eylem* birlikteliklerine baktığımızda *yüz tutmak*, *yüzünü arıtmak*, *yüzünü burtarmak*, *yüzünü düzmek*, *yüzünü övmek*, *yüzünü görmek*, *yüzsuyu olmak*, *yüzsuyu yaraşmak*, *yüz tazelemek*, *yüz göstermek*, *yüzü göstermek*, *yüz sürmek*, *yüz bezemek*, *yüz döndürmek* ve *yüz döndermek* örneklerindeki gibi *yüz* sözcüğünün bir yardımcı eylemle birlikte kullanıldığı görülmektedir. *Olmak* eylemi dışında kalanlar esas yardımcı eylemler değildir. *Tutmak*, *arıtmak*, *burtarmak*, *düzmek*, *övmek* vb. eylemler gerçek anlamlarını yitirerek yardımcı eylem görevinde kullanılmıştır.

Gönül yüzünü yere vurmak, *Hak’tan yana yüz tutmak*, *cümle yüz hazrete tutmak*, *cümle yüz hazrete urmak*, *yüz urup denize akmak*, *yüz urup hacet dilemek*, *bu girçek dine yüz urmak*, *dost yüzünden gözünü ayırmamak* *Ad+Eylem Birlikteliklerinde* hem ad hem de eylem unsurunun sözcük grubundan oluşturduğu görülmektedir.

Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde ad unsurları eylemi tamamlayan özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı görevlerini üstlenebilmektedir. *Gönül yüzünü yere vurmak* sözcük grubunda *yere vurmak* eyleminin *gönül yüzü* sözcük grubu ve aynı zamanda nesne ile genişlediği görülmektedir.

Hak’tan yana yüz tutmak, *bu girçek dine yüz urmak*, *dost yüzünden gözünü ayırmamak*, *Sübhan’a yüzü taze varmak* sözcük gruplarında yer tamlayıcısı ve yüklem, *cümle yüz hazrete tutmak*, *cümle yüz hazrete urmak*, sözcük gruplarında, özne ve yüklem

birlikteliği görülürken *yüz urup denize akmak*, *yüz urup hacet dilemek* sözcük gruplarında ise zarf ve yüklem birlikteliği görülmektedir.

Yüzü gündüze benzemek, yüzü güne benzemek, dost yüzüne bakmak, dost yüzünü görmek, uçmak yüzün görmek, yüzünü yere vurmak, yüzü yere indirmek, yüzünü secdeye vurmak, yüzünü yerden kaldırmak, yüzüne karşı tutmak, yüzüne ud getirmek, yüzünü toprağa vurmak, yüzünü toprak eylemek, yüzü toprakta kalmak, yüzü toprakta olmak, yüzden nikap götürmek, yüzünü yere sürmek, yüzünü ayağına sürmek, eşiğine yüz sürmek, yüzü taze olmak, hak yüzünü görmek, bir yüz görmek, yüz urup yalvarmak, yüzünü hazrete tutmak, yüzünü aşka tutmak, yüzünü göğe tutmak, Hakk'a yüz tutmak, gün yüzünü örtmek, gönül yüzünü yumak Ad+Eylem birliktelikleri ise üç sözcükten oluşan birlikteliklerdir. Bu eşdizimliliklerde bazen ad bazen de eylem bir sözcük grubundan oluşmaktadır. *Dost yüzünü görmek, uçmak yüzün görmek, Hak yüzünü görmek, gün yüzünü örtmek dervişin yüzünü yumak, dervişin yüzünü arıtmak* eşdizimliliklerinde ad unsuru sözcük grubundan oluşurken diğer eşdizimlilikler de eylem unsuru sözcük gruplarından oluşmaktadır.

Yüzü gündüze benzemek, yüzü güne benzemek, dost yüzünü görmek, uçmak yüzün görmek, yüzünü yere vurmak, yüzü yere indirmek, yüzünü secdeye vurmak, yüzünü yerden kaldırmak, yüzünü toprağa vurmak, yüzünü toprak eylemek, yüzü toprakta kalmak, yüzü toprakta olmak, yüzünü yere sürmek, yüzünü ayağına sürmek, yüzü taze olmak, Hak yüzünü görmek, yüzünü hazrete tutmak, yüzünü aşka tutmak, yüzünü göğe tutmak, gün yüzünü örtmek, gönül yüzünü yumak, dervişin yüzünü yumak, dervişin yüzünü arıtmak Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde nesne ve yüklem birlikteliği görülmektedir.

Dost yüzüne bakmak, yüzüne karşı tutmak, yüzüne ud getirmek, eşiğine yüz sürmek, Hakk'a yüz tutmak, yüzden nikap götürmek Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde yer tamlayıcı ve yüklem birlikteliği, *bir yüz görmek Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı eşdizimliliğinde* ise zarf ve yüklem birlikteliği görülmektedir.

Garibnâme'de *beñiz* sözcüğü, *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler*; *Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temindeki Eşdizimlilikler*; *Ad+Ad: Bağlama Grubu Temindeki Eşdizimlilikler* şeklinde dil bilimsel örüntüler içerisinde yer almıştır.

Beñiz, Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde 4 defa; *Ad+Ad: Kısaltma Grubu Temindeki Eşdizimliliklerde* üç defa; *Ad+Ad: Bağlama Grubu Temindeki Eşdizimliliklerde* bir defa kullanılmıştır. Bu eşdizimlilikler şunlardır:

Garibnâme’de *beñiz* sözcüğünün *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikleri*:
Beñzi gülmek (3), *beñzi zaferân olmak* (1).

Garibnâme’de *beniz* sözcüğünün *Ad+Sıfat: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikleri*:

Beñzi sarı (2), *beñzi tünd* (1).

Garibnâme’de *beñiz* sözcüğünün *Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikleri*:

Beñzi tünd ü gönli tar u ‘aklı kic (1).

Beñiz sözcüğü, *Ad+Eylem Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde gülmek* ve *zaferân olmak* eylemleri ile birliktelik kurarken; *beñzi gülmek* sözcük grubunda *gülmek* mecazlaşarak yardımcı eylem görevinde kullanılmıştır. *Beñzi zaferân olmak* sözcük grubunda ise *beñiz* nesne ve *zaferân olmak* yüklem birlikteliği görülmektedir.

Ad+Ad: Bağlama Grubu Temelindeki Eşdizimlilikte beñiz sözcüğü, *beñzi tünd ü gönli tar u ‘aklı kic* örneğinde olduğu gibi “u” bağlacı ile kullanılmıştır. Aynı zamanda Garibnâme’de *beñiz* sözcüğü, *beñzi sarı* ve *beñzi tünd* *Ad+Sıfat: Kısaltma Grubu Temelindeki Eşdizimlilikleri* oluştururken; *beñiz* bedeni temsil edecek ve beden, gönül ve akli bir arada karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Garibnâme’de *rûy* sözcüğü, *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler, Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* şeklindeki dil bilgisel örüntüler içerisinde yer almıştır. Sözcük, *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde* ad tamlamaları içerisinde tamlayan unsur olarak üç defa; *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimliliklerde* Farsça tamlama unsur olarak iki defa kullanılmıştır. Bu eşdizimlilikler şu şekildedir:

Garibnâme’de *rûy* sözcüğünün *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler Rûy Sözcüğünün Tamlayan Olduğu Eşdizimlilikleri*:

Aks-i rûy (2), *‘aks-i rûy-ı ol İlâh* (1).

Garibnâme’de *rûy* sözcüğünün *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikleri*:

Ol aks-i rûy (1), *hûb-Rûy* (1).

Garibnâme’de *rûy* sözcüğünün *aks-i rûy*, ‘*aks-i rûy-ı ol İlâh* şeklinde *rûy* sözcüğünün tamlayan olduğu *Ad+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* oluşturduğu ve *ol aks-i rûy* ve *hûb-rûy* şeklinde *Sıfat+Ad Birlikteliğine Dayalı Eşdizimlilikler* kurduğu görülmektedir.

Surat sözcüğü çalışmanın başında elli dört beyitte tespit edilerek incelenmiş fakat bu sözcüğün *suret* şeklinde okunması gerektiği düşünülerek, *surat* sözcüğünün geçtiği beyitler incelenmemiştir.

Âşık Paşa’nın *yüz* sözcüğünü Garibnâme’de sıklıkla insanı temsil eden bir metonimi örneği olarak kullandığı görülmektedir. Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat şeklindeki organ tanımı, *yüz* sözcüğünün çekirdek anlamıdır. Şair, eserinde *yüz* sözcüğünün çekirdek anlamından yola çıkarak birçok yan anlam ve mecaz anlam oluşturmuştur. Bu yan anlamlardan “*yüzey, satth, üst, üzeri, bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephe, taraf*” anlamları Türkçe Sözlük’te de yer alırken, “*görünüş, dış görünüş, içyüz, asıl, öz, derin anlam, künh*” anlamları da bazı çalışmalarda gösterilmiştir.

Garibnâme’deki kullanımlarda, *yüz*, nurun mekânıdır, ışığın kaynağıdır, yerdir, kaptır. *Yüz*, suludur, ıslaktır, şerefli, edeplidir. *Yüz*, yansımadır, akistir. Bütün- parça ilişkisi içerisinde *yüz*, alındır ve yine bütün-parça ilişkisi içerisinde *yüz*, baştır. *Yüz* sözcüğü *akis* anlamında birçok kere kullanılmıştır. *Yüz*, yer ile gök aşkının aksidir, *yüz*, güneş ve ayın aşkının aksidir, Yûsuf ile Zeliha’nın aşkının aksidir, *yüz*, Hz. Hatice’nin Hz. Muhammed’e olan aşkının aksidir. *Yüz*, Allah’ın yarattıklarındaki güzelliğinin aksidir, *yüz*, Mecnun’un Leylâ’ya olan aşkının aksidir, *yüz*, gül ile bülbülün aşklarının aksidir. *Yüz*, sedefin katreye olan aşkının aksidir, *yüz*, can ve ten aşkının aksidir. Şair, bu akisleri Allah’ın nurunun aksi, kendi ifadesiyle *nûr-ı cemâl* olarak değerlendirmektedir. Bu aşklara bakarak âşık olunması gerektiğini dile getiren şair, bu yüzlerin aşkları sayesinde Allah’a kavuştuklarını söylemektedir.

Âşık Paşa’ya göre *yüz*, âşkın sevgilisidir, Hz. Peygamberdir, Hz. Yûsuf’ tur, sevgili olan Allah’tır. *Yüz*, gerçektir, hakikattir. *Yüz*, ilâhî güzelliştir. Şaire göre *yüz*, Allah’ın cemalinin aksidir, *nûr-ı cemâldir*.

Şaire göre *yüz*, kimi zaman âlemin yüzü kimi zaman da kudret yüzüdür. Eserin genelinde ise *yüz*, Allah'ın cemalidir. Allah'ın kudretinin, yaratma gücünün şekle bürünmüş hâli olan bütün âlem, Allah'ın yüzü olarak görünmesine vesile olmuştur. *Yüz*, bazen derviş, bazen benlik, bazen de şeytandır. Bütün âlem ve insan yüzdür ve bu yüzler, Allah'ın nurunun aksini taşımakta, göstermektedir. Bunları seyretmek için şaire göre, bakmak değil görmek, can gözüne sahip olmak gerekmektedir.

Beñiz sözcüğü, “*yüz*” ve “*yüz rengi*” anlamlarıyla günümüz Türkiye Türkçesinde yaşamaktadır. Şair, Garibânâme’de *beñiz* sözcüğünü, üç kere *benzi gülmek*, iki kere *beñzi saru*, bir kere *benzi tünd* ve bir kere de *beñzi za’feran olmak* sözcük birliktelikleri içerisinde toplam yedi defa kullanmıştır. *Beñzi gülmekte*, *beñiz* sözcüğü, “*yüz*” anlamında kullanılmış, *yüzü gülmek*, “*neşelenmek*” anlamını üstlenmiştir. *Beñiz* sözcüğü, bu beyitlerde mutluluk ve gençlik göstergesi olmuştur. *Beñzi zaferân olmak*, “*yüzü sapsarı kesilmek*” tir. Âşık Paşa’ya göre, gönlün yanıp, yüzün sapsarı kesilmesi âşıklık alametidir. Şair, *beñzi saru* sözcük birlikteliğinde *beñiz* sözcüğünü “*yüz*” ve “*yüz rengi*” anlamlarında kullanmıştır. *Benzi sarı*, yüzü sararıp solmuş demektir. Şaire göre anne ve babasını kaybetmiş çocukların yüzleri sarıdır. Eserde, yüzün sararması mutsuzluk, keder, bakımsızlık, kimsesizlik anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Şair, *beñzi saru* sözcük birlikteliğini ayrıca “*âşık ve mum*” benzetmesi içinde kullanmıştır. Mumun dış yüzü âşığın yüzü gibi sarıdır. Âşığın bağı yaralıdır ve gözü yaş doludur. Mumun da ortasında onun yanmasına sebep olan fitil vardır ve mum yandıkça damla damla aşağıya doğru akmaktadır. *Beñiz* burada “*dış görünüş*” anlamında gelmektedir. *Beñzi tünd*, “*asık suratlı*” demektir. *Beñzi tünd ü gönli tar u aklı kic* bağlama grubunda “*yüzü asık, gönlü sıkıntılı ve aklı şaşkın olan yaşlı insanlar*” dır. *Beñzi tünd*, sözcük birlikteliğinde *beñiz*, “*yüz*” anlamında bir organ adı olarak kullanılmıştır. *Beñiz* sözcüğünün eşdizimliliklerine bakıldığında, *beñiz* sözcüğünün, “*yüz*” ve “*yüz rengi*” çekirdek anlamlarının eserde kullanıldığı görülmektedir. *Beñiz* sözcüğü, eşdizimliliklerinde birleşik sözcükler kurarken günümüz Türkiye Türkçesine uygun olarak *beñzi tünd*, *beñzi sarı* ve *beñzi zaferân olmak* birlikteliklerinde yüzün renginin sararması ve asık olması şeklinde olumsuz anlamda birleşik sözcükler kurmaktadır. Şair, yüzün sarı olması ve sararması ile yüzün safran rengini alması ifadelerini “*hastalık, zayıflık, güçsüzlük, yoksulluk, kimsesizlik, yaşlılık*” ile “*mutsuzluk, keder ve üzüntü*” duyguları için kullanmaktadır.

Beñiz sözcüğü, Türkçe Sözlük'te de birlikte kullanıldığı sözcüklerle “*benzi atmak, benzi uçmak, benzi sararmak, benzi solmak, benzi kül gibi olmak, benzine kan gelmek, benzinde kan kalmamak ile buğday benizli, saz benizli, soğuk benizli*” gibi çeşitli birleşik eylem, deyim ve birleşik sözler kurmaktadır. Şairin *Garibnâme*'de *beñiz* sözcüğünün eşdizimliliklerini günümüz Türkiye Türkçesine benzer bir şekilde kullandığı söylenebilir. *Beñiz* “*yüz, surat, çehre ve yüz rengi*” dir.

Hûb-rûy, “*güzel yüz*” demektir. *Rûy* sözcüğü *Garibnâme*'de “*surat, çehre*” anlamında bir organ adıdır. Bu güzel yüz, *Leylâ*'nın yüzüdür. Şair, burada ilk bakışta *Leylâ*'nın güzel yüzünü dile getirirse de *Mecnun*'un onun yüzünde Allah'ın nurunu, Allah'ın cemalinin aksini görerek âşık olduğunu anlatmaktadır. Şair, *rûy* sözcüğünü, Allah'ın nurunun ve güzelliğinin aksini dile getirirken kullanmayı tercih etmiştir. Şaire göre *rûy* yüzdür, *rûy*, “*nûr-ı cemâl*” dir.

Âşık Paşa, *yüz* sözcüğünü, “*surat, çehre*” anlamındaki çekirdek anlamı, çeşitli yan anlamları ve geniş bir mecaz anlam dairesi içinde; *beñiz* sözcüğünü ise daha çok “*yüz rengi*” anlamında, sözcük birlikteliklerinde ise olumsuz duyguları ve durumları anlatmak için kullanmayı tercih etmiştir. *Rûy* sözcüğünü de daha çok Allah'ın nurunu kastedecek şekilde kullandığı görülmektedir.

Bu çalışmada *yüz, beñiz, rûy* sözcüklerinin eşdizimliliklerinin pek çok kavramsal anahtar oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu kavramsal anahtarlardan bazıları şunlardır:

Yüz, âlemdir, sevgilidir, benliktir, insandır, şeytandır, kaptır, yerdir, mekândır, görüntüdür, şereftir, hakikattir, yukarıdadır, değerlidir, ışık kaynağıdır, içeriktir, ön taraftır, ıslaktır, üst taraftır, yüzevidir. Beniz, gençliktir, gülmektir, neşelenmektir, mutlu olmaktır, duygudur, sarıdır, derviştir, yetimdir, öksüzdür, mumdur, nesnedir, kederdir, üzüntüdür, mutsuzdur, yaşlılıktır, akılsızlıktır. *Rûy*, akistir, güzel yüzdür, *Leylâ*dır, niurdur, cemâldir, Hz. Yusuf'tur, güzel kokuların ve renklerin sebebidir.

Âşık Paşa'nın eserinde *yüz* ve *beniz* sözcüklerinin eşdizimliliklerinin bazıları sözlükselleşme eğilimi göstermektedir. Türkiye Türkçesinde de benzer ve farklı anlamlar içeren bu sözcükler, “*yüz suyu, iç yüzü, yüzü kara, iki yüzü, yüz tutmak, yüz göstermek,*

yüz sürmek, yüzü toprak olmak, ayağında yüzünü toprak eylemek, benzi sarı” sözcükleridir.

Farsça bir sözcük olan *rûy* sözcüğüne ise günümüz Türkiye Türkçesinde rastlanmamaktadır.

Bu çalışma sonucunda önerilerimiz şunlardır:

Eski Oğuz Türkçesi sözcüklerinin ortaya çıkarılması için bu döneme ait bir eşdizim sözlüğü hazırlanmalıdır. Eşdizimlilik, sözcüklerin anlam ve kavram alanlarını belirlemede önemli bir yöntem olarak özellikle Klasik Türk Edebiyatı çalışmalarında kullanılabilir. İnsan vücuduyla ilgili adların adlandırma ve sınıflandırma sorunları ile ilgili çalışmalara devam edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akar, A. (2013). “Bir Kuruluş Dönemi Metni Olarak Garîb-Nâme”. M. F. Köksal. (Hazırlayan). *Âşık Paşa ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu 1-2 Kasım 2013, Bildiriler*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları, s. 79-92.
- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksu Kurtoğlu, Ö. (2015). *Türkçede Ad-Eylem Eşdizimliği için İstatistiksel ve Anlamsal Ölçütler Temelinde Derlem-Çıkışlı Bir Ulamlama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aktaş, T. (2013). *Tatar Türkçesindeki “Baş” ve “Baş”ta Bulunan Organ Adları İle Kurulmuş Deyimler ve Bu Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Şekilleriyle Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alparslan, A. (1962). “Âşık Paşa’da Tasavvuf”. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 12 (1), 143-156.
- Sobotta, J. (1985). *Sobotta İnsan Anatomisi Atlası. II Cilt*. Ferner, H.ve Staubesand, J. (Hazırlayanlar). (Türkçesini Hazırlayan K. Arıncı). İstanbul: Atlas Tıp Kitapçılık.
- Atalay, B. (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi-II-III-IV*. (Dördüncü Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Bakırlı, Ö, C. ve Düzdemiş, Ş. (2010). “E. Hemingway’in ‘Farewell to Arms’ Adlı Romanında ‘Savaş’ Olgusuna Bakış Açısını ‘Eşdizimlilik’ Çerçevesinde Saptamaya Yönelik Bir Uygulama Çalışması”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (2), 76-80.
- Başdaş, C. (2004). “Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi SBARD*, 5, 53-64.
- Büyükıldırım, A. (2009). “Âşık Paşa’nın Garîb-Nâme’sinde İnsan Bedeniyle İlgili Benzetmeler”. *Turkish Studies*, (4/2), 165-187. <https://doi.org/10.1080/14683840008721239>.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Can, Ö. ve Öztürk, B. (2013). “Özelleştirme ve Borsa: Gazete Haber Metinlerinde Eşdizimsel Örüntüler Üzerine Bir Uygulama”. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), 47-58.

- Can, Ö. ve Öztürk, B. (2014). “Eşdizimlilik: Kanser ve Aids Sözcükleri Üzerinde Bir Uygulama Çalışması”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25(I), 311-318.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Clauson, A. Sir, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, Clarendon Press.
- Coşar, A. M. (2008). “Bir Adlandırma Ögesi Olarak Organ Adları”. *Turkish Studies*, (3/4), 1049-1079.
- Cündioğlu, D. (1995). *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*: İstanbul: TİBYAN Yayınları.
- Cündioğlu, D. (2011). *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çakır, M. (2013). *Human Anatomy*. Ankara: Göktuğ Yayınları.
- Çakmak, C. (2015). “Dîvânu Lugâti't- Türk'te Vücut ve Organ Adları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 135-143.
- Çalışkan, N. (2014). *Yüksek Sıklıktaki Adlar: Zaman Sözcükbiçimi Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çelebi, E. (2014). *Menâkıbü'l-Kudsîyye fî Menâsibi'l-Ünsîyye*. İ. Erünsal ve A. Y. Ocak. (Hazırlayanlar). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çelik, Y. (Haziran, 2017). “Türkiye Türkçesinde Duyu Organlarıyla Kurulan Deyimler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 72-79.
- Çetinkaya, B. (2007). “Bağlam İçerisinde Yürek ve Kalp Sözcükleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 111-134.
- Çetinkaya, B. (2009). “Eşdizimli Sözlükler”. *Turkish Studies*, 4(4), 196-206.
- Çetinkaya, B. (2010). “Eşdizimli Sözlükler ve Türkçenin Eşdizimli Sözlüğü”. *Türkiye'de ve Dünya'da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (İlhan Ayverdi Anısına)*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, s. 406-415.
- Çıkrıkçı, S. S. (2009). “Türkçe Boyut Sıfatlarının Sözlükte Temsil Edilen Eşdizimsel Görünümleri”. *Essayson Turkish Linguistics, Harrossowitz Verlag: Wiesbaden*, 167-176.

- Dedeoğlu, E. ve Şen, G. (2010). *İngilizce-Arapça-Türkçe EŞdizim*. Ankara: Fecr Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. (1993). *Derleme Sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doerfer, G. (1980-1981). “Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu”. (Çev. S. Tezcan). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1980-1981, 1-11.
- Doğan, İ. ve Usta, Z. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı*. Ankara: Altınpost Yayınları.
- Doğan, L. (2005). “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme-Ana ve Temel Kavramlar”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 141-163.
- Doğan, M. (2015). “Âşık Paşa’nın Garīb-Nâmesi’nde Dünya Metaforu”. *TÜBAR*, XXXVII, 119-144.
- Doğan, N. (2015). “Türkçe Sözlük’te Fiisel EŞdizimlilik”. *Gazi Türkiyat*, 17, 67-84.
- Doğan, N. (2016). “Türkçe Öğrenci Sözlüklerinde EŞdizimlilik Bilgisi”. *International Journal of Language Academy*, 4(1), 267-282.
- Dökmeci, İ. (2006). *Tip Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Medikal Yayıncılık.
- Eken, N. T. (2016). “EŞdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 28-47.
- Elyıldırım, S. (2007). “Gazete Dilinde Kullanılan EŞdizimlilikler”. M. Aksan ve Y. Aksan. (Hazırlayanlar). *21. Ulusal Dilbilim Kurultayı 10-11 Mayıs 2006*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları, 1-11.
- Ercilasun, A. B. (2006). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti’t-Türk (Giriş-Metin-Çeviri- Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ergene, O. (Spring, 2014). “Türkiye Türkçesinin Söz Varlığında Hayvan Adlarının Organ Adlarıyla ya da Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturduğu Deyim Aktarması Örneklere”. *Turkish Studies*, 9/6, 319-365.

- Erikli, F. (2016). “F. J. Hausmann Tasarımı Uyarınca Türkçede Eşdizimlerin Belirlenmesi”. A. Karaduman, G. G. Alpaslan, P. Şahin Tekinalp ve M. Ekti (Hazırlayanlar). *Tarihi Değiştiren, Toplumunu Dönüştüren Kadınlar Sempozyumu 24-25 Kasım 2014*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 87-96.
- Ertuğrul, L. (2013). *Akademi Tıp Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Eyice, S. (1969). “Çorum’un Mecidözü’nde Âşık Paşa-Oğlu Elvan Çelebi Zâviyesi”. *Türkiyat Mecmuası*, 15, 211-244.
- Eyice, S. (1991). “Âşık Paşa Türbesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gözütok, A. (1991). *Garibnâme'nin Dili Üzerine Sistemik Bir Gramer Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gümüştam, G. (2009). “Eski Anadolu Türkçesi Eserlerinden Tertib-i Mu'âlece'deki Organ Adlı Tıp Terimleri”. *Bellekten*, I, 25-49.
- Gümüştam, G. (2010). “Kıbrıs Ağızlarında Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler”. *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 249-295.
- Günşen, A. (2002). “Âşık Paşa ve Garib-Nâme'nin Anadolu Türk Yazı Dili Tarihi İçindeki Yeri ve Önemi”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 1-17.
- Gürkan, D. Ö. (2017). “Kıyas-ı Enbiya'da “Gönül” Sözcüğüyle Kurulan Deyimlerin Organ Adları Temelinde Çağrışımsal Anlamı”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26, 223-238.
- Gürsoy-Naskali, E. (1997). “Türkçede Parmak ve Beş Parmağın İsimleri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 8, 233-240.
- Gürsoy-Naskali, E. ve Koç, A. (2009). *Beden Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.
- Güven, M. (2008). “Kitâbu'l Müntahab Fi't-Tıbb'daki Türkçe Organ Adları”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 111-135.
- İbragim, D. (2007). “Âşık Paşa'nın Garib-Nâme'sinden Hareketle Anadolu Türk Kültürü ve Kazak Kültürünün Çocuk Konusunda Karşılaştırılması”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 17, 145-162.

- İbragim, D. (2007). “Âşık Paşa'nın Garib-Nâme'sinde ve Kazak Kültüründe Aile”. S. Şimşir ve B. Aydoğan. (Editörler). *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Değerleri Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007, Bildiriler*. Almatı, s. 88-96.
- İlhan, N. (2007). “Atasözleri ve Deyimlerimizde Beden Kelimeleri ve Kavram Alanları”. *Türk Dili Dergisi*, 671, 761-769.
- İlhan, S. E. ve Sancar, B. (2013). *Alter Sağlık Bilimleri Sözlüğü*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Kaçalin, M. S. (2011). *El-Lugâtu'n-Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdâtu'l-Çagatâ'iyye (Niyâzî Nevâyî'nin Sözleri ve Çagatayca Tanıklar)*, (Giriş-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım). Ankara: TDK Yayınları.
- Kaçarava, N. (1996). Türkçede 'Göz' ile Başlayan Deyimler. *Türk Dili*, 650, 129-133.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Say Yayınları.
- Kaplan, M. (1976). “Âşık Paşa ve Birlik Fikri”. *Türkiyat Mecmuası*, 18, 149-160.
- Kaplan, M. (1992). “Âşık Paşa'da Birlik Fikri”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, 177-189.
- Kaplankıran, D. (Summer, 2016). “Kazak Türkçesinde Organ ve Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturulan Bitki Adlandırmaları”. *Turkish Studies*, 11/15, 263-300.
- Karaağaç, G. (1993). “Dil, Ağız ve Kulak İle İlgili Kelimelerimiz”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VII, 85-114.
- Karabağ İ. ve Coşan, L. (2000). “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almandadaki Karşılıkları”. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, 96, 5-29.
- Karahan, L. (2013). “Oğuzcanın Anadolu'da Yazı Dili Olma Sürecine Dair Düşünceler. ”. M. F. Köksal. (Hazırlayan). *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu 1-2 Kasım 2013, Bildiriler*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları, s. 217-228.
- Karaörs, M. M. (2011). “Âşık Paşa ve Alî Şir Nevâyî'de Türkçe Sevgisi ve Türkçenin Gücü”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 190, 39-60.
- Kayaselçuk, C. (2014). “Sıradışı Eşdizimlilik: Zaman Sözcüğü Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme”. *V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK) , 23-24 Haziran*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, s. 83-92.

- Kaymaz, Z. (2002). “Tarihî Şahsiyetler Hakkında Yaratılan Halk Bilgisi Ürünleri Üzerine Bir Durum İncelemesi: Âşık Paşa Örneği”. *Milli Folklor*, 14 (54), 111-118.
- Kaymaz, Z. (1989). *Âşık Paşa-Garibname (Metin-Dil Özellikleri- Söz Dizini)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kaymaz, Z. (2008). “Âşık Paşa’nın Yayımlanmamış Bir Şiiri Üzerine”. E. Ülgen ve A. Ülgen. (Editörler). *II. Âşık Paşa Bilgi Şöleni, 07-09 Haziran 2001, Kırşehir*. İstanbul: Beşir Kitabevi, s. 145-154.
- Kaymaz, Z. (2010). “Âşık Paşa’nın Şiirleri Üzerine”, *Türkçenin Yükseliş Çağında Bursa’da Dil-Kültür ve Edebiyat Bilgi Şöleni-Bildiriler, 4-5 Haziran 2010 Bursa*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, 127-131.
- Kemikli, B. (2005). “Gârib-Nâme’de Peygamber ve Asr-ı Saâdet Tasavvuru”. *İstem*, 3(5), 135-154.
- Kirişçiöğlü, M. F. (1988). *Mütercim Âsım Efendi’nin Kâmûs Tercümesi’ndeki Uzun İsimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ercilasun, A. B., Mehmedoğlu Aliyev, A., Şayhulov, A., Zadaulı Kajıbek E., Konkobay Uulu, D. ve Yusuf, B., Göklenov C., Uyguroğlu Mahpir, V. ve Çeçenov, A. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Acarlar, K., Şener, N., Tolluoğlu, M, Kutlar, P., Dilçin, C., Püsküllüoğlu, Y. ve Aksoy, Ö. A. (2009). *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler”. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, 1, 205-216.
- Köksal, M. F-Kırlı Ş. (2013), “Âşık Paşa’nın Sema Risalesi: Risâl fî Beyâni’s-semâ”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 33, 165-206.
- Köprülü, F. (1993). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kumanlı, M. S. (2016). “Türkçe Sözlük’te Eşdizimliliklerin Gösterilişi”. *Gazi Türkiyat*, 18, 195-204.
- Kumova Metin, S. ve Karaoğlan, B. (2016). “Türkiye Türkçesinde Eşdizimlerin İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi”. *Bilig*, 78, 253-286.

- Kurt, B. (Nisan, 2017). “Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağızlarına Yansımaları”. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 48-61.
- Kurt, M. (2015). “Arapça Eşdizimsel İfadelerin Yazılı Basında Yer Alan Spor Metinleri Yoluyla Örneklendirilmesi”. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4, 515-525.
- Kurtoğlu Aksu, Ö. (2015). *Türkçede Ad-Eylem Eşdizimliği İçin İstatistiksel ve Anlamsal Ölçütler Temelinde Derlem-Çıkışlı Bir Ulamlama*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kut, G. (1991). “Âşık Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1-3.
- Latifi. (2000). *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, R. Canım (Hazırlayan). Ankara: AKM Yayınları.
- Levend, A. S. (1953). “Âşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Fakr-Nâme ve Vasf-ı Hal Risalesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 205-253.
- Levend, A. S. (1954). “Âşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Hikâye ve Kimya Risalesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 2, 265-276.
- Lüle Mert, E. (2013). “The Examination of Values in Story Texts in Primary School 6th 7th and 8th Grade Turkish Textbooks in Context of Collocation”. *Elementary Education Online*, 12 (3), 808-821.
- Mert, E. L. (2013). “İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Öykü Metinlerindeki Değerlerin Eşdizimli Sözcükler Bağlamında İncelenmesi”. *Elementary Education Online*, 12(3), 808-821.
- Mert, O. (2007). “Kazak Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Atasözleri”. S. Şimşir ve B. Aydoğan. (Editörler). *Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Değerleri Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007, Bildiriler*. Almatı, s. 297-312.
- Metin, S. K. (2016). “Türkiye Türkçesinde Eşdizimlerin İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi”. *Bilig*, (78), 253–286.
- Nalbant, M. V. (2015). “Türkçe Organ Adlarının Öğretiminde Tekerlemelerin Yeri”. H. Kaya. (Editör). *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 04-05 Mayıs Saraybosna-Bosna Hersek Bildiriler*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları, s. 245-251.
- Necipoviç, N. E. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev. İ. Kurban). Ankara. TDK Yayınları.

- Oğuz, O. (2013). “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanında Beden”. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), S. 167-199.
- Önler, Z. (1999). “Kutadgu Bilig’de Organ Adlarıyla Yapılan Deyimler”. *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 23-29 Eylül 1996*, Ankara: TDK Yayınları, s. 841862.
- Ördem, E. (2013). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Leksikal Yaklaşım: Bir Eşdizimlilik Çalışması Modeli”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6 (11), 905-931.
- Özden, M. (2005). *Sağlık İnsangücü Eğitimi İçin Anatomi Ders Kitabı*. Ankara: Prestij Matbaası.
- Özer, S. (2017). “Türkçede Vücut Organ Adı Olarak ‘Kulak’ Sözcüğünün Kavramsal İçeriğine Bilişsel Yaklaşım”. *Turkish Studies*, 12/7, 291-310.
- Özezen Yüceol, M. ve Ördem, E. (2014). “Yüz Kuramları Çerçevesinde Dil – Beden İlişkisi ve Türkiye Türkçesi - Bilişsel Dilbilimsel Bir Yaklaşım”. *International Journal of Language Academy*, 2/1, 151 - 177.
- Özkan, B. (2010). “Türkçenin Öğretiminde Sıfatların Eşdizim Sözlüğü -Yöntem ve Uygulama”. *e - International journal of Educational Research*, 1 (2), 51-65.
- Özkan, B. (2011). *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerle Füllerin Birlikte Kullanılması ve Eş Dizimlilikleri –Derlem Temelli Bir Uygulama*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, B. (2014a). Türkiye Türkçesi Eşdizim Sözlüğünün Sayısallaştırılması. B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan. (Editörler). *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları*. Adana: Karahan Kitabevi. s. 23-38.
- Özkan, B. (2014b). Türkiye Türkçesi Söz Varlığında Sıfatların Eşdizimliliği-Derlem Tabanlı Bir Uygulama-. B. Özkan, B. T. Tahiroğlu ve A. E. Özkan. (Editörler). *Türkçe Üzerine Derlem Dilbilim Uygulamaları*. Adana: Karahan Kitabevi. s. 175-224.
- Özkan, F. ve Şadiyeva, G. (2003). “Somatik Deyimler”. *Bilig*, 24, 135157.
- Özkan, M. (2007). “Âşık Paşa ve Çağdaşlarının Türk Diline Hizmetleri”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 37, 85-103.
- Özkan, Ö. (2010). “Can ve Ten Kavramları Bağlamında Garib-Name’de İnsana Bakış”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 55, 357-368.
- Öztürk, H. (2013). “Deyimler Bağlamında Bazı Organ Adlarının Toplum Değerleriyle İlişkisi”. *Turkish Studies*, 8/9, 2129-2143.

- Peate L. ve Nair M. (2014). *Hemşirelik Öğrencileri İçin Anatomi ve Fizyolojinin Temelleri*, (Çeviri Editörleri: . T. Peker ve D. Erbaş). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Pilten, Ş. (2008). Eş Dizimlilik Özellikleri Bakımından Türk Dilinde “Temiz” Sözcükleri”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 24-46.
- Sert, G. (2017). “Türkçe Eşdizimlilik Çalışmalarında Terminoloji Sorunu”. E. Boz, F. Bozkurt, F. Doğru, D. Kamacı, E. Arslan ve N. Girişen. (Editörler). *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu 3-4 Kasım 2016 Bildiri Kitabı*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları; s. 301-311.
- Soyer, S. (2006). *Arapça-Türkçe Çevirilerde Sözcük ve Kalıplaşmış İfadeler Düzeyinde Eşdizimlilik Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Süzen, L. B. (2008). *Sağlık Dili*. İstanbul: Bedray Basın Yayıncılık.
- Şahin, H. (2004). *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2009). “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”. *Turkish Studies*, 4/3, 2020-2036.
- Şahin, İ. (Bahar, 2010). “Organ Adları Temelinde Kırgızistan Yer Adlarında Ölü Deyim Aktarmaları ve Bunların Yer Adlarında Kullanılışları”. *Bilig*, 53, 199-218.
- Şarlı, M. (1990). *Âşık Paşa, Garip-nâme (6, 7, 8. bablar). Transkribe Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Şenödeyici, Ö. (2011). “Yaygın Bir Yanlış Algılama ‘Âşık Paşa’nın Ulu Menzilleri””. *Dil Araştırmaları*, 9, 35-44.
- Şenödeyici, Ö. (2013). “Garib-Name’de Hoşnut Edilmesi Gereken Beş Şahıs Üzerine”. M. F. Köksal. (Hazırlayan). *Âşık Paşa ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu 1-2 Kasım 2013, Bildiriler*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları, s. 419-436.
- Şeyh Süleyman Efendi (1298). *Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî*, İstanbul: Mehran Matbaası.
- Şimşek, G. (2008). *An Effective Way Of Teaching Vocabulary: Collocations*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Taşıgüzel, S. (2004). “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Öğretici Nitelikteki Metinlerdeki Eşdizimsel Örüntülemelerin Görünümü”. *Dil Dergisi*, 125, 72-87.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Toparlı, R. (1999). *El-Kavânînü'l-Küllîye Li-Zabti'l-Lügat'it-Türkiyye*, Ankara, TDK Yayınları.
- Toparlı, R., Vural, H. ve Karaatlı, R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tor, G. (2007.). “Kazakçada Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler”. S. Şimşir ve B. Aydoğan. (Editörler). *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Değerleri Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007, Bildiriler*. Almatı, s. 119-127.
- Torun, Y. (2011). “Dede Korkut Hikâyelerinde Barınma İle İlgili Sözler ve Bu Sözlerin Birliktelik Kullanımları Üzerine”. *Turkish Studies*, 6/3, 1251-126.
- Tufar, N. (2010). *Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan, F. (2001). *Bahşayış Lügati: Eski Oğuzca Satırası Tematik Sözlük (Dilbilim İncelemesi, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım)*. İstanbul: Bilimsel Akademik Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*, II C. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkmen, S. (2006). *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri (Tarama-İnceleme-Etimoloji)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Türközü, S. G. ve Ferendeci, S. Y. (2004). “Türkçe ve Korecedeki "Baş(Kafa)" ve Başta Bulunan Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin İncelenmesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1), 93-109.
- Uç, T. (1986). *Anadolu Türkçesinin Başlangıç Döneminde Türk Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uçar, İ. (Güz, 2012). “Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları”. *TÜBAR*, XXXII, 285-306.
- User, H. Ş. (2009). *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Konya: Kömen Yayınları.

- Aksoy, Ö. A. Ve Dilçin, D. (Hızl.) (2009). *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü (1963-95)*, VIII Cilt, (İkinci Baskı). Ankara:,TDK Yayınları.
- Yağcıoğlu, S. (1999). “Gazete Köşe Yazılarında Eşdizimsel Örüntüleme ve İdeoloji” *Dilbilim Araştırmaları*, Simurg Kitapçılık, İstanbul, 55-64.
- Yağcıoğlu, S. (2002a). Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanması Eşdizimin İşlevi. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*, Germany (Essen), s.107-114.
- Yağcıoğlu, S. (2002b). Sosyoloji Metinlerinde Konu Sürekliliğinin Eşdizimsel Örüntü Açısından İncelenmesi: Edimbilimsel Bir Yaklaşım. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*, Germany (Essen), s. 187-202.
- Yavuz, K. (1999). “Anadolu’da Başlayan Türk Edebiyatında Görülen İlk Miraçnâmeler: Âşık Paşa ve Miraçnâmesi”. *İlmi Araştırmalar*, 8, 247-266.
- Yavuz, K. (2000). **Garipnâme Metin, Günümüz Türkçesine Aktarımı ve Tıpkıbasım. 4. Cilt**, İstanbul: TDK Yayınları.
- Yavuz, K. (2003). “Âşık Paşa’da Ticaret Fikri”. *İlmi Araştırmalar*, 16, 117-124.
- Yavuz, K. (2003). “Âşık Paşa”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 29-39.
- Yıldırım, M. (2015). *Sağlık Yüksek Okulları İçin Resimli İnsan Anatomisi*, Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri Yayınları.
- Yılmaz, K. (Spring, 2011). “Organ Adlarının Nesnelere Aktarılmasında Dil-Zihin İlişkisi”. *Turkish Studies*, 6/2, 1083-1092.
- Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü’l-Edeb, Giriş-Dil Özellikleri-Metin-İndeks*. Ankara: TDK Yayınları.

EKLER

EK-1 GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN SIKLIK TABLOSU

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
Göz	317	Göğüs	10
Yüz	301	Damar	8
El	291	Sünük	8
Dil	272	Uyluk	8
Ten	188	Et	8
Suret	168	Kursak	7
Baş	137	Öyken	7
Cisim	134	Beñiz	7
Kulak	108	Bazu	6
Kıl	72	Bel	6
Ayak	59	Boğaz	6
Surat	54	Diş	5
Yürek	40	Saç	5
A'za	29	Şikem	5
Vücut	25	Alın	4

EK-1 (devam) GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN SIKLIK TABLOSU

Ağız	23	Avuç	4
Kan	23	Rahim	4
Beden	20	Endam	4
Boyun	19	İlik	4
Gövde	17	İncük	4
Parmak	17	Dest	4
Gözyaşı	15	Ma'de	4
Burun	12	Diz	3
Kalp	12	Beyin	3
Kol	12	Püşt	3
Yağrın	12	Bağır	3
Karın	12	Sakal	3
Boy	11	Yumruk	3
Deri	3	Bıyık	1
Perr ü bal	3	Kafa	1
Rûy	3	Yanak	1
Koyun	2	Ter	1

EK-1 (devam) GARİBNÂME'DE İNSAN VÜCUDUYLA İLGİLİ ADLARIN SIKLIK TABLOSU

Mide	2	Uzuv	1
Nutfe	2	Kaş	1
Sulb	2	Hazime	1
Kısr	2	Süksin	1
Sine	2	Egin	1
Böğür	1	Baldır	1
Ciğer	1	Sinir	1

EK-2 YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

Cilt Nu.	Sayfa Nu.	Beyit Nu.	Beyit	
I/1	17	10	Levhi gör kim yüzini dutmuş bakar / Allah adı yazıla dip intizâr	Allah adı yazılsın diye bekleyen ve yönünü ona döndüren Levh'i de gör.
I/1	21	4	Yili bir gör kim neler eyler neler / Ol semâ'da ya'ni yüzler tâzeler	Rüzgârın neler yaptığını, o dönüşte yüzlere nasıl tazelik ve taravet getirdiğini seyret.
I/1	21	5	Suyı gör kim niçe akar durmadın / Yir komaz kandası da yüz sürmedin	Suyun durmadan nasıl aktığını, nerede olursa olsun yüz sürüp geçtiğini de izle.
I/1	21	6	Yiri gör kim secdeye urmuş yüzün / Ol semâ'da yavu kulmuş kendüzin	Dünyanın secdeye olduğuna ve bu dönüşte kendinden geçtiğine bak.
I/1	31	7	Kanı ol 'ışk-ı hakîkî kim bizi / Ala ilte göstere görklü yüzü	Bizi sana alıp götürecektir ve cemaline kavuşturacak gerçek aşk nerede?
I/1	33	2	Kaçuban kurtılmaga yir yokdurur / Yüz saña dutduk ki fazluñ çok-durur	Senden başka gidecek bir yer yoktur, sana yöneldik, senin ihsan ve bağışın çoktur.
I/1	35	9	Ger güneş ger ay u ger yıldız-durur / Kamusınuñ maksudı ol yüz-durur	Güneş olsun, ay olsun, yıldızlar olsun bunların hepsi onu görmek isterler.
I/1	43	10	'Âşık it hak döstına kendüzüñi / Toprag eyle ayagında yüzüñi	Allah'ın dostlarına âşık ol, onları ayağında yüzünü toprak eyle. Geçtikleri yerlere yüzünü sür.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	49	11	Tâha birle öğdi anuñ özini / Ya'ni ayuñ bedri diyüp yüzini	Taha suresinde onu övdü, güzel yüzü için de dolunay dedi.
I/1	51	1	Ve'z-zuhâ ve'l-leyl tanukdur ol yüze / Saçı dündür yüzi beñzer gündüze	Onun güzelliğine Duha suresi delildir, onun saçı geceye, yüzü de gündüze benzer.
I/1	61	11	Kim bulardur kamunuñ yüzi suyı / Bunlara virdi Çalap görklü huyı	Bunlar bütün insanlığın yüzsuuyu, yüz akıdır, Allah bunlara en güzel huyu verdi.
I/1	63	1	Bunlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / 'Âşık'a sen rahmet eyle iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan Allah! Bu büyüklerin sebebine sen Âşık'a merhamet et; ey âhirette de acıyan görüp gözeten Allah'ım!
I/1	77	4	Kimisi gözdür kim ol bînâ-yıdı / Dôst yüzini görmege ra'nâ-yıdı	Kimisi gören göz olup, dost yüzünü görmek için güzel görünürdü.
I/1	81	8	Kimisi yüzdür kim ol yüze bakan / Terk kıldı ol yüz-içün hân-u-mân	Kimisi yüzdür ve görülmemiş güzelliğe sahiptir, o yüze bakan kendinden geçip evi barkı terk etmiştir.
I/1	81	9	Virdi sultânlığını miskînlige / Ol yüz için düşdi ol elkinlige	O, sultanlığını fakirliğe ve yoksulluğa değişip, o güzellik yüzünden garip ve acıacak duruma düştü.
I/1	81	10	'Âkıbet ol yüz sebebinden yine / Yiñi 'ömür virdi hak ol miskine	Sonunda onun yüzünden yine Allah o düşkün Zeliha'ya yeniden bir ömür vermiştir.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	81	11	Pâdişâh ol yüzi eyle eyledi / Kim anuñla Mısır şehrin toyladı	Allah o yüzü öyle güzelleştirdi ki, Mısır ülkesine bile o güzellikle ziyafet verdi.
I/1	83	1	Bir dahı anuñ bigi yüz kanda var / Cümle cân ol yüz-içün olsun nisâr	Onun güzel yüzü gibi bir yüz nerede bulunur, bütün canlar onun için feda olsun.
I/1	85	5	Kimisi baş virdi yüz döndürmedi / Kimisi urdı kılıç hîç durmadı	Kimisi baş verdi, yüz döndürüp geri çekilmedi, kimisi de hiç durmadan kılıçla mücadele etti.
I/1	87	3	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözüñ ma‘nisini añlaya	Öyle kimse için Âşık yol olur, kendini fedâ eder; bu sözün manasını kim anlayabilir.
I/1	99	10	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu yolda girtü yârlık eyleye	Bu yolda doğruluktan ayrılmayıp, Allah'ın dostuna dost düşmanına düşman olan o kimse için, Âşık toprak olmuştur.
I/1	99	11	Degme bir kemter nesene görüben / Kalma yâruñdan yüzüñ döndürüben	Dünya için küçük bir nesne ve menfaata meyledip de, asıl sevgilinden yüz döndürüp ayrılma.
I/1	107	5	Cân-ıla diñler-iseñ birlik sözin / Göstere bu söz saña ma‘nî yüzün	Birlik sözünü cândan dinlersen, bu sana mana ve hikmetin yüzünü gösterir.
I/1	109	2	Katre katre degme yirden çıkıldılar / Yüz urup yine deñize akdılar	Damla damla her bir yerden çıkıp, denize yönelerek akarlar.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	139	8	Kamu dil söylediği bir sözdür / Kamu göz boyladığı bir yüz-durur	Bütün dillerin söylediği bir söz; bütün gözlerin baştan aşağı seyrettiği de bir yüzdür.
I/1	161	5	Yine 'ışkdur cânların kulavuzı / Alur ilter gösterür görklü yüzi	Fakat cânların kılavuzu yine aşktır; çünkü cânlar onun sayesinde Allah'ın cemaline ulaşırlar.
I/1	177	9	Pes bu 'ışkı 'akl-ıla uydur cânâ / Kim yüzün tâze varasın Sübhan'a	Sonra bu aşkı akılla cânâ uydur da, Allah'ın huzuruna günahsız var.
I/1	221	8	İki yüzlü olduğuyçun adı kalb / Altına bakır katıldı oldu kalb	İkiyüzlü olduğundan adına kalb denmiştir, altına bakır katılınca da sahtelik başlar.
I/1	231	2	Şâdi gelse ol yüzi görmek diler / Şâdisin anuñ-ıla sürmek diler	Neşelense o yüzi görmek ve sevincini onunla sürmek ister.
I/1	233	11	İy 'âşık sen 'ışka dutgıl yüzünü / 'İşk yolında harca sür kendüzünü	Ey Âşık! Sen yüzünü aşka çevir ve kendini aşk yolunda harca da.
I/1	241	5	Bakmadın görnür-idi ma'şûk yüzi / Şöyle birlikde dutardı ol bizi	Daha bakmadan sevgilinin yüzü görünür, o bütün hepimizi toplu hâlde tutardı.
I/1	249	5	Eydevüz kim seni gerekdür bize / Cânımız müştâk-durur görklü yüze	Sonunda, bize sen gereksin, cânlarımız güzel cemâlin için cân atmaktadır, diyeceğiz.
I/1	257	10	Şâdıllıkda geçüre günlerini / Göklü yüzde besleye gözlerini	Günlerini neşe ile geçirip, güzellere bakmakla vakit harcar.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	263	9	Anuñ-ıla degül uşbu sözümüz / Ayagında toprak olsun yüzümüz	Ona bir diyecek yoktur, biz onun yolunda toprak oluruz.
I/1	263	11	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ şol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık bu sözü cân dan dinleyip kabul eden kişinin yolunda toprak olur.
I/1	265	8	Diñleyendur añlayan uşbu sözi / Gözi görendür seven görklü yüzi	Bu sözü anlayan dinleyendir o güzel yüzü de, gören seyredip sevebilir.
I/1	291	4	Câhil oldur dünyada hiç şeksüzün / hak bize göstermesün anuñ yüzün	Hiç şüphesiz cahil diye buna derler, Allah bize böylelerinin yüzünü göstermesin.
I/1	299	4	Yüzü toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık, bu sözü cân kulağıyla dinleyip tutan kimseler için, toprak olur.
I/1	301	3	Kulaga hış ünleri hön eyledi / Gözi görklü yüzler ile toyladı	Kulak için güzel sesleri sofraya yaptı; göze de güzel yüzler ile ziyafet çekti.
I/1	327	2	Kimi halkuñ nûr virürdi gözine / Kim bakaydı görklüleruñ yüzine	Bazısı halkın görmesini artırır ve güzellerin yüzüne baktırırdı.
I/1	333	3	Bu meseldür kim bize yüz gösterür / Cânumuz bisleyesi rûz gösterür	Bu bize hakikati gösteren bir kıssa olup, cânımızı besleyecek bir gıdadır.
I/1	337	11	‘Âşık eydür doğru yolu varana / Toprak olsun yüzümüz ol ere ne	Âşık doğru yolda giden velilerin yolunun toprağıdır.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	341	4	Cân kulağı işidür ma'ni sözün / Cân gözi görebilür ma'ni yüzün	Mananın sözünü cân kulağı duyan mana ve hikmetin yüzünü de ancak cân gözü görebilir.
I/1	341	9	Degme bir menzilde bir yüz gösterür / Degmesinde bir şekil ma'nî virür	O her bir konakta farklı görüldüğü gibi, bunların her birinde de bir başka manaya bürünür.
I/1	347	2	'Âşık ol kendüzini bilenlere / Toprag eyle yüzüni sen anlara	Âşık! O kendini bilenlerin yolunda toprak olup, yüzünü sürür ve cânını ver.
I/1	353	7	Yâ dahı şol yıl gibi kim düpdüzi / Çün eser tâze kılar cümle yüzi	Bir de şu güzellik getiren lâtif rüzgâr gibi esip bütün yüzleri taze kılarlar.
I/1	355	7	Yüzi toprak 'Âşık'ın ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Bu sözü cânından dinleyen o kimselere Âşık toprak olur.
I/	359	11	Hem birisi evliyâdur evliyâ / Bu gönül yüzün gerek bunlar yuya	Bunların hepsi âlim ve veli olup, gönülleri bunlar yıkayıp temizlerler.
I/1	361	1	Kankı gönül kim yüzi yunmuşdurur / Ol gönüldür kim Hakk'a dönmiş-durur	Yüzü yunup temizlenen gönüller Hakk'a dönmüştür.
I/1	361	9	Her ki mahkûm olmaz-ısa bunlara / Yarın anda kopısar yüzi kara	Bunların sözlerini tutmayıp, emirlerinden dışarı çıkanlar, ahirette yüzleri kapkara olarak dirileceklerdir.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	361	10	Evliyânuñ hükmi gönülde yörir / Anuñ-ıçun kamular yüzün sürür	Velilerin hükmü gönüllere geçer, bu yüzden herkes onlar için toprak olur.
I/1	405	10	Dôstlaruñ yüzi suyıçun iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi, ey merhametlilerin merhametlisi! Sevdiklerinin yüzü suyu için, sen bizi bizden isteme.
I/1	415	1	Issıdan anda sovak artar olur / Gün yüzün her dem bulit örter olur	O zamanda sıcaktan çok soğuklar artmaya başlar ve her an, güneşin yüzünü bulutlar kaplar.
I/1	417	8	Görseñüz sûret biter boy uzanur / Et tolar u renk gelür yüz bezenür	Vücut serpilip boylanır, et bağlar ve yüze renk gelip bezenir.
I/1	425	3	Âdemî oldur bile kendüzini / hazret'e dutmuş ola ol yüzünü	İnsan diye; kendini bilen ve yüzünü Allah'a tutan kimseye denir.
I/1	439	4	Yüz suyu 'Osmân'da hem artar- ıdı / Kendü cismin kendüden örter-idi	Osman'ın da utanması çoğalırdı, öyle ki kendi vücudunu kendinden saklardı.
I/1	439	7	Kamu 'âlem ol işâret hükmüne / Teslim olup yüz ururdu bu dine	Bütün insanlar o işâretin hükmü ne ise; teslim olup bu dine gelmeye cân atarlardı.
I/1	467	2	Kim dilerseñ maksuduña iresin / Bî-hicâb ol dôst yüzünü göresin	Böylece maksadına erer ve sevgilinin yüzünü açıkça görürsün.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	487	10	Her ki bunda gönüle girmezise / Gönül içre döst yüzün görmez-ise	Kim bu gönüle girmez; gönül içinde hakkı görmezse;
I/1	493	9	Pes bu söz cân oğludur hiç şeksüzün / Ma'niye bak kim göresin cân yüzün	Sonra bu söz hiç şüphesiz cânın oğludur; sen manaya bak da bu cânın yüzünü gör.
I/1	513	4	Yüzi toprak 'Âşık'ın ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık bu sözü cânıdan dinleyenin yolunun toprağıdır.
I/1	519	5	Ya'ni ol mülk-i melekdür şeksüzün / Her kim andan bakdı gördi döst yüzün	Yani orası şüphesiz akıl mülküdür; kim oradan baktı ise sevgilinin güzelliğini gördü.
I/2	537	6	Ol Çalap sırrı-durur hiç şeksüzün / Gösterür 'âşıklara ma'suk yüzün	Orası şüphesiz Tanrı'nın sırrıdır; burada âşıklar sevgilinin yüzünü görürler.
I/2	555	5	Ayrık ölmek olmaya anda bize / Döst yüzi görnüdura her dem göze	Artık orada bizim için ölüm olmayıp, dostların ve sevgililerin yüzü her zaman görülecek.
I/2	555	7	'Âşık iver ol yüzi görmekiçün / Zerreyi ol güneşe virmek-içün	Âşık o yüzü görmek ve bu zerreyi o güneşe vermek için sabırsızlanır.
I/2	573	3	Her ki sâhib-kudret ola şeksüzün / Anı gören bil ki gördi Hak yüzün	Kudret sahibi olan herkes, bunun farkında ise ve nereden geldiğini biliyorsa; o Hakk'ı bulmuş ve görmüş demektir.
I/2	583	9	Saňa bakan anı göre şeksüzün / Gözğü olup gösteresin döst yüzün	Sana bakan şüphesiz Allah'ı görün böylece ayna gibi sevgiliyi gösterirsin.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	605	7	Ol gerekse göge çıksun yalñuzın / Halvet olup görmeyiser dōst yüzün	İsterse o, tek başına göklere çıksın; halvet olup dostun yüzünü göremez.
I/2	605	10	Çünkü dünyâ galbesinden çıkmadı / Halvet içre dōst yüzine bakmadı	Çünkü dünya tutkusundan uzaklaşarak, kendine gelip Hakk'a dönmemiştir.
I/2	617	5	Kaygu eglense gönülde jeng olur / Jeng olıçak gözgü yüzi neng olur	Kaygı bulunan gönül paslanır bu göstermeyen korsen bir aynaya benzer.
I/2	623	2	Câna sıhhat irer ol dem şeksüzün / Gözin açar karşı görür dōst yüzün	O zaman şüphesiz câna sıhhat ulaşır gözünü açar ve sevgilinin yüzünü görür.
I/2	633	7	Karşı durgıl evliyânun yüzine / Dut 'akıl burnın bularun sözine	Yüzün velilere karşı olarak ayakta dur ve akıl burnunu bunların sözüne tut.
I/2	633	9	Çün 'akıl hak yiyisin hōş yiyledi / Bu kezin görklü yüze meyl eyledi	Akıl Hakk'ın kokusunu güzel güzel kokladığı için; bu defa cemâlullahı meyleyledi.
I/2	635	1	Kanda kim baksa görür hak yüzünü / Anun-ıçun unıdur kendüzünü	Ne zaman bakarsa baksın Hakk'ı gördü ve bu yüzden kendini unuttu.
I/2	635	3	'Akla her dem görmüdur kudret yüzi / Ol yüzi niçe göre sûret gözi	Akıl her an kudret yüzünü görmektedir; fakat o yüzü ten gözü nasıl görür?

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	635	9	Sahra yüzi toptolu çadır-durur / Ne dilerseñ anda sen hâzırdurur	Sahra yüzünde çadırdan başka bir şey görülmez; sen ne istersen hepsi orada hazırlanmıştır.
I/2	637	2	Yüzleri nûrı güneşden görklürek / Degme birnüñ boyı nûrdan bir direk	Yüzlerinin nuru güneşten daha güzel olduğu gibi; her birinin boyu da nur direğidir.
I/2	647	5	Mâluñı terk it yüzüñ döndermegil / Geleni hoş dut kuru göndermegil	Cömert ol, mal ver, yüzünü döndürme; geleni hoş tut ve eli boş gönderme.
I/2	647	7	Toprag eyle yüzüñi yol ehline / Olmasun kim dutasın kibr ü kine	Misafir karşısında toprak gibi mütevazı ol, kibir ve kinden de uzak dur.
I/2	649	10	Ol işikte yüzüñi ur topraga / Varlıguñdan çık fenâ ol yoklığa	O eşikte yüzünü toprağa koy, kendini bir tarafa bırakıp fenaya kavuş.
I/2	651	11	Anlaruñ yüzi suyçuñ iy Kerîm / Bizi bizden istemegil iy Rahîm	Ey cömertler cömerdi olan ve çok acıyan Allah onların yüzü suyu hürmetine bizi bize bırakma.
I/2	659	3	Çün hakikat gördi sultân yüzini / Yavu kuldı korkudan kendüzini	Gerçekte sultanın yüzünü görünce; korkudan kendini kaybeder.
I/2	659	7	Ol kişinüñ dahı yokdur çâresi / İlla şol kim yüz urup yalvarası	O kişinin de yüz vurup yalvarmadan başka yapacağı bir şey yoktur.
I/2	665	3	Cân anuñla hazrete gitmek diler / Ya'ni kim sultân yüzün görmek diler	Artık cân, onunla padişahın huzuruna gidip, o sultanın yüzünü görmek ister.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	665	4	Ol ki hazret begleridür şeksüzün / Enbiyâ vü evliyâdur gör yüzün	Şüphesiz o padişahın beylerindendin onlar ya peygamber veya velilerin yüzlerini mutlaka görmek gerekir.
I/2	665	11	Çün hakikat göredurur döst yüzün / Pes hakikat demek oldur şeksüzün	Hakikat dostun yüzünü görmektir; şüphesiz buna hakikat denir.
I/2	669	8	Yüzi toprak ‘Âşık’un ol uluya / Kim bu söz içre dilek nedür diye	Âşık’ın o büyüklere yüzü topraktır; o bu sözlerinde, dileğinin ne olduğunu anlatıp açıklamıştır.
I/2	673	7	‘Âlem içre ser-nigûn durmuşıdı / hazret önünde yüzün urmuş-ıdı	Âlem içinde baş aşağı durmuş ve Hak önünde secdeye kapanmıştı.
I/2	687	11	Hibr içinde olduğunça şeksüzün / Bellü bilgil görmeyesin döst yüzün	Eğer mürekkep içinde kalırsan, sevgilinin yüzünü göremezsın der.
I/2	707	2	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Âşık bu sözü cândan dinleyenin yolunun toprağıdır.
I/2	707	11	Kim bu hâli hâllenürse şeksüzün / Bî-hicâb ol görisedür döst yüzün	Şüphesiz kim bu hâle boyanırsa; o sevgilinin cemalini hiçbir engel olmadan görecektir.
I/2	717	11	Hayf degül mi perde ardında dura / Perdelü göz döst yüzün niçe göre	Bu engellerin arkasında durması yazık değil mi? Ayrıca perde inmiş bir göz sevgiliyi nasıl görebilir?
I/2	721	5	Bir gönülden döstlük eyle durmadın / Bakadur döst yüzüne göz ırmadın	Devamlı gönlünle dostluğu sürdür ve sevgiliye gözünü ayırmadan bak.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	721	7	Gönlüni vir aña gönül virene / Toprak eyle yüzüni ol erene	Gönlünü ona gönül verene bağla ve o velilerin yolunda toprak ol.
I/2	721	8	Ol erenden maksuduña iresin / Ol gönülden döst yüzini göresin	Artık o veli sayesinde amacına ulaşır, dostun yüzünü o gönülden görürsün.
I/2	723	2	Yüzi toprak ‘Âşık’uñ ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	Bu sözü vandan dinleyip kabul edenin yolunda Âşık toprak olur.
I/2	733	2	Bu melâmet karşıdan gelse gerek / Anı eyden yüze yüz olsa gerek	O karşıdan gelecek tehlikeleri açan doğrudan doğruya yüz yüze olur.
I/2	749	4	İ’tikâdı şöyle ola şeksüzün / Şeyh yüzinde göre ol hakkuñ yüzün	İtikadı da şeyhin yüzüne bakınca Allah’ı; görmüş düşüncesinde olmalı ve bunda şüphe etmemelidir.
I/2	761	2	Çün baka her nesneye gönül gözi / Görnügele anda ol ma’nî yüzi	Gönül gözü ile hangi varlığa bakılırsa, onda hikmet yüzü görünür.
I/2	769	11	Hîç hazret’den yüzün döndermedi / Anda kim bakmış-ıdı göz ırmadı	O peygamberler ondan hiç yüz döndürmediler; ne zaman ona baktılarsa gözlerini asla ayırmadılar.
I/2	775	6	Hazret’e irmiş-idüm hîç şeksüzün / Gözlerüm görü- tururdu döst yüzün	Hiç şüphesiz Allah’a kavuşmuştum ve gözlerim o dostun cemalini görüp dururdu.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	777	4	Didi kim ol hazret'e irmişidüm / Bî-hicâb ol döst yüzün görmiş-idüm	O yüce zata ulaşmış, dostun cemalini apaçık görmüştüm dedi. Gerçekte ihtiyar bir adamın hâli böyle ise; onun günde yüz bin defa öldüğünü bil.
I/2	795	7	Hîç kimesne diñlemeye sözünü / Döndüre halk cümle andan yüzünü	O zaman sözünü kimse dinlemez olur, halk da ondan yüzünü döndürür.
I/2	805	9	İlla altı nesne yüz dutdı Hakk'a / Nâliş itdi kendü hâline baka	Yalnız altı nesne Hakk'a yönünü döndürüp hâllerine bakarak yalvardılar.
I/2	811	1	Görklü yüz ârâyışın senden düzem / Kaşda gözde sentüñ için cân üzem	Güzel yüzlerin süslerini senden yapayım; kaşta olsun bütün cânları sana feda edeyim.
I/2	811	2	Kankı yüz kim anda bir beñ var ola / Biñ kişinüñ gönli anda zâr ola	Hangi yüze bir ben verdimse, ona bakan binlerce kişi gönlünü kaptırıp inleyip sızlasın.
I/2	831	3	Gitdi küfr ehli kırıldı kamusı / Su yüzünde kaldı Nûh'uñ gemisi	Bütün kâfirler kırılıp tükendi, yalnız Nuh Peygamber'in gemisi kaldı.
I/2	849	3	Hûd peygâmbere yüzün dutdı göge / Zâri kıldı ağladı göksin döge	Hud Peygamber yüzünü göge tutup göğsünü döverek, sesli sesli ağladı:
I/2	855	1	Şeyh bir gün daşra çıkdı yörüdi / Ol mürîdler geldi yüzün sürüdi	Şeyh bir gün dışarı tarafa yürüdü, müritleri de birlikte idi.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	857	3	Şeyh öñinde cümle örü durdılar / Bir ogurda yüz yire indürdiler	Hepsi şeyhin önünde ayağa kalkıp gözlerini yere dikti.
I/2	863	4	Pes mücâvirler Hakk'a dutdı yüzün / hazret'e ısmarladılar kendüzün	Kâbe civarında oturanlar Hakk'a yönelip; kendilerini Allah'a ısmarladılar.
I/2	881	2	Diyelüm işidelüm hiç durmadin / Bakalum döst yüzine göz ırmadin	Hiç durmadan söyleyip işitelim ve gözümüzü ayırmadan devamlı dostun yüzüne bakalım.
I/2	881	3	Döst bizümdür ev bizümdür söz bizüm / Gözgüde şol gördüğümüz yüz bizüm	Dost da, ev de, söz de bizimdir; hatta şu aynada gördüğümüz yüz bile.
I/2	881	4	Gördüğün yüz girü sensin bak saña / Pes saña sen hış nazarla baksaña	Gördüğün yüz senden başkası değildir, kendine bakarken iyi gözle bak.
I/2	883	1	Cânım ol Hak hazretinde durmadin / Bakmış-ıdı ol yüze göz ırmadin	Cânım Hakk'ın huzurunda o cemale gözünü kırpmadan sürekli bakmıştı.
I/2	901	1	Her birisi yavu kılmış kendüzün / 'Acz içinde hazret'e dutmuş yüzün	Her biri kendini kaybetmiş ve âcizlik içinde Allah'a yönelmişti.
I/2	905	7	Pes bu kez devlet irişdi şeksüzün / Kançaru bakdumsa gördüm döst yüzün	En sonunda ise saadet geliverdi; o zaman nereye baktımsa o sevgilinin cemalini gördüm.
I/2	907	8	Yüzi toprak 'Âşık'ın ol kimseye / Kim bu sözi cân içinden diñleye	İşte Âşık, bu sözü cân kulağı ile dinleyen o kimse için toprak olur.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	913	11	Anuñ ardınça güneşdür bu kezini / Geldi suret bağladı düzdi yüzini	Ondan sonra bu defa güneş işe karıştı, vücut ortaya çıktı ve yüzünü şekillendirdi.
I/2	923	6	Her kim ister göre kendü yüzini / Gözğüye baksun göre kendüzini	Kim yüzünü görmek isterse; aynaya baksın, orada kendini görecektir.
I/2	929	11	Kul rükû'da dutdı durdı kendüzini / Ol karavaş secdeye urdı yüzini	Kul rükûdan başını kaldırmadığı gibi; hizmetçi de hep secdede idi.
I/2	939	11	Bu benî Âdem ki dutdı yiryüzini / Niçe dutmuş hazret'e bir gör yüzini	Bu yeryüzüne dağılan insanoğlunun Allah'a nasıl yöneldiğine bak.
I/2	941	1	Cümle yüz dutmuş aña bî-şîn u kâf / Tesbihin gör dillerinde hî vü kaf	Her bir varlık şüpheden uzak ona dönüp Hak sözünü dillerinden düşürmüyorlar.
I/2	941	4	Cümle yüz ol hazret'e dutmuş durur / Ya'ni kuldur kullığa durmuş-durur	Hepsi yüzlerini o yüce varlığa tutmuş ve kul olduklarından kulluğa durmuşlar.
I/2	945	6	Meclis-i 'ayş u tarab ister bular / Gözleri görklü yüzü görmek diler	İstedikleri oyun ve eğlence meclisleri kurup, güzel yüzlere bakmaktır.
I/2	947	3	Anda varanlar yüzü beñzer güne / İrilikten hem yüzü beñzer güne	Oraya gidenlerin yüzü güneşe benzer; irilikten de yüzü gündüz gibi aydındır.
I/2	949	7	Geçdi bu kez vardı altıncı safa / Yüz aña urdı buna virdi kafâ	Buradan da geçip altıncı safa vardı; oraya yüz sürüp, aklını fikrini verdi.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	961	3	Gör ki ‘âlem yidi kat durmuş durur / Cümle yüz ol hazret’e urmuş durur	Âlemin yedi kat yaratıldığını ve her birinin Hakka yönelip secde ettiğini gör.
I/2	973	7	‘Aklı diri ‘ışk dutar hîç şeksüzün / ‘Akl anuñçun ‘ışka dutmuşdur yüzün	Hiç şüphesiz akli da diri tutan aşktın onun için akıl, yönünü aşka dönmüştür.
I/2	975	8	Kim bakarsa ‘ışk-ıla dôt yüzine / Kanda baksa görnügele gözine	Kim aşkla dost yüzüne bakarsa; nereye bakarsa baksın sevgiliden başkasını görmez.
I/2	979	4	Tâ bile bu âdemî kendüzini / Nitekim gözgüde görür yüzini	Böyle olunca, insan kendini aynada gördüğü gibi, sonunda ne olduğunu anlayıp bilir.
I/2	983	6	Revnak u yüz suyu oldur kamuya / Ansuz evler cümle beñzer tamuya	Her bir varlığı gösteren, onlara yüz suyu olan odur; o olmayınca evler zindana döner, bu da cehennem demektir.
I/2	993	1	Yire bir kez dur didi durdı durur / ‘İşk içinde yüz yire urdı urur	Yere bir kez dur deyince durdu ve aşka düşüp yüzü yere vurdu, işte o hep bu vaziyettedir.
I/2	1007	9	Lokma hazm eyler ü işteh arturur / Gerçi yiyen kişi yüzün burtarur	Bunları yiyen her ne kadar yüzünü ekşitirse de; lokmayı hazmettirir ve iştahı artırır.
I/2	1015	10	Virdi dil kim söyleyesin sözüñi / Şükr idüp yire süresin yüzüñi	Sözünü söylemen için dil; şükredip yere yüz sürmen için de yüz verdi.
I/2	1021	4	Ol gerekdür kamu halka şeksüzün / Halk dirilmez görmese anuñ yüzün	O şüphesiz bütün mahlûkata lazımdır, halk onun yüzünü göremeyince hayat bulup toplanmaz.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	1023	3	Şoldur ol kim bî-şümâr u bî-hisâb / ‘Âlemüñ yüzün görürsin bî-hicâb	O, sayısız ve hesapsız, perde olmadan âlemin yüzünü görmendir.
I/2	1023	4	Nuht dilerseñ kim bakarsın ol yüze / Hiç dolınmaz karşı durmuşdur göze	İstediğin zaman baktığın o yüz, göze karşı durmuştur ve hiç batıp kaybolmaz.
I/2	1023	6	Bay u yohsul beg ü kul düpdüz-durur / Biñ kişi baksa hemân bir yüz görür	Zengin fakir, bey hizmetçi ayırımı olmadan bin kişi de baksa gördükleri yalnız bir yüzdür.
I/2	1023	7	Âlemüñ bir yüzi var halk gözi çok / Ol yüzi görmekte hergiz farkı yok	Âlemin bir yüzü vardır, fakat halkın gözü çoktun o yüzü görmekte kimse kimseden farklı değildir.
I/2	1023	11	Râyigândur bakmag anuñ yüzine / Mâni‘ olmaz kimse kimse gözine	Onun yüzüne bakmak bedavadır; bu bakışta kimse kimsenin gözüne engel olamaz.
I/2	1039	9	Göz olasin görklülerüñ yüzine / Nûr viresin gevdelerüñ gözine	Güzellerin yüzüne göz ol; gövdelerin gözüne de nur ver.
I/2	1047	11	Bakıarsın görklü yüzler üstine / Şöyle kim döstlar bakadur döstına	Sevgilinin sevgiliye baktığı gibi, güzel yüzlere bakacaksın dedi.
I/2	1049	7	Yüz içinde yapılupdur sed gibi/ Beñzemez ayruk makâma tertibi	Yüz içinde set gibi yapılmış idi; tertip ve düzeni de başka yerlere benzemiyordu.
I/2	1057	6	Taş yüzinden tartılupdur bârgâh / İç yüzinden hõş müsemmen tahtgâh	Dışarıdan bakınca kurulu bir çadıra, içinden bakınca da sekiz köşeli güzel bir tahta benziyordu.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	1081	7	Şol bulıt kim gün yüzün örter ola / Hem bu nefis andan dahı bedter ola	Tıpkı bulutun günü göstermemesi gibi, nefis de ondan daha beter perde olup,
I/2	1109	6	Yine güydüm bunça yıl ben bu söze / Ya'ni 'ışk ilte beni dip ol yüze	Aşk beni o cemale kavuşturacak diye, bu söz üzerine yıllarca bekledim.
I/2	1111	11	Ne nebî vü ne velî geçmez sözi / Ol rızâ öñinde toprakda yüzi	Ne peygamberin, ne velinin sözü kâr ediyordu; o rıza önünde hepsi yüzünü yere koymuştu.
I/2	1113	1	Yüzüm urdum ben dahı ol topraga / hak rızâsından meger rahmet yaga	Allah'ın rızasından rahmet yağması için ben de yüzümü toprağa koyup secdeye kapandım.
I/2	1115,	10	Ol işikte kaldı toprakda yüzüm / Ne elüm var ne dilüm var ne sözüm	O eşikte secdeye kapandım, elim de, dilim de, sözüm de kalmadı.
I/2	1119	1	Niçe varam ben bu yolu yalñuzın / Niçe görem iy 'aceb ol döst yüzün	Ben bu yolu yalnız nasıl varır, o sevgilinin yüzünü nasıl görürüm.
I/2,	1125	3	Çünkü ben ol mülke vardum bensüzün / Kaңçaru bakdumsa gördüm döst yüzün	Ben o mülke benlikten geçip varınca; ne tarafa baktıysam hep o sevgiliyi gördüm.
I/2	1125	5	Döst öñinde yire urdum yüzümi / Pes 'aceb gördüm bu kez kendüzümi	Sevgilinin huzurunda yüzümü yere koydum ve sonunda kendimi hayrette buldum.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	1127	5	Geh dutarvan yir gibi sabr u karâr / Tâ yüzüm basa diyüp ol dogru yâr	Bazen Allah adamlarının üstüme basmaları için, yer gibi sakin ve kararlı olurum.
II/1	5	11	Pes revâdur ba'd ez-ân eytmek sözi / Tâ görine anda bu ma'nî yüzi	İşte bundan sonra anlatmak uygun olacak; böylece her bir varlık ve hadisenin sırrı ortaya çıkıp görünecektir.
II/1	17	8	Göresin dîdârı yarın şeksüzün / Ger görürseñ bunda bugün döst yüzün	Eğer bugün burada sevgiliyi görmek için cân atarsan; şüphesiz yarın orada Hakk'ın cemaline kavuşursun.
II/1	19	3	Her ki gözsüzdür hakikat bunda ol / Döst yüzün görmeye bilüñ anda ol	Gerçekte bu dünyada kimin gözü yok ve körse; kim onu görmemişse, öbür dünyada da sevgilinin yüzünü göremeyecektir.
II/1	25	1	Yiri ak mermer döşenmiş düpdüzi / Şöyle kim görnür gibi halkuñ yüzi	Tabanı baştan başa ak mermerle döşenmiş; oraya bakan kendini aynada görür gibidir.
II/1	27	4	İç yüzi cümle füsûsdur kubbenüñ / Diyümezem dil-ile şerhin anuñ	Bu kubbenin iç yüzü yüzük kaşına benzer göz göz işlemelidir. Ne kadar anlatırsam anlatayım onun dile gelmez güzelliği vardır.
II/1	31	1	Döst önünde mahv kıldı kendüzün / Cümle göz oldu vü gördi döst yüzün	Kendini sevgilinin önünde yok etti ve büsbütün göz kesilerek Hakk'ı öyle gördü.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	35	10	Zîr-zemînde hûş ziyâretdür bular / Kim varursa yüz urur hâcet diler	Bunlar, Zir-zeminde ziyaret edilmesi güzel ve yerinde olan şeylerdir; buraya gelen her ziyaretçi yüz sürüp, onların aracılığı ile Allah'tan dilekte bulunur.
II/1	39	11	Eytdi ol yüzi sulu görklü hulu / Kim neyi sevse çok añar iy ulu	İşte, ey ulu kişi! O yüzünden hayâ akan, güzel yaratışlı Peygamber; kim neyi severse onu çok anar buyurmuştur.
II/1	41	2	Bunlaruñ yüzi suyu-çun iy Kerîm / Dogru yoldan ırma bizi iy Rahîm	Ey cömertler cömerti olan, çok çok bağışlayan, ey çok acıyan Allah! Bunların hatırına sen bizi doğru yoldan uzaklaştırma.
II/1	59	6	Halk anuñ kutlu yüzün görmeg- içün / İşiginde yüz süreler dün ü gün	Halk onun kutlu yüzünü görmek için, gece gündüz kapısında beklemekte ve eşğine yüz sürmektedir.
II/1	61	1	Her kime kim yüz dutarsa bu zamân / Bes aña 'izzet gerekdür bî-gümân	Bu devir kime yüzünü dönerse; şüphesiz ona değer vermeli ve saygıda kusur etmemelidir.
II/1	67	4	Baydur ol bu dünyada hiç şeksüzün / Görmek ister kamu halk anuñ yüzün	Şüphesiz o, bu dünyanın en zenginidir ve bütün insanlar onu görmek için cân atarlar.
II/1	99	8	Allah anı şöyle kılmış şeksüzün / Cümle halk görmek diler anuñ yüzün	Şüphesiz Allah onu öyle yarattığından, bütün insanlar onun güzel yüzünü görmek için cân atarlar.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	105	2	Halk içinde tagı olupdur üç yüzi / Taşı halkuñ bunlaruñdur iç yüzi	Üç yüzi halk arasındadır, görünüşte insanlardan fark edilmezler, ama kendi aralarında bilişirler.
II/1	105	3	Halk görür ol iç yüzi dir işidür / Lîki bunlar gayb erenler işidür	Halk bunların yaptıklarını görünce bu onların işidir der; gerçekte o işleri görünmeyen bu veliler işler.
II/1	117	4	Dôst yüzi çün görnüğe le gül gibi / Ol ola bî-hîşten bülbül gibi	Ona sevgilinin yüzi gül gibi devamlı görünür ve o, bülbül gibi kendinden geçer.
II/1	127	9	Ne aña ol kim unıtdı kendüzin / Neye baksun ol ki gördi dôst yüzin	O kendini unuttuğu için anacak bir şeyi kalmamıştır, ne tarafa bakarsa baksın ona artık sevgiliden başka bir şey görünmez.
II/1	129	8	‘İşk içinde görnüdurur dôst yüzi / Dôst yüzün nedür gören bu ‘ışk gözi	Dost yüzünü gören kimdir derlerse; onu, aşkın gözü görmüştür diye cevap ver; çünkü sevgilinin yüzi aşk içinde görünür.
II/1	131	7	Ögini dırsün vü açsun gözini / ‘İşk-ıla görsün bu ma‘nî yüzini	Aklını toplayıp gözünü açarak, bu hikmetlerin, bu gizliliklerin yüzüne aşkla baksın.
II/1	133	10	‘Âşık oldı kendü kendü yüzine / Ma‘şûk oldı kendüzi kendüzine	O kendi kendine âşık olduğu gibi; kendi kendine de sevgili oldu.
II/1	135	3	Gözü kıldı bunları kendüzine / Saykal urdı dutdı karşı yüzine	Bunları kendine ayna edindi, parlatıp karşı tarafa aks ettirdi.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	139	4	Nerdübân eyler nebâti çıkmağa / İrişüben dost yüzine bakmağa	Ulaşıp dosta kavuşmak ve yüzünü görmek için bitkileri merdiven yapar.
II/1	139	11	Pes anuñ ‘aksi gelür her dem göze / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte bu sevginin aksi her an göze vurur; âşık ol da o yüze sen de bak.
II/1	141	8	Çün biribirnüñ yüzinde Hak nurun / Gördi ‘âşık oldu sevdi birbirin	Bunlar birbirlerinin Hakk’ın nurunu görünce, karşılıklı âşık oldular.
II/1	143	6	Ay çü bildi bedr olupdur yüzini / Dôsta ‘arz itmek diler kendüzini	Ay bedr olup yüzünün eksiksiz parladığını bilince; yine kendini sevgilisine göstermek sevdasına kapılır.
II/1	145	6	Pes anuñ ‘aksi gelür her dem göze / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun aksi daima göze görünür; sen de âşık olursan o yüze bakma hakkına sahiptin demektir.
II/1	147	1	Her kimesne kim görürdi yüzini / Unırdı mest olup kendüzini	Kim onun yüzünü görse hayran olup, vurulur kendinden geçirdi.
II/1	147	4	Şöyle bil kim ‘aks-i rûy-ı ol İlâh / Ol yüze düşmişdi nûr-ı pâdişâh	Onu yüce Allah’ın güzelliğinin aksi bil, çünkü onun yüzüne Hakk’ın nuru düşmüştü.
II/1	147	5	Çün Zelihâ gördi Yûsuf yüzini / Pes yavu kuldı bu kez kendüzini	İşte Zeliha Yusuf’un yüzünü görünce, kendini kaybetti ve aklı başından gitti.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	149	11	Pes anuñ ‘aksi gelür karşıñuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun aksi karşıñıza gelir; siz de aşka düşüp o yüze bakma imkânına sahip olursunuz.
II/1	155	5	Anı kim görmişdi gördi mutlaka / Ol yüzi görmeg-ile irdi Hakk’a	O gördüğünü aynen gördü ve o yüzü görmekle Hakk’a ulaştı.
II/1	155	7	Pes anuñ ‘aksi gelür karşıñuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte onun aksi karşıñıza gelir, sen de âşık olursan o yüze bakabilirsin.
II/1	157	5	Bakdı Leylî yüzine göz ırmadı / Anı kim ol gördi kimse görmedi	Leylâ’nın yüzüne bakınca gözünü ayıramadı; başkalarının bundan haberi yoktu.
II/1	159	8	‘Işk içinde yavu kuldı kendüzin / Kañçaru bakdıysa gördi döst yüzün	Aşk içinde kendini yitirdi ve nereye bakarsa baksın Leylâ’yı gördü.
II/1	161	7	Pes anuñ ‘aksi gelür karşı göze / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra göze gelen onun yarattıklarındaki güzelliğinin aksidir; âşık olunca sen de bunu görüp anlarsın.
II/1	161	11	Çün bakar bülbül görür ol gül yüzün / Unıdır bî-çâre ol dem kendüzin	Bülbül bakınca gülün yüzünü görür; işte o zaman kendini unuttur.
II/1	167	1	Pes anuñ ‘aksi gelür karşıñuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte onun aksi karşıñıza gelir; âşık olup sen de o yüze bak.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	171	9	Pes anuñ ‘aksi gelür karşıñuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	Sonra onun görüntüsü karşıñıza çıkar; sen de âşık olursan o yüzü görebilirsin.
II/1	177	8	Pes anuñ ‘aksi gelür karşıñuza / ‘Âşık olgıl kim bakasın ol yüze	İşte karşıñıza onun aksi gelir; âşık olup o yüze sen de bak.
II/1	195	5	Od arıdur âhir anuñ özini /Kim iner ol yire sürür yüzini	Onun kendini ateş en sonunda tertemiz edince; gümüş akmaya başlar ve yerlere yüz sürer.
II/1	197	4	Gümüş indi toprağa urdı yüzün / Çün çurûfdan ayru buldı kendüzün	Gümüş toprağa inip yüz sürünce, kendini cüruftan ayrı görür.
II/1	199	6	Ol anuñçun halk içinde yüzlüdür / Kim yüzünde Allah adı yazlıdur	Onun halk içinde itibar ve şeref sahibi olmasının sebebi, yüzünde Allah adının yazılı bulunmasıdır.
II/1	209	11	Pes bu kez yazlıur aña Allah adı / Nitekim akça yüzünde şâh adı	İşte bu defa; paranın yüzünde padişah isminin bulunması gibi; onun kalbine de Allah adı yazılır.
II/1	211	3	Kim anuñ yüzün görürse şâd olur / Kaygusından ‘âlemüñ âzâd olur	Onun yüzünü gören neşelenir ve bütün dünya düşüncelerinden kurtulur.
II/1	231	3	Bu meseldür baglagıl kendüzüñe / Kim bu ma‘nî yüzü görne gözüñe	Anlattığım bu örnekleri kendine bağlayıp uygula da bu yaratılışın sırlarına ulaş ve gözünle bu hikmetleri görüp bil.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	237	9	Yağdı yağmur toldı andan yazılar / Ya'ni kim kâğıd yüzinde yazular	Yağmurun yağıp dağın taşın, ovanın yaylanın, yağmurla yeşerip donandığı gibi; kâğıt üzerinde de yazılar görünür.
II/1	239	10	Gözlerinüñ nûrı arta şeksüzün / Kaңçaru baksa göre ol döst yüzün	Şüphesiz gözlerinin nuru da artar ve o, nereye bakarsa orada dost olarak Hakk'ı görür.
II/1	275	9	'İşk anı şol gence ilte şeksüzün / Kaңçaru baksa göre ma'nî yüzün	Aşk onu, hiç şüphesiz hazinelere kavuşturur; artık nereye bakarsa baksın Hakk'ın gizli sırlarını görür.
II/1	277	1	Tâze ola yüzi dünyâ âhiret / Rahmete peyvest ola ol 'âkibet	Dünyada ve ahirette yüzünün güzelliği eksik olmaz; sonunda da rahmete ulaşır.
II/1	277	4	'İşk-ıla dîdâr bulnur şeksüzün / Kaңçaru kim baksa görür döst yüzün	Aşkla da Allah'ın cemaline kavuşulur, bunda şüphe yoktur; bu sebeple nereye baksa sevgiliyi görür.
II/1	285	9	Su yüzinde gemi anuñla yörir / Gemiye geñsüz bilüñ yilken sürir	Bu sayede gemi su üzerinde yürür; işte ister istemez, gemiyi sürükleyip götüren yelkendir.
II/1	287	2	İlden ile gemi ilten yil-durur / Su yüzinde anı bu yil yildürür	Gemiye ilden ile götüren ve su üstünde onu koşturan rüzgârdır.
II/1	287	4	Yile degmişdür Çalap'dan ol hüner / Su yüzinde gemiyi ol yil sürer	Bu iş, su üstünde gemiyi sürüp götüren yele Allah'tan kısmet edilip, verilmiştir.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	293	9	İmdi bir gel dir ögüñ kendüzüñe / Kim bu ma'nî yüzi görne gözüñe	Şimdi kendine gelip, aklını başına topla, bu yaratılış sırlarını kendinde görmeye çalış da, mana sana yüz göstersin.
II/1	313	4	Ten kulağı işidimez bu sözi / Görimez ma'nî yüzün bu ten gözi	Bu sözleri vücut kulağı işitemediği gibi; bu ten gözü de sırlar ülkesinden bir şey göremez.
II/1	313	5	Cân kulağı işidür ma'nî sözün / Hem gören cân gözidür ma'nî yüzün	Mana sözünü ancak cân kulağı işitir ve mananın yüzünü sadece cân gözü görür.
II/1	315	2	Göñlüme şol ma'nî kim yüz gösterür / Vâcib oldı eydeyüm çün el virür	Gönlümde yer eden o sırlar kendini gösterince; bana onu anlatmak fırsatı doğdu, artık mutlaka anlatmalıyım.
II/1	315	10	Âyine kıldı anı kendüzine / Saykal urdı dutdı karşı yüzine	Nazar edip onu akis yeri yaptı; kudret ve varlığını onda gösterdi.
II/1	315	11	Çün teferrüc kıldı kendü yüzünü / Sevdi vü sevdürdi hem kendüzünü	Kendindeki gizlilik perdelerini kaldırdı; ilk defa kendi sevdi ve başkalarına da kendini sevdirdi.
II/1	325	11	Gitdi ol nür Yûsuf'a geldi bu kez / Menzili Yûsuf yüzi oldı bu kez	Kendindeki gizlilik perdelerini kaldırdı; ilk defa kendi sevdi ve başkalarına da kendi sevdirdi.
II/1	343	8	Kâf u nûndan bile togdum şeksüzün / Anda gördümdi anuñ görklü yüzün	Şüphesiz ben de, kün ol emri ile yaratıldım, işte onun güzelliğini ve cemalini o zaman görmüştüm.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	363	8	‘Ucb-ıla kibr eyledi kendüzine / Anuñ-ıçun ud getürdi yüzine	Kendine bakarak şükr edeceği yerde büyüklendi ve başkalarını küçük gördü; bu sebepten utanacak hâllere düştü.
II/1	365	7	Bu hevâ vü mefsede iltür aña / Siz anı koñ yüz dutuñ hak’dın yaña	Bu istekler, bu bozukluklar ona götürür; siz bunları bırakıp Allah’a yönelin.
II/1	373	5	Cümle kuldur kullıga durmuş bular / hak öñinde yüz yire urmış bular	Hepsi kuldur, kulluk yaparlar ve bunlar Hakk’ın önünde secdeye kapanmışlardır.
II/1	375	10	Her ki bakdı gözgüye gördi yüzün / Gör nitedür kim görür ol kendüzün	Aynaya bakan herkes kendi yüzünü gördüğü gibi, nasıl olduğunu da bilir.
II/1	389	11	Evliyâdur gözgü olan ol yüze / Dôst yüzi ol gözgüden görnür bize	Allah’ın hatırlanıp güzelliğinin görüldüğü ayna da velilerdir; biz o aynadan sevgiliyi seyr ederiz.
II/1	391	6	Bunlaruñ kavli kavildür sözi söz / Ma’ni yüzün gördi bunlar göze göz	Bunların sözü değerlidir ve sözlerinde yanlışlık yoktur; çünkü hâkimler hikmete ulaşıp onunla göz göze gelmişlerdir.
II/1	391	11	Hikmet içre ma’ni var görklü yüzi / Görmez anı illa bu kulak gözi	Hikmet içinde ibret ve ders olsa bile göz, bu güzel yüzü göremez; bunu gören ancak kulak gözüdür.
II/1	407	9	Gözüye beñzer bu ‘âlem şeksüzün / Gösterüdur gözlere ma’nî yüzün	Bu âlem, şüphesiz aynaya benzediği için, gözlere sır dünyasından dersler gösterir.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	415	10	İy niçe saçlar sakallar oldu boz / İy niçe ak yüzler üzre kondı toz	Dikkat et de nice saç ve sakalın ağardığını, nice güzel yüzlerin tozlandığını gör.
II/1	427	10	Aglaya her dem kimesne urmadın / Yüzi toprakda ola hîç durmadın	Kimse vurmada her an ağlar; durmadan secdeye kapanır ve yüzünü yerden ayırmaz.
II/1	439	5	İlla yokdur tâkatum yol varmaga / Pes yüz urdum başladum yalvarmaga	Ancak gitmeye gücüm olmadığından; yüzümü yere koyup, yalvarmaya başladım.
II/1	445	4	Pes bu kez gönlüm yüzün urdum yire / İsterem hak'dan ki bir rahmet ire	Artık bu kez, gönlüm yüzünü yere vurup Hak'tan bir rahmet ve lütuf ulaşması için secdeye kapandım.
II/1	447	5	Kullıg içre cümle yüz urmuş hak'a / Tâ meger rahmet kılup bir kez baka	Hepsi, kulluğun gereği; sonunda kendilerine bir an lütuf ve ihsan etmesi için Hakk'a yönelmişlerdi.
II/1	451	1	Pes yine gönlüm yüzün urdum yire / hazretinden tâ meger rahmet ire	İşte yüce Allah'tan sonunda lütüflara kavuşmak için, yine gönlümün yüzünü yerlere vurdum.
II/1	479	8	Ol dem ol bir katre sudur arısız / Şundan olur görklü boy u görklü yüz	O zaman bu bir damla pis sudur; bundan ise gösterişli boy, güzel yüzler ortaya çıkar.
II/2	545	1	Küfr ile îmân bu dilde saçılır / Ma'ninüñ yüzi bu dilde açılır	Küfür ve iman bu dilden ortaya çıktığı gibi; sırların yüzü de bu dil vasıtası açılır.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	563	9	İy din ehli kandasın diñle sözüm / Toprag olsun anuñ izinde yüzüm	Ey din sahibi! Nerede olursan ol, bu sözümü iyi dinle; onun izinde benim yüzüm de toprak olsun.
II/2	563	10	Hôd bu alplık kimde olsa şeksüzün / Ayagina süre cümle halk yüzün	Böyle alplık kimde olursa, şüphesiz; insanlar cân atarak onun ayağına yüz sürmelidir.
II/2	583	2	Var-idük biz ol ezelde şeksüzün / Gözedürdük dâyimâ ol döst yüzün	Vaktinde şüphesiz biz var idik ve daima sevgiliden tarafı gözetip dururduk.
II/2	587	5	Pes yüzüm urdum yire kıldum niyâz / Eytdüm iy hak iy Kerîm-i bî-niyâz	Sonra, yüzümü yere koyup secdeye kapandım ve ey Hak, ey hiçbir şeye muhtaç olmayan, ey cömertler cömerdi Allahım!
II/2	587	11	Yüzümü kaldurmadın yirden henûz / hâli geldi hôş işâret hôş rumûz	Daha yüzümü yerden kaldırmadan, hemen o anda güzel hâl, iyi işaretler ve sırla gelmeye başladı.
II/2	589	3	Bakdum anuñ boyı boylardan ulu / Gördüm anuñ yüzi yüzlerden sulu	Onun boyunu, herkesin boyundan büyük; yüzünü de bütün yüzlerden daha güzel gördü.
II/2	591	6	Hırs u şehvet şöyle tolmuş gözleri / Kim utanmaz kimseden hiç yüzleri	Gözlerinden hırs ve şehvet akar; hiç utanmaları yoktur; yüzleri kızarmaz ve kimseden de çekinmezler.
II/2	603	4	Kimi ‘âşık görklülerüñ yüzine / Ma‘şuk eydinmiş anı kendüzine	Bazısı güzellerin yüzüne meyl etmiş ve onu kendisi için sevgili seçmiş.
II/2	611	3	Kamusı yüz hazrete dutmuş- durur / Hayr u şerri cümle terk itmiş-durur	Hepsi Hakk’a yönelmişler, hatta hayrı ve şerri de büsbütün terk etmişlerdir.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	619	4	Çün işitdüm şeyhüñ uşbu sözini / Pes yire urdum bu gönüm yüzini	Hocamın bu sözlerini işitince; bu gönüm yüzü ile secdeye kapandım.
II/2	621	9	Gördüm ol gözgüden uşbu yüzi ben / Ol kitâbdan okıdum bu sözi ben	Ben o aynadan bu yüzü seyr ettim ve bu sözü de, o kitaptan okudum.
II/2	635	9	Gerçi kim göz bakduğı ol gözgüdür / İlla anda gördüğü yüz kendüdür	Gerçi gözün baktığı aynadır; ancak onda gördüğü de kendi yüzüdür.
II/2	635	10	Gözüsüz kendü yüzün görmez bu göz / Kendü yüzinden haber virmez bu göz	Bu göz, ayna olmayınca kendi yüzünü görüp, ondan haber veremez.
II/2	635	11	Gözlere pes yüzi gözğü gösterür / Ol gümândan gönli gözğü kurtarur	İşte gözlere yüzü gösteren aynadır; hâl böyle olunca; ayna gönülü o şüpheden kurtarmış olur.
II/2	637	2	Saykal urdı bunlaruñ gönline hak / hak yüzün görmek dilerseñ anda bak	Allah bunların gönünü parlattı; Hakk'ın kendini görmek istersen oraya bak.
II/2	637	3	Her kim anda bakdı gördi döst yüzün / Döst yüzünden ırmadı ayruk gözün	Kim ona bakıp dostun yüzünü görmüşse artık, o yüzden gözünü ayıramamıştır.
II/2	637	4	Gözüsi hakk'ıñ veli gönli durur / Döslara döst yüzini ol gösterür	Hakk'ın aynası velilerin gönli durur; sevgililere dostun yüzünü gösteren odur.
II/2	639	3	Kim göresiz bunda ol döst yüzini / Gözğüden gören gibi kendüzini	O zaman burada, kendini aynada seyr edenler gibi, sevgiliyi görürsünüz.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	643	5	Hem dahı hak râzı ola şeksüzün / Lâyık ola görmege ol dôt yüzi	Ayrıca Allah şüphesiz ondan razı olduğu için; o sevgilinin yüzünü görmeye lâyiktir.
II/2	667	9	Pes kanâ'at dervişüñ key yârıdır / Yüzün ol yur dervişüñ ol arıdır	İşte kanaat, fakirin en sevgili dostudur; onunla daima yoksulun yüzü temiz ve alnı açıktır.
II/2	669	5	Devleti muhkem ola hükmi revân / Aña yüz dutmış ola devr ü zamân	Onun bahtı yüce olur ve hükmü geçer, ayrıca devir ve zaman ona yüzünü döner.
II/2	671	2	Pes ululıgla tevâzu' yaraşur / Ulular gönli yüzün oldur ki yur	İşte yüce mevki sahibi kimselere tevazu çok yakışır; zaten uluların gönül yüzü onunla yıkanır ve onların kalbi parlaklığını tevazudan alır.
II/2	673	1	Cehd key sermâyedür yol varana / Baksaña şol yüz urup yalvarana	Gayret, yolda giden için büyük sermayedir; şu yüz vurup yalvaran kimseye bir bak
II/2	689	5	Pes yaraşur yüz suyu 'avratlara / Uçmaga ol 'avrat erden ilk gire	Gerçekte utanma hanımların süsüdür; bu şekildeki kadınlar cennete kocalarından önce girerler.
II/2	689	6	Kankı 'avrat kim ola yüzi sulu / Gökçek oldur çün ola gökçek hulu	Hangi kadın hayâ sahibi ise; gerçek güzel odur; ona kıymet yetmez.
II/2	701	7	Biri baylarda bahıllıkdur 'ayân / Görmeye uçmak yüzün bellü beyân	Biri açıkça zenginlerdeki cimriliktir, bunlar cennet yüzünü görmezler.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	703	11	Cân göziyle göre bu ma'nî yüzün / Kıymet eylep ol duta ma'nî sözün	Bu mana yüzünü cân gözüyle görmek ve kıymet o sözün gereğini yapmak lazımdır.
II/2	705	6	Kankı kulak kim anuñ yokdur gözi / Olmadı ma'lûm aña ma'ni yüzi	Hangi kulagın da gözü yoksa; ona, mana ve hikmet yüzünü göstermemiştir.
II/2	733	10	Gördi anda cümle 'âşık cân yüzün / Secdeye urmuş unıtılmış kendüzün	Bütün âşıklar orada cânın yüzünü o secdeye kapanarak kendini unuttuğunu gördü.
II/2	735	3	Gördüm ol ma'sûk-ı bî-hemtâ yüzün / Anı gören unıdurmuş kendüzün	O eşsiz sevgilinin yüzünü gördüm; ve kendimi unuttum; zaten onu gören kendini unutturmuş.
II/2	761	2	Ya'ni kim sormag-ıçun hem bu sözi / Kim görene göstere ma'nî yüzi	Bu sözü sormak ve görene sırların yüzünü göstermek için gelip;
II/2	761	6	Eytdi bu mâldan 'ilim yig şeksüzün / 'İlm-ile gördi gören ma'nî yüzün	Şüphesiz ilim maldan üstündür; çünkü sırları ve gizlilikleri keşfedip görenler ilimle gördü.
II/2	765	4	Gördiler ma'nî yüzini geldiler / Onı bir kezde müsülmân oldılar	O hikmet ve sırları anlayarak, gelip hepsi birden Müslüman oldular.
II/2	787	9	Kişi oldur kim dutarsa sözünü / Müzd-durur görmek bularuñ yüzünü	İnsan diye bunların sözünü tutana denir; gerçekten bunların yüzünü görmek bir mükâfattır.
II/2	789	6	Üstümüzde sikke anuñ adıdur / Yüzümüz suyu anuñ irşâdıdur	Biz onun sayesinde tanınırız; utanmamız anımız hep onun iyi ve doğruyu göstermesi ileldir.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	793	6	Ger olursa biz mürîde yüz suyu /Dileye hak'dan ala biz suçluyu	Eğer biz örgencilere yüz suyu olursa; biz günahkâr kimselere şefaah edecek.
II/2	793	7	Her ki bir şeyhe mürîddür şeksüzün / Göriser anda biribirnüñ yüzün	Hangi insanlar bir büyük üstada Samimiyetle örgenci oldu iseler; yarın ahrette birlikte bulunacaklardır.
II/2	805	4	Uş tamâm oldı ol on döstlük sözi / Ma'lum oldı döstlara döstlük yüzi	İşte o an dostluk sözü tamamlandı böylece dostluğun yüzü dostlar tarafından görülüp bilindi.
II/2	811	11	Her birisi hazrete dutmuş yüzün /Kul bilür ol pâdişâha kendüzün	Kendisini Allah'a kul bilen bu varlıkların hepsi ona yönelmişler.
II/2	829	3	Ol takarrüble iresin şeksüzün / Kançaru baksañ göresin döst yüzün	O yakınlıkla Hakk'a ulaşınca, şüphesiz baktığın her yerde dostun yüzünü görürsün.
II/2,	843	10	Sahra kâğıd ya'ni ag ag yazılar / Hayme ol kâğıd yüzinde yazular	Sahra kâğıt yani ak ak ovalardır; çadır da, kâğıt üzerindeki yazılardır.
II/2	887	7	Döstlaruñ yüzi suyıçun iy Celîl / Diñleyene sen safâlık rûzı kıl	Ey yücelikler sahibi Allah! Sevdiklerinin aşkına dinleyenlere de gönül saflığı, doğru inanç, neşe ve sevinçler nasip et.
II/2	889	1	Yine geldi gönlüme birkaç öğüt / Kim bu cisme yüz suyu dur cânâ kût	Yine gönlüme, vucuda güzellik ve cânlılık veren, cânâ da gıda olan birkaç öğüt geldi.
II/2	889	2	Cism anı tutsa olur yüzi sulu / Cân anı kılsa olur gökçek hulu	Vücut onu işlerse edepli, cân da yaparsa güzel huylu olur.

EK-2 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	889	10	O kanda kim sen işidürseñ hak sözün / Yire urgıl sıdk-ıla göñlüñ yüzün	Nerede Allah'ın sözünü işitirsen, cân ve gönülden kabullen.
II/2	897	5	Her birisine kıldı anda bir hitâb / Ya'ni götürmek-içün yüzden nikâb	Aradan perdeyi kaldırmak için bunların her birine o zaman hitap edip;
II/2	913	2	Câhile hâmûş u üskütdür cevâb / Halka ol hem yüz suyudur hem savâb	Cahile cevap verme, ona verilecek cevap susmaktır; insanların cahile böyle davranması hem edep, hem de en doğru iştir.
II/2	923	4	Ola ol dirlik bu halka yüz suyu / Rahmete müstagrağ ide kamuyı	İşte bu yaşayış, halkın yüz akı olur ve herkezi Hakk'ın rahmetine daldırır.
II/2	949	2	Çün bular yüz urdı bu girçek dine / Onı dirneşdi bir ağaç dibine	Çünkü bunlar, bu hak dine yönelerek onu birden, bir ağaç dibinde toplandı.
II/2	951	9	Diñle imdi niçedür sen ol onı / Kim saña yüz göstere ma'nî yöni	Sen şimdi o onun nasıl olduğunu dinle de sana mananın sırları kendini göstereyin.
II/2	957	3	Kamu dilde var-durur ma'nî sözi / Görene gizlü degül ma'nî yüzü	Her dilde sırları anlatan söz vardır; fakat bunu gören için mananın yüzü kaplı değildir.

EK-3 BEÑİZ SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

Cilt Nu.	Sayfa Nu.	Beyit Nu.	Beyit	
I/1	415	4	Kiler ü çartâk u anbârlar dolar / Aña karşu issinûñ beñzi güler	Kiler, ambar ve çardaklar dolup taşar bunun için de, ev sahibinin yüzü güler.
I/1	417	10	Boy u süñük artar u ilik dolar / Ferr ü şâdî açılır beñzi güler	Boy atar, kemik ilikle dolar, kuvvet ve sevinç fazlalaşıp, yüz güler.
I/2	789	4	Beñzi saru saçı yatmış donı kir / Kim söger ü kim buşar u kim kakır	Benizleri sarı, saçları taranmış, elbiseleri kir içindedir; kimi söver kimi kızar, kimisi de öfkeyle bakar.
I/2	947	5	Her birinûñ gönli hõş beñzi güler / Bir gören anı yine görmek diler	Her birinin gönlü neşeli olup yüzleri gülmektedir; onlara bir bakan dönüp dönüp bakmak ister.
I/2	953	3	Beñzi tünd ü gönli tar u ‘aklı kic / Sovumış ma‘de vü süst olmuş mezic	Yüzün asık, gönlün sıkıntılı, aklın şaşkın, midenin soğumuş ve huyun da eringen ve gevşek olduğunu gördü.
II/1	113	6	Bes bulardur ‘âşika evvel nişân / İçi köyne beñzi ola za‘ferân	İşte gönlünün yanıp, benzinin sapsarı kesilmesi âşıkın ilk alâmetidir.
II/2	907	9	İçi köyner beñzi saru bağı baş / Görgil âhir gözi niçe tolu yaş	İçi yanar, benzi sarıdır, bağı da çiban içindedir, sonunda gözünün nasıl yaşla dolu olduğuna bak.

EK-4 RÛY SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

Cilt Nu.	Sayfa Nu.	Beyit Nu.	Beyit	
II/1	141	7	Hem bulara düşdi uş ol ‘aks-i rûy / Ol sebebden toldi ‘âlem reng ü bûy	Sonra bunlara Hakk’ın güzelliğinin aksi vurdu; bu yüzden âlemler renk ve kokularla dolup taşı.
II/1	147	4	Şöyle bil kim ‘aks-i rûy-ı ol İlâh / Ol yüze düşmişdi nûr-ı pâdişâh	Onu yüce Allah’ın güzelliğinin aksi bil, çünkü onun yüzüne Hakk’ın nuru düşmüştü.
II/1	157	6	Gördi bir görklü nigârîn müşkbûy/ Oturupdur karşusunda hûb-rûy	O, karşısına oturmuş güzel bir yüz, misk kokulu ve akılları çıldırtan bir sevgili gördü.

EK-5 SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

Cilt Nu.	Sayfa Nu.	Beyit Nu.	Beyit	
I/1	85	8	Bil kim ol demden berü cümle gelen / Bir suratdur hak yolına yâr olan	Bil ki o zamandan beri kim geldiyse, Hak yoluna kendini adayan bir vücut olacaktır.
I/1	147	6	Ger surat yüz biñ ise birdür hayât / Görseñâ kim bir sudan yüz biñ nebât	Suret, yüz binlerce de olsa, hayat birdir; bu, suyun binlerce bitkiye dirilik sağlamasına benzer.
I/1	157	6	Her surat her nakşı kim kıldı ‘ayân / Cümlesinde ma’ni var bellü beyân	Yaratıp gösterdiği her bir bedenin, suretin ve her bir nakışın cümlesinde dile gelen apaçık nice hikmet vardır.
I/1	229	5	‘İşk-ıla sevgü ebed bünyâd ola / Ger surat gamnâk ola ger şâd ola	İster neşeli, isterse kederli olsun; aşk ile sevgi ebedî temel kurar.
I/1	229	6	Bu surat ne hâlde kim olur-ısa / ‘İşk ırılmaz ger surat ölür-ise	Bu vücut, ne hâlde olursa olsun; hatta ölse bile aşk, ondan ayrılmaz.
I/1	229	7	İki hâlden bu surat hâli degül / Kim ola kim ol anuñ hâli degül	Bu beden keder ve sevinçten ayrılmaz, onları yansıtır; onun böyle olmadığını kim söyleyebilir?
I/1	253	4	Hâl dahı ayruksıdur sûret dakı / Hiç makâmda bu surat kalmaz bakı	Hâl başka olduğu gibi, görünüş de başkadır ve her bir konaktaki vücut birbirinden farklıdır.
I/1	253	6	Niçe kim döner bu devr-i rûzigâr / Hiç makâmda bu surat dutmaz karâr	Bu ömrün çağları nasıl dönü dönuverirse; bu sûret de hiçbir konakta karar tutmayıp değişiverir.

EK-5 (devam) SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	253	11	Diñle imdi eydeyüm vasf u sıfat / Kim niçe hâlden hâle döner surat	Suretin hâlden hâle nasıl döndüğünü; ömrün sıfat ve niteliklerini anlatayım da dinle.
I/1	301	2	Her suratda bunça dürlü a'zalar / Her birinüñ bunça ni'met bahşı var	Her vücutta bu kadar organlara da, nice sayısız nimetler verir.
I/1	385	4	Hem bu toprakdan surat virdi saña / Kim gören hayrân olup kalur taña	Ayrıca sana topraktan, görenleri hayrete düşüren güzel yüz de yarattı.
I/1	389	8	Çün surat câmi' dimâğ minberdurur / Câmi' içre cümle nesne var-durur	Bu beden cami, dimağ da minberdir ve cami içinde, her varlık yerini almıştır.
I/1	397	7	Eyle san iki direk durmuş-durur / Bu surat evini götürmüş-durur	Bunların iki direk olduğunu ve vücut evini taşıdığını düşün.
I/1	417	11	Bu yigirmi yıl surat böyle olur / Anuñ-ıçun yaza ol kâbil gelür	Vücudun bu yirmi yıldaki görünüşü böyledir. Onun için ilkbahara denk gelir ve bu mevsime benzer.
/1	457	5	Yol üzere bu surat bir şehir ulu / Kim gelür andan geçer uslu delü	Bu vücut; akıllı, akılsız ve delilerin geçtiği yol üstünde kurulmuş büyük bir şehirdir.
I/1	457	8	Bu surat şehri makâmdur mu'teber / Ger niçe kim görünürse muhtasar	Bu vücut şehri, kısaca ne şekilde görünürse görünsün yüksek ve değerli bir yerdir.
I/1	459	6	Zîra 'âlem dün ü gün devrândadır / Geh suratda geh gönül geh cândadır	Çünkü kâinat gece gündüz hareket edip dönmekte; bu ise, bazen vücutta, bazen gönülde, bazen de cânda olmaktadır.

EK-5 (devam) SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/1	459	8	Her surat hâllü halinçe mansıbın / Alur andan her birisi lâyıkın	Böylece her varlık hâline göre, lâyık olduğu şekilde ondan nasip ve değerini alır.
I/1	503	2	Her sarâyda bu surat bir tahtdurur / Tahtı issüz görme sultân oturur	Her sarayda bu vücut bir tahttır, tahtı boş ve sahipsiz sanma orada bir padişah oturmaktadır.
I/1	503	5	Cân oturmuşdur surat tahtında hôş / Tapuda ol dörd harîf durmuşdur uş	Cân vücut tahtına güzelce oturmuş; bu dört arkadaş da hizmete başlamıştır.
I/1	507	3	Bu surat gâh öksürür gâh aksurur / Uşbu işler cümle yil fi'li-durur	Bu beden bazen öksürür, bazen aksınr, işte bunlar hep yelin işidir.
I/1	515	2	Ma'nidür kim sûreti kâyim dutar / Ma'ni olmazsa suratdan ne biter	Varlığı devamlı kılan manevî yöndür; bu olmazsa gövde bir işe yaramaz.
I/1	515	11	Ol melek insân u hayvân u nebât / Bu suratda her biri dutdı sebât	İşte melek, insan, hayvan ve bitki; bu vücutta her biri bir yere yerleşti.
I/2	685	2	Ol didüm olduñ u gördüm ben seni / Ol suratdan görmeyesin sen beni	Ol deyince varlık bağladın ve ben seni gördüm; lâkin sen o şeklin ile beni göremezsin.
I/2	785	4	Bu surat hâlinde cümle birdurur / Zîra bu hükmi süren takdîr-durur	Vücut olarak kimse kimseden farklı değildir; çünkü bu iş öyle takdir edilmiştir.
I/2	785	8	Kahr u lutf u şâdî vü gam dünyada / Hiç surat var mı kim irmez iy dede	Kahr olsun, lütf olsun, neşe olsun, üzüntü olsun, bunların uğramadığı bir insan yoktur.

EK-5 (devam) SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	889	4	Hâkim-i mutlak içinde korkorkusuz / Hem suratda hükmi işler kaygusuz	Mutlak hâkim olan korkup çekinmeden her vücutta hükmünü eksiksiz yapmaktadır.
I/2	919	7	Geldi âhir-kâr hükm itdi Zuhal / Çün aña degdi surat dutdı mahal	İşin sonunda Zuhal gelip devrini sürdüğü için vücut bir yere ulaşır.
I/2	961	8	Her surat kim anuñ içi boş ola / Bir dahı nesne gerek kim ol tola	İçi boş olan her varlık, doldurulmak için bir başka varlığa muhtaçtır.
I/2	961	10	Ol 'imâretle diridür bu cihân / Yohsa cânsuz bir suratdur dek hemân	Bu cihan o yapılar sayesinde hayatta kalır değilse boş bir kalıp gibidir.
I/2	965	9	Sûretin halkuñ diri bu cân dutar / Çünkü cân gitdi suratdan ne biter	Halkın varlığını diri tutan da cânır; cân gidince bu varlık bir işe yaramaz.
I/2	985	7	Bu surat toprak degül mi pes yine / Çünkü sındı topraga düşdi yine	Bu vücut topraktan başka bir şey mi; ölünce yine toprak olmayacak mi?
I/2	1011	9	Sanmagıl kim bu suratdur âdemî / Ma'niye kul eyledi hak âlemi	Sen insanı bu suretten ibaret sanma; Allah bütün varlıkları hikmete kul etmiştir.
I/2	1061	7	Ol bu sûret içre dek bir addurur / Çok surat vardur kim anda yâd- durur	O bu gövdede yalnız bir addın çok vücut vardır fakat insan ismi ona yabancıdır.
I/2	1089	8	Bu suratda her biri ne oldılar / Ayrılık evinde niçe kaldılar	Her bir cânın bu şekilde ne olduğunu, ayrılık yurdunda nasıl kaldıklarını;

EK-5 (devam) SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

I/2	1107	3	Çünkü cân bu dünyanıñ mi'mârıdır / Hem surat hem nefis anuñ key yârıdır	Cân bu dünyanın mimarı olduğundan; vücut ve nefis onun sadık dostlarıdır.
II/1	37	10	Her surat kim anda ma'nî var ola / Anı takrîr eylemek düşvâr ola	Hangi varlıkta hikmet ve ibret varsa; onu anlamakta güçlük çekilir, onu anlatmak zordur.
II/1	199	11	Ma'niyi hak saçdı 'âlem tagına / Karışupdur bu surat toprağına	Bu sır ve inceliklerle dolu manayı kâinata Allah saçtı; böylece o, bu vücut toprağına da karıştı.
II/1	243	9	Bu suratdan ma'nîdür maksûdumuz / Ma'nide ma'nîdür ol ma'bûdumuz	Bizim vücuttan kastımız bu ince gizliliklerdir; mabudumuz da hikmet içinde hikmet olup emir verendir.
II/1	265	9	Bu surat şehrinde çok nesne sıgar / İlla gör kim cân gönüle ne sıgar	Bu vücut şehri hemen her varlığı kabul eder; fakat cân ve gönüle nelerin sığacağını bir görmeyen gerekir.
II/1	273	6	Pes bu 'akluñ bir eli ayak-durur / Kim anuñla bu surat ayakdadur	İşte bu aklın bir eli de ayaktır; zaten bu vücut da ayakla durmaktadır.
II/1	275	1	Sûret anuñ tahtıdır hiç şek degül / Pes bu 'izzetler suratdan dek degül	Şüphesiz vücut onun tahtıdır ve bu üstünlükler yalnız vücuttan değildir.
II/1	275	4	Bu surat şehrinde fâsik ol-durur / Ayruğı mü'min münâfık oldurur	Bu vücutta günah işleyen ve küfre koşan odur; ondan başka ne varsa hepsi mümindir.
II/1	295	8	Çün deñizdür bu cihân bilgil 'ayân / Pes gemidür bu surat bellü beyân	İşte bu cihan deniz olduğu için bu vücut da gemidir.

EK-5 (devam) SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/1	297	2	Pes suratdur dünya deñzinde gemi / Ya'ni geldi dünyaya bu âdemî	İşte dünya denizindeki gemi, buraya gelmiş olan insanoğludur.
II/1	301	9	Ya'ni kim 'akluñ gerek fikri ola / Ol fikirden bu surat gemisi tola	Yani aklın düşüncesi olmalı ve bu vücut gemisi o fikirle dolmalıdır.
II/1	453	7	Her yaradılmış ki var ansuz degül / Nitekim her bir surat cânıuz degül	Bu vücut cânıuz olmadığı gibi; her bir varlık da ansuz değildir.
II/1	459	1	Kimse andan dogmadı ol kimseden / Ni surat var anda ni cism ü beden	Kimse ondan doğmamıştır, onda ne suret, ne cisimne beden var. Onun nasıl olduğu bilinmez.
II/1	469	3	Sûrete aydan-durur uşbu reviş / Ol eserdendür suratlarda bu iş	Vücuda bu huy aydan verilmiştir; işte vucuttaki bu karasızlıklar, acelecilikler hep bu yüzdendir.
II/1	487	3	Bu bahâne ol şahâne sûreti / Bu suratdan buldılar ol rahmeti	Bu bahane ile o şahane şekli, bu yüzden de o rahmeti buldular.
II/2	591	8	Cümle hayvândan surat dutmuş bular / Dirlik olmuş bunlara çirkin hular	Bütün hayvanlardan surat bağlamışlar her türlü çirkin huy da yaşayışları olmuştur.
II/2	645	7	Her suratda hâsiyet ne vardurur / Hâsiyet birle ne işler yâr-durur	Nimet olarak her vücutta neler vardır ve bunlarla hangi işler yapılmaktadır?
II/2	851	1	Çünkim Allah'dan aña açıldı baht / Geldi devlet ol suratda urdı taht	Allah 'tan ona baht verilince, devlet gelip o varlıkta taht kurup yer etmiştir.

EK-5 (devam) SURAT SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ BEYİTLER

II/2	959	1	Ol suratda nesne vardur cân görür / Anuñ-ıçun anuñ üzre cân virür	O varlıkta bulunān şeyi cân görür; işte bu yüzden onun için kendini. feda eder
------	-----	---	--	--

EK-6 YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Yüz, âlemin yüzüdür.

Yüz, alındır.

Yüz, Allah'ın cemalidir.

Yüz, Allah'ın cemalinin aksidir

Yüz, Allah'ın yarattıklarındaki güzelliğinin aksidir.

Yüz, aşkın sevgilisidir.

Yüz, baştır.

Yüz, benliktir.

Yüz, bir kaptır.

Yüz, bir yerdir.

Yüz, cân ve ten aşkının aksidir.

Yüz, cephedir, yüzeydir.

Yüz, derviştir.

Yüz, dış görünüştür.

Yüz, edepli, şerefli.

Yüz, gerçektir, hakikattir.

Yüz, görünüştür.

Yüz, gül ile bülbülün aşklarının aksidir.

Yüz, güneş ve ayın aşkının aksidir.

Yüz, Hz. Haticenin Hz. Muhammed'e olan aşkının aksidir.

Yüz, Hz. Peygamberdir.

Yüz, Hz. Yusuf'tur.

Yüz, ışık kaynağıdır.

Yüz, iç yüz, içerik.

Yüz, iç yüzü, özdür.

Yüz, ilâhî güzelliştir.

Yüz, insandır.

Yüz, kudret yüzüdür.

Yüz, Mecnun'un Leyla'ya olan aşkının aksidir.

EK-6 (devam) YÜZ SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Yüz, nûr-ı cemâldir.

Yüz, nurun mekânıdır.

Yüz, ön taraf, yüzeydir.

Yüz, sedefin katreye olan aşkının aksidir.

Yüz, sevgili, Allah'tır.

Yüz, suludur, ıslaktır.

Yüz, surat, çehredir.

Yüz, şeytandır.

Yüz, taraftır.

Yüz, üst kısımdır.

Yüz, üst, üzeridir.

Yüz, yansıma, akisdir.

Yüz, yer ile gök aşkının aksidir.

Yüz, Yusuf ile Zeliha'nın aşkının aksidir.

Yüz, yüzey, satıhtır.

EK-7 BEÑİZ SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Beñiz, yüz rengidir.

Beñiz, yüz, surat, çehredir.

EK-8 RÛY SÖZCÜĞÜNÜN KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Rûy, nûr-1 cemâldir.

Rûy, yüzdür.

EK-9 YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Ak yüz, beyaz, temiz yüzdür.

Akça yüzü, paranın ön yüzüdür.

Aks-i rûy, Hakk'ın nurunun aksidir.

Aks-i rûy, nûr-ı cemâlin aksidir.

Aks-i rûy-ı ol İlâh, Hz. Yusuf'un yüzüdür.

Aks-i rûy-ı ol İlâh, Hz. Yusuf'tur.

Aks-i rûy-ı ol İlâh, O Allah'ın nurunun aksidir.

Âlemin bir yüzü, dünyanın tek olan görüntüsüdür.

Âlemin yüzü, dünyanın yüzeyi, görünüşüdür.

Ayağına yüz sürmek, tabi olmaktır.

Ayağına yüz sürmek, saygı ile önünde eğilmektir.

Ayağında yüzünü toprak eylemek, Allah dostlarının geçtiği yerlere yüz sürmektir.

Benzi gülmek, genç olmaktır.

Benzi gülmek, neşelenmek, mutlu olmaktır.

Benzi gülmek, yüzü gülmektir.

Benzi sarı âşiktir.

Benzi sarı dervîştir.

Benzi sarı, annesiz, babasızdır.

Benzi sarı, mumdur.

Benzi sarı, üzüntülü, kederlidir.

Benzi sarı, yüzü solmuş, sararmıştır.

Benzi tünd, asık suratlıdır.

Benzi tünd, güçsüz ve yorgundur.

Benzi tünd, mutsuzdur.

Benzi tünd, yaşlıdır.

Benzi zaferan olmak, aklın baştan gitmesidir.

Benzi zaferan olmak, âşık olmaktır.

Benzi zaferan olmak, yüzün sapsarı kesilmesidir.

Bir yüz görmek, bir (tek) görmektir.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Bir yüz, tek görünüştür, tekliktir.

Birbirlerinin yüzü, ay ile güneşin yüzüdür.

Birbirlerinin yüzü, Şeyh ve müridlerin yüzüdür.

Bunların yüzü suyu için, Allah'a ulaşan erenlerin hatırı içindir.

Bunların yüzü suyu için, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin hatırı içindir.

Bunların yüzü suyu için, erenlerin hatırı içindir.

Bunların yüzü suyu için, kutsal topraklarda namaz kılanların hatırı içindir.

Bunların yüzü, âlimlerin yüzüdür.

Bunların yüzü, âlimlerin yüzüdür.

Can yüzü, can gerçeğidir.

Cümle yüz Hakk'a vurmak, Allah'a secde etmektir.

Cümle yüz Hazret'e vurmak, Allah'a secde etmektir.

Cümle yüz hazrete tutmak, bütün yüzlerin Allah'a yönelip, bağlanmasıdır.

Dervişin yüzünü yıkamak, dervişin günahlardan temizlenmesidir.

Dervişin yüzünü yıkamak, dervişin övünülecek duruma gelmesidir.

Dervişin yüzünü yıkamak, dervişin yüzünün ak olmasıdır.

Dış yüz, dış görünüştür.

Dost yüzü, Allah'ın cemalidir.

Dost yüzü, Allah'ın yüzüdür.

Dost yüzü, didârdır, Allah'ın cemalidir.

Dost yüzü, güldür.

Dost yüzü, Leyla'nın yüzüdür.

Dost yüzü, sevgilidir, Allah'tır.

Dost yüzü, sevgilinin yüzüdür.

Dost yüzüne bakmak, âleme bakmaktır.

Dost yüzüne bakmak, Allah'ın cemaline bakmaktır.

Dost yüzüne bakmak, Allah'ın yarattıklarına bakmaktır.

Dost yüzünü görmek, Allah'ı bilmektir.

Dost yüzünü görmek, Allah'ın cemalini görmektir.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Dostlarının yüzü suyu için, Allah dostlarının hatırı içindir.

Dostlarının yüzü suyu için, Allah dostlarının hatırı içindir.

Dostluk yüzü, dostluğun gerçek yüzü, dostluğun hakikatidir.

Dostun yüzünden göz ayıramamak, Allah'ın cemalinden göz ayırmamaktır.

Eşiğine yüz sürmek, evinin eşiğinde beklemektir.

Eşiğine yüz sürmek, saygı ve aşırı sevgi ile öne eğilmektir.

Gerçek dine yüz vurmak, bu dine (İslamiyet) yönelmek, bağlanmaktır.

Gönül yüzü, gönlün üstü, üzeridir.

Gönül yüzünü yere vurmak, itaat etmek, saygıyla bağlanmaktır.

Gönül yüzünü yere vurmak, secdeye kapanmaktır.

Gönül yüzünü yıkamak, günahlardan arınmak, manen temizlenmektir.

Gönül yüzünü yıkamak, kötülük ve günahlardan arınmaktır.

Görklü yüz, Allah'ın cemalidir.

Görklü yüz, güzel insanların yüzüdür.

Görklü yüz, güzel yüzüdür.

Görklülerin yüzü, âlimlerin yüzüdür.

Görklülerin yüzü, güzellerin, güzel insanların yüzüdür.

Gözü yüzü, (ayna yüzü) gönül yüzüdür.

Gülün yüzü, gülün görünüşüdür.

Gün yüzü, güneşin yüzüdür, güneşin görünüşüdür.

Gün yüzünü örtmek, güneşi kapatmaktır.

Hak dostunun ayağında yüzünü toprak eylemek, Allah dostlarının terbiyesinde benliği öldürmektir.

Hak dostunun ayağında yüzünü toprak eylemek, Hak dostlarına âşık olup, Allah dostlarının terbiyesinden geçerek, benliği yok edip, tevhide ulaşmaktır.

Hak yüzü, Allah'ın cemalidir.

Hak'tan yana yüz tutmak, Allah'a yönelip bağlanmaktır.

Hakk'ın yüzü, Allah'ın cemalidir.

Hakk'ın yüzünü görmek, Hakk'ı görmektir.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Halkın yüzü, yaratılmışların, insanların yüzüdür.

Hûb-rûy, Allah'ın nurunun Leyla'nın yüzündeki aksidir.

Hûb-rûy, güzel yüzdür.

Hûb-rûy, Leyla'nın yüzüdür.

Hûd peygamberin yüzünü göğe tutması, Hûd peygamberin yüzünü göğe yöneltmesi, çevirmesidir.

İç yüz, hakikat, gerçektir.

İç yüzü, herhangi bir şeyin gerçeği, hakikatidir.

İkiyüzlü, özü sözü bir olmayan, riyakârdır.

İşte bu yüz, kişinin özüdür, hakikatidir.

İşte bu yüz, kişinin kendi yüzüdür.

Kâğıt yüzü, kâğıdın üstü, üzeridir.

Kâğıt yüzü, kâğıt üzeri, üstüdür.

Kamunun yüzü suyu, bütün insanlığın onuru, şerefidir.

Karavaşın yüzünü secdeye vurması, Allah'a bağlanıp, itaat etmesidir.

Karavaşın yüzünü secdeye vurması, karavaşın secde etmesidir.

Kendi yüzü, Allah'ın cemalidir.

Kendi yüzü, insanın yüzüdür.

Kudret yüzü, Allah'ın gücünün görünüşüdür.

Kutlu yüz, gönlünden ne geçerse ona kavuşanlardır.

Kutlu yüz, Tanrı tarafından kutluluk bulandır.

Ma'nâ yüzü, hakîkattir.

Ma'na yüzünü göstermek, hakîkat sırlarını açmaktır.

Mana yüzü, hakikat sırrıdır.

Mana yüzü, Hakk'ın gizli sırlarıdır.

Mana yüzü, hikmettir.

Mana yüzü, sırdır.

Mana yüzü, yaratılışın sırrıdır.

Mananın yüzü, sırdır.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Maşuk yüzü, Allah'ın cemalidir.

Maşuk yüzü, sevgilinin yüzü, Allah'ın cemalidir.

O erenlere yüzünü toprak eylemek, saygı ve hürmet göstermektir.

O erenlere yüzünü toprak eylemek, erenlerin önünde tevazu göstermektir.

O yüz için, Hz. Yusuf'un yüzü içindir.

O yüz sebebinden, Hz. Yusuf'tan dolayı, Hz. Yusuf içindir.

O yüz, âlemin yüzüdür.

O yüz, Allah'ın cemalidir.

O yüz, Allah'ın cemalidir.

O yüz, Allah'ın güzelliğinin, yarattıklarındaki aksidir.

O yüz, Allah'tır.

O yüz, âşığın sevgilisidir.

O yüz, can ve ten aşkının aksidir.

O yüz, gül ile bülbülün aşklarının aksidir.

O yüz, Güneş ve Ayın âşkının aksidir.

O yüz, Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e olan aşkının aksidir.

O yüz, Hz. Peygamberdir.

O yüz, Hz. Yusuf'tur.

O yüz, kudret yüzüdür.

O yüz, sedefin katreye olan aşkının aksidir.

O yüz, sevgilidir.

O yüz, yer ile gök aşkının aksidir.

O yüz, Yusuf ile Zeliha'nın aşkının aksidir.

O yüzü görmek için, Allah'ın cemalini görmek içindir.

Ol aks-i rûy, âlemin güzel koku ve renklerle donanmasının sebebidir.

Ol aks-i rûy, Hakk'ın güzelliğinin (nûr-ı cemâlin) aksidir.

Ol ma'şûk-ı bî-hemtâ yüzü (eşsiz sevgilinin yüzü), Allah'ın cemalidir.

Ol yüze bakan yüz, Hz. Yusuf'a bakan kişidir.

Onların yüzü suyu için, erenlerin hatırı içindir.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Onun gibi yüz, Hz. Yusuf'tur.

Onun kutlu yüzü, onun güzel yüzüdür.

Onun yüzü, âlemin yüzüdür.

Onun yüzü, âlemin yüzüdür.

Onun yüzü, Âşık Paşa'nın şeyhinin yüzüdür.

Onun yüzü, cahil insanların yüzüdür.

Onun yüzü, cahillerin yüzüdür.

Onun yüzü, güneşin yüzüdür.

Onun yüzü, güzel ahlaklı insanın yüzüdür.

Onun yüzü, Hızır'ın yüzüdür.

Onun yüzü, Hızır'ın yüzüdür.

Onun yüzü, kalbinde Allah adı yazılı insanın yüzüdür.

Onun yüzü, kalbinde Allah adının yazılı olduğu kişilerin yüzüdür.

Onun yüzü, kılavuzun, mürşidin yüzüdür.

Sahra yüzü, Mushaf sayfalarının üzeridir.

Su yüzü, denizin üstüdür.

Sultan yüzü, Allah'ın cemalidir.

Sübhan'a yüzü taze varmak, Allah'a alını açık, yüzü ak varmaktır.

Sübhan'a yüzü taze varmak, günahsız varmaktır.

Şeyh yüzü, Şeyh'in suratı, çehresidir.

Şol gözgüde gördüğümüz yüz, aynaya bakanların yüzüdür.

Uçmak yüzü (cennet yüzü), cennetin görünüşüdür.

Uçmak yüzünü görememek (cennet yüzü görmemek), cennete girememektir.

Uluların gönlünün yüzü, velilerin gönlünün üzeridir.

Uluların gönül yüzünü yıkamak, velilerin gönlünü temizlemek, parlatmaktır.

Utanmaz yüzler, utanmaz insanlardır.

Yere yüz sürmek, secde etmektir.

Yere yüz sürmek, itaat edip, bağlanmaktır.

Yere yüz sürmek, yere akmaktır.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Yol ehline yüzünü toprak eylemek, ahilerin önünde tevazu göstermektir.

Yol ehline yüzünü toprak eylemek, saygı ve hürmet göstermektir.

Yüz bezemek, yüzü süslemektir.

Yüz boylamak, yüz gözetmek, yüz aramaktır.

Yüz döndürmek, ilgi ve alakayı kesmektir.

Yüz düzmek, meydana getirmek, hazırlamaktır.

Yüz göstermek, belirlemek, görünmektir.

Yüz göstermek, meydana gelmektir.

Yüz göstermek, nasip olmaktır.

Yüz suyu olmak, mağfiret kaynağı olmaktır.

Yüz suyu olmak, yüz akı ve şerefi olmaktır.

Yüz suyu yaraşmak, hicap ve hayânın yakışmasıdır.

Yüz suyu, edeptir.

Yüz suyu, güzellik, canlılıktır.

Yüz suyu, hatır kaynağıdır.

Yüz suyu, şeref, haysiyet ve itibardır.

Yüz suyu, yüz akı, onurdur.

Yüz sürmek yüzü, alnı yere koymaktır.

Yüz sürmek, bağlanmaktır.

Yüz sürmek, baş eğmektir.

Yüz sürmek, itaat etmektir.

Yüz sürmek, saygı ile öne eğilmektir.

Yüz sürmek, suyun akışıdır.

Yüz sürmek, yere akmaktır.

Yüz tazelemek, canlılık, tazelik vermektir.

Yüz tazelemek, insanları manen eğitmektir.

Yüz tutmak yüz çevirmektir.

Yüz tutmak, Allah'a yönelip, bağlanmaktır.

Yüz tutmak, saygıyla bağlanmaktır.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Yüz tutmak, yönelmektir.

Yüz vurmak, tabi olmaktır.

Yüz vurmak, başvurmaktır.

Yüz vurmak, müracaat etmektir,

Yüz vurmak, saygı ile yere kapanmaktır.

Yüz vurmak, secde etmektir.

Yüz vurup hacet dilemek, yüz sürüp dilek dilemektir.

Yüz vurup yalvarmak, saygıyla eğilip, itaat etmektir.

Yüz vurup yalvarmak, yalvarmaktır.

Yüz vurup yalvarmak, yüz sürmektir.

Yüz yere indirmek, başını öne eğmektir.

Yüz yere indirmek, saygı ve tevazu göstermektir.

Yüz yere vurmak, saygı ile öne eğilip, bağlanmaktır.

Yüz yere vurmak, secde etmektir.

Yüzden nikap götürmek, Allah'ın emrine girmektir.

Yüzden nikap götürmek, kişinin kulluğunu bilmesidir.

Yüze yüz, açıkçadır.

Yüze yüz, yüz yüzedir.

Yüze yüz, yüzleri birbirine dönük olaktır.

Yüzü gündüze benzemek, yüzün aydınlık ne nurlu olmasıdır.

Yüzü güne benzemek, güneş gibi parlamasıdır.

Yüzü güne benzemek, yüzün güneşe benzemesidir.

Yüzü kara, utanacak durumda olan kimse, günahkârdır.

Yüzü sulu olmak, edepli hayâli olaktır.

Yüzü sulu, asil yüzlü, şerefli dir.

Yüzü taze olmak, günaha girmemiş olaktır.

Yüzü taze olmak, bozulmamış, değişmemiş olaktır.

Yüzü taze olmak, temiz olaktır.

Yüzü taze olmak, yüzü güzel olaktır.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Yüzü taze, günahsız insandır.

Yüzü toprak olmak, can feda etmektir.

Yüzü toprak ya da yüzü toprakta olmak, benlik göstermemektir.

Yüzü toprak ya da yüzü toprakta olmak, tevazu göstermektir.

Yüzü toprakta kalmak, yüzün secdede kalmasıdır.

Yüzü toprakta, yüzü secdededir.

Yüzü yıkanmış gönül, günahlardan arınmış kimsedir.

Yüzü yıkanmış gönüller, Hakk'a dönmüş, yönelmiş kişilerdir.

Yüzü yunmuş, gönlü temizlenmiştir.

Yüzümüz ayağında toprak olsun, yolunda uğrunda ölmektir.

Yüzün toprakta olması, Allah'ı sevmeyi huy edinen kişinin Allah'a tabi olması, bağlanmasıdır.

Yüzün toprakta olması, yüzün secdede olmasıdır.

Yüzünde Allah adı yazılı (kişiler), Hakk'ın huzurunda itibar ve şeref sahibi olan kişilerdir.

Yüzünde Allah adı yazılı (kişiler), halk içinde itibar ve şeref sahibi olan kişilerdir.

Yüzüne karşı tutmak, Allah'ın, varlığını bildirmek için, âlemi ve bütün yaratılmışları yaratarak, bunlara güzelliğinin saçıp, bu güzelliğin akisleri vasıtasıyla bilinip, görülmek istemesidir.

Yüzüne karşı tutmak, aynayı yüzüne karşı tutmaktır.

Yüzüne ud getirmek, utanacak hâle düşmektir.

Yüzünü arıtmak, övünülecek bir duruma gelmektir.

Yüzünü arıtmak, yüzünü ağartmaktır.

Yüzünü arıtmak, yüzünü ağartmaktır.

Yüzünü arıtmak, yüzünü ak etmektir.

Yüzünü aşka tutmak, aşka yönelmek, bağlanmaktır.

Yüzünü burtarmak, yüzünü buruşturmaktır.

Yüzünü Hakk'a tutmak, Hakk'a yönelmek, bağlanmaktır.

Yüzünü hazrete tutmak, Allah'a yönelmek ve bağlanmaktır.

Yüzünü övmek, yüzün güzelliklerini methetmektir.

EK-9 (devam) YÜZ, BEÑİZ, RÛY SÖZCÜKLERİNİN EŞDİZİMLİLİKLERİ VE
KAVRAMSAL ANAHTARLARI

Yüzünü secdeye vurmak, secde etmektir.

Yüzünü toprağa vurmak, secdeye kapanmaktır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KIRMIZI, Yudum
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : Ardahan 11/06/1977
Medeni hali : Evli
Telefon :
e-posta : ykirmizi@kastamonu.edu.tr

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üni. Sos. Bil. Ens. Türk Dili Bölümü	2001
Lisans	Gazi Üni. Eğitim Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.	1998
Lise	Kars/Susuz Kâzım Karabekir Anadolu Öğretmen Lisesi	1994

İş Deneyimi	Çalıştığı Yer	Görev
1998- devam ediyor	Kastamonu Üni. Eğitim Fak. Türkçe Bölümü	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler:

Yunus Emre Divanı'nda Kadın Algısı, Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 13-16 Ekim 2009, İzmir.

Türk Kültüründe Kadın: Yunus Emre Örneği, 3. Uluslararası Ukrayna'da Türkçe Konuşan Halklar Sempozyumu 18-21 Eylül 2012 Kiev/UKRAYNA.

Türkçe Macarca Dil İlişkileri Hakkında Yapılan Çalışmalar, Uluslararası Türk- Macar İlişkileri Sempozyumu, 20-24 Haziran 2013, Budapeşte/ MACARİSTAN.

Kastamonu'nun Kültürel İmgesi Şeyh Şabân-ı Velî, 8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi: Kültürel Miras, 24-27 Ekim 2013, Eskişehir.

Eski Oğuz Türkçesiyle Yazılmış Eserlerde Yüz suyu Deyimi ve Kavram Alanı, Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu, 7-8 Kasım 2013, Tekirdağ.

Yunus Emre'de Zaman Kavramı, X. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, 28 Eylül- 1 Ekim 2015, Saraybosna.

Şabân-ı Velî ve Şabâniyye'nin Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Tesiri, Şark Halkları Edebiyatı: Anane ve Müşavirlik İlmî Konferansı, 10-11 Eylül 2014, Bakü / Azerbaycan.

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler:

İhsan Özanoğlu'nun Kastamonu'dan Derlediği Atasözleri, İhsan Özanoğlu Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2009.

Çankırlı Ahmet Talat Onay'ın Kastamonu Basınına Hizmetleri, Kastamonu Basın Sempozyumu, Ankara 2009.

Proje

BAP Destekli Araştırma Projesi, Araştırmacı, Kastamonu'da Yaşayan Geleneksel Kutlamalar, 2017.

Hobiler

Halkoyunları, yüzme, tiyatro, drama.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

